

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

На правах рукопису

ПОДОБЄД ОЛЕНА АНДРІЇВНА

УДК 94(477)«19»Багряний І.(043.3)

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
ІВАНА БАГРЯНОГО**

07.00.01 – історія України

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник
Шарпатий Віктор Григорович,
доктор історичних наук, доцент

Київ – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	8
 РОЗДІЛ 1	
ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1. Історіографія проблеми.....	12
1.2. Джерельна база дослідження.....	25
1.3. Методологія.....	34
 РОЗДІЛ 2	
ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І. БАГРЯНОГО.....	38
2.1. Формування світогляду І. Багряного	38
2.2. Участь в українському політичному житті у роки Другої світової війни.....	57
2.3. Німецький період життя І. Багряного.....	68
 РОЗДІЛ 3	
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕМІГРАЦІЇ	86
3.1. І. Багрянний – керівник Української революційно-демократичної партії	86
3.2. Участь у роботі Державного центру Української Народної Республіки в екзилі.....	96
3.3. І. Багрянний і громадські організації еміграції	106
.....	
 РОЗДІЛ 4	
КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ І. БАГРЯНОГО	125
4.1. Письменницька й образотворча діяльність	125
4.2. Політична публіцистика І. Багряного.....	144
4.3. Роль І. Багряного у видавничій справі	155
 ВИСНОВКИ.....	 170
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	 179
.....	
 ДОДАТКИ.....	 238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АБН – Антибільшовицький блок народів
англ. – англійська
- арк. – аркуш
- Аспанфут – Асоціація панфутуристів
- Аспис – Асоціація письменників
- БАМЛАГ – Байкало-Амурський виправно-трудоий табір (рос. – Байкало-Амурский исправительно-трудоий лагерь)
- ВАПЛІТЕ – Вільна академія пролетарської літератури
- ВО УНРади – Виконавчий Орган Української національної ради
- ВУНРада – Всеукраїнська Національна Рада
- ГОП ОУН – Головний осередок пропаганди Організації українських націоналістів
- ГСЗС УГВР – Генеральний секретаріат закордонних справ Української головної визвольної ради
- ГУЛАГ – Головне управління таборів (рос. – Главное управление исправительно-трудоийх лагерей, трудоийх поселений и мест заключения)
- ДАЛЬЛАГ – Далекосхідний виправно-трудоий табір (рос. – Дальневосточный исправительно-трудоий лагерь)
- ДОБРУС в США – Демократичне об'єднання бувших репресованих українців советським режимом, що мешкали в Сполучених Штатах Америки
- ДПУ – Державне політичне управління
- ЗП УГВР – Закордонне представництво Української головної визвольної ради
- ЗЧ ОУН – Закордонні частини Організації українських націоналістів
- ЗЧ УГВР – Закордонні частини Української головної визвольної ради
- ІРО – Міжнародна організація допомоги (англ. – International Relief Organization – IRO)
- КДБ – Комітет державної безпеки
- КК УРДП – Крайовий комітет Української революційно-демократичної партії
- КК УСРР – Кримінальний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки
- КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
- КУК – Комітет українців Канади
- КХІ – Київський художній інститут
- КЦАБ – Координаційний центр антибільшовицької боротьби
- ЛСП – Легіон ім. Симона Петлюри
- МАКЦ – Міжнаціональний антибільшовицький координаційний центр
- МАРС – Майстерня революційного слова
- МУР – Мистецький український рух
- НАОМА – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури
- НВЗ ОУН – Надзвичайний великий збір Організації українських націоналістів

НЕП – нова економічна політика

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

НОРД – Національна організація російських демократів

н. р. – навчальний рік

ОДУМ – Організація демократичної української молоді

ОЛУС – «Орден лицарів української самостійності»

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОУН (Б) – Організація українських націоналістів (під керівництвом С. Бандери)

ОУН (М) – Організація українських націоналістів (під керівництвом А. Мельника)

ОУН (Р) – Організація українських націоналістів (революційна)

ОУРДП – Об'єднання українців революційно-демократичних переконань

ПВЗ УГВР – Перший Великий збір Української головної визвольної ради

ПО – переміщені особи

псевд. – псевдонім

р. – рік

р. н. – рік народження

рр. – роки

с. – сторінка

СБ ОУН – Служба безпеки Організації українських націоналістів

СЗСУ – Союз земель соборної України

СЗСУ-СП – Союз Земель Соборної України – Селянська Партія

СОНР – Рада звільнення народів Росії (рос. – Совет освобождения народов России)

СПВ ДПУ УСРР – Секретно-політичний відділ Державного політичного управління Української Соціалістичної Радянської Республіки

справж. прізви. – справжнє прізвище

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СССР – Союз Советских Социалистических Республик

ст. – століття

СУЖЕРО – Союз українців – жертв російського комуністичного терору

СУМ – Спілка української молоді

США – Сполучені Штати Америки

ТОП – Товариство одумівських приятелів

УАМ – Українська академія мистецтв

«УВ» – «Українські вісті»

УВАН – Українська вільна академія наук

УГВР – Українська головна визвольна рада

УДБ – Управління державної безпеки

УДРП – Українська демократично-республіканська партія

УККА – Український конгресовий комітет Америки

УНГ – Українська національна гвардія

УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання

УНДС – Український національно-державний союз

УНР в екзилі – Українська Народна Республіка в екзилі
УНРада – Українська національна рада
УНРРА – Адміністрація допомоги і відбудови Організації Об'єднаних
Націй (англ. – United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA)
УПА – Українська повстанська армія
УПГ – Українська переселенча громада
УПСР – Українська партія соціалістів-революціонерів
УРДП – Українська революційно-демократична партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСГД – Український союз гетьманців-державників
УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія
УСП – Українська соціалістична партія
УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УССД – Українська Самостійна Соборна Держава
УЦР – Українська Центральна Рада
ХОУ НКВС УРСР – Харківське обласне управління Народного комісаріату
внутрішніх справ Української Радянської Соціалістичної Республіки
ЦПУЕН – Центральне представництво української еміграції в Німеччині

ВСТУП

Актуальність теми. Останнім часом значно зріс інтерес до української діаспори та її історії, до життя і діяльності закордонних українців. Важливим завданням новітньої історичної науки є переосмислення ролі діаспори в історії України, адже радянська історіографія з пропагандистською метою створила її спотворений образ. Українські громадсько-політичні й культурні діячі, мешкаючи за кордоном, докладали чимало зусиль для розвитку української культури і духовності, недопущення денаціоналізації емігрантів і водночас активно працювали на ідею побудови незалежної України.

Актуальним у зазначеному контексті є дослідження громадсько-політичної та культуротворчої діяльності поета, письменника, художника, публіциста, громадського й політичного діяча Івана Павловича Багряного (справж. прізвище – І. П. Лозов'ягін). У другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. І. Багряний був організатором політичного, громадського та видавничого життя у середовищі українських емігрантів Західної Німеччини. Його діяльність була спрямована на актуалізацію «українського питання» перед світовою громадськістю та політикумом провідних демократичних держав, на консолідацію українських політичних сил на еміграції, на запобігання процесу денаціоналізації українців, що мешкали за межами Батьківщини, на формування національної свідомості українського народу та збереження його історичної пам'яті, а в широкому розумінні – на побудову незалежної України. Справа, розпочата І. Багряним, знайшла численних послідовників серед української діаспори Європи, США, Канади, Австралії.

Наукова актуальність роботи зумовлена потребою цілісного дослідження громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного, визначення його внеску в суспільно-культурне життя України та еміграції у контексті національної історії першої половини 1940-х – початку 1960-х рр.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках наукового напрямку «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти», що розробляється у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова та відповідно до науково-дослідної теми кафедри історії та етнополітики університету «Розвиток освіти в Україні у ХХ ст.». Тема дисертації затверджена Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова 18 лютого 2010 р., протокол № 7.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу, критичного переосмислення джерел та історіографії розкрити громадсько-політичну та культуротворчу діяльність І. Багряного у 1940-х – на початку 1960-х рр.

Для реалізації мети були поставлені наступні **завдання**:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дослідження;
- виявити фактори, що вплинули на формування світогляду І. Багряного та його становлення як громадського та політичного діяча;

– з’ясувати внесок І. Багряного у розвиток українського громадсько-політичного життя в еміграції;

- розкрити основні напрями культуротворчої діяльності І. Багряного;
- визначити роль та місце діяча в історії України ХХ ст.

Об’єктом дисертаційної роботи є громадсько-політичне та культурне життя українців в СРСР та за його межами у першій половині 1940-х – на початку 1960-х рр.

Предметом дослідження виступає громадсько-політична та культуротворча діяльність письменника, художника, публіциста, громадського та політичного діяча І. Багряного, його внесок у суспільно-культурне життя України та еміграції у контексті національної історії першої половини 1940-х – початку 1960-х рр.

Хронологічні рамки дисертації зумовлені специфікою дослідження і охоплюють життєвий шлях та діяльність І. Багряного у період 1906 – 1963 рр.

Методологічна база дисертації ґрунтується на основі принципів науковості, об’єктивності, історизму. У дослідженні використані наступні загальнонаукові та спеціально-історичні методи: конкретно-пошуковий (використання нових архівних та опублікованих джерел, монографій, періодичних видань), порівняльно-історичний (спільне та відмінне у діяльності І. Багряного та деяких його сучасників), проблемно-хронологічний (розгляд явищ у часовій послідовності, виокремлення з теми дослідження ряду проблем), біографічний (реконструйовано життєвий шлях та діяльність І. Багряного), персоналізації (визначено особистий внесок діяча в історію України), узагальнення і систематизації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації уперше проаналізовано і систематизовано історіографію проблеми, до наукового обігу введено значний масив неопублікованих джерел та архівних документів, які дозволили реконструювати невідомі досі сторінки життя і діяльності І. Багряного. Зроблено науково обґрунтоване, цілісне дослідження життєвого шляху І. Багряного, формування і становлення його світогляду, громадсько-політичної та культуротворчої діяльності як в Україні, так і на еміграції. Уточнено дату та місце народження І. Багряного. Визначено роль та місце І. Багряного в еволюції програми ОУН (Б) від інтегрального до демократичного націоналізму, у створенні Української головної визвольної ради (УГВР), у розвитку громадсько-політичного життя в еміграції, у створенні й діяльності Української революційно-демократичної партії (УРДП) та низки громадських організацій і часописів. Розкрито напрями культуротворчої діяльності І. Багряного. З’ясовано, що творча спадщина діяча періоду Другої світової війни була складовою частиною мистецтва резистансу. Сформульовано нове положення щодо кіносценарних задумів І. Багряного та його прагнення співпрацювати з кінематографом США.

Практичне значення наукової роботи полягає у можливості використання фактичного матеріалу та отриманих результатів дослідження при подальшому вивченні громадсько-політичної та культуротворчої діяльності української еміграції періоду другої половини 1940-х – початку 1960-х рр.,

написанні підручників та посібників, монографій і статей, навчальних програм та методичних розробок, пов'язаних із історією української діаспори ХХ ст. Фактичний матеріал дисертації може бути використаний під час підготовки експозицій у Сумському та Охтирському краєзнавчих музеях, а також при створенні меморіального музею імені І. Багряного.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи апробовано в доповідях та повідомленнях на III Міжнародній науковій конференції «Національна інтелігенція в історії та культурі України. До 90-ї річниці соборності України» (Вінниця, 2008), V Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Українська державність: історія і сучасність» (Маріуполь, 2008), IV Міжнародній конференції «Знаки питання в історії України: особа і суспільство в історико-культурному просторі» (Ніжин, 2009), II Волинській Міжнародній історико-краєзнавчій конференції, присвяченій 90-річчю Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2009), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська державно-соборницька ідея: історико-філософський дискурс» (Київ, 2011), а також обговорено на засіданнях кафедри історії та етнополітики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, 2008 – 2011), на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу НПУ імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2008 – 2011).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у дев'яти публікаціях, п'ять із яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України в галузі «історичні науки», та у чотирьох матеріалах наукових конференцій.

РОЗДІЛ 1 ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Історіографію з теми дисертаційного дослідження можна поділити на чотири групи: радянську, українську еміграційну, сучасну українську та зарубіжну.

Більшість радянських літературних критиків у своїй діяльності виходила з настанов комуністичної партії. Це був час поступового, але впевненого формування СРСР як унітарної держави. Художня творчість, як і інші сфери життя, потрапила під контроль цензури Кремля. На сторінках періодики влада розпочала боротьбу проти ідеологічних противників в літературі. Для письменників це був своєрідний сигнал, попередження. Тих, хто не переорієнтувався на змалювання соціалістичної дійсності, чекали арешти, заслання, розстріли.

У 1929 р. у періодиці з'явилося ряд статей, у яких творчість І. Багряного піддавалася з ідеологічних позицій нищівній критиці. Літературний критик М. Доленго [467] (справж. прізвище – Михайло Клоков) у журналі-місячнику марксистської критики та бібліографії «Критика» (Харків), проаналізувавши поетичну творчість І. Багряного, зокрема й поему «Вандея», дійшов висновку, що поет «розкладово впливає на колективну психіку» [467, с. 124] читачів.

Через півроку у згадуваному часописі «Критика» І. Михайленко [516] зазначив, що І. Багряний у своїй творчості «втратив провідну лінію», творчості притаманне «безхребетне “революційне” фразмайстерство», «політичний анальфаетизм» [516, с. 96]. К. Потапчук [547] (справж. прізвище – Б. Коваленко) у «Літературній газеті» (Київ) автора поеми «Ave Maria» таврував спеціально вигаданим на його честь терміном «grafomanus sapiens» [547, с. 2].

У 1931 р. журнал «Критика» надрукував статтю О. Правдюка [548], яка стала знаковою у житті І. Багряного. Критик проаналізував збірку віршів «До меж заказаних», поеми «Ave Maria» та «Вандея», роман у віршах «Скелька». О. Правдюк зазначив, що І. Багряний «глузує з ідеї індустріалізації країни» [548, с. 74], рішуче виступив «проти радянського суспільства» і «радянської літератури» [548, с. 75], для нього «“нація” – це все» [548, с. 79]. Було піддано критиці й схвальну рецензію на «Скельку» І. Ярмолинського [606], опубліковану у журналі «Металеві дні» (Одеса). У висновках О. Правдюк підсумував, що І. Багряний – це «співець куркульської ідеології» [548, с. 83]. Таким чином, критик виніс І. Багряному не лише літературний вирок, а й політичний. У 1932 р. І. Багряного було заарештовано.

У праці В. Засанського та І. Петріва «За чужим возом» [475] (К., 1967 р.) І. Багряного, як і інших членів УРДП, таврують колабораціоністами та злочинцями [475, с. 97-98].

Відомості про громадсько-політичну діяльність І. Багряного на еміграції містять навчальні посібники, підготовлені у 1950 – 1970-х рр. співробітниками Вищої школи КДБ СРСР для використання в оперативно-чекістських школах і

органах [541, 579, 603, 510, 523, 528] позначені грифом «Секретно» та «Совершенно секретно». У навчальних матеріалах ішлося про діяльність «українських буржуазних націоналістів», як на теренах України, так і за кордоном (Європа, США, Канада), а також про основні агентурно-оперативні заходи боротьби з нею органів КДБ. Автори навчальних посібників здійснювали критику, викривлення та компрометацію діяльності І. Багряного, а також політичних і громадських організацій, до створення й діяльності яких він мав відношення. Зокрема, у праці Л. Бурдіна, І. Хамазюка, С. Прудька, М. Кулешова «Підривна діяльність українських буржуазних націоналістів проти СРСР і боротьба з нею органів державної безпеки» (М., 1955 р.) зазначалося, що Українська революційно-демократична партія, лідером якої був І. Багрянний, «існує на кошти американських імперіалістів і на їхнє завдання веде антирадянську діяльність» [541, с. 100].

Водночас попри тенденційність та упереджені оцінки деякі праці містять важливі фактологічні дані про громадсько-політичну діяльність І. Багряного й оперативну діяльність органів КДБ, спрямовану на боротьбу з антирадянськими еміграційними організаціями та їхніми лідерами. Це, зокрема, праці І. Хамазюка та А. Комлева «Розкладання зарубіжних антирадянських організацій» (М., 1962 р.) [579], заступника голови КДБ Б. Шульженка, І. Хамазюка та В. Данька «Українські буржуазні націоналісти» (М., 1963 р.) [603] та ін.

Історик М. Павленко присвятив свою монографію проблемі «біженців» та «переміщених осіб» у другій половині 1940-х рр. [529]

У 1988 р. у першому томі «Української літературної енциклопедії» (К., 1988 р.) [630] було вміщено статтю письменника П. Загребельного про І. Багряного. Це була перша публікація такого характеру на теренах радянської України. Вона містила фактологічні огріхи, невірно вказувалась дата та місце народження діяча. Письменницька спадщина І. Багряного, видана у Західній Німеччині, за визначенням П. Загребельного, була позначена «антирадянським спрямуванням» [630, с. 108]. Разом з тим автор статті констатував, що у 1932 р. І. Багрянний був репресований.

Однією з перших спроб у радянській історіографії дати об'єктивну оцінку діяльності І. Багряного була стаття поета Л. Череватенка [586].

Історики, соціологи, літературо- та мовознавці української діаспори, які працювали і працюють в Європі та на американському континенті, зробили суттєвий внесок у дослідження історії, культури України. Діаспорні дослідники могли займатися науковою діяльністю за умов відсутності ідеологічного тиску та політичної цензури, що супроводжували роботу вчених у СРСР. Водночас вони не мали доступу до архівів України, що відповідним чином позначилося на результатах досліджень. Їхні праці про історію української діаспори сьогодні становлять найбільший пласт у світовій історіографії.

Літературознавець В. Державин у брошурі «Три роки літературного життя на еміграції (1945 – 1947)» (Мюнхен, 1948 р.) [460] відзначив «величезний політично-громадський резонанс» [460, с. 23] письменницької творчості І. Багряного, детально зупинився на критиці творів із мистецької точки зору.

П. Голубенко у статті, виданій у часописі «Орлик» (1947 р.) піддав тенденційній критиці діяльність УРДП [452].

Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. вийшло друком ряд статей М. Добрянського [466], В. Дорошенка [469], Б. Осадчука [527], Ф. Пігідо [533], А. Ромашка [554], А. Харитоновича [580], В. Шкляра [597], О. Шпильки [598] та ін. [417, 421, 425, 435, 508] про українську еміграційну пресу та місце у ній часопису «Українські вісті».

Кінцем 1940-х – 1960-и рр. датуються ряд заміток і статей К. Варваріва [433], М. Винара [440], П. Котовича [502], Ф. Пігідо [534], Г. Алексінського [401], М. Воскобійника [446, 448], Я. Гайваса [449], П. Маляра [511], Б. Осадчука [526], М. Семчишина [559] та ін. [406-416, 418-420, 422, 423, 441, 509, 546, 549, 550, 574, 597], у яких ідеться про діяльність УНРади та участі у її роботі І. Багряного, про політичну ситуацію на еміграції тощо.

На початку 1950-х рр. на шпальтах часописів «Меч і Воля» [562, 424, 405, 456, 433] (Українська національна гвардія) та «Українські вісті» обговорювався вихід групи Т. Бульби-Боровця зі складу УРДП.

Праця В. Наддніпрянця «Українські націонал-комуністи...» [521] (Мюнхен, 1956 р.) є тенденційною. Автор був виразником політичної сили, що знаходилася в опозиції до УРДП І. Багряного, тому містить заполітизовані висновки (І. Багряного та членів УРДП таврують комуністами, п'ятою колоною на еміграції). З аналогічних позицій В. Наддніпрянець у праці «На літературному базарі...» [520] (Мюнхен, Нью-Йорк, 1963 р.) розглядав і художню творчість І. Багряного.

Тенденційністю позначений збірник публіцистики ще одного політичного опонента І. Багряного літературного критика та політичного діяча Д. Донцова «Московська отрута» [468] (Торонто, 1955 р.). У ній автор подає перелік членів МУРу, які «зневажать Лесю Українку, зневажають Шевченка» [468, с. 109]. У тому «ганебному» переліку Д. Донцова знайшлося місце і для І. Багряного.

У 1959 р. за редакцією В. Ковалю побачила світ праця «На суд української еміграції “націонал-комунізм”-хвильовизм та його пропагаторів!» [519], а у 1964 р. – «Сталінсько-хрущовське охвістя» [566], в яких політична та громадська діяльність І. Багряного піддавалася упередженій критиці.

Діяльність І. Багряного зазнала гострої критики у працях українського закордонного діяча М. Терлиці (справж. прізвище – П. Кравчук) «Правнуки погані» [572] (1960 р.) та «Націоналістичні скорпіони» [571] (1963 р.), передмови до яких написав Ю. Смолич. Автор таврував І. Багряного головним заспівувачем націоналістичної прози [572, с. 209], колаборантом [571, с. 138]. Подібна лексика вживалася і на означення Т. Осьмачки, У. Самчука та ін. М. Терлиця був членом Комуністичної партії Канади, підтримував зв'язки з радянською Україною, тому не дивно, що зазначені праці були опубліковані у Києві.

У дослідженні М. Добрянського (Б. м., б. р.) [465] та брошурі «В сорокові роковини самостійності і соборності Української Народної Республіки» [434] (Чикаго, 1958 р.) характеризується кризова ситуація, що склалася у ДЦ УНР в екзилі, та діяльність у США ініційованих І. Багряним громадських організацій

ДОБРУС та СУЖЕРО відповідно.

Здійснили спробу проаналізувати художні твори І. Багряного у 1960-х рр. І. К-ий [487], Ю. Войчишин [444]. Ю. Войчишин у праці «Іван Багряний: Літературно-бібліографічна студія» (Вінніпег, 1968 р.) зупинилася на ключових етапах життєвого шляху І. Багряного, проаналізувала деякі його твори, узявши до уваги рецензії різних критиків, у тому числі закордонних.

У брошурі «Десять років діяльності в Бофало» [462] (Бофало, 1961 р.) розповідається про діяльність Товариства прихильників УНР в екзилі й зокрема про офіційний візит у 1959 р. до міста Голови Президії УНРади І. Багряного.

У 1960-х рр. з'явилося чимало статей, зумовлених відходом у 1963 р. І. Багряного у вічність. Публікації соратників Івана Павловича В. Бендера [428 – 430], Ю. Дивнича [464], В. Іваниса [478], Д. Нитченка [522], С. Підгайного [535], П. Шинкаря [596] містили штрихи до біографії та позитивні оцінки його діяльності. Також варті уваги статті П. Волиняка [445] про І. Багряного-журналіста, О. Коновала [495] про І. Багряного-політичного мислителя, П. Шинкаря [593-595] про діяльність УРДП, а також М. Струтинської [567].

У 1963 р. було опубліковано доповідь В. Гришка «Живий Багряний» [454], виголошену у США у зв'язку з відходом І. Багряного у вічність. У ній автор дав високу оцінку художній та публіцистичній діяльності І. Багряного. В. Гришко зокрема зазначив, що І. Багряний був «носієм живих, отже, й викликаючи пристрасті, ідей, навколо яких ще довго ми дискутуватимемо» [454, с. 5].

Журналіст Ю. Семенко у книзі «Пам'яті В.А. Доленка» [558] (Мюнхен, 1975 р.) з ідеалізованих позицій висвітлив діяльність СЗСУ, лідером якої був А. Доленко. Водночас подав інформацію про суперечливі стосунки В. Доленка з І. Багряним, зумовлені протилежністю політичних позицій.

Актор та режисер Р. Василенко [437] у статті, опублікованій у 1976 р., вдався до порівняння творчості І. Багряного та О. Солженіцина. Автор публікації розмірковував над тим, чому І. Багряний не здобув такого успіху у світі, як його російський колега. Р. Василенко дійшов висновку, що до «речників бездержавних народів не дуже прислухаються» [437, с. 9].

У 1980-х рр. вийшла аналітична стаття Р. Ільницького [480], присвячена розвитку української преси періоду таборів переміщених осіб, у якій йдеться і про видання часопису «Українські вісті». М. Вірний [442] написав статтю з нагоди 80-річчя з дня народження І. Багряного. О. Коновал [498], А. Лисий [507] і М. Мороз [517] у своїх публікаціях відзначили роль І. Багряного в організації та діяльності ОДУМ. Ще одна стаття О. Коновала [496] інформувала про передачу архівів І. Багряного та УРДП до УВАН.

О. Войтенко у нарисі «Профілі діячів Української Народної Республіки» (Оттава, 1981 р.) [443] лаконічно зазначила про діяльність І. Багряного в УНРаді та про родину діяча. У збірнику на пошану Г. Китастого (Нью-Йорк, 1980 р.) [144] міститься, зокрема, інформація про співпрацю композитора з І. Багряним.

У 1985 р. побачив світ перший том, а у 1998 р. – другий ґрунтовної праці історика В. Маруняка «Українська еміграція в Німеччині та Австрії по другій світовій війні» [513-514]. Автор проаналізував умови організації та

функціонування політичного, соціально-економічного, громадського та культурного життя українських ПО, їхній правовий статус тощо. Зокрема, побіжно згадуються газета «Українські вісті» та УРДП, очолювані І. Багряним.

У 1990-х рр. діяльності І. Багряного присвятили статті Р. Васильченко [438], В. Гришко [455], О. Коновал [497, 499].

Ґрунтовністю відзначається праця за редакцією В. Ісаїва «The refugee experience: Ukrainian displaced persons after World War II» [620] («Досвід біженців: українські переміщені особи після Другої світової війни») (Едмонтон, 1992 р.). Вона містить ряд розвідок діаспорних учених про умови проживання українських емігрантів у повоєнний період, згадується також постать І. Багряного.

Протягом 1993 – 1994 рр. побачили світ дві праці [556, 461] про діяльність ДЦ УНР в екзилі, в яких вказувалося на участь у його роботі І. Багряного, та історичний нарис З. Городинського «Українська Національна Рада» [453]. У праці З. Городинського йдеться про створення у Києві у 1941 р. УНРади та її діяльність, про її реорганізацію на ВУНРаду. Для нас становлять інтерес події, пов'язані з переговорами у 1944 р. у Братиславі представників УГВР (у тому числі І. Багряного) та ВУНРади у справі їхнього об'єднання та створення єдиного понадпартійного всеукраїнського центру [453, с. 65-75].

До 30-річчя відходу І. Багряного у вічність у Детройті побачила світ невелика за обсягом праця Голови УНР в екзилі (1989 – 1992) М. Воскобійника «Пам'яті Івана Багряного» (1993 р.) [447]. У ній автор зупинився на ключових проблемах політичної, громадської, публіцистичної та художньої діяльності І. Багряного, здійснив спробу визначити його місце в історії України. М. Воскобійник відзначив, що І. Багрянний «був далекоглядним політиком-трибуном, визначним організатором – натхненником політичної й ідеологічної боротьби за всенародний ідеал – державну незалежність України» [447, с. 4].

Перше десятиліття XXI ст. позначилося працями Б. Осадчука [524, 525]; публікаціями О. Коновала [663], який оповідає про написання І. Багряним альтернативних слів до гімну УРСР, Є. Мельниченка й О. Луцій-Мельниченко [616] про публіцистичну спадщину І. Багряного.

Постаті І. Багряного та громадсько-політичним організаціям, у створенні та діяльності яких він брав участь, присвячено ряд статей в енциклопедичних виданнях, які були видані у 1950 – 1990-х рр. [625-629, 634-636, 638].

У 1950-х рр. вийшли друком праці, в яких характеризується загальна суспільно-політична ситуація у середовищі української еміграції у повоєнний період. Серед них: «The Story of the Ukrainian Congress Committee of America (1940 – 1951)» [621] («Оповідь про Український Конгресовий Комітет Америки (1940 – 1951)») (Нью-Йорк, 1951 р.); «Политическая амнистия – тактический маневр» [542] («Політична амністія – тактичний маневр») (Мюнхен, 1955 р.); «Problems of the Peoples of the USSR» [617] («Проблеми народів СРСР») (Мюнхен, 1958 р.).

У 1970-х рр. побачили світ ряд праць, у тому числі й енциклопедично-довідкового характеру, про політичні, економічні тощо умови проживання українських емігрантів у Європі та Америці [518, 575, 622, 623].

У 1965 р. у Нью-Йорку вийшла праця історика Р. Ільницького [479], в якій йдеться про призначення українців в Америці. Інформація про історію української еміграції міститься також у працях історика О. Субтельного «Ukraine: A History» [618] («Україна: історія») (Торонто, 1989 р.) та «Ukrainians in North America: An illustrated history» [619] («Українці у Північній Америці: ілюстрована історія») (Торонто, 1991 р.).

Б. Бейлі у праці «The Captive Nations: Our first line of defence!» [609] («Поневолені нації: Наша перша лінія оборони!») (США, 1969 р.), характеризуючи народи СРСР, їхню боротьбу проти більшовизму як у Союзі, так і на еміграції, відзначав особливе місце у ній української нації, оскільки вона, на його думку, є найбільш активною у своїй опозиції до диктатури Кремля.

Праці Г. Луцького («Literary politics in the Soviet Ukraine 1917 – 1934» [615] («Літературна політика у радянській Україні у 1917 – 1934») (Нью-Йорк, 1956 р.)) та Г. Костюка («Stalinist Rule in the Ukraine: A Study of the Decade of Mass Terror (1929 – 1939)» [614], («Сталінська влада в Україні: Вивчення декади масового терору (1929 – 1939)») (Мюнхен, 1960 р.)), присвячені літературній політиці у радянській Україні та періоду «українізації» і репресій радянської влади проти українських учених, літераторів у 1920 – 1930-х рр.

Із здобуттям Україною незалежності історична наука почала досліджувати теми, які за умов існування СРСР перебували під забороною. Увага науковців зосередилася, зокрема, на вивченні історії української діаспори. Окрім загальних тем і проблем, у полі зору вчених було також розкриття ролі та місця діячів в історії української еміграції та загалом України. У 1990-ті рр. історики отримали змогу ознайомитися із працями своїх діаспорних колег, мемуарами, а також із документами архівів, як українських, так і зарубіжних.

У 1990-х рр. світ побачило ряд праць, присвячених історії української діаспори, у тому числі і ХХ ст. Серед них слід виділити монографії Ф. Заставного [476], С. Лазебника [474], В. Євтуха та О. Ковальчук [472], В. Трощинського й А. Шевченка [573], авторського колективу на чолі з А. Шлепаковим [576] тощо.

Водночас у 90-х рр. ХХ ст. та у першому десятилітті ХХІ ст. Є. Камінський та А. Дашкевич [483] у монографії висвітлювали витоки, концептуальні основи та практичну еволюцію політики США щодо України; Н. Кулеша [503] – формування та функціонування української преси у Німеччині у 1919 – 1945 рр., М. Куницький [505] – український вектор примусової репатріації радянських громадян до СРСР після Другої світової війни, О. Панченко [531] – історію УГВР; Н. Сидоренко та О. Сидоренко [560] – історію української журналістики у таборах військовополонених, переміщених осіб і біженців у 1945 – 1950 рр. тощо. С. Рудик [656] та Л. Стрільчук [659] присвятили дисертаційні роботи проблемам українських біженців та переміщених осіб після Другої світової війни; О. Ковальчук [645] – історії живописного факультету НАОМА (1917 – 1941 рр.), у якому навчався І. Багрянний.

У 1990-х рр. та першому десятилітті ХХІ ст. вийшли друком наукові статті Х. Басілії [427], про історію МУРу, В. Гальчинського [451] про стан

україністики в Німеччині у середині ХХ ст., І. Качуровського [484] про покоління Другої світової війни в літературі української діаспори, О.

Пастушенко [532] про літературне життя в діаспорі у 1940-х – 1990-х рр., Т. Романюка [553] про українське видання періоду таборів ПО у Німеччині та Австрії, Н. Сидоренко [561] про типологічні особливості української преси у європейських таборах для військовополонених і переміщених осіб, О.

Сухобокової про український відділ радіостанції «Голос Америки» тощо [568-570].

За роки незалежності побачили світ праці про діячів, які в еміграції плекали українську культуру. Це, зокрема, праці про ті постаті, долі яких перетиналися з І. Багряним: М. Слабошпицький про Тодося Осьмачку [564], Г. Шибанов про Нестора Городовенка [592] тощо.

Важливе значення мають праці, які створюють загальноісторичне тло. Зокрема монографія С. Білоконя «Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.)» [430], нарис Г. Боряка [612] та колективна монографія «Великий голод в Україні 1932 – 1933 років» [439] (К., 2008 р.), монографії Т. Гунчака [457] з політичної історії України першої половини ХХ ст., В. Даниленка, Г. Касьянова та С. Кульчицького «Сталінізм на Україні: 20 – 30-ті роки» [459], монографія І. Дробота [470] про трансформації української державно-соборницької ідеї, колективна монографія «Історія українського селянства» [481], праця А. Кентія [485] про історію ОУН, М. Ковалю [490] та П. Чернеги [587, 588] про період Другої світової війни в історії України, С. Кульчицького [504] та В. Шарпатога [590] про 1920 – 1930-ті рр. в історії України, колективна монографія «Політичний терор і тероризм в Україні . ХІХ – ХХ ст.» [543], О. Рубльова та О. Реєнта [555] про період українських визвольних змагань 1917 – 1921 рр., Ю. Щура про історію діяльності ОУН на східноукраїнських землях [664], «Друга світова війна в історичній пам'яті України» (відп. ред. І. Юхновський) [471] та ін. [515]. Окремо стоїть праця філософа М. Поповича [545], написана у жанрі філософії історії. У ній на ґрунті історії європейської цивілізації ХХ ст., насамперед того регіону, який був охоплений комуністичним тоталітаризмом, розглядаються проблеми смислу національної історії.

Проблеми науково-методичних аспектів використання архівно-слідчих справ репресованих розглядаються у збірнику наукових праць за редакцією Р. Пирога [403].

З огляду на те, що І. Багрянний залишив значний письменницький доробок, для нас мають інтерес праці літературознавчого характеру, зокрема монографії В. Антофійчука [402], О. Астаф'єва [404], Ю. Коваліва [489], Н. Колощук [492], С. Павличко [530] та мовознавчого – А. Ярової [607], а також навчальні підручники та посібники [458, 501], особливо ті, що присвячені безпосередньо творчості І. Багряного – посібники Г. Клочек [488], О. Ковальчука [491], Н. Колощук [493] тощо. У зазначеному контексті важливими є дисертаційні дослідження І. Василишина [642], А. Зіновської [643], Н. Колощук [646], В. Кузьменка [647], Н. Лисенко-Ковальової [649], Г. Мазохи [650], Ю. Мариненка [651], Н. Медвідь [653], І. Роздольської [645], З. Савченко [657].

У 1996 р. 90-річчя з дня народження І. Багряного було відзначено науково-практичними конференціями, матеріали яких було опубліковано [557], а також виходом двох досліджень його життєвого шляху та діяльності. Так, М.

Сподарець у брошурі «Іван Багряний – письменник і громадянин» [565] (Х., 1996 р.) зробив спробу написати біографію діяча та більш детально зупинився на аналізі його романістики. Подаючи біографічні відомості І. Багряного, М.

Сподарець вірно вказав дату та місце народження діяча, основні етапи його навчання та діяльності як в Україні, так і за кордоном. Водночас відчувається брак історичного фону подій, що мали місце в історії українського народу розглядуваного періоду, широкої історіографічної та джерельної бази. Автор допустився помилок під час подання хронологічних рамок навчання І.

Багряного в Київському художньому інституті [565, с. 5], хибним було твердження, що І. Багряний заснував часопис «Українські вісті» [565, с. 23].

Основну частину роману-дослідження О. Шугая «Іван Багряний або Через терни Гетсиманського саду» [600] (К., 1996 р.) було присвячено періоду життя та діяльності І. Багряного в Україні. Цінність праці О. Шугая посилюється тим, що він зібрав чимало свідчень про І. Багряного його сучасників – родичів, друзів, знайомих. Водночас автору у своїх позитивних оцінках діяльності І.

Багряного важко втриматися від суб'єктивності.

Наприкінці 1990-х рр. – на початку XXI ст. письменницькій творчості І.

Багряного було присвячено ряд дисертаційних досліджень. Т. Марцинюк [652] розглядала трагічне у прозі І. Багряного, згадуваний М. Спорадець [658] – проблематику та жанрово-стильову своєрідність романістики, М. Балаклицький [426, 640] – «нову релігійність» як конструент художньої творчості, І. Романова [655] – екзистенційні мотиви в романістиці; А. Ярова [662] – дієслівну синоніміку у прозових творах, М. Братусь [641] – структуру, семантику і стилістичні функції епітета в художній прозі, О. Клещова [644] – мову публіцистики, Н. Ладияк [648] – естетичну функцію синтаксису прози; Н. Шаповаленко [661] – форми синтезу ідейно-публіцистичного та образно-художнього начал у творах.

Об'єктом окремих наукових статей [582-584] і дисертаційного дослідження Б. Цимбал [660] стали матеріали фонду І. Багряного ЦДАМЛМ України як джерело вивчення громадсько-політичної діяльності української еміграції другої половини 1940-х – середини 1960-х рр.

За умов незалежності побачило світ чимало статей наукового та науково-популярного характеру, присвячених тим чи іншим періодам життя та граням діяльності І. Багряного. Серед них слід звернути увагу на публікації таких дослідників, як О. Галкін [450] (біографічна розвідка; чинники, що вплинули на формування світогляду І. Багряного), І. Дзюба [463] (публіцистична спадщина І. Багряного), М. Жулинський [473] (І. Багряний-письменник), О. Подобед (видавнича, громадська та політична діяльність І. Багряного) [536 – 540], М. Попільнюх [544] (охтирський період життя та діяльності у роки Другої світової війни), В. Усань [577] (І. Багряний-публіцист), О. Утріско [578] (світоглядно-публіцистичні взаємини І. Багряного та Д. Донцова), Г. Хвостенко [581] (І. Багряний-політичний діяч) О. Шугай [599, 601, 602] (штрихи до життєвого

шляху і діяльності І. Багряного в Україні та еміграції), І. Яремчук [605] (І. Багрянний-художник), у яких дається висока оцінка діяльності діяча та ін. [500, 551, 563]. Водночас деякі автори й нині мають упереджений заідеологізований погляд на діяльність І. Багряного. Автор однієї з подібних публікацій В. Цуркан [585] широко використав праці українських закордонних діячів М. Терлиці «Правнуки погані» та «Націоналістичні скорпіони», С. Креля «“Камо грядеши”, багряна шкірянка?» та ін., услід за якими звинуватив І. Багряного у зрадництві, колабораціонізмі, співпраці з іноземними розвідками.

У розглядуваний період постаті І. Багряного було присвячено ряд статей [624, 631-633] довідково-енциклопедичного характеру, а також побачив світ енциклопедичний словник «Життєва мудрість у творах Івана Багряного» [151].

Для українських дослідників однією із перешкод до залучення праць зарубіжних вчених є брак подібних праць у фондах бібліотек України. Загалом, громадська, політична та культуротворча діяльність І. Багряного у зарубіжній історіографії залишається практично не висвітлена. Основна увага зарубіжних учених була спрямована на дослідження проявів сталінізму в Україні і, як наслідок, привернення уваги міжнародної спільноти до засудження тоталітарного режиму, що мав місце в СРСР.

Американський дослідник Дж. Армстронг (J. Armstrong), займаючись радянознавством, присвятив свої наукові доробки дослідженню української проблематики. У 1955 р. науковець написав працю «Ukrainian nationalism» [608] («Український націоналізм»), що витримала у наступні роки ряд перевидань. У ній він подав стислу характеристику діяльності УРДП, лідером якої був І. Багрянний, однак невірно вказав рік створення партії – 1947 р. замість 1945 р.

У статті «Українська література», вміщеній у 22-у томі «Encyclopaedia Britannica» [637] («Енциклопедія Британіка») (1963 р.), аналізуючи історичні умови розвитку літератури в УРСР у 1920 – 1930-ті рр., наголошувалося на неможливості її вільного розвитку у радянській Україні.

Британський та американський учений Р. Конквест (R. Conquest) написав чимало книг із радянської історії. Зокрема, у 1968 р. побачила світ праця «The Great Terror: Stalin's Purge of the Thirties» [613] («Великий терор: сталінські чистки 30-х років»), що була перекладена понад двадцятьма мовами світу. У 1974 р. американський публіцист Дж. Баррон (J. Barron) видав працю «KGB: the secret work of Soviet secret agents» [610] («КДБ: секретна робота радянських секретних агентів»).

В антології, що була видана у Києві у 2005 р. у перекладі з польської «Простір свободи. Україна на шпальтах паризької “Культури”» [552] серед іншого подається висока оцінка письменницького доробку І. Багряного польським публіцистом Ю. Лободовським.

У 2006 р. польською [611], а у 2009 р. українською [431] побачила світ праця польської дослідниці Б. Бердиховської (B. Berdychowska) «Ukraina: ludzie i kniazki» («Україна: люди і книжки»). У ній авторка відзначила, зокрема, публіцистичний хист І. Багряного.

Таким чином, тема дисертаційного дослідження є в історіографії однією із маловивчених. У сучасній українській історичній науці відсутнє ґрунтовне

дослідження громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного. Деякі етапи біографії, чинники формування світогляду, різні аспекти діяльності І. Багряного як в Україні, так і на еміграції, необхідно уточнити та з'ясувати. Громадсько-політична та культуротворча діяльність І. Багряного потребує окремого дослідження, в якому були б визначені роль та місце діяча в історії України ХХ ст.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база дослідження представлена неопублікованими документами та матеріалами ряду архівів України, збірниками опублікованих документів і матеріалів, епістолярієм, мемуарною літературою, публіцистичними, художніми та мистецькими творами І. Багряного, матеріалами преси, бібліографічними збірниками.

Документи та матеріали фонду 5235 «Уряд Української Народної Республіки в екзилі» Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) у 1996 р. були передані до вказаного архіву останнім президентом УНР в екзилі М. Плав'юком. У розрізі досліджуваної теми для нас становлять цінність протоколи засідань виконавчого органу та президії УНРади [1, 2], протоколи та стенограми сесійних засідань [3-7] тощо. Фонд 4465 «Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій і осіб» містить творчі матеріали І. Багряного [9], а також бюлетені Допомогової інформаційної служби Центрального представництва української еміграції у Німеччині [8].

У фонді «Колекція позасудових справ реабілітованих» Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) зберігається слідча справа І. Багряного за 1932 р. [10], яка була передана у 1994 р. із Галузевого державного архіву Служби безпеки України. Фонд «Колекція документів “Український музей в Празі”» містить автобіографію І. Багряного [11].

Найбільше архівних матеріалів про життєвий і творчий шлях І. Багряного зібрано у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Матеріали, наявні у ньому, протягом 1992 – 1996 рр. були передані з Музею-архіву ім. Д. Антоновича Української Вільної Академії Наук у США, де зберігається особовий фонд І. Багряного [660, с. 6].

Фонд 1186 «Багрянний Іван (справжнє прізвище та ім'я Лозов'ягін Іван Павлович) (1906 – 1963) – український письменник і політичний діяч» нараховує 536 справ і хронологічно охоплює період 1926 – 1995 рр. У фонді представлені біографічні документи І. Багряного (особисте посвідчення, квиток члена УРДП, членські квитки Спілки українських письменників у Львові та Об'єднання українських письменників МУР, договори на видання творів, матеріали роботи в УНРаді) [41-45, 47, 48, 53, 71], листування з П. Волиняком, І. Герасименком, І. Дубинцем, І. Завертайлом, І. Заячуком, Г. Китастином, І. Костюком, У. Самчуком, І. Шинкарем та ін. [24-40, 46, 49, 72-74], творчі

матеріали (романи, поезія, драматургія, статті та ін.) [12-19, 21-23, 50, 52], образотворчі матеріали (індивідуальні та групові фотографії, фотографії під час перебування І. Багряного в Америці тощо) [67-70], матеріали про І. Багряного (добірка статей про творчість І. Багряного, його офіційну поїздку до США і Канади, документи про вшанування пам'яті І. Багряного та ін.) [54-66]; документи службового походження (статути, протоколи, звіти, листування тощо УРДП, ДОБРУСу, СУЖЕРО, ОДУМу, ЛСП та ін.) [51, 75-106].

У фондах Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного містяться магнітний запис виступу І. Багряного на IV з'їзді УРДП у 1955 р. [107] та декілька індивідуальних фотографій [108, 109]. На одній із них невірно вказані хронологічні рамки перебування І. Багряного на тих чи інших посадах в УНРаді.

У Державному архіві міста Києва (ДАК) у фонді Р-622 «Київський державний художній інститут Міністерства культури УСРР» зберігається особова справа студента І. Лозов'ягіна [110].

Фонд 745 «Церкви Ахтырського уезда Харьковской губернии» («Церкви Охтирського повіту Харківської губернії») Державного архіву Сумської області містить метричні книги міста Охтирки, зокрема і за 1906 р. [111].

Фонд 6 Галузевого державного архіву Служби безпеки України містить слідчу справу І. Багряного за 1938 р. [112], а у фонді 13 «Колекція друкованих видань КДБ УРСР» зберігаються документи і матеріали ОУН, УГВР [113-114], у яких згадується І. Багрянний та УРДП.

У ході дослідження були використані матеріали (інтерв'ю І. Багряного на радіостанції «Свобода» та ін.) фонду 299 «Шудря Микола Архипович (псевдоніми – Архипенко, Полтавець, Полтавченко) (1935-) – письменник, журналіст, кінодраматург» Інституту рукопису НБУ імені В.І. Вернадського [115, 116].

Чимало документів із досліджуваної проблеми зберігається у Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (ІЛ). Фонд 172 «Багрянний Іван Павлович (псевд., справж. прізвище Лозов'яга; 1906 – 1963) – український поет, письменник і драматург, громадський і політичний діяч» містить творчі матеріали (поезія, проза, драматургія, авторські ілюстрації) [120-122], публіцистичні статті [126], листування [123, 124], газети та газетні вирізки [125]. Серед епістолярію фонду 171 «Винниченко Володимир Кирилович (1880 – 1951) – український письменник, публіцист, державний і громадський діяч» наявні листи, у яких ідеться, зокрема про перемовини щодо співпраці В. Винниченка з часописом «Українські вісті» [117-119] тощо. Фонд 195 «Самчук (справж. прізвище – Данильчук) Улас Олексійович (1905 – 1987) – український прозаїк, публіцист» містить листування У. Самчука з І. Багрянним [127-130]. Також у ході дослідження були використані матеріали фондів 230 «Письменники української діаспори» [135, 136] та 217 «Бібліотека Г.О. Костюка» [131-134].

При написанні дисертаційного дослідження було використано значний масив різноманітних опублікованих джерел із громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного.

На офіційному веб-порталі Державного комітету архівів України розміщено описи фондів архіву Українського Вільного університету в Мюнхені – «Особовий архівний фонд Державин Володимир Миколайович ([1892] 1899 – 1964) – літературознавець, критик, поет» [397] (лист В. Державина до І. Багряного. 30.3.1947), «Центральне представництво української еміграції у Німеччині (ЦПУЕН) (1945 – 2004 рр.)» [398] (тексти статутів, протоколи засідань ЦПУЕН, матеріали з'їздів української еміграції, статистичні дані про становище української еміграції у Німеччині; листування ЦПУЕН з редакцією «Українських вістей», ДОБРУСОМ), «Абетковий реєстр записів фоноархіву радіо «Свобода» (попередній варіант на 15 червня 2005 року)» [399] (записи радіопередач про І. Багряного. 1963, 1993), «Періодичні видання української еміграції (Німеччина) періоду (1945 – 1955 рр.) в бібліотеці і архіві Українського Вільного Університету (Мюнхен) (21.04.2005р.)» [400] (перелік періодичних видань УРДП: «Наші позиції», «Юнацька боротьба», «Українські вісті»), які розглядаються як джерела дослідження.

Історик М. Палієнко у своїй монографії [161] дослідила створення, функціонування та долю документальних колекцій архівних центрів української еміграції. Дослідниця вказала, що у так званому Бахметевському архіві Колумбійського університету (США) містяться особові архівні фонди професора Ю. Шевельова (зокрема і документи МУРу 1946 – 1949 рр.) [161, с. 422], письменника В. Винниченка (у тому числі листи до І. Багряного) [161, с. 423].

У «Кримінальному кодексі УРСР» [150] (затверджений Центральним Виконавчим Комітетом УРСР 8 червня 1927 р.) на законодавчому рівні визначено заходи соціального захисту за різноманітні злочини, зокрема й контрреволюційні.

Різноманітні збірники документів і матеріалів, що побачили світ як за кордоном, так і в Україні, мають важливе значення для дослідження участі І. Багряного у роботі Української Головної Визвольної Ради [175], Української Народної Республіки в екзилі [142, 166, 176], Української революційно-демократичної партії та Організації демократичної української молоді, Демократичного об'єднання бувших репресованих українців советським режимом, Союзу українців – жертв російського комуністичного терору, часопису «Українські вісті» [177, 138, 302, 303]. У них містяться матеріали та офіційні документи перерахованих організацій, публіцистичні статті І. Багряного (псевдоніми – Д. Рябовол, С. Дорошенко, Харитон Стерно), М. Винара, М. Воскобійника, В. Григоренка, В. Гришка, Ю. Дивнича, Н. Короля, Б. Криницького, І. Майстренка, Б. Осадчука, Ф. Пігідо, С. Підгайного, П. Радченка, М. Хвильового та багатьох інших.

У 1990-х рр. у київських часописах «Слово і час», «Розбудова держави», «Пам'ять століть» українськими дослідниками С. Гальченком і Р. Пирогом, Н. Миронець, О. Шугаєм було опубліковано архівні документи про І. Багряного (автобіографія, уривки зі слідчих справ та матеріали прес-конференції) [137, 140, 156, 157, 171, 172, 164].

Під час дослідження було використано так звані «Его-документи», тобто документи, в яких людина говорить від власного «Я» [604, с. 234]. До них зараховуємо листи та мемуари. Важливим джерелом дослідження стало приватне листування І. Багряного з різноманітними політичними, громадськими та культурними діячами української діаспори Європи, Америки та Австралії. Листи, за визначенням дослідниці О. Колястрок, «дають можливість вивчити життя, світогляд, інтереси і сподівання людей “зсередини”, спробувати пізнати “психологічний клімат” часу» [494, с. 95]. У 2002 р. вийшов друком двотомник «Листування» [224, 225] І. Багряного, до якого увійшло понад п'ятсот шістдесят листів. У них йдеться про наради, з'їзди, пленуми ЦК УРДП, про діяльність ОДУМу, СУЖЕРО, ДОБРУСу, Легіону імені Симона Петлюри, Товариства прихильників УНР, а також про творчі задуми І. Багряного-письменника, про труднощі, пов'язані із виданням його творів. Представлено листування І. Багряного з В. Бендером, Р. Василенком, С. Витвицьким, М. Воскобійником, Ф. Гаєнком, Д. Завертайлом, Г. Китастиком, М. Лівіцьким, С. Підгайним, Ф. Пігідо, У. Самчуком, М. Степаненком, П. Шинкарем та багатьма іншими діячами українського світу діаспори. Переважна більшість листів, що увійшли до двотомника, нині зберігаються в архіві УВАНу в США, частина – у ЦДАМЛМ України в Києві.

Значний інтерес становить листування редактора паризького часопису «Культура» Є. Гедройця [231, 226] з І. Лисяком-Рудницьким та Б. Осадчуком, адже у їхньому епістолярії неодноразово згадується постать І. Багряного, зокрема щодо подій, пов'язаних із підготовкою проведення у 1950-х рр. Конгресу за свободу культури.

Цінним також є опубліковане листування І. Багряного з М. Дальним [227], І. Дубинцем [230] та Д. Нитченком [228, 229].

Для дослідження життєвого шляху та діяльності І. Багряного, а також суспільно-політичної ситуації як в Україні, так і на еміграції, велике значення мають «безпосередні аннали минулого» – мемуарна література. На жаль, сам І. Багрянний не залишив ані щоденників, ані спогадів, окрім статті про власну діяльність у роки Другої світової війни [192, 193]. Масив мемуарної літератури тематично можна умовно поділити на спогади учасників національного руху опору, спогади друзів, соратників та колег по перу І. Багряного, спогади дружини, а також радянську мемуаристику.

Спогади учасників національного руху опору О. Бойдуника [195], Р. Волчука [196], Я. Гайваса [197], С. Галамая [198], М. Дейчаківського [202], З. Книша [204], Д. Ребет [215], Ю. Химинця [220], а також М. Лебеда, Я. Струтинського, Л. Шанковського, Є. Штендери, вмішених у четвертій книзі 26-го тому «Літопису УПА» [154], дають можливість реконструювати участь І. Багряного в українському політичному житті у роки Другої світової війни. Зокрема його роль та місце у Головному осередку пропаганди ОУН, УГВР, Генеральному секретаріаті закордонних справ та Закордонному представництві УГВР, Українському допомоговому комітеті на Тироль та Форальберг тощо

У мемуарах друзів і соратників, колег по перу І. Багряного Б. Антоненка-Давидовича [189], В. Біляйва [194], В. Гришка [199], К. Даниленка-Данилевського (Даниленка-Слобідського) [200, 201], В. Іваниса [203], Г. Костюка [205, 2046], О. Куценка [207], І. Майстренка [208], П. Мартинця [209], Д. Нитченка (Д. Чуба) [210-212, 221-223], Ф. Пігідо [213, 214], У. Самчука [217], О. Тарнавського [219] йдеться про ті чи інші аспекти життя та діяльності І. Багряного, як в Україні, так і на еміграції.

У спогадах другої дружини Г. Багряної [190, 191] оповідається про обставини їхнього знайомства та подружнього життя.

До радянської мемуаристики слід зарахувати спогади Ю. Смолича, а також Ю. Самброса (незважаючи на те, що спогади останнього були видані за кордоном). У мемуарах голови Спілки письменників України Ю. Смолича [218] йдеться про літературно-культурне життя в Україні у 1920 – 1930-х рр., напередодні та в роки Другої світової війни. Що ж до постаті І. Багряного, то Ю. Смолич відзначив його літературний талант на початку творчого шляху, проте за громадсько-політичну діяльність в еміграції зарахував І. Багряного до «запеклих ворогів» [218, с. 156].

Спогади педагога Ю. Самброса [216] проливають світло на роботу І. Багряного у 1920-х рр. в Охтирському дитячому містечку для безпритульних і сиріт. Мемуари Ю. Самброса є, по суті, єдиним джерелом із зазначеної проблеми. Автору не вдалося видрукувати свої спогади в радянській Україні, тому він заповів опублікувати їх після смерті всіх, про кого написав.

Непроминальне значення для висвітлення світоглядних позицій та політичних поглядів І. Багряного мають його публіцистичні праці та промови [141, 233, 234, 238, 239, 241, 242, 246, 255, 257, 258, 260, 261, 282, 284, 289-293, 295, 298, 299, 302-305, 310], на аналізі яких дисертант детальніше зупиниться у розділах 3 та 4. Публіцистика І. Багряного нараховує понад двісті одиниць, частина яких при житті діяча була видана окремими брошурами, решта – оприлюднена переважно в «Наших позиціях» та «Українських вістях». У 1996 та 2006 рр. у Києві світ побачила книга публіцистики І. Багряного, упорядкована О. Коновалом. Це найбільш повне зібрання публіцистичних праць діяча.

Для вивчення культурно-мистецької діяльності І. Багряного слід дослідити його художні твори – поетичні, прозові, драматургічні – видані в Україні та на еміграції [294, 232, 235-237, 240, 243, 248-250, 252-254, 256, 259, 262, 263, 283, 285-288, 296, 306-309]. Про І. Багряного-художника дізнаємося, ознайомившись із його політичними плакатами та карикатурами, уміщеними у часописі «Українські вісті» [272-281] та бюлетні «Ми ще повернемося!» [264-271], портретами діячів культури [297, 300, 301], ілюстраціями до власних творів та обкладинками книг [248, 232, 286] та ін., обкладинками книг письменників Ю. Косача [149], П. Миргородського [155], Т. Осьмачки [160], У. Самчука [168, 169], О. Шпильки [180].

Викликають інтерес опубліковані художні твори про постать І. Багряного: поема О. Галкіна [139] й вірш А. Легіта [152].

Періодичні видання, використані дисертантом, проливають світло на діяльність І. Багряного на посаді головного редактора газети «Українські вісті» [315-335]; часописи «Жіночий світ» [388, 389], «Рада» [314], «Українські вісті» [336-369], «Edmonton Journal» [395], «National Review» [396], «Svoboda» [381], «The Detroit Times» [382], «The Minneapolis Morning Tribune» [383], «The Minnesota Daily» [384-385], «The Scranton Times» [386], «The St. Paul Pioneer Press» [387] містять інформацію про перебування І. Багряного у 1950-х рр. як члена УНРади з робочими візитами у США, Канаді, Бельгії, Франції, Великій Британії; часописи «Голос Охтирщини» [311], «Ми ще повернемося!» [313], «Молода Україна» [390] та ін. [391, 343, 345, 370-380], «Меч і воля» [312] є джерелом для вивчення інших аспектів багатогранної діяльності І. Багряного.

До опублікованих джерел зараховуємо бібліографічні збірники праць І. Багряного. Перші спроби подати бібліографію художніх та публіцистичних праць діяча були зроблені українськими закордонними дослідниками. У 1970-х рр. побачив світ збірник Б. Романенчука [167], а у 1980-х рр. з'явилися англomовні бібліографічні збірники Ю. Бошика та В. Кебала [181], Г. Луцького [185], О. Пясецької [186], у яких, зокрема, наявний і перелік вибраних творів І. Багряного. До 90-річчя з дня народження І. Багряного підготували бібліографічні покажчики його праць та критичних матеріалів у Сумах [145] та Харкові [178], а до 100-річного ювілею – у Дніпропетровську [147] та Харкові [179]. Останній покажчик є на сьогодні найбільш повним.

Ще одним із видів опублікованих джерел є статті-некрологи [146, 163, 159, 182].

Таким чином, джерельна база дисертаційного дослідження складається із архівних та опублікованих документів і матеріалів. Вони включають різноманітні біографічні документи та приватне листування І. Багряного, його публіцистичні, прозові, поетичні, драматургічні та образотворчі твори; документи службового походження, мемуарну літературу, періодику. Отже, проаналізована джерельна база є досить широкою як за змістом, та і за характером для повноцінного розкриття основних завдань дисертаційного дослідження.

1.3. Методологія

Біографія – відтворення на основі фактів і документів життя і діяльності, історії духовного розвитку особи у зв'язку із суспільними умовами її епохи, встановлення її ролі в історико-культурному процесі.

Засновник Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського В. Чишко у монографії «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (К., 1996) визначив наступні методи для історичної біографії: лінійно-хронологічний опис подій, чітке слідування документам, розгляд діяльності особи в контексті епохи, висвітлення життя діяча у контексті соціальних подій, аналіз впливу діяча на суспільні відносини або оцінки його загального значення для сфери, в якій він

працював [589, с. 173].

Об'єктом біографічних досліджень є діяч, особа, яка жила та діяла за конкретних історичних обставин, але одночасно усвідомлювала себе неповторною індивідуальністю і, відповідно, впливала на свою епоху.

Під час написання праць біографічного характеру доцільно змальовувати окремих діячів не лише з точки зору їхнього місця в житті суспільства, подати узагальнення суспільно корисних уроків життя, а й охарактеризувати їхні риси характеру та особисте життя. Необхідно виокремити центральну ідею життя, яка дасть змогу визначити особу як індивідуальність, яка має право бути висвітленою в історичній науці.

Біографічні дослідження передбачають інтеграцію системного підходу до вивчення особистості із залученням методів різних наук філософського, соціологічного та психологічного аналізу особистості.

Учений В. Чишко виокремив три процедурні стадії біографічного дослідження: 1) емпірична, що ґрунтується на евристичних методиках пошуку джерельної бази та методиках джерелознавчого аналізу; 2) реконструкція життя та діяльності й інтерпретація фактів, що ґрунтується на методах історичної та психологічної реконструкції; 3) репрезентація особи, яка вивчається у всій сукупності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, спонукальних мотивів поведінки та творчості [589, с. 175].

Кінцева мета роботи біографа полягає у реконструкції життя та діяльності особи, яка реально існувала у минулому і була часткою історичного процесу.

В. Чишко виділив ряд процедур історико-біографічного дослідження, які здійснює біограф: 1) вибір особи та постановка завдання біографом, формулювання мети; 2) визначення кола найможливіших біографічних джерел; 3) аналіз біографічних джерел; 4) визначення кола історичних фактів, що мають відношення до особи та аналіз даних; 5) хронологічна реконструкція життєвого шляху особи; 6) логічна реконструкція внутрішнього світу особи; 7) логічна реконструкція історичних ситуацій та умов життя і діяльності особи; 8) поєднання реконструкцій та побудова єдиної гіпотези, її доказ із залученням емпіричного матеріалу; 9) оцінка особистості та діяльності біографа, ступеня реалізації концепції біографа у певній формі та наскрізної ідеї біографії [589, с. 187-190].

І. Багрянний належав до творчої інтелігенції, яка перебувала в опозиції до радянської влади і яка брала участь в українському політичному та громадському житті у період Другої світової війни на території України та за її межами та у повоєнні роки в еміграції. Характерною рисою їхньої діяльності була боротьба за національні інтереси українського народу, що поєднувала різноманітні форми громадянського протесту: від інтелектуального опору, що виявлявся у написанні, публікуванні й поширенні художніх та публіцистичних творів, в яких викривалися вади радянського суспільства, до створення низки політичних та громадських організацій. Їхня діяльність спрямовувалась не лише на консолідацію українського суспільства в еміграції, запобігання процесам денаціоналізації, збереження історичної пам'яті українського народу, а й готувала ґрунт для проголошення незалежної України.

Отже, визначено методи для історичної біографії, об'єкт біографічних досліджень; з'ясовано, що біографічні дослідження передбачають інтеграцію системного підходу до вивчення особистості із залученням методів різних наук філософського, соціологічного та психологічного аналізу особистості; виокремлено процедурні стадії біографічного дослідження.

Таким чином, сукупність літератури, опублікованих джерел і архівних матеріалів з теми «Громадсько-політична та культуротворча діяльність Івана Багряного» можна вважати достатньою для наукового дослідження. Історіографія проблеми поділяється на чотири групи: радянська, українська еміграційна, сучасна українська та зарубіжна. Радянська історіографія з проблеми мала тенденційний характер. У публікаціях переважної більшості літературних критиків, що побачили світ наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., літературні твори І. Багряного піддавалися нищівній критиці. Автори праць 1950-х – 1970-х рр. основну увагу приділили критиці громадсько-політичної діяльності І. Багряного в еміграції. Українська еміграційна історіографія з теми дослідження представлена в основному працями соратників І. Багряного та його політичних опонентів. У них описуються й аналізуються деякі аспекти політичної, громадської та культуротворчої діяльності І. Багряного. Однак авторам подекуди важко втриматися від суб'єктивності висновків. У зарубіжній історіографії не склалося окремого напрямку з дослідження громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного. Деякі аспекти проблеми розглядаються у працях американських та польських дослідників.

Архівні та опубліковані документи і матеріали становлять основу джерельної бази з проблеми. Проаналізовані джерела забезпечили достатню основу для розкриття наукових завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні, створили необхідне підґрунтя для аргументованих висновків.

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І. БАГРЯНОГО

2.1. Формування світогляду І. Багряного

2 жовтня (за старим стилем – 19 вересня) 1906 р. в м. Охтирка Харківської губернії (нині – Сумська обл.) в родині муляра Павла Петровича Лозов'ягіна та його дружини Євдокії Іванівни народився син, якого назвали Іваном [111, арк. 56 зв.]. Наступного дня [111, арк. 56 зв.] новонародженого охрестили в

Покровському соборі м. Охтирки. Хрещеними батьками малого Іванка стали охтирчанин Дмитро Бондар та рідна сестра Євдокії Іванівни – Марфа Кривуша із села Куземин Зіньківського повіту Полтавської губернії [111, арк. 57].

Родина Лозов'ягіних була багатодітною, що для тих часів було традиційним. Із восьми дітей четверо померли маленькими, залишилися – Федір (1905 р. н.), Іван (1906 р. н.), Неоніла (1910 р. н.) та Єлизавета (1924 р. н.).

Іван Багряний вийшов, за словами українського закордонного історика та публіциста С. Підгайного, «зі справжньої національної селянської духовної аристократії» й «любов до України, свідомість служити Україні, успадкував від його предків, його батька і діда» [535, с. 4]. Рід Лозов'ягіних користувався повагою серед мешканців Охтирки. Сам Павло Петрович Лозов'ягін працював муляром на заводі, був фахівцем своєї справи, мав авторитет серед жителів міста [600, с. 25]. Як зазначав І. Багряний в «Автобіографії», написаній на початку 1944 р. у Львові, «батько був “потомственный” муляр з нескінченної мулярської династії» [11, арк. 94].

Власне на прізвищі «Лозов'ягін» залишився відбиток русифікаційної політики, що проводилася за царських часів в Україні. Прізвище «Лозов'яга», «під яким жив увесь його (І. Багряного. – О.А.) слобожансько-козацький рід» [199, с. 245], було перекинуто на «Лозов'ягін». Розмірковуючи над етимологією прізвища «Лозов'яга» дослідник О. Шугай припустив, що хтось із предків І. Багряного по дідовій лінії вмів майстерно виготовляти з лози різноманітні речі [600, с. 222].

Мати І. Багряного – Євдокія Іванівна – походила з роду Кривуш, що мешкали у селі Куземин Зіньківського повіту Полтавської губернії. Рід Кривуш у селі був відомим і користувався повагою. Як згадував друг дитинства І. Багряного мешканець Куземина М. Сідельник, «Кривуші добре жили, бо трудились добре» [600, с. 9].

У роки реалізації політики суцільної колективізації, яка в УСРР носила примусовий характер, родина Кривуш, як і інші заможні селянські родини, відмовилася брати участь у створенні колективних господарств. Їхня доля була типовою для родин, яких таврували «куркулями». У 1920-х рр. Кривуші «були підступно вирізані» [600, с. 9]. На очах І. Багряного представники радянської влади – влади селян та робітників – вбили його 92-річного діда за те, «що він був заможний український селянин (мав 40 десятин землі) й був проти

“комуни”» [261, с. 23] й дядька за те, «що він був за часів національно-визвольної боротьби – в 1917-18 роках – вояком національної армії Української Народної Республіки» [261, с. 23], другого дядька без суду заслали на Соловки, звідки він уже не повернувся [261, с. 24]. Подібна трагедія у 1920 – 1930-ті рр. спіткала чи не кожна селянську родину в Україні. Побачене справило на І. Багряного приголомшуюче гнітюче враження й відповідним чином позначилося на формуванні його політичних поглядів та громадянської позиції.

Дитинство Івана минуло у с. Куземин і було типовим для українських селянських родин перших десятиліть ХХ ст. Хлопця привчали до роботи, він допомагав по господарству, пас корів [600, с. 9]. Перебуваючи біля землі, на природі, І. Багряний із дитячих років фізично загартовувався.

Навчатися І. Багряний почав за царської влади. У 1912 р. у шестирічному віці вступив до церковно-приходської школи. У її стінах з'явилися перші його вірші. Поезії були написані українською мовою «з протесту проти вчителя і вчительки, які називали мене злісно “мазепинцем”» [123, арк. 10]. Це стало першим конфліктом майбутнього поета з існуючою системою. У ці роки на формування світогляду І. Багряного значний вплив мали збірки байок Л. Глібова та «Катерина» Т. Шевченка, які хлопець дістав за царських часів нелегальним шляхом.

По закінченні школи у 1916 р. продовжив навчання у вищому начальному училищі, яке у 1917 р. – у рік початку Української демократичної революції 1917 – 1921 рр. – було перейменовано на вищу початкову школу імені Т. Шевченка. Загалом протягом 1917 р. в Україні було відкрито 215 нових вищих початкових шкіл [555, с. 93]. Директором школи у ті роки працював молодий ентузіаст Григорій Сергієнко, який за свідченнями педагога та громадського діяча Ю. Самброса, був людиною начитаною, з високим рівнем знання української мови й відданою українському визвольному рухові [216, с. 122]. Він мав неабиякий вплив на учнів. Саме на час навчання у школі під керівництвом Г. Сергієнка й припадає становлення особистості І. Багряного. У другому класі вірші й малюнки Івана прикрашали шкільний журнал «Надія», а перейшовши до третього класу, хлопець почав його редагувати.

У роки Української революції 1917 – 1921 рр. з'явилися широкі можливості для відродження української культури та освіти. Найважливішим напрямом культурно-освітньої роботи у цей час, на думку сучасних істориків О. Рубльова та О. Реєнта, стала українізація школи [555, с. 89].

Що стосується Охтирки, то в ці роки вона також стала активним учасником українізації культурного життя. У 1920 – 1921 рр. Охтирською повітовою освітою завідував молодий, енергійний та ініціативний Б. Антоненко-Давидович (справж. прізвище – Б. Давидов). Він же був головою Охтирського повітового комітету з охорони пам'яток мистецтва, старовини й природи при Охтирському відділі народної освіти [600, с. 77]. Комітет ініціював створення в Охтирці музею тощо [600, с. 78-79]. Отож, завдяки самовідданій праці та ентузіазму української інтелігенції у 1917 – 1921 рр. культурно-освітнє життя в Охтирці значно поживалося.

У 1920 р. І. Багрянний вступив до Охтирської профшколи вивчати слюсарну справу. Проте, відчувши покликання до малярства, він залишив навчання і вступив до Краснопільської художньо-промислово-керамічної профшколи на Харківщині (нині – Сумщина), в якій навчався протягом 1921 – 1923 рр. [110, арк. 16] У 1921 р. вступив до Російської комуністичної спілки молоді й, за словами І. Багряного, «брав участь відтоді в громадсько-політичному житті визначившись політично» [600, с. 86]. Серед головних завдань комсомолу були виховання молоді у комуністичному дусі, підготовка кадрів до Комуністичної партії, залучення молодого покоління до «будівництва нового суспільства» тощо.

Вивчаючи малярство та гончарну справу, І. Багрянний продовжив редакторську справу. У 1922 р. він став засновником та редактором шкільного журналу «До світла» [224, с. 634]. Навчання завершити не вдалося, оскільки профшколу закрили [110, арк. 1 зв.].

Трудовий шлях І. Багрянний розпочав у 1922 р. на Донбасі. Дослідник О. Шугай припустив, що до цього І. Багряного спонукав голод [600, с. 18].

Голод, що охопив УСРР у 1921 – 1923 рр., був спричинений посухами 1921 – 1922 рр., повоєнною розрухою, політикою хлібозаготівель, та надмірним вивозом хліба за межі України. До губерній із найбільшим дефіцитом селянських засівів належали Чернігівська, Полтавська та Харківська губернії, в яких активно виконувався план хлібозаготівель. На думку сучасного історика О. Мовчан, «нещадна хлібозаготівельна політика уряду мала в своїй основі терористичний характер», адже «голод виявився фактором, який ефективніше, ніж каральні експедиції, втихомирював повстанців» [481, с. 26].

На шахті «Червоний промінь» на Донбасі І. Багрянний приєднався до так званої «робітничої опозиції». За це, як малолітній, був умовно засуджений. Однак, на думку політичного діяча В. Іваниса, «тавро політичної неблагонадійності залишилося назавжди і це визначило його майбутню долю» [478, с. 4].

Наприкінці 1922 р. І. Багрянний повернувся на Харківщину. У найближчих три роки він змінив кілька місць роботи. За розпорядженням Охтирського окружного комітету І. Багрянний працював замполітом і секретарем заводського осередку комсомолу на Тростянецькому цукровому комбінаті, складачем у друкарні, окружним політінспектором у міліції Охтирки, політруком резерву міліції Охтирського округу, старшим політруком Охтирського навчального пункту допокликанців [110, арк. 1 зв.].

Вирішивши стати письменником, у 1925 р. увійшов до охтирської філії спілки селянських письменників «Плуг» [110, арк. 17 зв.]. Спілка була заснована у 1922 р. у Харкові, проте невдовзі відкрилися філії у Києві, Полтаві, Вінниці, Кам'янці-Подільському, Сумах, Лубнах, Прилуках, Охтирці тощо. «Плужани» декларували створення нової соціалістичної культури та поширення її серед селянських мас України без різниці національностей.

Протягом 1924 – 1926 рр. І. Багрянний був членом Охтирського товариства «Селянський будинок», у роботі якого брав активну участь [110, арк. 15].

У середині 1925 р. І. Багрянний вибув із комсомолу [10, арк. 40]. За твердженням дослідника О. Шугая, рішення зумовлювалось переконаністю І. Багряного у «лицемірстві і згубності щодо України політики, яку диктували кремлівські вожді» [601, с. 18]. Сам І. Багрянний пояснював вихід із комсомолу захопленням літературною діяльністю. «Опинившись поза організацією, зразу почував себе що можна бути комуністом не будучи членом коморганізації, але був уже “без керма і без вітрил”» [10, арк. 40]. Тому навряд чи цей крок І. Багряного слід розглядати як політичний. Так чи інакше, вихід із громадсько-політичної молодіжної організації, що була філією Комуністичної партії СРСР, важливою складовою частиною комуністичного режиму, було сміливим кроком. І. Багрянний таким чином протиставив себе системі. Вийшовши з комсомолу, він позбавив себе можливості кар’єрного росту й привернув до себе увагу представників відповідних органів.

І. Багряного завжди цікавила минувшина українського народу. Юнак прагнув якомога більше знати про історичні події України. Окрім охтирської бібліотеки, де він був завсідником, І. Багрянний час від часу здійснював мандрівки, зокрема селами та містечками Харківщини (нині – Сумщина). Зокрема разом із уродженцем Зіньківського повіту Полтавської губернії гумористом Остапом Вишнею (справж. прізвище – П. Губенко) І. Багрянний у роки НЕПу відвідав село Скелька Охтирського повіту. Юнаків цікавив монастир, що колись розташовувався у селі. Вони розшукали старожила В. Нестеренка, який і повідав історію двохсотрічної давнини про монастир [600, с. 13]. Вона була покладена І. Багряним в основу роману у віршах «Скелька» (1928 р.).

Розпочавши у шкільні роки редагування журналів, у подальшому І. Багрянний також співпрацював із українськими часописами. Так, у першій половині 1920-х рр. він входив до складу редколегії охтирської газети «Радянське око» [110, арк. 15], статті та замітки якої відбивали злободенні соціально-економічні проблеми містечка тих часів. У 1925 р. вже у Кам’янці-Подільському під керівництвом редактора С. Божка І. Багрянний працював у газеті «Червоний кордон» як репортер та ілюстратор-ксилограф. Наприкінці року, повернувшись до Охтирки, він деякий час працював складачем у місцевій друкарні. Набутий досвід дозволив І. Багряному власними силами видати книжку новел «Чорні силуети» (1925 р.) під псевдонімом І. Полярний.

Отож, працюючи в редакціях українських часописів, І. Багрянний пройшов добру журналістську та редакторську школи, здобув знання й уміння, які стали йому в нагоді під час організації видавничої діяльності у другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. поза межами Батьківщини.

Вийшовши з комсомолу, залишившись безробітним І. Багрянний, не розраховуючи, як раніше, на допомогу Охтирського окружного комітету, почав шукати роботу. На початку весни 1925 р. він влаштувався учителем малювання в Охтирське дитяче містечко для безпритульних та сиріт [110, арк. 17]. Містечком у 1921 – 1933 рр. керував письменник, педагог і агроном, людина енциклопедичних знань М. Довгополюк, який до того ж, як і І. Багрянний, входив до філії «Плугу». Це містечко перебувало у підпорядкуванні республіканського центру, що розташовувався у столиці УСРР – Харкові.

Подібних містечок в Україні було декілька, зокрема, Колонія імені М. Горького у с. Ковалівка (1920 – 1927 рр., нині село Полтавського району Полтавської обл.), організатором і керівником якої був педагог А. Макаренко.

Охтирське дитяче містечко розташовувалося на території Свято-Троїцького монастиря у с. Чернеччина, що знаходилося на правому березі р. Ворскли за 9 км від Охтирки. Монастир з ініціативи радянської влади в рамках антирелігійної кампанії було закрито, а приміщення передано в користування дитячого містечка. Подібні речі стали за радянських часів нормою. На думку історика С. Кульчицького, держава докладала чимало зусиль для «повного відмирання релігійних забобонів» [504, с. 120].

У дитячому містечку на Охтир-горі перебувало понад тисяча підлітків, серед яких були також безпритульні та правопорушники. Одним із найвідоміших вихованців дитячого містечка був письменник, публіцист П. Воронько. Дитяче містечко мало власну електростанцію, водяні й механічні млини, майстерні, ферми, пасіки, трактори тощо [600, с. 127]. Усі роботи по господарству під керівництвом дорослих виконували вихованці. До дитмістечка у рамках різноманітної громадської роботи приїздили партійно-державні діячі (Г. Петровський), вчені (М. Волобуєв, О. Попів), письменники (С. Пилипенко, О. Вражливий, К. Гордієнко, О. Копиленко, Б. Тенета, В. Підмогильний) [216, с. 154]

Отож, із 1 березня 1925 р. [110, арк. 17] І. Багрянний приступив до роботи в Охтирському дитячому містечку. Окрім викладання малювання, він ще займався фотосправою, до якої й захоплювався своїх вихованців.

Колишня вихованка дитмістечка Т. Вавилова з теплотою згадувала свого вчителя малювання І. Багряного. Вона розповіла, як вчитель на воротах дитмістечка «намалював двох дітей [...] ще й написав: “Немає поганої дитини, а є погане оточення”» [600, с. 140]. За цими словами можна побачити І.

Багряного-педагога, який з любов'ю, терпінням та повагою ставився до дітей.

15 червня 1925 р. І. Багрянний за нез'ясованих обставин звільнився й виїхав з Охтирки. До кінця року він встиг побувати у Криму, на Кубані, у Кам'янці-Подільському. Подорожуючи, І. Багрянний збагачувався враженнями, звертав увагу на життя різних верств населення і, як писав дослідник О. Шугай, його симпатії «були все-таки на боці знедолених» [600, с. 143]. У Кам'янці-Подільському він працював разом із журналістом і письменником Остапом Вишнею у вже згадуваній газеті «Червоний кордон».

Наприкінці 1925 р. І. Багрянний повернувся до Охтирки. 6 лютого 1926 р. він знову влаштувався на роботу до дитячого містечка М. Довгополюка, в якому пропрацював учителем малювання до 16 липня 1926 р. [110, арк. 14].

У 1926 р. у біографії І. Багряного почався київський період. Роки Першої світової війни, революції та громадянської війни негативно позначилися на одному з найбільших міст України. У першій половині 1920-х рр. у Києві проводилися роботи з покращення житлових умов, зводилися нові будинки, реконструювалися промислові підприємства та комунальні господарства тощо. На початку 1920-х рр. проводилися роботи з благоустрою міста, влаштовували тижні чистоти та санітарної культури, ремонтували дороги, здійснювалося

озеленення вулиць. У 1926 р. у Києві почалося будівництво приміщення кінофабрики (1926 – 1929 рр.) (нині – національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка), на Рибальському півострові – Київської електростанції (1926 – 1930 рр.), містом почали курсувати перші автобуси [486, с. 123-125].

Загалом, українські письменники «ренесансних» 1920-х рр., «пробуджені національною революцією та перспективою нового відродження намагалися реалізувати свій творчий потенціал у щойно відкритому для них літературному просторі, незважаючи на руйнівне тиснення розстріляного відродження» [489, с. 4].

У 1920-ті рр. Київ залишався одним із значних центрів культурного життя УСРР. На відміну від «пролетарського» Харкова Київ Кремль вважав «буржуазним» містом інтелігенції та українофільських настроїв [564, с. 35]. У 1923 – 1924 рр. у Києві діяла Асоціація письменників (Аспис), до складу якої входили Л. Старицька-Черняхівська, М. Рильський, М. Зеров, В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка та ін. Вони обстоювали принципи мистецтва за високими естетичними критеріями. У 1924 р. Аспис розгалузилася на два близькі між собою літературні напрями – «неокласиків» та «Ланку» (з 1925 р. – МАРС).

До неформального товариства вільних митців – «неокласиків» належала невелика група київських поетів, перекладачів та літературознавців (М. Зеров, М. Драй-Хмара, П. Филипович, М. Рильський, О. Бургардт). За оцінкою літературознавця Ю. Ковалева, «київська «неокласика» створювала художній прецедент надзвичайної ваги», їхня творчість «була визначальною у формуванні ренесансного дискурсу 20 років» [489, с. 49]. У свою чергу до МАРСу, який за ідейно-естетичними принципами був близьким до «неокласиків» та ВАПЛІТЕ, входили письменники В. Підмогильний, М. Івченко, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, Т. Осьмачка, Я. Качура, Є. Плужник та ін. «Марсівці» друкувалися переважно в журналі «Життя й революція» (1925 – 1934 рр.), який у 1934 р. у зв'язку із розходженням із лінією комуністичної партії було закрито, більшість авторів зазнали репресій.

За вірним спостереженням згадуваного Ю. Ковалева, «компартія поступово привчала письменників та читачів сприймати ВАПЛІТЕ, «неокласиків» чи МАРС як «ворожі» літературні організації, до решти заповнені «буржуазними націоналістами» [489, с. 69]. Невдовзі письменники, які своєю творчістю спричинилися до «срібного злету» [489, с. 73] української літератури у 1920-х рр., у наступному десятилітті опинилися на лаві підсудних з тавром «ворог народу», «контрреволюціонер» тощо.

Влітку 1926 р. до Києва сповнений надій прибув І. Багрянний. Він приїхав вступати на фотокіновідділення живописного факультету Київського художнього інституту (КХІ). Думається, що згадане відділення було у ті часи перспективним, а відповідно – й престижним. І. Багрянний мав із собою посвідчення, видане Охтирським райкомом профспілки робітників освіти, в якому йшлося про рекомендацію І. Лозов'ягіна, члена Всесоюзної професійної спілки робітників освіти, до вступу у зазначений вищий навчальний заклад [110

, арк. 11].

Київський художній інститут (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) постав у перший рік визвольних змагань 1917 – 1921 рр. під назвою Українська академія мистецтв. За визначенням мистецтвознавця О. Ковальчука, «в період існування УАМ було закладено підвалини української художньої освіти» [645, с. 6]. З 1922 р. її було реорганізовано на Київський інститут пластичних мистецтв, який у 1924 р. після об'єднання з Київським архітектурним інститутом отримав назву Київський художній інститут. У КХІ на п'яти факультетах (архітектурний, малярський, педагогічний, поліграфічний, скульптурний), працювало близько ста викладачів і навчалось понад вісімсот студентів [645, с. 7].

До революції у Києві діяли лише художні школи, здебільшого приватні, а також художнє училище, тому утворення вищого навчального закладу художнього профілю мало непересічне значення.

Із Київським художнім інститутом була пов'язана діяльність багатьох відомих митців. У його стінах у різні роки викладали професори М. Бойчук, В. та Ф. Кричевські, Г. Нарбут, Д. Щербаківський та ін. Ректором інституту протягом 1924 – 1930-х рр. був І. Врона.

Першокурсник І. Багрянний мав опановувати формально-технічні, зокрема малюнок, колір, об'єм і простір та допоміжні дисципліни. Серед викладачів, які у ті роки працювали в інституті, були колишні випускники КХІ С. Колос та К. Єлева, відомі українські художники М. Козик, А. Черкаський, Ф. Красицький, М. Бернштейн, а також запрошені з Москви та Ленінграда В. Пальмов, К. Малевич, Л. Чуп'ятов, А. Таран та ін. [645, с. 12].

Із Києва, за словами самого І. Багряного, почався його «розклад» [10, арк. 40]. «Розкладу», переоцінці реалій політичної, соціально-економічної ситуації, що склалася в УСРР у 1920-ті рр., сприяла матеріальна скрута, в якій опинився студент-першокурсник. І. Багрянний не отримував стипендію [10, арк. 41], не мав можливості придбати приладдя для фахових дисциплін [110, арк. 6], перший місяць навчання мешкав у Будинку пролетарських студентів [110, арк. 17 зв.], далі змушений був перебраться у холерні бараки на Батієвій горі [110, арк. 21]. У студентській анкеті, заповненій 25 жовтня 1926 р., на питання, «що потрібно для нормальної праці в інституті», відповів: «забезпечення квартирою і хоча б мінімальними коштами на харчі та учбові матер'яли» [110, арк. 1 зв.].

Через матеріальну скруту і хворобу І. Багрянний протягом 1926 – 1927 н. р. не мав можливості відвідувати заняття. Враховуючи поважну причину пропусків та позитивну характеристику студента живописного факультету Озерова профспілковий комітет наприкінці жовтня 1927 р. ухвалив залишити І. Багряного на фотокіновідділі на другий навчальний рік на першому курсі [110, арк. 4]. Проте у 1928 р. І. Багрянний все ж із зазначених вище причин залишив навчання у КХІ й подався до Харкова [10, арк. 44].

Науковець Ю. Шерех дав влучну характеристику покоління І. Багряного: «Воно ненавидить муштру й обмеженість. Воно вирросло в умовах повної ліквідації февдальних пережитків, які досі тяжать над молоддю Європи. Воно не знає чинів і титулів; воно не цілує ручок; воно підходить до кожної людини,

як до свого рівного... Воно стужене за справжнім людським життям... Воно здатне прийняти все, крім вузькості й забріханості, обрядовості. Його очі жадібно відкриті й зорять вперед, а не назад, і це покоління не повернеться в загороди старої провінційності... Це покоління в своїй істоті – не провінційного, а імперського характеру. Воно ніколи не погодиться з расовими обмеженнями, з національною замкненістю, з муштрою і самодовільною обмеженістю» [478, с. 4].

Вплив на формування світогляду І. Багряного, вирішальну роль у переоцінці радянської дійсності, за словами його самого, відіграли нарком освіти УСРР, активний «українізатор» М. Шумський, письменник і публіцист, учасник літературної дискусії 1925 – 1928 рр. М. Хвильовий, драматург М. Куліш, поети-неокласики, твори Б. Антоненка-Давидовича, Є. Плужника, В. Сосюри [10, арк. 41], мистецтвознавець, ректор КХІ І. Врона, митець-монументаліст, один із засновників вищої мистецької освіти в Україні М. Бойчук [234, с. 119] та ін. Характерно, що переважна більшість із названих діячів національної історії та культури у 1930-ті рр. зазнала гонінь з боку радянської влади, була репресована, розстріляна.

Також значну роль у національному самовизначенні І. Багряного відіграла вища наукова установа України, заснована 1918 р. у Києві – Всеукраїнська академія наук (нині – Національна академія наук України), яку ДПУ вважало «ідеологічною верхівкою української контрреволюції» [543, с. 271]. І. Багрянний брав участь у «всіляких прилюдних диспутах, літературних виступах та доповідях», організованих академією, й «ловив кожен наголос на слові “Україна”, “український”» [10, арк. 41]. Таким чином, за словами І. Багряного, з колишнього комсомольця «помалу робився націоналіст» [10, арк. 41].

Маючи живий критичний розум, здатність до аналізу 20-річний І. Багрянний побачив разючу невідповідність між красивими гаслами радянських керманців та реальним станом речей в Україні. Політика «воєнного комунізму», здійснювана більшовиками протягом 1918 – 1921 рр., із продрозкладкою, з видачею мінімуму продовольства за картками, націоналізацією промисловості й ліквідацією приватної власності призвела до злиденності населення, окреслилась перспектива колапсу економіки УСРР. Політика «воєнного комунізму» була позначена, жорсткими методами. Вона породжувала спротив населення, критику опозиційних партій [555, с. 205].

Нова економічна політика (з 1921 р.), що була покликана врятувати економіку держави, була тимчасовою і половинчастою, адже до справді ринкових методів господарювання в економіці компартійно-радянське керівництво не могло перейти. Примусова колективізація, що, на думку Кремля, мала покращити життя селян, призвела до голоду 1921 – 1923 рр., зниження рівня та якості життя українських селян-хліборобів. Літературна дискусія, що розпочалася у 1925 р., засвідчила відвертий наступ не лише на розвиток української культури, а й на національні права України загалом.

Зазначене вище призвело, зокрема, до виходу І. Багряного у 1927 р. (чи на початку 1928 р.) [10, арк. 41] зі спілки селянських письменників «Плуг» та вступу до МАРСу [10, арк. 42], що перебував в опозиції до радянської влади.

Нові настрої з'являються й у художніх творах І. Багряного («Ave Maria», «Скелька» тощо), друкувати які ставало все важче [10, арк. 43].

У МАРСі екстраверт І. Багрянний познайомився й потоваришував із В. Підмогильним, Г. Косинкою, Є. Плужником, Б. Тенетою та ін. Дружба з Б. Антоненком-Давидовичем, В. Підмогильним, Б. Тенетою (справж. прізвище – Б. Гурій) вплинула на формування світогляду І. Багряного. Вони разом неодноразово на велосипедах мандрували Україною [223, с. 12; 189, с. 148-149] для того, щоб глибше пізнати життя народу, його проблеми, що, у свою чергу, з одного боку, спонукало до роздумів над можливими шляхами покращення долі українського народу, а з іншого, – відповідним чином позначилося на тематиці й проблематиці художніх творів. Слід зазначити, що у 1930-х рр. усі зазначені діячі зазнали репресій.

У 1928 р. І. Багрянний «перебрався жити й працювати до Харкова» [10, арк. 42]. Харків на той час був столицею України, культурним центром республіки, а відповідно – містом великих можливостей. До того ж від Харкова було не так далеко й до Охтирки, де мешкали батьки письменника, до яких він і навідувався. У Харкові І. Багрянний мешкав у письменника В. Вражливого (справж. прізвище – В. Штанько) в будинку «Слово». В. Вражливий, уродженець Зіньківського повіту, був людиною товариською, прагнув допомогти іншим, тому й не дивно, що його квартира перетворилася на своєрідний готель для приїжджих колег по перу. Під час масових арештів української інтелігенції В. Вражливого у 1934 р. було заарештовано, відправлено на заслання, згодом розстріляно.

У Харкові письменник І. Багрянний займався літературною творчістю, не більше місяця пропрацював літературним редактором у Сільгоспвидаві (1931 р.) [600, с. 267], співпрацював із видавництвом «Рух», на замовлення якого написав збірку нарисів про село «Крокви над табором» (1931 р.) тощо. У столиці І. Багрянний познайомився з письменником Д. Нитченком [211, с. 93] (псевдонім – Д. Чуб), з яким доля його ще не раз звела на еміграції.

Почалися лиховісні 1930-ті рр. Й. Сталін, усунувши своїх політичних супротивників М. Бухаріна та О. Рикова, домогся абсолютної влади в партії і державі. Зосередивши владу у своїх руках, Сталін розпочав кампанію боротьби із потенційними осередками сепаратизму в національних республіках Союзу, у першу чергу в найбільшій із них – УСРР. Голодомор, ініційований та проведений сталінським режимом в Україні у 1932 – 1933 рр., за висловом американського дослідника Р. Конквеста, став «першим кроком Сталіна у напрямку до нового стилю терору, що був типовим для періоду Великих Чисток» [613, р. 27]. З 1933 до 1935 рр. в Україні було проведено чистку партії, у результаті якої з лав КП(б)У виключили 112 тис. чоловік [504, с. 235]. Наступним важливим напрямом репресій стала українська інтелігенція як потенційний носій сепаратизму. Для її «втихомирення» в Україну у січні 1933 р. Сталін делегував П. Постишева, який із поставленим завданням упорався.

Масові репресії почалися у 1937 р. Історик С. Кульчицький констатував: «Жертвами репресій ДПУ – УДБ НКВС у 1933 – 1938 рр. стали 360 тис. громадян України. Чекісти «працювали» в усіх верствах суспільства,

виявляючи потенціальні вогнища опору сталінській диктатурі. Але «спеціалізувалися» вони на інтелігенції – мозку нації» [504, с. 239]. У результаті організованих у 1930-х рр. сталінським режимом політичних репресій щодо митців України, українська література, за визначенням «Енциклопедії Британіка» (1963 р.) (Encyclopaedia Britannica), могла вільно розвиватися лише на західноукраїнських землях [631, р. 679], які не входили до складу СРСР.

Пригадуючи перші роки репресій в Україні, публіцист Г. Костюк стверджував: «Серед українських письменників, призначених на ліквідацію, в першу чергу була вже, мабуть, поставлена особа Багряного. [...] Його поезія їх пекла» [205, с. 247]. Тому у пресі з'явилися статті, в яких творчість І. Багряного піддавалася критиці. Не викликає сумніву, що статті писалися на замовлення. Проте, за влучним висловом Г. Костюка, «то були ще лише підготовчі обстріли перед генеральним наступом» [205, с. 247]. Згадані статті стали сигналом для вилучення книг І. Багряного з продажу та бібліотек. Поданий у 1932 р. до видавництва «Література і мистецтво», біля витоків заснування якого стояли П. Тичина та Г. Нарбут, роман «Марево» надіслали одразу ж до ЦК партії, а не до критиків чи літературознавців, як це робилося зазвичай. Зрозуміло, що рецензія була цілком негативна.

У першій половині того ж зловісного 1932 р. І. Багряний вдруге опинився на Кубані, у м. Краснодар. Він приїхав у роки «українізації» на запрошення студентів, серед яких було багато й українців. І. Багряний напам'ять читав свої твори – «Рибалка», «Вечір», «Вандея», «Собачий бенкет». Вечір не обійшовся без провокацій [600, с. 288-289].

Через тиждень Державне політичне управління (ДПУ) пішло у «генеральний наступ». 16 квітня 1932 р. у Харкові за постановою ДПУ УСРР І. Багряного було заарештовано. Йому висунули типові для тих часів обвинувачення у контрреволюційній діяльності та шпигунстві [10, арк. 1].

Того ж дня співробітник ДПУ УСРР Г. Бліок на підставі ордеру № 183, виданого ДПУ УСРР, провів обшук у квартирі письменника В. Вразливого, у якого мешкав І. Багряний (м. Харків, вул. Червоних письменників, 5, кв. 54). Під час обшуку забрано портфель і валізуку з особистим листуванням, книжками та рукописами І. Багряного [10, арк. 3].

Слідство тривало шість місяців. Увесь цей час зарештований І. Багряний перебував під вартою в одиночній камері у спецкорпусі № 1. У його слідчій справі за 1932 р., що нині зберігається у ЦДАГО України, відсутні документи, у яких містилася б інформація про застосування фізичної сили проти І. Багряного під час проведення слідства, допитів. Проте подібних матеріалів вдалося в автобіографічному романі «Сад Гетсиманський» (1950 р.), який літературознавець Ю. Шерех справедливо назвав «справжньою енциклопедією радянської політичної в'язниці» [591, с. 218]. Серед засобів психологічного тиску на заарештованого слід виділити позбавлення сну й можливості придбати цигарки, заборону побачень із родичами та читати. В одній із численних заяв до слідчого І. Багряний писав: «Я все ж не втрачаю віри в людяність. Сподіваюся, що Ви дозволите мені читати ... Не може бути, щоб комусь було потрібне моє

божевілля» [10, арк. 17]. Півроку, проведені у в'язниці, негативно позначилися на стані здоров'я І. Багряного. Під час медогляду у нього констатували недокрів'я, проблеми з серцем та легенями [10, арк. 30].

І. Багряному висунули обвинувачення, передбачені статтями 54-11 (організаційна діяльність, спрямована на підготування або вчинення контрреволюційних злочинів, а також участь в організації, утвореній для підготування або вчинення контрреволюційних злочинів) і 54-6 (шпигунство) Кримінального кодексу (КК) УСРР [150, с. 17-19]. На дев'ятий день перебування під вартою, будучи допитаним, І. Багряний 25 квітня 1932 р. написав детальні «Свідчення про свою контрреволюційну діяльність». У них І. Багряний подав автобіографію, а також проаналізував чинники, що сприяли формуванню нових, антирадянських переконань, подав аналіз поетичної творчості. Наприкінці він визнав себе контрреволюціонером. І. Багряний написав: «Ведучи шкідливу, розкладницьку роботу на ідеологічному фронті, тим самим діяв на користь клясовому ворогові ... Засуджуючи й зрікаючись старих поглядів я хотів би ... зітерти з себе цю пляму корисною і потрібною громадською роботою, віддати себе на слугування своїй клясі до кінця без будь якого повороту в минуле» [10, арк. 45].

Дослідниця Н. Миронець вважає, що цитоване признание не було щирим, а викликане обставинами [156, с. 52]. Враховуючи, з одного боку, специфіку проведення подібних допитів, а з іншого, наступну поведінку І. Багряного, з висновком Н. Миронець не можна погодитись. Слідство тривало. Від І. Багряного домагалися наклепницької інформації про його колег та знайомих, яка б могла їх скомпрометувати перед ДПУ. Проте І. Багряний це питання принципово вперто обходив. Також, незважаючи на тиск, не визнав свою належність до жодної контрреволюційної організації тощо.

В «Обвинувальному висновкові» за підписами уповноваженого 2-го відділення СПВ (Секретно-політичний відділ) ДПУ УСРР Г. Бліока, начальника 2-го відділення СПВ ДПУ УСРР Пустовойтова й начальника СПВ ДПУ УСРР Кривця зазначалося, що І. Лозов'ягіна-Багряного звинувачують у контрреволюційній агітації, що виявилася у систематичному протаскуванні контрреволюційних шовіністичних творів, тобто у злочинах, передбачених ст. 54-10 ч. 2 КК УСРР. Слідчу справу І. Багряного направили на розгляд Особливої наради при Колегії ДПУ УСРР.

25 жовтня 1932 р. Особлива нарада при Колегії ДПУ УСРР постановила І. Багряного з-під варти звільнити, позбавивши права жити в Україні строком на три роки, рахуючи з 16 квітня 1932 р. Через 60 років, 30 червня 1992 р., І. Багряного на підставі ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні» від 17 квітня 1991 р. було реабілітовано [10, арк. 113 зв.]. Проте поновлення доброго імені І. Багряного, який у страшні 1930-ті рр. став жертвою сталінських репресій, триває й нині.

Отож, за ухвалою «трійки» 1932 р. І. Багряний виїхав у «т. зв. вільне (тобто – не конвойоване й позатабірне) заслання на три роки» [205, с. 250]. Саме так у розмові з другом Г. Костюком у 1943 р. у Києві, І. Багряний почав розповідь про своє заслання на Далекий Схід. «Охотське море. Тайга. Тундра.

Звіроловство. Були там поселення давно осілих наших людей з України. Все це, сказати щиро, було мені навіть цікаво. Але згодом охопила мене страшна туга за Україною. Непереможна. Отож сів я на поїзд і рушив на Захід. У Томську мене перехопила залізнична агентура НКВД. Арешт, суд і вирок: за втечу з заслання – три роки вже ув'язнення в таборі. Так як потрапив у БАМЛАГ (Байкало-Амурський виправно-трудоий табір). Відгаратав три роки. Звільнившись, офіційно поїхав до Охтирки» [205, с. 250], – так у своїх мемуарах Г. Костюк описував розповідь І. Багрянного. Розповідь лаконічна, без зайвих деталей та емоцій. Залишається лише здогадуватись, скільки болю та страждань довелося пережити І. Багрянному за роки, проведені на Далекому Сході. В «Автобіографії», написаній у січні 1944 р. у Львові, І. Багрянний писав, що був у таборах ДАЛЬЛАГу [11, арк. 99] (Далекосхідний виправно-трудоий табір). Можна припустити, що спочатку І. Багрянний перебував у ДАЛЬЛАГу, а згодом – після невдалої спроби втечі потрапив до БАМЛАГу.

У південній частині Далекого Сходу на площі близько 1 млн. кв. км. розташовуються землі українських поселенців – Зелений Клин або Зелена Україна. Місцями компактних поселень вихідців з України стали сучасні Приморський та більша частина Хабаровського країв, а також Амурська область. Українські поселення на Далекому Сході почали формуватися з кінця 1850-х рр., відколи ці території були приєднані до Російської імперії. За радянських часів чисельність українців збільшувалася за рахунок селян, які прибували на Далекий Схід, рятуючись від примусової колективізації та голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні; значний відсоток становили примусово депортовані та в'язні ГУЛАГу (Главное управление исправительно-трудоих лагерей, трудоих поселений и мест заключения).

Один із найважливіших органів системи політичних репресій в СРСР – ГУЛАГ – здійснював керівництво системою виправно-трудоих таборів. Одним із 53 таких таборів був ДАЛЬЛАГ, до якого і потрапив І. Багрянний. Керівництво табору, організованого у 1929 р., розташовувалось у головному місті Далекого Сходу – Хабаровську. У 1932 р. був організований БАМЛАГ, керівництво якого розташовувалось у м. Свободний Далекосхідного краю (нині – м. Свободний Амурської області).

З 1933 до 1934 рр. І. Багрянний перебував у Хабаровську, згодом – у Благовіщенську, певний час був у Комсомольську. Перебуваючи на засланні, І. Багрянний працював мисливствознавцем [112, арк. 6] в артілі «Союзхутро» у Благовіщенську [450, с. 8] Амурської області. На вибір роду занять, вірогідно, вплинув той фактор, що його старший брат Федір був мисливцем, і можна припустити, що І. Багрянний також трохи знався на цій справі.

Табори, в яких за сталінських часів перебували політв'язні, називали «центрами української культури». Сумне, але правдиве твердження. Ось і І. Багрянний у БАМЛАГу зустрів чимало представників репресованої української інтелігенції, з деякими з них був знайомий ще з України. Це і поет Д. Загул, і ректор КХІ І. Врона, і колишній головний редактор «Молодого більшовика» Грицай та ін. [193, с. 3].

Роки, проведені на заслани на Далекому Сході, утвердили в І. Багряного думку боротьби за створення на власній землі незалежної Української держави. Ця ідея, власне, її реалізація, стали сенсом його подальшого життя.

На засланні у 1935 р. І. Багряний зустрів своє кохання. Москвичка А. Зосимова приїхала на Далекий Схід працювати. Покохавши один одного, вони вирішили бути разом. За словами О. Шугая, «не бувши в загсі», вони жили «дружно, тихо, непомітно, як того й вимагали обставини» [600, с. 405]. На Далекому Сході в Івана Павловича й Антоніни Дмитрівни народилися сини Борис (1936 р. н.) та Олександр (1937 р. н.), який невдовзі помер. В Україні сім'я поповнилася донечкою Наталкою.

По завершенні терміну заслання І. Багряний із сім'єю повернувся в Охтирку. В Україні на долю молодого сім'ї випало не одне випробування. Так, 16 червня 1938 р. на підставі ордера, виданого Харківським обласним управлінням (ХОУ) НКВС УРСР, І. Багряного було заарештовано в м. Охтирка [112, арк. 4] й відправлено до слідчої в'язниці при ХОУ НКВС УРСР.

Отже, на формування світогляду та національної свідомості І. Багряного мали вплив його походження та навчання, а також різноманітні соціокультурні та політичні події, що мали місце в Україні за царських часів, у роки Української демократичної революції 1917 – 1921 рр. та в радянський період. Письменник І. Багряний перебував в опозиції до радянської влади, за що на початку 1930-х рр. і був репресований. Перебування на засланні утвердило в І. Багряного думку щодо необхідності боротьби за створення незалежної України

2.2. Участь в українському політичному житті у роки Другої світової війни

Початок Другої світової війни, яка докорінно змінила морально-психологічний стан населення й геополітичну карту світу, український поет І. Багряний зустрів у в'язниці Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ (УДБ НКВС) УРСР по Харківській області. До неї він потрапив у 1938 р. [112, арк. 2 зв.] через певний час по поверненні додому із заслання. Справу І. Багряного розглядали понад два роки. Його обвинувачували у членстві в «антирадянській повстанській анархічній організації, у проведенні антирадянської діяльності» [112, арк. 46]. Врешті радянські служителі Феміди дійшли висновку, що І. Багряний уже відбув покарання за свою антирадянську діяльність, й Івана Павловича у 1940 р. звільнили з-під варти [112, арк. 84]. Проте на повернення сина не дочекалася мати, яка з туги відійшла у вічність у 1939 р.

«Гуманність» слідчих, які не змогли «пришити» до справи І. Багряного додаткових обвинувачень, пояснювалася загальнополітичною ситуацією, що склалася в СРСР наприкінці 1938 р. У грудні 1938 р. організатор найжорстокіших репресій М. Єжов був усунутий від керівництва НКВС СРСР.

Усі справи, за якими не були оголошені вироки, відправлено на дослідження, після чого велику кількість заарештованих було звільнено. Серед цих вимучених «щасливців» був і І. Багрянний.

Забігаючи наперед, слід зазначити, що І. Багрянному пощастило двічі. Адже з відступом у 1941 р. радянських військ тисячі «політичних» ув'язнених замість евакуації розстріляли. А у Львові, Києві та Харкові тюрми спалили разом із в'язнями [490, с. 70].

Деякий час І. Багрянний жив в Охтирці. Потім вирушив до Харкова з метою поновлення у Спілці письменників УРСР. Керівником харківської філії Спілки був у ті роки Ю. Смолич, який після зустрічі з І. Багрянним пізніше у своїх спогадах написав: «переді мною сидить справжній контрреволюціонер, який ненавидить радянський лад, який і на засланні був по заслугі» [218, с. 158]. Зрозуміло, що він не ставив питання про поновлення І. Багряного перед правлінням Спілки, і поет повернувся додому ні з чим.

Прихід нацистів застав І. Багряного у лікарні. Роки, проведені у в'язниці та на засланні, не минулися непоміченими. Згідно з медактом, складеним у Харківській в'язниці УДБ НКВС УРСР у 1938 р., в Івана Павловича виявили «туберкульоз легень, відкритий процес» [112, арк. 47], мав він і картку інваліда [112, арк. 5].

Під час німецької окупації він певний час співпрацював з газетою «Голос Охтирщини», іноді писав для харківської газети «Нова Україна». Як згадував земляк І. Багряного О. Діденко, який у 1942 – 1943 рр. працював у редакції «Голосу Охтирщини», І. Багрянний у розмовах із редактором І. Яценком та літпрацівниками газети виявляв себе як прихильник «самостійності» й «незалежності». З великим ентузіазмом І. Багрянний та І. Яценко збирали допомогу для доньки С. Петлюри, яка в один із важких воєнних днів завітала до редакції [600, с. 438-443]. До речі, уже перебуваючи на еміграції голова Української національної ради І. Багрянний під час робочого візиту до Франції у 1952 р. здійснив свій давній намір і відвідав могилу державного діяча С. Петлюри.

За даними дослідника М. Попільнюха, І. Багрянний та деякі працівники «Голосу Охтирщини» спільно зі співробітниками біржі праці О. Семенченко, Б. Зайцевим, Горбушкою, Лоскутьком та ін. «підробляли бланки в картотеці для відправки хлопців і дівчат на каторжні примусові роботи до фатерлянду» [544, с. 11]. У результаті було врятовано не одну сотню українців. Набутий досвід через декілька років І. Багрянний використав під час примусової репатріації українців до СРСР.

З часом побачивши звірства окупантів, І. Багрянний залишив роботу в газеті. Заробляв на життя родини як художник, малюючи портрети на замовлення. Працював декоратором в охтирському театрі. У 1942 р. був заарештований німецькою владою за виконання завіси у театрі, в якій окупанти побачили антифашистські символи. За браком доказів І. Багряного звільнили. Вступивши у конфлікт з окупаційною владою, він на деякий час виїхав з Охтирки до Харкова, де працював художником у театрі.

Воєнні дії тривали. Життя на окупованій гітлерівцями території щодня було сповнене небезпеки. Проте з грудня 1942 р. стратегічна ініціатива починає переходити до радянських військ. Почався процес поступового визволення українських земель, який наприкінці літа 1943 р. набув незворотного характеру. Для реалізації поставленої мети до лав Збройних Сил СРСР мобілізують місцеве населення, яке проживало на окупованій території.

Як згадувала перша дружина І. Багряного А. Зосімова, у лютому 1943 р. Івана Павловича призвали до лав Червоної армії. Проте до фронту дістатися не судилося. Ешелон, у якому везли призовників, потрапив під німецькі бомби й уцілілі новобранці, а серед них й І. Багрянний, повернулися додому. Після цього за нього взявся НКВС. І. Багряного, як пише Антоніна Дмитрівна, «навіщось возили на машині по довколишніх лісах, імітували розстріл, усе перевіряли й допитували» [600, с. 58]. Врешті йому вдалося втекти, а з відступом радянських військ на північний захід він повернувся до Охтирки.

У вирі воєнних подій І. Багрянний, як і інші його співвітчизники, стояв перед вибором власного шляху. Досвід спілкування у 1930-ті рр. з радянською владою й окупаційна політика нацистської Німеччини не узгоджувалися з вільнолюбивим характером письменника, адже обидва режими були за своєю суттю тоталітарними. Він обрав нелегкий шлях. Шлях до незалежної України. Шлях на Захід України.

У липні 1943 р. І. Багрянний сам, без родини, почав відступ на Захід України. Залишившись у нелегкі воєнні роки без годувальника, Антоніна Дмитрівна почала сама заробляти на хліб. Вона ремонтувала охтирчанам дахи, малювала килими, що користувалися попитом. Захворівши на тиф, віддала маленьку доньку Наталку до рідні у Москву, де вона й залишилася [600, с. 22]. Згодом син Борис на відмінно закінчив Охтирський технікум механізації та електрифікації. Проте здобути вищу освіту йому не судилося. Для сина репресованого двері вищих навчальних закладів були зачинені [600, с. 20]. Займався самоосвітою, служив в армії, працював електромеханіком, старшим електриком тощо. У 1965 р. Б. Зосімов (спочатку був на батьковому прізвищі, яке згодом змінив на материне) одружився. Через деякий час у І. Багряного народився онук Олег. Ні Антоніна Дмитрівна, ні Борис Іванович не тримали зла на свого чоловіка і батька, з розумінням поставилися до його вибору стати емігрантом. І. Багрянний у свою чергу був переконаний, що у вирі війни його сім'я загинула [190, с. 176].

Це був час, коли розпочалася Курська битва – одна з найбільших битв Другої світової війни, що мала вирішальне значення для долі України. Її завершення створило передумови для широкого наступу радянських військ, які наприкінці серпня звільнили Харків.

У серпні І. Багрянний пішки дістався до Києва. У переповненому втікачами вагоні товарного поїзду І. Багрянний із Києва вирушив далі на Захід. Протягом жовтня – грудня 1943 р. як утікач зі Сходу перебував на оздоровленні у Моршинській відпочинковій оселі. У тій місцевості зібралася творча інтелігенція України – письменник А. Любченко, художник С. Гординський та ін., а також майбутній Президент Української головної визвольної ради (УГВР)

К. Осьмак.

Довідавшись, що його розшукує гестапо, І. Багрянний переховувався у будинку дирекції зазначеної відпочинкової оселі, в якій, до речі, за 14 днів написав роман «Тигролови». Перебуваючи у Моршині, І. Багрянний багато розмірковував над планом своїх подальших дій. Пізніше він писав, що йому «дуже імпонували чутки про українську національну партизанку, про «ліс» і вся моя увага все більше заабсорбувалася тим, як би до того «лісу» добратися, а вже там – із зброєю в руках – якимось буде охотніше» [192, с. 2]. Проте на шляху до «лісу» був іще Львів.

У грудні 1943 р. І. Багрянний дістався до Львова. Маючи завзяте прагнення потрапити до «лісу», І. Багрянний навіть не здогадувався, що, проживаючи у квартирі пані К. М-н, зустрічався з «багатьма великими підпільними «рибами» [193, с. 2]. Так само, як і не знав, що це помешкання було пунктом зв'язку «різної підпільної націоналістичної братії». Тут же І. Багрянний познайомився з українським письменником і членом Проводу ОУН (Б) Й. Позичанюком. У найближчому майбутньому їхні долі ще перетнуться.

Десь наприкінці 1943 р. І. Багрянний із транспортом медикаментів з'їздив на Волинь, в УПА. Усвідомлюючи великий ризик цієї акції для власного життя, І. Багрянний взяв у ній участь свідомо, адже розумів, яке велике значення відіграє у роки військових змагань медично-санітарна служба.

Взимку 1944 р. І. Багрянний приїхав до Львова вдруге. У місцевому Літературно-мистецькому клубі виступив з доповіддю «Україна біля Тихого океану», в якій розповів про життя українців на Далекому Сході. Доповідь ґрунтувалася на власних враженнях, отриманих під час відбування у тій місцевості заслання у 1930-х рр. [125, арк. 13].

Як зазначає головний редактор серії «Літопис УПА» Є. Штендера, І. Багрянний «пов'язався» з оунівським підпіллям фракції С. Бандери, перебуваючи ще у Харкові [154, с. 296]. У підпіллі ОУН (Б) він працював на посаді обласного референта пропаганди у Головному осередку пропаганди (ГОП) ОУН під керівництвом Й. Позичанюка [154, с. 30, 56]. Перу І. Багрянного належать численні летючки, статті, пропагандистські антинімецькі листівки, а також карикатури і плакати, які піднімали бойовий дух, сприяли формуванню національної свідомості населення України.

І. Багрянний приєднався до ОУН (Б), коли вона еволюціонувала від інтегрального націоналізму до загальнодемократичного. Ці зміни були зафіксовані на III Надзвичайному великому зборі ОУН (НВЗ ОУН) (21-25 серпня 1943 р.). Змінам у програмі ОУН передувала робота представників поміркованого крила ОУН (Б) Й. Позичанюка та О. Дякова, які розробили теоретичне обґрунтування засад подальшої боротьби. У статті Й. Позичанюка «До питань боротьби за УССД» та брошурі О. Дякова «Наше ставлення до російського народу» декларувалася ідея національної співпраці, об'єднання сил усіх народів СРСР для спільної боротьби проти більшовизму. Ідеолог ОУН нового покоління Й. Позичанюк зазначав, що український народ бореться не з росіянами, а з більшовиками; що вирішальна роль у розвалі комунізму належатиме саме російському народові, який свого часу відіграв ключову роль

у розпаді імперії Романових.

Власне, демократичні зміни в програмі ОУН підготували ґрунт для проголошення у липні 1944 р. УГВР як українського передпарламенту. Але про це пізніше.

У першій половині 1944 р. у м. Турка І. Багряний познайомився й потоваришував із композитором, керівником Капели бандуристів ім. Тараса Шевченка Г. Китасти́м. Дружба двох митців переросла на творчий тандем. Г. Китасти́й поклав на музику вірші І. Багряного («Марш Україна» [153, с. 417-418], «Марш поляглим»). Включивши пісні до свого репертуару, Капела з ними виступала в Україні, зокрема в частинах УПА й за кордоном [35, арк. 1]. Бойовий дух пісень справляв на слухачів відповідне враження.

Прагнення УПА отримати підтримку широких мас в Україні у боротьбі з німецькою та радянською владою зумовило перегляд ідеологічних засад та політичної програми ОУН (Б), що й було зафіксовано на III НВЗ ОУН.

Незаперечною є роль, яку відіграв І. Багряний в еволюції програми ОУН від інтегрального до демократичного націоналізму. Де б не з'являвся І.

Багряний, як зазначав член УПА Є. Штендера, він у середовищі діячів ОУН та старшин УПА «всюди вів дискусії на політично-програмові теми. А що він знав діло, був досвідченим, красномовним і агресивним дискусантом, його виводи мали великий вплив. Мало значення також те, що він був автором «Звіроловів» і походив з Харківщини. Провідні діячі ОУН на загал орієнтувалися, що успіхи ОУН на центральних Українських землях були незначні, якщо їх міряти завданням вибороти незалежність. Тож вони хотіли збагнути причину. Тому прислухалися до опінії придніпрянців, щоб зрозуміти «схід», бо вважали, що над Дніпром треба шукати політичних формул успіху визвольної боротьби» [154, с. 298]. Про ведення І. Багряним таких дискусій підтверджує й член ОУН М. Дейчаківський, який, зокрема, зазначав, що в «зустрічі з Україною організація (ОУН. – О.А.) поробила далекойдучі програмові, ідеологічні і тактичні зміни, про які ми часто з ним (І. Багряним. – О.А.) дискутували і погоджувалися» [202, с. 30].

Політичний світогляд І. Багряного формувався і під час обговорення засадничих питань українського визвольного руху з Й. Позичанюком, з яким І. Багряний на початку 1944 р. у Львові на квартирі сина письменника В. Стефаніка Юрія творив героїчний пісенний репертуар для УПА. Зокрема, в оточенні Багряного-Позичанюка сформулювалася ідея спільної боротьби поневолених народів проти комуністичної системи. Пізніше у своїй громадсько-політичній діяльності у Німеччині І. Багряний продовжив розвивати цю ідею. В еміграції він сформулював тезу про політичні резерви нації, про кадри революції, які знаходяться у КП(б)У та комсомолі.

І. Багряному протягом усього життя була притаманна політична активність. Він постійно слідкував за процесами та явищами, що мали місце в політичному житті країни, й завжди реагував на політичні події. Так, коли ідеолог українського націоналізму Д. Донцов [143] виступив з критикою постанов III НВЗ ОУН щодо надання народу права вирішувати форму державного правління і користуватися землею, І. Багряний написав

категоричну відповідь у статті «Завваження до завважень з приводу нашої програми» [246]. І. Багрянний, враховуючи досвід визвольних змагань 1917 – 1921 рр. в Україні, стверджував, що чинником, який зможе згуртувати український народ для боротьби за незалежність України, є надання народу права вирішення державотворчих та аграрних питань [246, с. 32-33]. Аргументоване заперечення І. Багряного викликала також теза Д. Донцова про «луччих людей», які мали репрезентувати державу [246, с. 36-37].

Сучасний дослідник Ю. Щур зазначав, що у зазначеній дискусії «бачимо зіткнення позицій передвоєнного націоналізму і того, до чого дійшов націоналістичний рух під час німецько-радянської війни, зокрема під впливом дійсності на Великій Україні» [664].

У 1956 р. І. Багрянний написав, що він був автором «деяких проектів до деяких пізніших «великих» утворів, що сьогодні навіть забули, як і завдяки чому вони на світ народилися» [193, с. 3]. Дійсно, сьогодні мало хто знає, що І. Багрянний був причетний до заходів творення Антибільшовицького блоку народів (АБН) в «Краю» [199, с. 236], що саме Іван Павлович став ініціатором створення УГВР. Він написав для пропаганди ідеї організації спільного фронту поневолених народів Східної Європи й Азії відозви УПА до радянських вояків різних національностей [199, с. 360] і «перший основний меморандум з вимогою створити підпільний уряд для УПА» [154, с. 30] Р. Шухевич отримав саме від І. Багряного.

Слушна пропозиція І. Багряного щодо створення підпільного уряду була підтримана керівництвом ОУН (Б). Уже на початку березня 1944 р. почав свою роботу Ініціативний комітет для створення УГВР під керівництвом члена Головного військового штабу ОУН Л. Шанковського. 11 – 15 липня 1944 р. поблизу с. Недільної Старосамбірського району Львівської області відбувся Перший Великий збір УГВР (ПВЗ УГВР), в якому взяли участь 20 осіб, що отримали мандати членів УГВР. П'ять осіб через воєнні події не змогли взяти участь у цій історичній події. Серед них був й І. Багрянний [175, с. 55]. Мандат дався йому нелегко, адже Служба Безпеки (СБ) ОУН, на чолі якої стояв М. Арсенич [482], була проти, мотивуючи це тим, що у лютому – березні 1943 р. І. Багрянний перебував в Охтирці, що була зайнята Червоною армією; підозрювали, що І. Багряного завербувало НКВС.

На Зборі УГВР було прийнято Платформу УГВР – один із програмних документів конституційного характеру, що доповнював Тимчасовий устрій УГВР. Певний час в українському еміграційному суспільстві точилися дискусії щодо причетності І. Багряного до написання цього документа. Одна з авторитетних членів ОУН Д. Ребет аргументовано довела, що І. Багрянний не був автором Платформи УГВР [215, с. 147-148]. Водночас, учасник ПВЗ І. Вовчук стверджував, що І. Багрянний все ж мав вплив на формування основних ідей Платформи [64, арк. 9]. Зрозуміло, що змістова частина Платформи писалася під впливом членів ОУН, зокрема К. Осьмака, І. Вовчука, П. Чуйка, Й. Позичанюка. Проте й І. Багрянний зробив свій внесок у створення документа, який став невід'ємною частиною української національної державно-правової думки. Це, зокрема, відчувається у вимозі створити єдиний всеукраїнський

національний фронт з єдиним керівним центром для боротьби за створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД).

У контексті означеної проблеми Д. Ребет у 1965 р. писала, що «покоління Багряного-Позичанюка вирішальне вплинуло на поширення державницького горизонту і на скерування революційної течії в русло реальних суспільно-політичних мірил; це покоління разом із національне свідомою молоддю осередніх і східніх українських земель скріпило етнічно й ідейно справді всеукраїнський і всенародний характер цього визвольного етапу» [215, с. 148].

Наступні місяці насиченого життя політично активного І. Багряного були пов'язані з діяльністю Генерального секретаріату закордонних справ (ГСЗС) та Закордонного представництва (ЗП) УГВР. У липні 1944 р. ГСЗС під керівництвом М. Лебеда вирушило із с. Горішній Лужок, що на Старосамбірщині, на захід. У розпорядженні делегації, до складу якої входили М. Прокоп, Б. Галайчук, о. І. Гриньох, Л. Шанковський, М. Дейчаківський та ін., була вантажна і дві легкові машини, на яких місія у серпні рушила до Словаччини. Певний час Братислава була осідком ГСЗС. Через декілька днів до членів місії приєднався І. Багряний, який «зв'язковими каналами приїхав з Карпат» [154, с. 116-130].

У ці нелегкі воєнні роки у Братиславі опинилася створена шляхом злуки Київської та Львівської УНРади й Центральної народної ради Карпатської України, Всеукраїнська Національна Рада (ВУНРада), на чолі якої стояв М. Величківський.

Члени ВУНРади («мельниківці») звернулися до УГВР («бандерівців») з пропозицією провести переговори щодо співпраці у визвольній боротьбі. На двосторонніх переговорах УГВР представляли один з організаторів УПА й член УГВР Є. Врецьона та І. Багряний, ВУНРаду – політичні діячі від ОУН (М) Ю. Ревай та З. Городиський [195, с. 121]. Провівши ряд зустрічей у вересні – жовтні 1944 р., представники обох політичних сил так і не знайшли порозуміння. Хоча І. Багряний у своїх виступах неодноразово наголошував, за свідченнями З. Городиського, «на потребі виробити чітку позицію майбутньої об'єднаної політичної репрезентації в ділянці національно-соціальної та економічної програми», «при кожній нагоді підкреслював необхідність знайти таки спільну основу для зговорення, щоб, як він і Ю. Ревай висловилися, «новітні запорожці та перейшли Дунай об'єднаними» [453, с. 71]. Нездатність «галицьких націоналістів» знайти спільну мову під час переговорів викликала в І. Багряного велике розчарування і зумовила у майбутньому його відхід від ОУН (Б).

Навесні 1945 р. І. Багряний разом із генеральним секретарем закордонних справ УГВР М. Лебедем, головою ЗП УГВР о. І. Гриньохом, майором І. Бурковським та полковником О. Даниленком опинився в Угорщині. Представники УГВР розташувалися у с. Даба за 40 км на захід від о. Балатон. У цій місцевості знаходився створений угорцями табір для підготовки майбутніх партизанів, які мали діяти у «советському запіллі» на Угорщині. Наставником табору був запрошений зв'язковий старшина ГК УПА до угорської армії А. Дольницький. Власне він і займався розташуванням членів

ЗП УГВР.

А. Дольницький спільно зі своїм помічником Я. Струтинським організували в Угорщині відділ УПА для спеціальних завдань. Спільно з представниками ЗП УГВР було вирішено вислати угорським літаком і «скинути парашутами на Підкарпаття групу для зв'язку» [154, с. 197]. Почалася підготовка парашутистів. Декілька лекцій на політичні теми прочитав курсантам І. Багрянний. Врешті угорці не виділили літак й задум не було реалізовано.

І. Багрянний вирушив до Загребу (Хорватія), а звідти – до австрійського Тиролю, в Інсбрук. Після капітуляції Німеччини українське життя в Інсбруку почало набувати організаційних форм. Було засновано Братство св. Андрія, при підтримці ОУН (Б) у травні 1945 р. постав Український допомоговий комітет на Тироль та Форальберг з осідком в Інсбруку. Основне завдання Комітету, який очолив І. Багрянний [204, с. 320], полягало у реєстрації українських втікачів; у наданні вихідцям зі Східної України, які до 1939 р. мешкали в УРСР, документів, що вони народилися в Галичині. Наявність такого документа в часи примусової репатріації до СРСР врятувало не одне життя. На думку секретаря Комітету Ю. Химинця, «вибір Івана Багряного на голову Комітету не був відповідним, бо НКВД гонився за Багряним, щоб його вивезти «на родину» [220, с. 141]. Мабуть, таке переслідування у швидкому часі спричинило втечу І. Багряного до Німеччини. З німецьким містом Новий Ульм будуть пов'язані наступні майже 20 років життя та багатогранної діяльності І. Багряного.

Одним із останніх проектів І. Багряного для ЗП УГВР був проспект видання часопису «Тризуб і меч», розроблений громадським діячем десь наприкінці весни – влітку 1945 р. Провідною думкою планованого неперіодичного часопису було об'єднання усіх національних сил СРСР з метою повалення більшовизму [52].

Подальший життєвий шлях І. Багряного не буде пов'язаний з ОУН (Б) та УГВР. У 1947 р. своєму товаришу по націоналістичному підпіллі М.

Дейчаківському І. Багрянний так пояснив свій відхід від УГВР: «тоді, як ми були разом, робота велася в широкому масштабі, заступалася ідея, яка мала охопити і об'єднати всіх українців, та, на жаль, з часом почався відхід від певних позицій УГВР і почалася будова не так державности, як будова своєї організації» [202, с. 30]. Водночас у І. Багряного виникла ідея створити нову політичну силу. Восени 1944 р., перебуваючи у Братиславі (Словаччина), він пропонував письменнику А. Любченку взяти участь у створенні нової політичної партії. Проте останній пропозицію відкинув, оскільки був активним членом ОУН [197, с. 140]. Врешті у Німеччині І. Багрянний став одним із організаторів політичної партії й надії на створення Української держави пов'язував з УНРадою.

Таким чином, у роки Другої світової війни почалася політична та громадська діяльність І. Багряного. Участь його в українському політичному житті зазначеного періоду була пов'язана з ОУН (Б), до лав якої він входив. І. Багрянний став одним із тих східноукраїнських діячів, які вплинули на загальнодемократичну еволюцію програми ОУН (Б), а також ініціатором

створення українського підпільного уряду – Української головної визвольної ради.

2.3. Німецький період життя І. Багряного

Влітку – восени 1945 р. І. Багрянний прибув до Західної Німеччини. Оселився у таборі для переміщених осіб (ПО) у місті Новий Ульм на Дунаї (земля Баден-Вюртемберг) – батьківщині А. Ейнштейна. У роки Другої світової війни та перші повоєнні роки Німеччина, за влучним висловом дослідника В. Гальчинського, стала «величезним Вавилоном ХХ ст.» [451, с. 288], в якому опинилися численні представники опозиційної радянській владі наукової та мистецької інтелігенції, а також політичної еліти з усіх республік СРСР.

Як відомо, за умовами Ялтинської конференції (1945 р.) Німеччина була поділена на чотири зони окупації: Східна Німеччина знаходилася під окупацією СРСР, Західна – США, Англії, Франції. Переміщені особи мешкали у спеціальних таборах, які розташовувалися у колишніх військових казармах, барках, шпиталях та складах. Табори, за влучним висловом дослідника літератури М. Слабошпицького, стали «маленькими республіками» [564, с. 212] із самоврядуванням, власними поліцією, навчальними та медичними закладами тощо. Табір для переміщених осіб у Новому Ульмі (Баварія), в якому судилося жити І. Багряному, знаходився в зоні американської окупації, в якій загалом опинилося понад 50% усіх українських емігрантів [476, с. 20]. Уряд США до населення таборів ПО ставився більш ліберально, ніж в інших зонах. Саме цим можна пояснити наявність у підамериканській повоєнній Західній Німеччині значної кількості видавництв, періодичних видань, громадсько-політичних організацій тощо.

Юридичне становище переміщених осіб спочатку регулювала створена 9 листопада 1943 р. у Вашингтоні державами-учасницями антигітлерівської коаліції Адміністрація допомоги і відбудови Організації Об'єднаних Націй (УНРРА) (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA). Основною метою діяльності цієї міжнародної організації була матеріальна допомога переміщеним особам та повернення останніх додому. Правове положення ПО перебувало під контролем окупаційних військових урядів, зокрема в американській зоні – в руках Civil Affairs Div. EUCOM в Гейдельберзі. Отже, перший період життя переміщених осіб у Західній Німеччині пов'язаний із діяльністю УНРРА (1943 – 1947 рр.).

Із психологічної точки зору перші повоєнні роки для переміщених осіб характеризувалися, з одного боку, загальним піднесенням, бадьорістю, оптимізмом, вірою у краще майбутнє, пов'язаною із втечею від радянської влади, а з іншого – невизначеністю майбутнього, труднощами адаптації, проживання за умов чужого суспільства, недоброзичливим ставленням до себе з боку окремих представників приймаючих суспільств, господарською розрухою перших повоєнних років та страхом перед можливістю бути репатрійованим до СРСР.

З жовтня 1944 р. в СРСР почала роботу репатріаційна комісія, яка ставила за мету повернути додому своїх громадян, які з тих чи інших причин у роки війни опинилися за її межами. Мова йшла про військовополонених, остарбайтерів, учасників руху Опору, політичних емігрантів тощо.

Радянські уповноважені спільно зі співробітниками Головного управління контррозвідки НКВС невдовзі опинилися в багатьох країнах Європи, в тому числі й у Німеччині, де проживала на той час найбільш чисельна українська громада, з метою повернути емігрантів та «вивітрити «буржуазний душок», набутий «в ході контактів радянських людей з іноземцями у звільненій Європі» [543, с. 708].

Слід зазначити, що характерною особливістю повоєнної еміграції був високий відсоток в її рядах інтелігенції, а також представників інших соціальних верств тогочасного українського суспільства. Дослідниця Л.

Стрільчук вказувала на те, що соціальний склад українських біженців та ПО яскраво ілюстрував ставлення різних верств суспільства до радянського режиму . «Фактично не було жодної соціальної групи, представники якої б не вдалися до біженства, вказуючи цим самим на неможливість вільно жити і працювати в Радянській Україні» [659, с. 11]. Таким чином, повоєнна хвиля еміграції у своїй основі мала політичний характер.

На початкових етапах репатріації УНРРА допомагала членам репатріаційних комісій СРСР повертати емігрантів із Радянського Союзу додому. Письменник і друг І. Багряного У. Самчук так згадував ті важкі повоєнні роки в Німеччині: «Людей ловлено по дорогах, по приватних домах, по таборах, звозжувано за колючі дроти і американськими військовими вантажниками, мовби товар, відвозжувано за «залізну куртину». Це значило Сибір, каторга, рабство. ... мариво «родіни» переслідувало невідступно, почуття страху було домінуючим кліматом» [217, с. 78].

Проте незабаром із «батьківщини» дійшли чутки про долю перших, яких повернули до СРСР, переважна більшість яких була або розстріляна, або засуджена до 20 років таборів тощо. Багатонаціональне населення таборів ПО почало чинити опір примусовій репатріації «на родіну», що, в свою чергу, викликало нерозуміння з боку УНРРА. Її представники не могли збагнути, чому українці так категорично не хочуть повертатися додому, в ті місця, де вони народилися, вирости, вчилися, працювали, де були їхні домівки, сім'ї.

Хоча в той час, як колишні громадяни СРСР боролися з можливістю бути поверненими «на родіну», в емігрантському суспільстві були й ті, хто енергійно допомагав репатріації своїми наклепами, переслідуючи одну мету – позбутися політичних конкурентів. Не обійшли ці безпідставні наклепи й І. Багряного, який саме в ці роки разом зі своїми однодумцями докладав багато зусиль для консолідації української еміграції Західної Німеччини навколо створеної ним же Української революційно-демократичної партії (УРДП). Відомий політичний діяч і публіцист Василь Гришко у своїх спогадах дав оцінку тим подіям та назвав їх винуватців: «... на нього (І. Багряного. – О.А.) та на його друзів-однодумців указувано американським і радянським репатріаційним чинникам, як на тих, кого треба відправити «на родіну». Це останнє стало

взагалі одним із найбільш ганебних засобів тієї «ідейно-політичної боротьби», до якої вдавалися низові партійні й безпартійні примітиви, що уособлювали в таборах «владу» домінуючої ОУН» [199, с. 235].

Сприяло роботі репатріаційних комісій і власне німецьке населення, яке одразу по закінченні війни опинилося у несприятливому становищі. Автор монографії про життя української еміграції в Німеччині та Австрії після Другої світової війни В. Маруняк, аналізуючи причини негативного ставлення населення Німеччини до переміщених осіб, робить висновок, що у важкі повоєнні роки «для пересічного німця чи австрійця ... відігравали першу роллю «калорії». Для нього не було таємницею, що в той час, коли в роках 1945 – 1948 на душу німецького населення припадало 1000-1500 калорій, то в ДП таборах на душу населення давали – 2000-2500» [513, с. 139]. Ворожість місцевого населення, спричинена нерівномірним розподілом ресурсів, проблемами житлового забезпечення, зростала щодня. Отож, керуючись почуттям встановлення справедливості, у німецькій пресі почали з'являтися статті про те, що у таборах для переміщених осіб начебто живуть воєнні злочинці.

Відповіддю І. Багряного і «радянським людоловам», і УНРРА, і місцевим ворогам, і загалом усій світовій громадськості став написаний у 1945 р. памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР?» [293], який одразу ж був перекладений на європейські мови. У ньому І. Багрянний звернув увагу читачів на ключові етапи в історії СРСР, які, на його думку, допоможуть світовій громадськості дати відповідь на питання: «Чому ж українці не хочуть повертатися «на рідину»?» (див. розділ 4, параграф 2).

Загалом, якщо наприкінці Другої світової війни у Німеччині нараховувалося від 2,5 до 3 млн. українців, то після репатріації у Західній Німеччині залишилося трохи більше 200 тис. [575, с. 149], з них 30-40% становили політичні біженці [620, р. 14].

Але на мешканців таборів для переміщених осіб чекало ще одне випробування. Загрозу репатріації заступили скринінги, тобто перевірки, які проводилися УНРРА в американській зоні окупації Західної Німеччини у 1946 – 1947 рр. Їхньою метою було позбавити опіки УНРРА переміщених осіб, які не мали права користуватися матеріальною допомогою цієї організації. Мались на увазі воєнні злочинці та колаборанти. Скринінгові вироки нерідко ґрунтувалися на інформації, яку перевіряючі отримували «від советських чи польських репатріаційних старшин ... на основі ... доносів» [513, с. 78].

Свідчення про значення скринінгів для переміщених осіб залишив у своїй книзі спогадів під 17 липня 1946 р. письменник У. Самчук: «Люди хвилюються при найменшому дотику такої вістки. Позбутися того статусу, значить позбутися і того маленького права на життя, що його цим людям признано сильними світа цього» [217, с. 124]. А із запису від 22 липня 1946 р. можна дізнатися про відповідні настрої та думки української інтелігенції, зокрема й І. Багряного, яка перебувала у таборах переміщених осіб: «Учора, в неділю, були у нас Багряні, мали спільний з Куницями обід, як звичайно, багато говорилося і як звичайно, про те саме. Наші теми не міняються... Я весь в депресії, весь світ не милий, все «дурне і безнадійне»... Часто вживається фраза «куля в лоб» [217,

с. 124].

І. Багрянний не став жертвою ні репатріації, ні скринінгів. Він залишився і надалі у Західній Німеччині, у таборі для переміщених осіб у Новому Ульмі. Писав, організовував, керував.

Буквально з перших днів свого перебування у Західній Німеччині І. Багрянний із притаманними йому ентузіазмом та енергією взявся до розбудови українського громадсько-політичного життя та видавничої діяльності. Він продовжив видання газети «Українські вісті», перше число якої побачило світ 19 листопада 1945 р. у Новому Ульмі. Завдяки натхненній праці І. Багряного газета стала найпопулярнішим і найавторитетнішим українським часописом еміграції другої половини 1940-х – 1960-х рр. Видавнича діяльність І. Багряного посідала значне місце в історії України. Матеріали, опубліковані на шпальтах «Українських вістей», забезпечували потреби українських біженців у достовірній інформації про реалії громадсько-політичного та культурного життя українців у світі, сприяли пробудженню національної свідомості українських емігрантів. До того ж преса, за визначенням дослідниці Н. Сидоренко, була зброєю духу, «сильнішою від гармат на політичному фронті» [561, с. 342] (див. розділ 4, параграф 3).

Важливою подією культурного життя українських емігрантів стало заснування восени 1945 р. групою письменників, журналістів та критиків елітарної організації українських письменників – Мистецький український рух (МУР). Серед ініціаторів створення першого об'єднання письменників в еміграції був також І. Багрянний. Проте невдовзі у зв'язку з еміграцією переважної більшості членів діяльність спілки була припинена (див. розділ 3, параграф 3).

В еміграції І. Багрянний продовжив свою політичну діяльність. У 1945 р. він взяв участь у створенні нової політичної сили революційно-демократичного й антикомуністичного спрямування. Офіційне проголошення УРДП відбулося у 1947 р. І. Багрянний протягом 15 років (1948 – 1963 рр.) був її генеральним секретарем (див. розділ 3, параграф 1).

У 1946 р. І. Багрянний одружився з учасницею хору «Україна» Н. Городовенка Галиною Тригуб, яку вперше побачив того самого року на сцені під час гастролей хору в Новому Ульмі. Слід зазначити, що тоді І. Багрянний був переконаний, що його перша сім'я загинула [190, с. 176]. І. Багрянний привів молоду дружину в маленьку кімнату табору ПО, в якій із меблів були лише двоповерхове ліжко барачного типу, столик і пара стільців. Цього дня І. Багрянний, привівши у свій дім пані Галину, отримав не лише дружину, а й вірного друга, який підтримував його в усіх життєвих ситуаціях протягом наступних 17 років, а після його смерті дбав про вшанування пам'яті, популяризації його діяльності, видання книг тощо.

Згодом молоде подружжя зняло маленьку кімнату. «Грошей не було, їсти теж скупо, але нам здавалося, що це тимчасове явище», – згадувала дружина політичного діяча. Мабуть, саме у цій кімнаті у червні 1948 р. Багрянних відвідав У. Самчук, який залишив такий спогад про житлові умови лідера УРДП: «І жив він з своєю Галею не дуже по «вождівськи». Невелика кімната на

першому поверсі заднього бльоку не дуже впорядкованого, виразно божемського, вигляду. Книжки та газети, та папери, та двоє залізних ліжок, та кілька випадкових меблів. І на стінах деякі, його власного креслення рисунки...» [217, с. 318].

З 1947 р. почався новий етап у житті населення таборів ПО, пов'язаний із припиненням діяльності УНРРА і утворенням Міжнародної організації допомоги (ІРО) (International Relief Organization – IRO), що мала опікуватися подальшим влаштуванням переміщених осіб. На основі договорів з окупаційними владами, зокрема і з американськими (6 липня 1947 р.), ІРО була фактично дипломатичним представництвом, що займалося юридичною і політичною охороною переміщених осіб. Хоча юридично справи ПО належали до 1949 р. винятково до компетенцій військових окупаційних урядів.

Період 1946 – 1950 рр. позначився переселенням українців із Західної Німеччини у європейські країни та за океан. Так, якщо у Західній Німеччині у 134 таборах ПО станом на березень 1946 р. проживало 177,630 українців, то у січні 1950 р. – 55,183 [513, с. 86]. За даними Центрального представництва української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН) загальна кількість українських переселенців у 1945 – 1950 рр. становила майже 150 тис. чол. [518, с. 27]. Наведені дані дають змогу простежити основну тенденцію – виїзд із Західної Німеччини за 5 років понад 100 тис українців, значна частина яких опинилася у США та Канаді, де проживала потужна українська діаспора, а також в Австралії, Бельгії, Франції, Великій Британії, Бразилії, Венесуелі тощо. Таким чином, до 1950 р. 90 % українців, які перебували в таборах ПО, було переселено, решта проходила медичне обстеження або затримувалася з інших причин [474, с. 46].

Держави, в яких з огляду на обставини опинилася українська інтелігенція, не зустріли їх особливо гостинно. Доводилося звикати до нових реалій життя. Для роботи з ПО було створено спеціальні комісії, що займалися розселенням та працевлаштуванням біженців. Працевлаштовувалися українські переселенці переважно на промислових та сільськогосподарських, а також на видобувних підприємствах. Зокрема, у Канаді станом на 1961 р. найбільше українців становили кваліфіковані робітники, на другому місці – сільськогосподарські працівники, на третьому – працівники у сфері служб і розваг [575, с. 215]. У США українські емігранти були зайняті переважно у сільському господарстві [656, с. 14], а також у сфері індустрії та послуг [575, с. 263]. Зокрема, поет Т. Осьмачка та доцент П. Одарченко працювали прибиральниками на залізничному вокзалі «Пенсивальнія» (Нью-Йорк, США), письменник В. Барка – прибиральником у шпиталі Червоного Хреста (США), письменник Яр Славутич – на палітурній фабриці (Філадельфія, США), письменник Д. Нитченко – у каменоломнях (Австралія), письменник та журналіст В. Біляїв – на металургійному заводі (Австралія) тощо. Незважаючи на втому від щоденної важкої фізичної праці, невлаштованість побуту, митці не полишали художню діяльність, пишучи твори, які збагатили світову літературу.

Внаслідок масової рееміграції, що завершилася на початку 1950-х рр., а також грошової реформи 1948 р. у Західній Німеччині українське громадсько-політичне життя почало завмирати. Це виявилось і в самоліквідації багатьох

видавництв, і у закритті періодичних видань, і у зменшенні кількості громадських організацій.

У цій ситуації не легко жилося і тим, хто виїхав, оскільки потрібно було звикати до нових умов життя, і тим, хто залишився. У грудні 1949 р. І. Багрянний у листі до свого друга Д. Нитченка писав: «Тяжко доводиться крутитися в тутешній ситуації, особливо в умовах безперервного виїзду людей і упливання кадрів, але нічого не зробиш. Треба працювати не зважаючи ні на які труднощі. Ми – група завзятих – лишаємось в Європі» [123, арк. 13]. Д. Нитченко, як і І. Багрянний, у повоєнні роки певний час мешкав у Західній Німеччині, а потім емігрував до Австралії, працював деякий час у каменоломнях, паралельно вів активну письменницьку та громадську діяльність.

І. Багрянний теж збирався виїжджати з Німеччини, але на заваді стала хвороба. У 1947 р. в Івана Павловича виявили відкриту форму туберкульозу як наслідок перебування у 1930-х роках на засланні. Згодом до цієї хвороби додалися ще цукровий діабет та серцеві недуги. І. Багрянний мусив залишити Новий Ульм і їхати на лікування, адже у Німеччині з відкритим туберкульозним процесом не дозволялося жити з родиною та й про виїзд за кордон вже не могло бути і мови.

Хоча І. Багрянний певний час не полишав надії щодо переїзду на американський континент «з цієї зруйнованої і чужої для нас Баварії» [28, арк. 1]. Певну допомогу у вирішенні цього питання І. Багрянний отримував від своїх заокеанських друзів, зокрема, Г. Заячука, який вислав родині Багрянних афідавіт-запрошення на в'їзд до Канади [28, арк. 1]. Проте скористатися ним І. Багрянному не довелося.

Слід зазначити, що у Канаді та США діяли спеціальні громадські організації – Фонд Допомоги Українців Канади, Злучений Український Американський Допомоговий Комітет [619, р. 195], які надавали бажаним виїхати з Німеччини запрошення на переїзд, інформували їх щодо процедур оформлення документів на виїзд тощо.

Зрозумівши, що решту життя доведеться жити у Німеччині, І. Багрянний мав пристосовуватися до постійного місця проживання серед німецькомовного населення – він з часом оволодів німецькою мовою, трохи розмовляв також французькою та польською [385, р. 3].

Для того, щоб отримати допомогу в лікуванні, направлення в санаторій дружина та друзі І. Багрянного зверталися за допомогою до ЦПУЕН, Українсько-американського комітету та інших організацій.

Перший санаторій, до якого потрапив І. Багрянний, розташовувався у баварському містечку Гарміш-Партенкірхен – батьківщині композитора Р. Штрауса. Містечко славалося гірськолижними курортами, у ньому у 1936 р. проводилася зимова Олімпіада. У кімнаті невтомний публіцист перебував не один, тому умови для роботи були несприятливі; почував І. Багрянний себе там погано.

Для родини Багрянних почалося злиденне життя. Іван Павлович хотів, щоб дружина його частіше провідувала, а в неї не було за що купити квиток на проїзд. У той час вони почали отримувати допомогу від соціального відділу,

який, коли на ім'я І. Багряного з Австрії надійшов гонорар за роман «Тигролови» [287, 288], забрав усі кошти, мотивуючи це тим, що Багряні їм багато заборгували. Після другого видання «Тигроловів» дружина Г. Багряна замість гонорару взяла у видавництві книги, які продавала знайомим німцям, таким чином маючи якісь гроші на відвідування хворого чоловіка.

Пізніше І. Багрянний перейшов у санаторій одного із зразкових гірськокліматичних курортів Німеччини по лікуванню органів дихання та серця – Санкт-Блазієн, де в нього була вже окрема кімната. Як зазначав друг В. Бендер, у цьому санаторії «лікувалися шейхи й королі з арабського сходу, міністри й президенти ... європейських країн ... письменники, композитори, художники» [428, с. 2].

Але, перебуваючи на лікуванні, І. Багрянний не полишав роботу. У листі до одного із засновників УРДП П. Шинкаря І. Багрянний писав, що в його ситуації «людина не сміє бути без діла, бо тоді вона змушена буде реагувати на зовнішній світ ... на всі ті хамства» [30, арк. 11]. Тому він активно писав, готувався до чергових з'їздів УРДП, приймав у себе своїх однодумців і друзів М. Степаненка, А. Ромашка, Л. Чуковського, В. Бендера та ін.

У боротьбі з хворобою була важливою і підтримка друзів, які, хоч і знаходилися поза межами Німеччини – у США, Канаді, Австралії, допомагали Івану Павловичу матеріально і морально. В усіх осередках УРДП був створений спеціальний фонд, до якого надходили гроші на лікування І. Багряного.

Хвороба не дозволила І. Багряному повністю реалізувати себе як політика і письменника. Водночас хвороба стала на заваді й родинному щастю. У 1950 р. у Багряних народився син Нестор, а через 10 років – донька Роксолана. Але І. Багрянний був змушений навмисне себе ізолювати від родини, боячись, щоб хвороба не передалася дітям. Це «його злило, кидало в стан довшого подратування. Особливо ж те, що навіть у власній хаті він мусів закриватися у своєму кабінеті, щоб не «розтрушувати палички Коха» [430, с. 3]. Пізніше Нестор Іванович згадував, що пам'ятав батька більше зі спини, коли той працював, сидячи за столом. І. Багрянний навіть не міг взяти на руки своїх дітей. Дружина публіциста згадувала, що Іван Павлович просив її: «Галю, забери дитину, я ж не можу до неї торкатись... Господи, яка мука, не мати права пригорнути власної дитини» [191, с. 1].

Одужанню засновника УРДП не сприяли й постійні стеження, погрози, замаху, як з боку московських агентів, так і з боку політичних опонентів на еміграції. Вони мали політичний характер і були зумовлені громадсько-політичною діяльністю І. Багряного. У підрадянській Україні І. Багряного критикували за «націоналістично-контрреволюційну діяльність», на еміграції його недруги таврували комуністом, енкаведистом, агентом Москви.

Погрози, наклепи супроводжувалися і конкретними діями проти І. Багряного та його однодумців. Так, у листопаді 1946 р., коли І. Багрянний виходив після напруженої дискусії із зали табору ПО, хтось кинув в нього камінь, але, на щастя, промахнувся [322, с. 2]. Через півроку, у квітні 1947 р., І. Багряному і П. Маляру камінням та шматками чавуну повибивали вночі вікна.

Матеріальне становище родини Багрянних не відповідало соціальному статусу Івана Павловича як лідера УРДП, віце-президента УНР в екзилі й нічим не відрізнялося від інших мешканців таборів для переміщених осіб. Так, у спогадах У. Самчука за жовтень 1947 р. є інформація про те, що Самчукам з Канади прийшли пакунки з поношеними речами, якими він планував поділитися і з Багрянними. Значно пізніше, у 1953 р., обіймаючи посаду Голови УНРади, І. Багрянний у листі до Д. Нитченка дякував своєму другу за надіслані «прекрасні скарпетки» [123, арк. 5]. Скрутне матеріальне становище І. Багряного підтверджував і Віталій Бендер: «навіть придбати новий костюм було проблемою» [428, с. 3]. А для публічної людини, зрозуміло, зовнішній вигляд має не останнє значення.

Проте для Івана Павловича ніколи не існувало культу грошей. Своїй дружині Галині з цього приводу він говорив: «І в нас колись будуть гроші, правда, килимів у нас не буде, картин теж не буде. То все не цікаве. Не хочу бути рабом своїх речей... Але ми будемо подорожувати, поїдемо в Китай, Японію, а може зупинимося в Канаді» [190, с. 179]. Декілька разів І. Багрянний за порадою Лікарів разом із дружиною був в Італії. Але частіше виїздив за кордон у справах як політичний діяч, у 1950-х рр. був у США, Канаді, Бельгії, Англії, Франції тощо.

Зрозуміло, що окрім видавничої, громадської, політичної діяльності, відряджень, окрім боротьби із хворобою та політичними опонентами, тобто окрім буднів, були й вихідні та святкові дні. Іван Павлович любив і добре грав у шахи, «які вважав своїм найліпшим спортом і відпочинком» [209, с. 7]. Дуже любив гостей. Спільно з друзями зустрічали найбільші релігійні свята – Різдво та Великдень. Разом із С. Підгайним, К. Дацьком, та У. Самчуком у 1946 р. вболівав на футбольних матчах в Ульмі. Родина Багрянних неодноразово запрошувалася на дні народження своїх друзів та їхніх дітей.

Не був байдужим Іван Павлович і до мистецьких заходів. Так, зокрема, він разом з дружиною та У. Самчуком у серпні 1947 р. був на виступі однієї з кращих балетних шкіл повоєнної Західної Німеччини – балетної школи В. Переяславець. До речі, син Багрянних Нестор згодом почав займатися бальними танцями [127, арк. 10]. Не був байдужим І. Багрянний і до театрального мистецтва, яке у другій половині 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. у Західній Німеччині було репрезентоване 54 аматорськими драматичними гуртками, а також Ансамблем українських акторів В. Блавацького, Театральною студією Й. Гірняка, Українським оперним ансамблем. У таборах ПО за період 1946 – 1947 рр. відбулося понад 2 тис. драматичних вистав, зокрема і «Народний Малахій» за М. Кулішем, якого дивився І. Багрянний, що вказує на прогресивні мистецькі уподобання громадсько-політичного діяча.

3 липня 1950 р. в житті біженців почався якісно новий етап, вони «перейшли під німецьку адміністрацію і на німецьку економію» [513, с. 346]. Біженці були позбавлені привілейованого становища порівняно з німецьким населенням. За законом від 25 квітня 1951 р., ухваленим німецьким парламентом, проголошувалася рівноправність біженців із німецькими

громадянами в усіх сферах життя, окрім політичної. З 1951 р. назва «переміщені особи» була офіційно замінена на «чужинці без батьківщини»

Зміни відбулися і в юридичному становищі втікачів. У резолюції пленарного засідання Асамблеї ООН (грудень 1949 р.) проголошувалося, що ООН нестиме відповідальність щодо міжнародної опіки над біженцями. Було утворено Високий Комісаріат для втікачів при ООН з осідком у Женеві. До його компетенції входило здійснення юридичної опіки та охорони втікачів, починаючи з 1 січня 1951 р.

Зазнав змін і побут «чужинців без батьківщини». Погіршився матеріальний рівень життя втікачів. Почався процес реквізиції казарм і перенесення таборів до дерев'яних бараків колишніх німецьких робітничих таборів. Водночас з 1951 р. у Західній Німеччині почали споруджувати одноповерхові будинки. Вони розташовувалися на околицях індустріальних міст і до них переселяли працездатних втікачів із родинами. Отримавши власний будинок та роботу «чужинця без батьківщини» виключали з бюджету соціального німецького уряду й він переходив на нормальне приватне життя [513, с. 346, 349-350]. Перебралася до власної оселі й родина Багрянних.

У 1947 р. у Мюнхені побачила світ книга Теока (справж. прізвище – Теодор Курпіта) «Карикатури з літератури». У ній містяться дотепні словесні утрировані портрети (карікатури) на українських письменників діаспори. Є серед них і «сильветка» про І. Багряного: «Це наша вся багатогранна, страждальна Україна. Український поет, автокефальний політик і нез'єдинений член пресового порозуміння. Довший час сидів і мовчав. У поезію втискає політику, а до політики додає поезію. Як журналіст, – схоплює життєві випадки прекрасною «лайкою», що її має все наготові. Пише докладно, ставлячи часто навіть без потреби дві крапки над «і». Його речі захоплюють і палять просто на таборових подвір'ях. Декого навіть одурманили (С. Подоляк, Українська трибуна ч. 29 (53), стр. 5). Що досі видав – все відтворив з пам'яті. Без пам'яті лише відреставрував чужий твір п. з. У.Р.Д.П. (Українська Репрезентація Ді-Пі). У нашій політично-драматичній трагедії, де скрізь «Собачий бенкет» і «Тигролови», Багрянний взагалі хоче блиснути «Генералом». Щастя йому, Боже! Ми нація в поході, а введений апостроф генералів не заступить. Шлюс!

Поетична притаманність – буйна фризура» [174, с. 10].

Письменник Т. Курпіта влучно відобразив вдачу, багатовекторну діяльність І. Багряного та її історичне значення. Дійсно, журналістські й публіцистичні праці І. Багряного емоційні, насичені експресивною лексикою, яскраво виразно багрянівські, їх ні з чим не переплутаєш; подекуди автору важко втриматися у своїх висловлюваннях. І. Багрянний не завжди уважно ставився до граматичного оформлення своїх текстів.

Автор «сильветки» точно відзначив гарну пам'ять І. Багряного, завдяки якій він зумів відтворити чимало своїх творів, зокрема, поему «Золотий бумеранг», написану у в'язниці 1932 р. Об'єктивною є заувага щодо підпорядкування художніх талантів митця його політичній діяльності.

Справедливим видається твердження, що І. Багрянний – «це наша вся багатогранна, страждальна Україна». Таким він був, таким він залишився в історії України ХХ ст.

Серце І. Багряного зупинилося недільного вечора 25 серпня 1963 р. Йому було лише 56 років. За влучним висловом друга і соратника Івана Павловича С. Підгайного, І. Багрянний «не жив, він як смолоскип горів, щоб просвічувати шлях до свободи його єдиній чарівній Україні» [535, с. 5].

І. Багряного поховали на цвинтарі у Новому Ульмі. На похороні були присутні члени уряду УНР в екзилі, колеги по перу та політичній діяльності, а також друзі з Європи, США та Канади. На надгробній плиті було викарбовано символічні слова із «Золотого бумерангу»: «Ми є. Були. І будемо ми / Й Вітчизна наша з нами». У 1965 р. на кошти, зібрані українською еміграцією, на могилі І. Багряного було встановлено пам'ятник роботи скульптора Л. Молоджанина.

Отже, німецький період в житті І. Багряного тривав з 1945 до 1963 рр. Він характеризувався реаліями повоєнної Західної Німеччини, проживанням у зоні американської окупації, роботою комісії із репатріації утікачів до Радянського Союзу.

Таким чином, підсумовуючи другий розділ дисертаційного дослідження, ми можемо зробити висновок, що І. Багрянний (справж. прізвище – І. Лозов'ягін) народився 2 жовтня (19 вересня) 1906 р. в м. Охтирка Харківської губернії. Становлення особистості І. Багряного відбувалося за різних історичних епох. За царських часів на формування світогляду І. Багряного справили вплив твори письменників Л. Глібова і Т. Шевченка, під впливом яких він почав писати вірші й саме українською мовою. У роки Української революції 1917 – 1921 рр., навчаючись у вищій початковій школі імені Т. Шевченка, на становлення особистості І. Багряного значний вплив справив директор навчального закладу Г. Сергієнко. За радянських часів І. Багрянний у 1921 р. вступив до комсомолу, задекларувавши таким чином свої політичні погляди. У 1925 р. він вибув із лав комсомольської організації через бажання більше часу присвячувати літературній творчості. З 1924 до 1927 (чи початок 1928 р.) рр. І. Багрянний був членом охтирської філії спілки письменників «Плуг», яка декларувала створення нової соціалістичної культури.

У київський період (1926 – 1928 рр.) у світоглядних орієнтирах І. Багряного сталися значні зміни. Поштовхом до переоцінки становища України у складі СРСР стали вбивство більшовиками його діда та дядька, а також студентські матеріальні труднощі, через які він не зміг здобути вищу освіту у Київському художньому інституті. Критично проаналізувавши діяльність більшовиків (політика «воєнного комунізму», голод 1921 – 1923 рр., НЕП, примусова колективізація, літературна дискусія) І. Багрянний переконався у лицемірстві, здійснюваної ними антинародної й антиукраїнської політики. Марксистський погляд на сенс історії, що був актуальним у Радянському Союзі, виявився для І. Багряного чужим, неприйнятним.

І. Багрянний вступив до спілки письменників МАРС, що перебувала в опозиції до радянської влади. У цей період на формування особистості І. Багряного, його національного самовизначення значний вплив мали М.

Шумський, М. Хвильовий, М. Куліш, Б. Антоненко-Давидович, В. Підмогильний, Б. Тенета, Є. Плужник, В. Сосюра, І. Врона, М. Бойчук, а також Всеукраїнська академія наук.

З 1928 до 1932 рр. в житті І. Багряного тривав харківський період.

16 квітня 1932 р. за постановою ДПУ УСРР І. Багряного було заарештовано. По завершенні слідства його звинуватили у контрреволюційній діяльності і позбавили права жити в Україні на три роки, відправивши у позатабірне заслання на Далекий Схід. Після невдалої спроби втечі потрапив до БАМЛАГу. Школа життя, пройдена І. Багряним на Далекому Сході, утвердила в нього думку боротися за створення незалежної Української держави.

У роки Другої світової війни І. Багрянний брав активну участь в українському політичному житті. І. Багрянний був членом ОУН (Б), працював обласним референтом пропаганди у Головному осередку пропаганди ОУН; брав участь у створенні у 1943 р. Антибільшовицького блоку народів, був ініціатором створення у 1944 р. Української головної визвольної ради.

Пропагандистські матеріали, створені І. Багряним під час його роботи в ГОП ОУН, сприяли формуванню національної свідомості українців, підтримували в них віру у перемогу над ворогами та можливість побудови незалежної соборної України.

І. Багрянний виявився одним із тих східноукраїнських діячів, які вплинули на загальнодемократичну еволюцію програми ОУН (Б).

Брав активну участь у діяльності Генерального секретаріату закордонних справ та Закордонного представництва, хоча офіційним членом цих органів не був. Він докладав багато зусиль для примирення «мельниківців» та «бандерівців», зокрема під час переговорів у Братиславі у 1944 р., задля створення спільними зусиллями незалежної Української держави.

У 1945 р. читав лекції на політичні теми для курсантів відділу УПА для спеціальних завдань, що базувався в Угорщині. Був головою Українського допомогового комітету на Тироль та Форальберг, що розташовувався в Інсбруці (Австрія).

Робота в підпіллі ОУН і УПА вплинула на динаміку політичного світогляду І. Багряного. Концепти «спільної боротьби народів СРСР проти більшовизму», «кадрів революції» були розвинуті І. Багряним у його громадсько-політичній діяльності на еміграції.

Із 1945 до 1963 рр. І. Багрянний жив у м. Новий Ульм (Західна Німеччина). Його життя та діяльність у повоєнній Західній Німеччині зумовлювалися проживанням в американській окупаційній зоні, діяльністю допомогових організацій Адміністрації допомоги і відбудови Організації Об'єднаних Націй (УНРРА) (1943 – 1947 рр.) та Міжнародної організації допомоги (ІРО) (1947 – 1950 рр.); роботою репатріаційних та скринінгових комісій. Скрутне матеріальне становище та побутові умови зумовлювались повоєнними реаліями та проживанням у таборі переміщених осіб.

У роки масового виїзду «переміщених осіб» до країн Європи та Америки, І. Багрянний за станом здоров'я (відкрита форма туберкульозу) не зміг залишити Німеччину.

До 1950 р. І. Багрянний, відповідно до нормативних документів, мав статус «переміщена особа», а з 1951 р. – «чужинець без батьківщини». Умови проживання І. Багряного у Західній Німеччині, зокрема побутові, зазнали змін із 1950 р., коли «чужинці без батьківщини» опинилися під німецькою владою. Родина І. Багряного, як і інші втікачі, у 1950-х рр. переїхала з табору ПО у власний будинок, збудований за кошти німецького уряду. З 1951 р. юридична опіка та охорона біженців перебувала у компетенції Високого комісаріату для втікачів при ООН.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора [539, 540].

РОЗДІЛ 3 ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЕМІГРАЦІЇ

3.1. І. Багрянний – керівник Української революційно-демократичної партії

Капітуляція Німеччини та завершення Другої світової війни призвели до значних геополітичних, економічних та світоглядних змін у світі. Перемога над фашистським та націонал-соціалістичним тоталітарними режимами, а також колосальні людські втрати (понад 65 млн. чол.) у наймасштабнішій війні в історії людства за умов уже мирного життя мали піднести роль демократичного вектору розвитку держав. З 1945 р. розпочався процес деколонізації, у результаті якого ряд країн Азії та Африки здобули незалежність. Зазначені події, у свою чергу вселили надію і в український народ, який боровся за створення власної незалежної держави.

У повоєнний період було на часі формування нової системи міжнародних відносин, заснованої на принципах мирного існування. Однак натомість було сформовано дві «наддержави» – СРСР і США. Протистояння, що точилося між ними, ґрунтувалося на існуванні двох принципово відмінних політичних та соціально-економічних систем. США підтримували держави, що розділяли демократичні цінності і засади ринкової економіки. У свою чергу СРСР надали підтримку країни, де утверджувалися економічна та політична моделі радянського зразка. До того ж перемога Радянського Союзу у війні ще більше зміцнила позиції сталінського тоталітарного режиму. Розгортання «холодної війни» «залізною завісою» відмежувало усі народи, що населяли СРСР від демократичного поступу. Водночас по іншу сторону «залізної завіси» опинилися українські політичні емігранти, які рішуче взяли у свої руки справу політичного визволення України.

У 1946 – 1947 рр. у Західній Німеччині відбулося розширення структури українського політичного життя. Відновили діяльність довоєнні політичні партії (Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП), Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), що незабаром об'єдналися в Союз українських соціалістів (з березня 1950 р. – Українська соціалістична партія)), утворилися нові, у тому числі й партії наддніпрянської еміграції (Українська революційно-демократична партія (УРДП), Український національно-державний союз (УНДС), Союз земель соборної України (СЗСУ)). Значний вплив на політичне життя продовжували справляти ОУН (Б) та ОУН (М) [513, с. 239, 241].

За класифікацією українського закордонного політолога В. Маркуся, політична структура українських партій Західної Німеччини у 1945 – 1955 рр. мала наступний вигляд: «ліві» – Українська соціалістична партія, УРДП (І. Багряного) [177, с. 56], УРДП (І. Майстренка), ЗЧ ОУН; «праві» – ОУН (Б), ОУН (М), Український союз гетьманців державників (УСГД); «центр» – Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), УНДС, СЗСУ [620, р. 113]. Таким чином, українські емігранти в Західній Німеччині створили

багатопартійну політичну систему, у той час як в УРСР влада належала виключно КП(б)У. Політичний плюралізм, що встановився у повоєнні роки в українському суспільстві Західної Німеччини, став умовою й ознакою демократичного поступу українців.

За умов багатопартійності актуальним питанням на порядку денному стала, за визначенням публіциста і філософа М. Шлемкевича, «проблема громадського миру» [513, с. 243]. Крокуючи в єдиному напрямі – до незалежної України – представники різних політичних сил мали б знайти спільну мову та сприяти налагодженню співпраці. Спроба консолідуватися навколо створеної у 1948 р. УНРади не мала значних успіхів. В опозиції до УНРади була ОУН(Б), яка претендувала стати єдиним речником визвольної боротьби українського народу. Таким чином, з кінця 1940-х рр. тривала боротьба двох течій «консолідаційної» та «виключної» [513, с. 248].

Саме на цьому історичному проміжку та за таких внутрішньополітичних умов у Західній Німеччині у другій половині 1940-х рр. було створено Українську революційно-демократичну партію.

Ініціатором створення УДРП став полковник К. Дацько. Він очолював Український військовий штаб пропаганди, що розташовувався у Берліні. Завданням Штабу визначено ведення антикомуністичної пропаганди, захист українців від німецьких загарбників, скеровування українців на шлях національного визволення.

У жовтні 1944 р. під час поїздки до Галичини та Волині К. Дацько зустрівся з керівниками українських організацій і комітетів, творцями УПА. Він, за висловом П. Майсюри, «переконався, що справа ОУН і УПА стоїть на ногах, але без голови» [138, с. 405]. На думку К. Дацька, Провід ОУН не розумів змін, які відбулися в Україні за останні 25 років. Співпраця в Організації галичан зі східняками, за К. Дацьком, носила номінальний характер. Він дійшов висновку, що східноукраїнський актив має набути організованих форм, не цураючись при цьому поміркованих галичан і волиняків. Таким чином, повернувшись до Німеччини, у К. Дацька виникла ідея створити політичну силу, яка б об'єднала Схід та Захід України. З цією метою навесні 1945 р. за його дорученням працівник Штабу С. Домазар написав програму планованої політичної організації – Української демократично-республіканської партії (УДРП). Програму доопрацювали К. Дацько та Т. Бульба-Боровець.

За умов примусової репатріації до СРСР, з метою конспірації, справа створення УДРП була підмінена творенням Спілки української еміграції (СУЕ). Зусиллями К. Дацька та Т. Бульби-Боровця у всіх зонах окупації Західної Німеччини було засновано осередки політичної партії.

Ідеологом планованої УДРП К. Дацько запросив І. Багряного, з яким вірогідно познайомився восени 1944 р. під час поїздки Західною Україною. Іван Павлович погодився. Із цією метою у вересні 1945 р. він прибув з Інсбрука до Гаунштетена (Баварія). Тут І. Багрянний доопрацював програму УДРП, написав «Наші позиції» [138, с. 406; 158]. Восени 1945 р. УДРП передислокувалася у табір Райнгард казарми в Новому Ульмі. Ідеєю створення нової партії І. Багрянний зацікавив Р. Паладійчука, що був членом відколотої від

ОУН (Б) лівої, демократичної, послідовно антифашистської групи І. Мітринги. Згодом вони залучили до проекту вченого, публіциста та громадсько-політичного діяча І. Майстренка [208, с. 381], пізніше – літературознавця Г. Костюка.

До Оргбюро восени 1945 р. увішли: К. Дацько – голова, І. Багрянний – ідеолог; члени – Б. Левицький, Р. Паладійчук, П. Майсюра, М. Воскобійник, П. Маляр, М. Мироненко, М. Бояр, І. Дубинець, В. Дзюбенко, Т. Бульба-Боровець. УДРП було проголошено у листопаді 1945 р. [138, с. 409].

Якою ж була генеза УРДП? У доповіді «До питання про ідейно-політичне обличчя нашої партії» [244], виголошеної І. Багрянним на II надзвичайному з'їзді УРДП (15 – 16 травня 1948 р.) політичний діяч зазначив, що ідейно-політичне коріння, першоджерело і початок історії політичної сили сягають епохи українського ренесансу (1920-ті рр.) [177, с. 57]. Ідея створення майбутньої УРДП була «виношена по тюрмах і концтаборах большевії, рівно як і по тюрмах та концтаборах гітлерівського рейху», «на підрадянській Україні, і на підпольській, і підмадярській» [177, с. 57]. Отже, до створення УРДП долучилася українська інтелігенція, формування світогляду якої припало як на роки Української революції 1917 – 1921 рр., період політики «українізації», так і на роки поневірян у в'язницях НКВС. На думку політичного діяча М. Воскобійника, УРДП складалася з людей «по-державницькі думаючими», з фаховим досвідом [447, с. 6].

Власні думки щодо засад, на яких мав будуватися новий всеукраїнський ідейно-політичний рух, І. Багрянний виклав, як зазначалося вище, у праці «Соціально-політична програма» та памфлеті «Наші позиції» [177, с. 640-660, 615-639], написаних у 1945 р. У Програмі пропонувалося назвати політичне об'єднання Українською демократично-республіканською партією [177, с. 32]. Однак зазначена назва викликала дискусію. На думку І. Майстренка, політично неграмотну тавтологію «демократично-республіканська» слід було замінити на «революційно-демократичну» партію. Політичний діяч був переконаний, що «демократію ми збудуємо тільки в революції» [208, с. 382]. Врешті було затверджено запропоновану І. Майстренком назву партії – Українська революційно-демократична партія.

Цікаво, що до вересня 1949 р. УРДП користувалася партійним псевдонімом – Українська переселенча громада (УПГ) «Київ» [104, арк. 55]. Цей факт красномовно характеризує загальну суспільно-політичну ситуацію, що мала місце у повоєнний період у середовищі українських емігрантів у Західній Німеччині. На X з'їзді УРДП, що відбувся 26 – 27 травня 1990 р. в Чикаго (США), було вирішено повернутися до первісної багрянівської назви партії – Українська демократично-республіканська [177, с. 46]. На тлі демократичних «самовизвольних» процесів, що мали місце у ті роки в Україні, рішення виглядало вмотивованим, оскільки питання революції втратило свою актуальність.

На згадуваній Першій установчій нараді І. Багрянний аргументував нагальну потребу створення УРДП. На думку політичного мислителя, нова доба, що настала по завершенні Другої світової війни, поява українського

питання на світовій арені і становище «переміщених осіб», які не бажали повертатися до СРСР, диктувала потребу створення нового антикомуністичного революційно-демократичного руху [177, с. 10]. Це мала бути соборна політична сила.

І. Багрянний не був голосливим. На установчому з'їзді партії 8 – 9 серпня 1947 р. у німецькому місті Регенсбург, де відбулося офіційне проголошення УРДП [79, арк. 1], до ЦК (до серпня 1947 р. – Провід) УРДП були обрані: Б. Подоляк (справж. прізвище – Г. Костюк), І. Багрянний (у членському квитку Івана Павловича за номером 001 у графі «час вступу» значилося, що він є основоположником [43, арк. 2]), С. Підгайний, М. Турчманович, Б. Левицький, Ю. Дивнич, М. Степаненко, Р. Паладійчук, І. Майстренко, К. Дацько, В. Рудько. Генеральним секретарем (до серпня 1947 р. – голова) УРДП обрано Г. Костюка. Ідеологом партії став І. Майстренко. До УРДПівського руху приєднався Т. Бульба-Боровець зі своїми сподвижниками. Таким чином, належність до УРДП представників Східної та Західної України зробило новостворену партію всеукраїнською, соборницькою. На думку М.

Воскобійника, такий всеукраїнський склад засвідчив «появу політичного руху нового гатунку», а І. Багрянний став «співтворцем якісно нової сторінки в історії української політичної думки» [447, с. 11]. У свою чергу В. Маркусь наголосив на тому, що УРДП була єдиною партією, що «зуміла політично освідомити східньоукраїнські маси», «сприяла виступу на український політичний форум низки діячів з нової, з-підсоветської еміграції» [512, с. 2].

Нова політична сила одразу ж здобула чимало прихильників. Так, за даними П. Майсюри, станом на серпень 1947 р. в лавах УРДП перебувало 5, 200 членів [138, с. 411]. Український закордонний дослідник В. Маркусь вказував, що у 1948 р. УРДП нараховувала близько 1200 – 1500 членів. За кількістю членів УРДП поруч із ОУН (М) посідали друге місце після ОУН (Б) [620, р. 118]. Різке зменшення чисельності партії можна пояснити переселенням мешканців таборів ПО до країн Західної Європи та Америки, а також переорієнтацією частини УРДП на соціалістичні позиції, про що йтиметься далі.

Однак утримати нове соборницьке політичне об'єднання виявилось завданням не з легких. Першими у лютому 1948 р. від УРДП відійшла лівосоціалістична група (Б. Подоляк, М. Турчманович, Б. Левицький, Р. Паладійчук, М. Стиранка) на чолі з І. Майстренком. Остання прагнула створити Українське соціалістичне об'єднання, до якого мала б увійти й УРДП [177, с. 33]. Це суперечило програмним положенням партії й позиція лівої фракції УРДП зазнала критики з боку І. Багряного та його однодумців. Відтоді українське політичне життя на еміграції було представлено двома УРДП: УРДП (І. Багряного) та УРДП (І. Майстренка). Проте остання виявилася нежиттєздатною і невдовзі припинила свою роботу. Наступною від УРДП відкололася група Т. Бульби-Боровця через відмінність поглядів на шляхи визволення України. І. Багрянний відмовився від планів Т. Бульби здійснити партизанські рейди в Україні. Зазначені відцентрові події справили на І. Багряного гнітюче враження, водночас стимулювали політичного діяча

всупереч усім негараздам до нової роботи в ім'я України.

1 лютого 1948 р. у зв'язку із розколом УРДП постала потреба у виборі нового керманича партії. Наступним генеральним секретарем та ідеологом партії було обрано І. Багряного [177, с. 667]. На усіх наступних з'їздах УРДП – II (15 – 16 травня 1948 р.), III (28 – 29 травня 1949 р.), IV (12 – 13 березня 1955 р.) – Івана Павловича переобирали на наступний термін. Отже, він перебував біля керма партії з 1948 р. і до останнього дня життя.

Якими ж були ідеологічні джерела та політична програма УРДП [165, 173]? Грунтом для витворення ідеології УРДП стала, зокрема, творча спадщина історика та політичного діяча В. Липинського. І. Багряний радив членам УРДП вивчати творчість В. Липинського, зокрема працю «Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму» [506]. У ній, якщо відкинути монархічні проекти, була викладена політична програма В. Липинського, в якій одне з центральних місць посідала думка, що хліборобський клас є потенційним носієм української державницької свідомості. Вслід за В.

Липинським І. Багряний на IV Пленумі ЦК УРДП (1948 р.) наголошував, що єдиним і законним господарем української землі є селяни і робітники. Відповідно завдання УРДП полягає у тому, щоб організувати й повести український трудовий народ «до бою за національну свободу і державну незалежність» [177, с. 17].

Консолідуючою у концепції В. Липинського стала думка, що ніхто нам не збудує державу, коли самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не хочемо бути. Під цими словами міг би підписатися й Іван Павлович. У доповіді «До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби» [245], оприлюдненої на III з'їзді УРДП (1949 р.), «далекоглядний політичний трибун» [447, с. 4] І. Багряний заявив, що головною стратегічною метою партії є «звільнення й унезалежнення України з-під московського панування, збереження її територіальної цілості й організація Української Держави в складі всіх українських етнографічних земель» [261, с. 132]. Реалізація задекларованої мети, бачилася І. Багряному шляхом революції в усьому СРСР, а не лише у якійсь із союзних республік. Революція мала носити національний характер [261, с. 136]. За І. Багряним, вона була не самоціллю чи головною метою, а найголовнішою передумовою, без якої українська справа не могла бути розв'язана. У цьому контексті лідер УРДП неодноразово наголошував, що повалити тоталітарний Радянський Союз можливо лише за умови спільної боротьби усіх поневолених Кремлем народів. Активний учасник подій Української революції 1917 – 1921 рр. В. Винниченко у листі до члена УРДП І. Кошелівця у 1949 р. писав: «Ваша група є щирі, гарячі прихильники нашого національного визволення. Ви робите все, що, на Вашу думку, цьому сприяє» [117, арк. 2].

І. Багряний не був голослівним. Він та члени УРДП налагодили контакти з відповідними національними організаціями та екзильними урядами грузинів, литовців, білорусів, поляків тощо. За участю політичних сил, що входили до УНРади та представників національних організацій, що, як і українці, боролися за створення національних держав на майбутніх уламках СРСР, було засновано

Бюро конференції народів Східної Європи, Кавказу і Туркестану (1951 р.), Лігу визволення народів СРСР (Паризький блок) (1953 р.) (див. розділ 3, параграф 2).

Водночас не менш актуальною виявилась і консолідація населення України. І. Багрянний ставив за мету «об'єднати всі соціальні й національні елементи українського народу в єдину націю» [261, с. 135]. І. Багрянний наголошував на важливості усвідомлення українцями себе не «поневоленими хохлами», а державним народом; українці мають мислити себе не «малоросами», а громадянами, тобто в них має бути розвинуте державницьке мислення [261, с. 136]. Ці думки І. Багряного не втратили своєї актуальності й нині.

УРДП була заснована у Західній Німеччині у складний повоєнний період не лише для світу загалом, а й для українських емігрантів зокрема. З 1948 р. почався виїзд мешканців таборів для ПО до США, Канади, країн Європи й Австралії. Значна кількість прихильників УРДПівського руху та членів партії опинилися далеко від країни її заснування. Проте вони не лише підтримували зв'язки з І. Багрянним та його сподвижниками, а й самі стали гідними духовними послідовниками лідера УРДП.

Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х рр. вони створили мережу крайових комітетів та осередків УРДП практично по всьому світу. Так, у 1950 р. у США було засновано Об'єднання українців революційно-демократичних переконань (ОУРДП), що мало понад 20 осередків. Ряд осередків УРДП діяли в таких великих містах Канади, як Монреаль та Вінніпег тощо. У 1950 р. у м. Аделаїді було створено Крайовий комітет (КК) УРДП в Австралії, на материк діало також ряд осередків партії. КК УРДП працювали в Англії, Франції, Бельгії, Аргентині тощо. У 1949 р. постав Крайовий комітет УРДП в Німеччині та Австрії. Крайові комітети та осередки мали на меті ширити ідеї української революційної демократії, активно працювати в українських громадах та інституціях за кордоном.

Зусиллями членів УРДП на початку 1950-х рр. утворилося ряд організацій: громадських – ДОБРУС, СУЖЕРО; молоді – ОДУМ, Товариство одумівських приятелів (ТОП); військова – Легіон ім. Симона Петлюри (ЛСП) (див. розділ 3, параграф 3).

Важливе значення мала співпраця УРДП з УНРадою. На думку М. Воскобійника, утворення й робота УНРади це «був унікальний український досвід конституційного характеру політичної самоорганізації всього українства в діаспорі як репрезентації державних прагнень України» [447, с. 17]. УРДП брала участь у роботі підготовчої комісії для створення УНРади й протягом багатьох років фракція УРДП та І. Багрянний працювали у цьому законодавчому органі УНР в екзилі. ОУРДП в США та крайові комітети УРДП в країнах свого перебування виступили на початку 1950-х рр. ініціаторами створення Товариства сприяння УНРаді. Товариство об'єднало українців, що «бажали сприяти діяльності українського Державного центру за межами України у веденні ним національно-державної політики деколонізації України і відновлення демократичної Української Народної Республіки» [177, с. 481] (див. розділ 3, параграф 2).

Активна діяльність І. Багряного та створеної ним політичної сили у напрямі боротьби за здобуття державної незалежності України не могла залишитися поза увагою радянських спецслужб, що стояли на сторожі цілісності СРСР. Так, на думку укладачів одного із посібників для шкіл та органів Комітету державної безпеки СРСР полковників Л. Бурдина, І. Хамазюка, С. Прудька, М. Кулешова, УРДП, що складається із колишніх громадян СРСР – зрадників батьківщини, «існує на кошти американських імперіалістів і на їхнє завдання проводить антирадянську діяльність», суттю якої є «підбір та підготовка шпійонських кадрів для американської розвідки» [541, с. 100].

КДБ СРСР проводив агентурно-оперативні заходи проти організацій українських емігрантів, серед яких чільне місце посідала УРДП. Зокрема, проводилася компрометація лідерів еміграційних українських організацій перед їхніми рядовими членами, створювалася атмосфера взаємної недовіри й ворожості тощо. З метою компрометації лідерів українських політичних партій, зокрема й І. Багряного, у Західній Німеччині у середині 1950-х рр. з ініціативи КДБ СРСР було створено ряд організацій – «Дніпро», «Орден лицарів української самостійності» (ОЛУС), «Комітет за повернення на Батьківщину» [603, с. 203-204] тощо. Зокрема, останній у своєму друкованому органі – газеті «За повернення на Батьківщину» неодноразово намагався дискредитувати І.

Багряного в очах українських емігрантів, електорату УРДП [55, арк. 26-28]. Також критикувалося впровадження агентів КДБ до тих чи інших еміграційних організацій та політичних партій. За даними авторів навчального посібника КДБ СРСР Б. Шульженка, І. Хамазюка, В. Данька, один із агентів органів державної безпеки протягом семи років входив до керівного ядра УРДП, посилював опозиційні настрої щодо І. Багряного. Наслідком цього стали «численні перестановки в керівному органі – центральному комітеті УРДП, а також в УНРаді, де УРДП посідає лідируюче становище» [603, с. 210].

Пильна увага органів КДБ СРСР у 1950 – на початку 1960-х рр. до діяльності І. Багряного й УРДП та боротьба з ними красномовно вказує на ту роль, яку відігравав створений Іваном Павловичем та його однодумцями революційно-демократичний рух у наближенні дня проголошення незалежності України. Згадуваний В. Маркус, визначаючи місце УРДП серед політичних партій еміграції, писав: «Безсумнівно, є це одна з кількох найповажніших політичних сил на еміграції і має всі дані відіграти ще поважну роль на Рідних Землях» [512, с. 2].

Отже, політична діяльність І. Багряного на еміграції була пов'язана із Українською революційно-демократичною партією. Він став одним із її засновників, ідеологом та лідером. Реалізацію головного завдання УРДП – здобуття державної незалежності України – І. Багряний пов'язував із демократичною революцією, що мала охопити увесь СРСР.

3.2. Участь у роботі Державного центру Української Народної Республіки в екзилі

Як відомо, третя хвиля еміграції українців носила політичний характер. По завершенні Другої світової війни у Німеччині опинилося понад 2 млн українців. З часом чисельність українських мешканців таборів переміщених осіб під впливом примусової репатріації до СРСР відчутно зменшилася. Значний відсоток з 200 тис. українців Західної Німеччини, що змогли вибороти право не повертатися на «родіну», становила інтелігенція, яка основну мету свого перебування за кордоном пов'язувала з боротьбою за ідеали Української революції 1917 – 1921 рр. Тому закономірною подією у політичному житті української еміграції було створення зусиллями Уряду УНР в екзилі та українських політичних партій під керівництвом Іс. Мазепи Української Національної Ради як передпарламенту державного центру УНР в екзилі. Головною метою утворення УНРади, як зазначив 10 червня 1948 р. Президент УНР в екзилі А. Лівіцький, була потреба «якнайбільшої активізації українських визвольних змагань і посилення державотворчої праці, як унутрі українського народу, так і на міжнародньому форумі, а разом з тим об'єднання для цієї великої мети всіх членів української нації» [142, с. 9]. У своїй промові на першій сесії УНРади у 1948 р. А. Лівіцький проголосив Державний центр Української Народної Республіки загальнонаціональним [461, с. 145].

Із функціонуванням УНРади пов'язані імена багатьох українських політиків, зокрема А. Лівіцького, Іс. Мазепи, О. Бойдуника, С. Барана, П. Феденка, Б. Іваницького та ін. Чільне місце в переліку державних мужів в екзилі належить І. Багрянному.

І. Багрянний від фракції УРДП брав участь у діяльності УНРади від I сесії у 1948 р. Хоча, слід зазначити, що він, за спогадами літературознавця та громадського діяча Г. Костюка, на початку 1946 р. до акції створення єдиного коаліційного політичного центру поставився скептично, оскільки «був переконаний, що всі еміграційні партії ідейно збанкрутовані, і не вірив у можливість конструктивного порозуміння між ними» [206, с. 230].

На I сесії УНРади І. Багрянний, за поданням Президента УНР в екзилі А. Лівіцького, був обраний до складу Виконавчого Органу (ВО) УНРади як міністр відділу преси і пропаганди [5, арк. 26]. Він мав працювати в уряді Іс. Мазепи, проте через хворобу не зміг приступити до роботи і його обов'язки виконували М. Шлемкевич та С. Довгаль [3, арк. 28].

Після виходу зі складу Виконавчого Органу УНРади двох членів – С. Підгайного та А. Рябишенка – замість них у жовтні 1949 р. до роботи було запрошено М. Смолянського та І. Багрянного. Проте наприкінці травня 1950 р. у зв'язку з виходом зі складу ВО ще трьох осіб, Голова ВО УНРади Іс. Мазепа подав заяву про відставку Виконавчого Органу. У новосформованому уряді (серпень 1950 р.) І. Багрянний посів посаду заступника Голови ВО. Наслідком загострення відносин між деякими фракціями УНРади та членами ВО стала відставка восени 1951 р. Іс. Мазепи та уряду. У ситуації, що склалася, фракції пропонували на посаду прем'єра кандидатуру І. Багрянного, проте через стан здоров'я він відмовився. У подальшому І. Багрянний до складу Виконавчого Органу УНРади не входив [441, с. 3].

На початку 1952 р. І. Багрянному, який обіймав посаду заступника Голови Президії УНРади, Голова передпарламенту Б. Іваницький у зв'язку з погіршенням стану здоров'я та як наслідок – виїздом до США, на підставі ст. 11 «Тимчасового Закону про реорганізацію Українського Державного Центру» від 10 червня 1948 р. зі змінами і доповненнями, затвердженими 30 грудня 1949 р., а також згідно з ухвалою Президії УНРади передав права й обов'язки Голови УНРади [48, арк. 1-2]. Цікавою подробицею у контексті зазначених подій початку 1952 р. є те, що деякі партії, що входили до УНРади, наполягали на тому, щоб І. Багрянний підписав заяву, в якій відмовився б подавати свою кандидатуру на посаду Президента УНР в екзилі. Наведений факт підтверджує значущість постаті І. Багряного серед політичної еліти української еміграції 1950-х рр. та реальну можливість обрання його головою Держави.

17 січня 1954 р. помер Президент УНР в екзилі А. Лівіцький. Згідно «Тимчасового Закону» у випадку смерті Президента його права й обов'язки переходять до Голови УНРади. Проте І. Багрянний відмовився від цієї посади, мотивуючи свою позицію небажанням розпалювати політичні пристрасті. Водночас у зв'язку з погіршенням стану здоров'я І. Багрянний у лютому 1954 р. тимчасово передав права й обов'язки Голови УНРади члену ОУН О. Бойдунику. Постала нагальна потреба скликання сесії УНРади, головним питанням на порядку денному якої були б вибори Президента. З причини внутрішніх конфліктів в УНРаді й погіршення стану здоров'я І. Багряного, у січні 1954 р., порадившись з однодумцями, він планував «після зречення від президентури [...] здати головство в УНРаді і навіть вийти з Президії» [30, арк. 1]. Врешті на III сесії, проведеній у березні 1954 р. під головуванням І. Багряного, Президентом УНР в екзилі було обрано С. Витвицького, Головою УНРади – О. Бойдуника, одним із його заступників – І. Багряного [6, арк 39] (на початку 1955 р. подав у відставку).

На наступній IV сесії Української Національної Ради у 1957 р., яка відбулася у 40-у річницю створення Української Центральної Ради в Києві, Головою УНРади шляхом таємного голосування обрано І. Багряного. У своїй промові новообраний лідер наголосив, що метою його діяльності на посаді Голови передпарламенту є «оздоровлення клімату, відновлення добрих стосунків поміж усіма фракціями УНРади та поміж усіма українцями, представниками різних політичних течій і напрямків» [410, с. 1]. У 1961 р. V сесія УНРади обрала І. Багряного віце-президентом УНР в екзилі. На цій посаді він перебував до останнього дня життя.

Вихідною базою політики фракції УРДП та понад десятилітньої роботи І. Багряного в УНРаді була Декларація УРДП, проголошена при офіційному вступі партії до УНРади на I сесії 19 липня 1948 р.

Одним із важливих напрямів діяльності УНРади І. Багрянний вважав інформування світової громадськості, міжнародних організацій, урядів демократичних держав щодо української проблеми, реального стану речей в СРСР загалом та в УРСР зокрема. У цьому напрямі політичний діяч зробив чимало. Так, під час піврічної робочої поїздки до США і Канади (грудень 1958 – червень 1959 рр.) І. Багрянний як Голова УНРади провів чимало

офіційних зустрічей із американськими політиками – губернаторами штатів, прем'єром Канади Дж. Діфенбейкером, сенаторами, керівником департаменту радянських справ Р. Сервісом у Держдепартаменті США, мерами міст тощо. Ці зустрічі, проведені на офіційному рівні, сприяли інформуванню американських політиків про діяльність УНРади, про прагнення українців до відновлення державної незалежності, а також засвідчили небайдуже ставлення американських посадовців до проблем народів СРСР, зокрема, і українського.

3 червня 1959 р. І. Багрянний у Вашингтоні виступав перед Комісією Конгресу США, присвяченій дослідженню антиамериканської діяльності СРСР. Свідчення Голови УНРади перед Комісією, очоленою сенатором Ф. Волтером, тривали три з половиною години. У відповідях на 25 запитань членів Комісії І. Багрянний розповів про фізичний терор, за допомогою якого в СРСР проводиться нищення української інтелігенції, засвідчив переслідування діячів культури. Голова УНРади критично зауважив, що необачна підтримка США політики співіснування та «культурного обміну» з СРСР призведе до посилення комуністичної влади у світі й послаблення визвольних рухів поневолених народів. Свідчення Голови УНРади справили відповідне враження на членів Комісії й сприяли глибшому розумінню суті національної проблеми в СРСР [57, арк. 2, 139-140].

У згадуваній Декларації УРДП зазначалося, що при розв'язанні української національної проблеми УНРада повинна «не забувати, що на нас (українцях. – О.А.) лежить моральна відповідальність також і за правильне та корисне розв'язання цілої східноєвропейської проблеми, а зокрема російського питання і проблеми нового порядку на всіх євразійських просторах сьогоденної московсько-большевицької імперії» [391, с. 7].

І. Багрянний розумів, що українське національне питання потрібно вирішувати у комплексі з національними питаннями народів СРСР, адже проблема національного поневолення в Радянському Союзі була спільною для українського, грузинського, білоруського, азербайджанського, вірменського та інших народів. Тому й діяти потрібно було злагоджено.

Слід зазначити, що у 1951 р. в Нью-Йорку на кошти уряду США була створена громадська організація «Комітет друзів російського народу» (пізніше з ідеологічних міркувань назва змінювалась – Американський комітет звільнення народів Росії, Американський комітет визволення від більшовизму), що ставила за мету допомагати політичним емігрантам із СРСР боротися за повалення комуністичного режиму на їхніх батьківщинах. Цей Комітет, фінансуючись за рахунок американської сторони, перебував під сильним ідеологічним впливом «росіян-єдинонеділимців» на чолі з О. Керенським, які, будучи прихильниками єдиної і неподільної Росії, не визнавали право на політичну незалежність республік Радянського Союзу. Водночас Комітет мав на меті залучити до «співпраці» й провідні політичні партії неросійських народів СРСР, у тому числі й українців, в першу чергу з нової підрадянської еміграції.

Представники Комітету намагалися налагодити відносини з лідерами українських політичних сил, проте демократично налаштовані українські

політичні кола відмовилися від такої «співпраці». Так, під час зустрічі з представником Американського комітету І. Дон-Левіним І. Багрянний запропонував своєму опонентові «організувати Американський той комітет ... на принципі рівності всіх народів СРСР і визнання їхніх прав на національну незалежність і суверенність» [26, арк. 13]. Лише за таких умов, на думку українського політика, можливе створення спільного фронту проти більшовизму, а значить, і проти російського імперіалізму. Проте І. Дон-Левін назвав концепцію І. Багряного, як не парадоксально, більшовицькою.

Після провалу створеного у 1951 р. п'ятьма російськими організаціями СОНРу (Совет освобождения народов России), під егідою російських політичних кіл у 1952 р. було створено Координаційний центр антибільшовицької боротьби (КЦАБ). Планувалося, що до нього увійдуть і українські політичні сили, передусім об'єднані навколо УНРади. Проте УНРада не підтримала КЦАБ, у статуті якого зазначалось, зокрема, що після повалення комуністичного режиму в СРСР планувалося провести плебісцит, з метою визначення майбутнього «народів Росії». Маючи за плечима досвід 1917 – 1921 рр. та входження України й інших республік до складу СРСР, коли волею багатомільйонних народів було знехтувано, лідери неросійських народів Радянського Союзу форму плебісциту відкинули однозначно.

Натомість з ініціативи Голови УНРади І. Багряного було оголошено про створення єдиного українського національного фронту [298, с. 4]. З метою об'єднання українських політичних сил в еміграції, поширення демократичних ідей, для забезпечення політичних і культурних зв'язків із зовнішнім демократичним світом та координації дій усіх демократичних українських сил у 1950 р. створено Блок українських демократичних партій. До нього увійшли Українське національно-демократичне об'єднання, Український національно-державний союз, Українська революційно-демократична партія та Союз земель соборної України. Кінцевою метою діяльності блоку проголошувалося «звільнення України від ворожої окупації та відновлення в ній установлені суверенною волею народу демократичної незалежної Української соборної держави – Української Народної Республіки» [177, с. 681].

За поданням УНРади у листопаді 1951 р. було проведено спільно з представниками азербайджанських, білоруських, грузинських, північнокавказьких, туркестанських, ідель-уральських, польських, чеських, словацьких, литовських, естонських організацій конференцію у Мюнхені, у результаті якої було засновано Бюро конференції народів Східної Європи, Кавказу і Туркестану.

Наступним кроком стала конференція представників екзильних центрів України, Білорусії та Грузії у німецькому місті Карлсруе. Наслідком зустрічі було скликання конференції делегацій національних представництв Вірменії, Азербайджану, Білорусії, Грузії, Північного Кавказу та України, що тривала протягом 22 березня – 2 квітня 1953 р. у Парижі, країни-учасниці якої створили Лігу визволення народів СРСР (Паризький блок). У результаті роботи було створено Контактну комісію та підписано меморандум, в якому зокрема зазначалося, що «неросійські народи повинні мати цілковиту гарантію

відновлення або створення на своїх етнографічних теренах незалежних держав ...» [420, с. 3]. Меморандум було передано голові Американського комітету визволення від більшовизму Л. Стівенсу, який, проте, на нього відреагував негативно.

У червні 1953 р. на конференції, скликаній з ініціативи Американського комітету у німецькому місті Тегернзе, відбувся фактичний розкол КЦАБу на дві частини [234, с. 71]. Група на чолі з О. Керенським та С. Мельгуновим залишилася переконаною, що в СРСР відсутнє будь-яке національне поневолення неросійських народів, тому їх волелюбні прагнення не варто підтримувати. Інша група на чолі з російським політичним діячем Б.

Ніколаєвським заявила про бажання співпрацювати з представниками неросійських народів. Результатом співпраці стало виникнення Міжнародного антибільшовицького координаційного центру (МАКЦ), у створенні статуту якого взяла участь і українська делегація. Проте після тривалих переговорів статут все ж не підписала, через негативне вирішення проблеми відновлення державної суверенності народів СРСР. Це підтверджує Постанова III сесії УНРади, прийнята 10 березня 1954 р., підписана І. Багряним [558, с. 368-369].

Власне, у зв'язку з тим, що УНРада загалом, а І. Багрянний як Голова Президії та лідер УРДП зокрема, не підтримали ініціатив КЦАБу на чолі з прихильниками єдинонеподільної Росії, на нього, як і на членів УНРади посилався шквал нападів з боку ображених «єдинонеділимців». Вони у своїх друкованих органах «Новое русское слово», та ін. безпідставно таврували їх «комуністами», «енкаведистами», «проповідниками масового винищення російського народу», «фашистами» тощо [292, с. 1].

Водночас політичні опоненти УНРади з кіл української еміграції (так звані українські федералісти, ОУН (Р), ЗЧ УГВР) розповсюджували на сторінках своїх часописів «Східняк», «Український самостійник», «Українець-Час», «Сучасна Україна» інформацію, що УНРада, нібито проводячи переговори з КЦАБом та іншими російськими організаціями, має намір із ними співпрацювати і вже отримує від них фінансову підтримку. До лідера УРДП теж доходили чутки, що нібито Б. Ніколаєвський та його оточення «договорилися з Багряним», а І. Дон-Левін, як писав І. Багрянний «розсипався, ніби то, на мою адресу несамовитими компліментами» [26, арк. 13-14]. Зрозуміло, що перші керувалися почуттям заздрості до політичних успіхів більшості, об'єднаної навколо УНРади, а інші займалися провокаціями.

У цьому контексті слід окремо наголосити на інтелігентності й політичній коректності І. Багряного. Як згадував сподвижник Івана Павловича В. Бендер, політичний діяч в оцінці опонентів «був більш ніж великодушний», постійно повторював: «пам'ятайте, друзі одну річ в боротьбі з нашими опонентами: ми боремося не з людьми, а з їхніми ідеями» [428, с. 2].

Якщо враховувати той факт, що І. Багрянний для більшості українських емігрантів був ніби маяком, на який вони орієнтувалися в морі емігрантських політичних баталій, то поява ряду публікацій із такими звинуваченнями як щодо І. Багряного, так і щодо діяльності УНРади, вводила в оману українське

політичне середовище Європи й американських континентів та вносила непорозуміння в кола прихильників самого лідера УРДП та законодавчого органу УНР в екзилі.

У результаті інформування І. Багряним української громадськості за допомогою преси, а також після офіційних виступів у Бельгії та Англії з в'ясненням політичної ситуації, що склалася та позиції УНРади, з одного боку, було розвіяно «мряковиння» щодо переговорів УНРади з КЦАБом, щодо позицій українських політичних сил, а з іншого – зросла кількість прихильників УНРади. Цьому значно посприяв і характер виступаючого, який, як згадує журналіст В. Бендер, вміло та швидко міг створити атмосферу безпосередності, не намагався домінувати, як під час індивідуальних зустрічей, так і під час виступів перед аудиторією [428, с. 2].

Однією з невирішених проблем української екзильної політики була проблема консолідації українських політичних сил. В одному із документів Закордонного представництва УГВР зазначалося, що «основним від'ємним моментом, що характеризує нашу еміграцію, є недостача на правду живої, дійової єдності, єдності не на словах, а на ділі» [114, арк. 375]. «Українська Національна Рада [...] має включити і об'єднати в собі три річища українського визвольного руху» – «першої еміграції, Західньої України і Великої України під Советами», – проголошувалося у згадуваній Декларації [391, с. 6].

Голова УНРади І. Багрянний, наголошуючи на необхідності створення єдиного українського національного фронту, зазначав, що бачить його як об'єднання всіх партій від крайньо правих до крайньо лівих. Необхідною передумовою ефективною діяльністю якого мала бути узгодженість, організованість і скоординованість дій усіх політичних сил. Провідною ідеєю доповіді І. Багряного у 1952 р. перед українцями під час робочого візиту до Бельгії була теза про перетворення психологічного єдиного українського фронту проти російського імперіалізму, який виник за останній рік, на єдиний організований політичний фронт з єдиним політичним центром.

Аналізуючи політичну ситуацію, що склалася в колах політичної української еміграції, І. Багрянний робить висновок, що єдиним центром українського фронту має бути УНРада, яка перетвориться на коаліцію всіх без винятку українських політичних партій і буде доповнена репрезентацією безпартійних. Голова УНРади докладав зусиль до порозуміння між фракціями, усвідомлюючи, що протистояння можуть призвести до «громадянської війни» й потім доведеться нести «відповідальність за розламування остаточне й так розламаного суспільства» [24, арк. 4].

Проте процес консолідації не було завершено. У 1950 р. зі складу УНРади вийшла ОУН (Р), що була в опозиції всередині УНРади. Хоча водночас ОУН (М), що вийшла з УНРади у 1950-х рр., у 1961 р. повернулася. І. Багрянний назвав цю подію «знаменною» й такою, що спрямована «на скріплення Державного Центру» [166, с. 6]. Перед V сесією протистояння між УРДП, Українською селянською партією, з одного боку, та Українським національно-демократичним об'єднанням, Українською соціалістичною партією (УСП) й Союзом земель соборної України-Селянською партією, з іншого, на ґрунті

проблеми співпраці з Американським комітетом поглибилися. Перші відстоювали неможливість такої співпраці, доки «інтереси народів поневолених Москвою ігноруються» [80, арк. 2], інші наголошували на можливості співробітництва й працювали в установах Американського комітету.

Політичні опоненти засобами друкованого слова відстоювали правдивість своїх поглядів, гостро критикуючи та обвинувачуючи тим самим протилежну сторону. Характерно, що кожна політична сила наголошувала на потребі консолідації, проте невміння вести конструктивний діалог зводило справу об'єднання нанівець. У листі від 20 квітня 1960 р. до Президента УНР в екзилі С. Вітвицького І. Багрянний писав, що УНРада «все більше розходиться з її призначенням, обертаючись в клубок взаємоненависти, малих і жалюгідних амбіцій людей [...], які [...] робити більше нічого не вміють, як тільки творити інтриги й інспірувати колотнечу» [224, с. 195].

У Декларації також зазначалося про важливість взаємної поінформованості, з одного боку, членів УНРади щодо процесів, які відбуваються у СРСР, з іншого – населення України щодо роботи УНРади. Зрозуміло, що ні інформаційні бюлетні, ні брошури політичного змісту до УРСР легально потрапити не могли. Відомо, що на Радянський Союз транслювали свої передачі радіостанції Європи та США. Зокрема, інтерв'ю з українським письменником та Головою УНРади І. Багрянним лунали в ефірах радіо «Свобода» [115, арк. 1-6], «Голос Америки» [57, арк. 2] тощо. Водночас І. Багрянний пильно слідкував за політичними, соціально-економічними, культурними процесами по той бік «залізної завіси» й відповідно реагував на них у своїх численних публіцистичних працях.

Також друковані органи УРДП – «Українські вісті», «Наші позиції» – на своїх шпальтах регулярно розміщували інформацію, пов'язану із діяльністю УНРади. Якщо враховувати той факт, що читачами «Українських вістей» були мешканці не тільки європейських країн, а й Канади, США, Південної Америки, Австралії та навіть Єгипту, то стає зрозумілим, наскільки широким виявилось коло інформованих українців про роботу уряду УНР в екзилі.

Таким чином, І. Багрянний брав активну участь у роботі Української Національної Ради. Його діяльність була спрямована на актуалізацію «українського питання» перед політиками провідних демократичних держав і світовою громадськістю. Він став ініціатором проголошення створення єдиного українського національного фронту. Працюючи в УНРаді І. Багрянний докладав чимало зусиль для відновлення незалежності України.

3.3. І. Багрянний і громадські організації еміграції

По завершенні Другої світової війни значна частина українців опинилася поза межами України. Країнами найбільшої концентрації втікачів від сталінського режиму були Німеччина й Австрія. Зрозуміло, що переважна більшість переміщених осіб не збиралася повертатися додому, доки там пануватиме радянська влада. Тому, поки уряди демократичних держав та міжнародні організації вирішували їхню долю, українці, як і представники

інших національностей, з ентузіазмом почали влаштовуватися в країнах перебування. Незабаром зусиллями мешканців таборів ПО постали дитячі садки, школи, фахові курси, драматичні гуртки, бібліотеки, майстерні, видавництва, громадські організації тощо [114, арк. 477]. У 1947 – 1948 рр. кожний третій мешканець таборів ПО був членом тієї чи іншої організації [513, с. 267]. У Німеччині розгорнуло діяльність майже десять українських політичних партій.

Із завершенням війни з німецьких концтаборів було звільнено не одну тисячу політичних в'язнів, які оселилися у Західній Німеччині й Австрії. У другій половині 1940-х рр. вони створили ряд організацій, зокрема Лігу українських політичних в'язнів, Науково-дослідний інститут української мартирології під керівництвом історика та археографа О. Оглоблина, Товариство українських політичних в'язнів [513, с. 302-303] тощо.

Активність мешканців таборів переміщених осіб зі створення різноманітних освітніх, культурних, громадських установ тривала не один рік. З кінця 1940-х рр. почався процес переселення українських емігрантів до Англії, Франції, Північної і Південної Америки тощо. На початку – у першій половині 1950-х рр. переважна більшість мешканців таборів переміщених осіб з Німеччини та Австрії оселилася у зазначених вище країнах. Серед етнічних груп США та особливо Канади українці посіли одне з чільних місць. Саме ці дві країни стали організаційними центрами життя українців, що поширили свій вплив і на інші країни світу, де проживали українські емігранти.

Здійснивши трансатлантичний переїзд, опинившись на далекій від СРСР американській землі, українські емігранти (представники галузі культури, освіти, науки, громадські та політичні діячі) не забували про свої обов'язки перед українським народом, що залишився по той бік «залізної завіси». Паралельно із щоденною працею на заводах і фабриках українська еміграційна інтелігенція із завзяттям продовжила справу, розпочату нею ще у Західній Німеччині.

Перебуваючи у повоєнній Європі, українська інтелігенція вкотре переконалась, що урядовці провідних демократичних держав неналежно (а подекуди й хибно) інформовані про суть сталінського режиму в СРСР, який носив тоталітарний характер і, за висловом сучасного ученого М. Поповича, був режимом «тотального контролю держави над нацією без правил і пощади» [545, с. 578]. «Немало є людей ... які поглядаючи на Схід, милуються «проміннями Сталінської конституції». Досить знані маси населення Франції, Чехії, Італії, Німеччини та інших країн, як метелики, засліплені блиском вогню, тягнуться до того здалека привабливого «проміння»... Вони не знають справжньої природи цих новітніх «промінів смерті», вони не бачили зблизька наслідків застосування того «найгуманнішого», «найдемократичнішого» проміння в практичному житті, вони не відчули згубної дії того червоного проміння на собі», – писав громадсько-політичний діяч Ф. Пігідо (псевдонім – Правобережний) у книзі «Велика Вітчизняна війна», що у 1949 р. отримала I премію у Вінніпезі на конкурсі з написання спогадів про Другу світову війну [214, с. 13].

Таким чином, на українців, що жили у вільному світі, покладалася важка і відповідальна місія, від виконання якої значною мірою залежала доля України. Вони мали докласти максимум зусиль для інформування світової громадськості, урядів європейських держав та США і Канади про тоталітарний режим в СРСР, про злочини сталінського режиму щодо українського й інших народів. Це був їхній моральний обов'язок.

Піонером у цій справі став І. Багрянний, який у 1945 р. у Німеччині написав памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» [293]. Ця невелика за обсягом праця стала одним із суттєвих чинників припинення примусової репатріації до СРСР. З того часу І. Багрянний став фактично духовним лідером українських емігрантів. Він подав гідний приклад, який почали наслідувати члени створеної ним Української революційно-демократичної партії, що опинилися у тому числі й на американському континенті.

22 січня 1950 р. (у 32-у річницю IV Універсалу УЦР) в Нью-Йорку з ініціативи переважно членів УРДП І. Дубинця, К. Дацька, Ф. Рачка, П. Шинкаря, В. Новицького та інших було створено Демократичне об'єднання бувших репресованих українців советським режимом, що мешкали в Сполучених Штатах Америки (ДОБРУС в США) [148]. Наприкінці того ж року в Канаді зусиллями УРДПівців під керівництвом історика, громадського діяча, члена УРДП С. Підгайного постав Союз українців – жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО). У 1954 р. у Нью-Йорку на спільній нараді представників ДОБРУСу та СУЖЕРО було створено Світову федерацію українців колишніх політичних в'язнів і репресованих советами. Головою президії було обрано С. Підгайного [86, арк. 4]. Протягом наступних років ДОБРУС та СУЖЕРО, ідейним натхненником й ініціатором створення та діяльності яких був І. Багрянний, докладали чимало зусиль для ознайомлення світової громадськості про злочини сталінського режиму щодо українського народу.

Зазначене спрямування діяльності організацій було обумовлене, зокрема, зовнішньополітичним курсом США у повоєнні роки. Справа в тому, що пріоритетним для Вашингтона у другій половині 1940-х рр. залишалось підтримування нормальних відносин США з СРСР, тому прохання українських патріотів щодо сприяння національно-державному самовизначенню України залишалися без належної уваги. У своїх численних промовах Г. Трумен неодноразово декларативно заявляв про те, що «кожна людина має бути вільною». Проте неприйняття президентом США комуністичної ідеології стримувалося бажанням не допустити «крайнього загострення радянсько-американського конфлікту» [483, с. 245]. Хоча водночас, як відомо, США упродовж 1946 – 1949 рр. таємно розробляли плани превентивного атомного удару по СРСР [545, с. 526-527].

Однією із суттєвих причин, що обумовлювала офіційний зовнішньополітичний курс США щодо СРСР, було, як зазначалося, нерозуміння справжньої суті сталінського режиму. Незважаючи на прагнення Білого дому послабити позиції СРСР, американські політики, усвідомлюючи можливість збройного конфлікту, утримувалися від радикальних заходів щодо

вирішення національного питання в СРСР. Побачивши нерішучість західного політикуму, на історичну арену вийшли самі представники України, що проживали у США. Вони усвідомлювали, що їхня діяльність має підштовхнути провідних політиків Заходу до відкритого засудження злочинів сталінського режиму щодо народів СРСР, а також надати допомогу цим народам у їхньому національно-державному самовизначенні.

Роботу у цьому напрямі у США проводив Український конгресовий комітет Америки (УККА), на чолі якого стояв Л. Добрянський, у Канаді – Комітет українців Канади (КУК). До складу цих установ входило чимало українських громадських організацій, у тому числі ДОБРУС та СУЖЕРО.

Одним із завдань ДОБРУСу та СУЖЕРО, згідно зі статутами цих організацій, було збирання документальних матеріалів про злочинну сталінську політику щодо України й інформування про це урядів та громадян США і Канади; надання допомоги українському народові у його боротьбі за встановлення на українських землях влади Української самостійної соборної держави; влаштування віч і демонстрацій, співпраця з подібними організаціями інших народів [177, с. 414-415, 428].

Програмним документом, ідеологічною основою діяльності ДОБРУСу та СУЖЕРО можна вважати згаданий вище памфлет почесного члена СУЖЕРО І. Багряного. Викладені у ньому складові «новітнього кріпацтва» – більшовизму (примусова колективізація, штучно організований голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні, репресії проти української інтелігенції, порушення прав людини, антирелігійні кампанії) стали вихідними пунктами, векторами діяльності громадських організацій, створених з ініціативи І. Багряного.

За 15 років своєї діяльності зусиллями ДОБРУСу в США та СУЖЕРО в Канаді було зроблено чимало для реалізації мети, зазначеної у статутах організацій.

По-перше, у видавничій справі. На зібрані українською діаспорою кошти СУЖЕРО під керівництвом соратника І. Багряного С. Підгайного видало англійською мовою два томи фундаментальної праці «Біла книга про чорні діла Кремля» [187, 188] (*The Black Deeds of the Kremlin: A White Book*) (II том – спільно з ДОБРУСом), присвяченої сталінським репресіям та голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні. Праця була видана у 20-у річницю голодомору [612, р. 38]. В основу книг були покладені свідчення очевидців, а також документи, зібрані українськими емігрантами. За даними сучасних науковців II том з підзаголовком «Великий голод в Україні в 1932 – 1933 роках» (*The Great Famine in Ukraine in 1932 – 1933*) «містить найбільшу на сьогодні збірку даних від очевидців та документів, пов'язаних із Голодомом» [439, с. 39]. Обидва томи у другій половині 1960-х рр. було перекладено іспанською мовою [183-184], нині вони побачили світ і українською.

Пробудженню Західного світу від гіпнозу сталінської пропаганди сприяли видані СУЖЕРО багатотисячним накладом книги І. Багряного «Тигролови», М. Чиж «Жінка й дитина у модерній невірничій системі СРСР», В. Гришка «Український голокост», С. Підгайного «Острови смерті» та ін.

Надруковані праці сприяли збереженню історичної пам'яті українського народу. Вони зумовили глибше розуміння західними політиками і державними діячами суті жорстокої політики Й. Сталіна щодо України. Нині вказані книги використовують українські історики як джерело дослідження злочинів сталінського режиму.

Організації мали свої друковані органи, у тому числі й сторінку в «Українських вістях», редагованих І. Багряним. Зініційована І. Багряним сторінка ДОБРУСу та СУЖЕРО інформувала українську діаспору у різних частинах світу про діяльність організацій.

Члени СУЖЕРО та ДОБРУСу майже половину 5-тисячного накладу другого тому «Білої книги...» розіслали представникам ООН, міністрам і урядовцям США, Канади, західноєвропейських держав і Австралії, бібліотекам Північної Америки.

По-друге, члени ДОБРУСу, у тому числі його основоположник І. Багрянний, ініціювали та спільно з іншими українськими організаціями й УККА брали активну участь у конференціях, маніфестаціях, демонстраціях, вічах давали свідчення комісії Конгресу США з приводу злочинів сталінської влади (масові репресії в Україні, голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні, вінницька трагедія 1937 – 1938 рр.).

Результатом співпраці ДОБРУСу та СУЖЕРО з українськими організаціями, що входили до УККА та КУК, стало прийняття практично одностайно у 1959 р. Конгресом США резолюції про тиждень поневолених націй. Авторами законопроекту були президент УККА Л. Добрянський та 17 конгресменів. Сучасні дослідники Є. Камінський та А. Дашкевич відзначали, що у загальній антикомуністичній стратегії творців закону «українське питання» стало одним із ключових передовсім з огляду на особливе місце України в економічному і політичному житті [483, с. 286].

Це був перший значний успіх, що став результатом високої політичної активності української діаспори. У подальшому «українське питання» порушувалося в американському Конгресі, як правило, з приводу роковин ІV Універсалу УЦР та тижня поневолених націй. Усвідомлюючи, які проблеми можуть виникнути у США в разі розпаду СРСР, зовнішньополітичний курс американських президентів у наступні десятиліття не містив чітко вираженого наміру сприяти національному самовизначенню республік Радянського Союзу.

Філії ДОБРУСу та СУЖЕРО протягом багатьох років регулярно збирали кошти для підтримки законодавчого органу УНР в екзилі – Української Національної Ради, газети «Українські вісті» в Новому Ульмі, на допомогу родині І. Багряного після його смерті, для фонду І. Багряного тощо.

Для повноти відтворення картини громадського життя еміграції у 1950 – 1960-х рр. слід зазначити, що українські емігрантські організації, у тому числі й ініційовані І. Багряним, перебували під пильним наглядом органів КДБ. Уряд СРСР був серйозно занепокоєний їхньою активною діяльністю, спрямованою на викриття тоталітарного режиму, що панував у Союзі. Загальновідомо, що найбільшим ворогом Й. Сталіна у повоєнному світі була демократія. У радянській пресі й радіопередачах, трансльованих за кордон, зокрема

піддавалася суворій критиці діяльність ДОБРУСу. Таку реакцію Радянського Союзу І. Багряний вважав за «неабияке свідомство політичної сили й значіння ДОБРУСу» [224, с. 468]. Чільники КДБ вважали політично шкідливим сам факт існування антирадянської еміграції [579, с. 3]. Щоб не допустити стрімкого падіння авторитету СРСР на міжнародній арені, зумовленого діяльністю української інтелігенції у США, Канаді, Німеччині тощо, КДБ проводив комплексні заходи, спрямовані на «розкладання закордонних антирадянських центрів», компрометацію лідерів емігрантських організацій, зокрема І. Багряного.

У повоєнні роки перед українськими емігрантами серед інших політичних, соціально-економічних проблем чільне місце посідала проблема молоді. На молодь покладалася надія у продовженні визвольної боротьби, яку розпочали їхні батьки. Вони мали передати наступним поколінням українців їхню мову, культуру, традиції, історію; сприяти вихованню національно свідомих громадян. Тому від пріоритетів виховання в еміграції молоді залежало ставлення до неї й України приймаючих держав, а також у широкому розумінні – майбутнє України.

Суспільна зайнятість молоді у діяльності молодіжних організацій є суттєвим показником національної сили емігрантів. Молоде покоління із західноукраїнських земель знайшло своє місце у такій традиційній для них ще з України молодіжній організації, як «Пласт», гуртки якого після війни поширилися у Німеччині, Австрії, Англії, Франції, Австралії, на американському континенті тощо. Частина молоді згуртувалася навколо СУМу (Спілка української молоді), створеної ОУН (Б). Проте поза молодіжними організаціями залишалася молодь зі Східної України, яка не знайшла собі місця у так званих «галицьких» організаціях. Станом на 1948 р. лише 10% української молоді Німеччини входило до молодіжних організацій [514, с. 92].

Таким чином, потреба створення організації молоді, яка за своїм характером була б всеукраїнською, постала на порядок денний перед українською еміграцією.

Майбутня доля залишеної напризволяще східноукраїнської молоді завжди була у центрі уваги І. Багряного. У виступах та статтях І. Багряний обґрунтував потребу створення організації, навколо якої б згуртувалася українська еміграційна молодь.

У 1948 р. між ОУН (Б) і УРДП велися переговори щодо реорганізації СУМу як всеукраїнської молодіжної організації. І. Багряний визнав доцільність перетворення СУМу на «єдину соборно-всеукраїнську, масову й непартійну національно-виховну організацію» [199, с. 444]. Як один із перших кроків до створення зазначеної організації, він запропонував переформувати ЦК СУМу, увівши до нього представників молоді УРДП. І. Багряний вніс кандидатури М. Воскобійника, М. Степаненка, Ф. Ковтонюка. Проте Служба Безпеки ЗЧ (Закордонних частин) ОУН, перевібивши їх, констатувала, що лише М. Воскобійник пройшов перевірку, а інших двох кандидатів слід замінити. Зрозуміло, що на цьому усі переговори між УРДП та ОУН (Б) і завершилися.

У 1949 р. І. Багрянний опублікував у журналі «Наші позиції» статтю «До проблеми молоді». У ній автор сформулював основні засади, на яких мала бути створена організація молоді. Вона повинна охоплювати «максимально всю українську молодь, щоб була організацією демократичною ... вишколювала національно свідомих, політично й всебічно розвинених, високоморальних та активних громадян» [261, с. 146], організація, в основі якої лежатиме сформульований ще громадсько-політичним діячем В. Липинським «український територіальний патріотизм» [261, с. 145].

Думки та ідеї, сформульовані І. Багрянним, стали поштовхом для творення та були покладені в основу діяльності Організації демократичної української молоді (ОДУМ), що виникла у 1950 р. у Нью-Йорку з ініціативи членів ЦК УРДП. За визначенням українського закордонного історика Л. Винара, ОДУМ за своїм характером була освітньо-культурною, відпочинково-спортивною організацією [639, р. 358]. Створення Організації саме на американському континенті було пов'язане із масовим у цей час виїздом українців із Німеччини та Австрії до Західної Європи та Америки. Спочатку Організація об'єднувала ту молодь, батьки якої були членами ДОБРУСу [85, арк. 65].

Підтвердженням необхідності створення такої організації був той факт, що незабаром крайові організації ОДУМу утворилися у містах США, Канади (найчисленніші), Німеччини, Англії, Австралії, Бельгії. За даними історика О. Субтельного, наприкінці 1950-х рр. у світі нараховувалося 2000 членів ОДУМу [619, р. 223], що ставило Організацію на третє місце після «Пласту» та СУМу серед українських молодіжних організацій. У США та Канаді Організація існує понад 50 років.

У Статуті ОДУМу в США, затвердженому на I з'їзді ОДУМу 12 травня 1951 р. в Нью-Йорку, зазначалося, що організація є непартійним об'єднанням [87, арк. 2]. І. Багрянний обстоював думку, що ОДУМ має йти у демократичному річищі й ні він, ні УРДП не дозволять, щоб українська молодь потрапила під вплив деструктивних організацій. «При такому стані ми абсолютно певні, що Організація демократичної української молоді стане таки дійсно резервом української демократії, джерелом її оновлюючої сили й запорукою її перемоги», – зазначав почесний член ОДУМу І. Багрянний [177, с. 377].

ОДУМ співпрацювала з американськими молодіжними організаціями. Зокрема, Організація брала участь у з'їзді американської молоді за участю закордонних представників молоді, у всеамериканському конгресі антикомуністичної молоді всіх націй тощо [96, арк. 4, 101]. ОДУМівці інформували членів американських молодіжних організацій – майбутніх науковців, державних та політичних діячів – про колоніальне становище України у складі СРСР, про визвольну боротьбу українського народу.

У суспільстві, вільному від тоталітаризму, українська молодь, особливо народжена уже в еміграції, наражалася на іншу небезпеку. Проживання у багатонаціональній країні, у суспільстві з іншими традиціями, способом життя, мовою, школою, ЗМІ, культурою тощо спричиняли прогресуючу денационалізацію українців. Це загрозливе для нації явище було притаманне й

мешканцям УРСР. В еміграції українці поступово долали труднощі, пов'язані з переїздом, працевлаштуванням; життя стабілізувалося, з'явилися певні статки й молодь почала із збайдужінням ставитись до справ, які розпочинали їхні батьки

Ще одним із негативних наслідків інтеграції українських переселенців до культурного життя тієї чи іншої країни була мовна асиміляція, що могла призвести до асиміляції етнічної. Найбільше цей процес мав місце у середовищі молоді, особливо народженої поза межами України.

Запобігаючи процесові денаціоналізації й дбаючи про збереження української етнічності ОДУМ організувала українські мистецькі колективи (хор, ансамбль бандуристів, оркестр, танцювальні групи), видання україномовних періодичних часописів, радіопередач, до участі у яких залучали молодь. Такі заходи також сприяли ознайомленню суспільств приймаючих держав з українською культурою і традиціями. Важливе значення для збереження української мови та для «цементування національної свідомості», на думку українського закордонного дослідника В. Маруняка, мала діяльність щорічних літніх таборів [514, с. 93]. Значних успіхів у цій справі досягли ОДУМ, «Пласт» та СУМ.

Філії ОДУМу мали свої бібліотеки. Так, філія у Чикаго пропонувала своїм членам твори Т. Шевченка, В. Винниченка, Остапа Вишні, Д. Гуменної, О. Гончара, І. Багряного та ін. Символічно, що найменування творів Кобзаря та І. Багряного у бібліотеці переважали [93, арк. 3].

У «Програмі виховної праці юного ОДУМу», виданій у США 1958 р., акцентується увага на важливості використання у роботі з маленькими представниками української діаспори краєзнавчого матеріалу України. Це засвідчує те, що українці старшого покоління сподівалися побачити своїх дітей громадянами незалежної України [99, арк. 13].

Дбаючи про збереження історичної пам'яті ОДУМ спільно з ДОБРУСом та СУЖЕРО організував та проводив масові заходи, присвячені зокрема вшануванню пам'яті жертв голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні (щорічно), відзначення року І. Мазепи (1959) тощо.

У пресовому органі ОДУМу – журналі «Молода Україна» та інших періодичних виданнях, у тому числі й на спеціальній сторінці Організації в «Українських вістях» І. Багряного, регулярно подавалася інформація про діяльність молодіжної організації.

Невід'ємною складовою боротьби українських емігрантів за незалежність України була військова організація Легіон імені Симона Петлюри (ЛСП). Легіон постав з ініціативи І. Багряного 1952 р. в Новому Ульмі на місці створеної Української національної гвардії (УНГ), яку очолював член ЦК УРДП Т. Бульба-Боровець. Вихід засновника Поліської Січі з УРДП припинив діяльність УНГ. Постає потреба створення нової військової організації. Вона була названа іменем політичного і державного діяча першої чверті ХХ ст., Головного отамана Армії УНР С. Петлюри.

ЛСП був заснований як «військове антикомуністичне об'єднання колишніх вояків і старшин Червоної армії» [177, с. 692]. Він мав надати військову

підтримку у боротьбі за незалежність українського народу. У військово-політичному відношенні ЛСП стояв на засадах підпорядкованості УНРаді як єдиному українському державно-політичному центрові.

Завдання Легіону полягало у політичній підготовці членів ЛСП для допомоги українському народові у підготовці та здійсненні революції. Члени ЛСП мали на меті повернути на свій бік військових радянської армії. ЛСП займався не лише військово-політичним вихованням своїх членів, а й брав активну участь у громадському житті країн, в яких діяв (Німеччини, США, Канади, Англії, Бельгії, Франції, Австралії тощо).

При видавництві газети «Українські вісті» в Новому Ульмі з 1952 р. виходив друкований орган ЛСП журнал «Штурм» [392, 393]. І. Багрянний переймався організаційними питаннями, пов'язаними з виходом часопису, якістю друкованих матеріалів тощо.

У своїх публічних та пресових виступах І. Багрянний пропагував діяльність ДОБРУСу, СУЖЕРО, ОДУМу, ЛСП, переймався розширенням географії їхньої діяльності, забезпечував можливість друку статей перерахованих організацій у газеті «Українські вісті».

В українському еміграційному суспільстві Західної Німеччини у перші повоєнні роки домінували консолідаційні тенденції. Тому закономірним явищем виглядає утворення восени 1945 р. у німецькому місті Фюрт організації українських письменників, що увійшла в історію під назвою Мистецький український рух (МУР).

Ініціаторами створення першої повоєнної літературної організації, яка об'єднала українських письменників в еміграції, були Ю. Шерех, І. Багрянний, І. Костецький, В. Петров, Л. Полтава, І. Майстренко. Учений і співзасновник МУРу Ю. Шерех залишив цікаві спогади про історію заснування й діяльність Організації у статті «МУР і я в МУРі».

Головою МУРу було обрано письменника У. Самчука, його заступником – літературознавця Ю. Шереха. Засновники МУРу визначили, що «це об'єднання не повинно бути типу радянської спілки письменників, що воно повинно бути елітарне й на членство ініціативна група буде запрошувати, виходячи з літературних заслуг» [591, с. 395]. Організація прийняла до своїх лав, окрім названих вище, Докію Гуменну, Ю. Косача, Б. Кравціва, Є. Маланюка, Михайла Ореста, Т. Осьмачку та ін. Загалом до МУРу входили всі відомі еміграційні письменники.

На першому з'їзді МУРу 21 – 22 грудня 1945 р. в Ашафенбурзі було обрано Правління у складі голови (У. Самчук), заступника (Ю. Шерех), членів (В. Домонтович, Ю. Косач, І. Костецький), кандидатів (І. Багрянний, Г. Костюк). У такому складі Правління працювало до другого з'їзду у березні 1947 р. У подальшому І. Багрянний до складу Правління МУРу не обирався.

За час існування організації було проведено у таборах переміщених осіб три з'їзди та стільки ж теоретичних конференцій. На них обговорювалися питання шляхів розвитку української літератури. Дискусії засвідчили наявність розбіжностей в ідеологічних та естетичних поглядах. У. Самчук висунув ідею створення «великої літератури». І. Багрянний (стаття «Думки про літературу»), У

. Самчук, О. Грицай основним завданням «великої літератури» називали націотворчість. І. Багряний наголошував на ролі літератури у політичній боротьбі українського народу. Тим часом Ю. Шерех (стаття «Стилі сучасної української літератури на еміграції») розгорнув концепцію «національно-органічного стилю», до вироблення якого мали прагнути українські літератори.

На думку дослідниці Н. Лисенко-Ковальової, «незважаючи на те, що концепція «великої літератури» та концепція «національно-органічного стилю» були ідеальними моделями, які не знайшли реалізації в художній практиці, вони засвідчили в текстах прагнення авторів розвивати, удосконалювати українську літературу в напрямі інтеграції у світовий контекст [649]. Ю. Шерех, підсумовуючи роботу МУРу, зазначив, що організація хотіла, «щоб була література українською мовою і щоб вона була добра» [591, с. 395].

Фінансові труднощі МУРу зумовили, за влучним висловом дослідниці О. Пастушенко, що всі його «періодичні видання були неперіодичними» [532]. Проте побачили світ декілька чисел журналів «Арка», «Заграва», «Литаври», три збірники «МУР» [131, 132] та ін. Певний час при «Українських вістях» І. Багряного виходив літературний додаток – друкований орган МУРу «Літературний зошит». Тим часом було видано чимало літературних творів під мурівською маркою «Золота Брама».

Фінансова реформа у Німеччині, масове переселення українських емігрантів до європейських країн та на американський континент, внутрішні конфлікти зумовили у 1948 р. припинення діяльності Організації.

Значна частина «діпівців» оселилася у США, решта була розпорошена по країнам Західної Європи, Південної Америки, Австралії, в Канаді. Потреба консолідації українських емігрантів, зокрема літераторів, умовила створення у Нью-Йорку у 1957 р. (офіційне проголошення; ідея створення виникла у 1954 р.) наступника МУРу об'єднання українських письменників «Слово». У створенні організації, що мала згуртувати українських письменників, взяв участь серед інших провідних літераторів й І. Багряний.

Головою «Слова» було обрано літературознавця Г. Костюка. До організації увійшли І. Качуровський, Ю. Шерех, Ю. Лавріненко, Є. Маланюк, Яр Славутич, І. Багряний та багато інших.

Наприкінці 1958 р. «Слово» організувало загальноеміграційний з'їзд українських письменників. До Нью-Йорка прибули митці слова із США, Канади, країн Латинської Америки, Австралії, Франції, Англії, Німеччини. Взяв участь у з'їзді й І. Багряний. За вагомих внесок у розвиток української літератури його було обрано до складу Президії «Слова» і заступником голови у Європі [236, с. 575].

З'їзд прийняв звернення до українських письменників в Україні. Документ засвідчив прагнення стати на захист української культури, закликав до боротьби за національну культуру України.

Активна культуротворча, громадська діяльність «Слова» тривала до 1997 р., коли Організація припинила своє існування.

Таким чином, лише в еміграції у 1940 – 1950-ті рр. українські літератори отримали можливість створити з метою сприяння розвитку незалежного

письменства й літературно-мистецької критики організації письменників МУР, «Слово». Тим часом на батьківщині українські радянські письменники входили до Спілки письменників України, створеної як провідний канал «політики партії у галузі художньої літератури». У своїй творчості вони мали слідувати настановам Кремля, писати ідеологічно правильні твори.

Важливою подією громадського життя в еміграції було проведення у 1950 р. у Західному Берліні Конгресу за свободу культури. Його організувала група американських і європейських інтелектуалів Дж. Бернгам, Р. Арон, А. Кестлер, Р. Левенталь, Ф. Бонді та ін. з метою протидії поширенню комуністичних впливів у світі й на противагу міжнародному Конгресу культури, очолюваного радянським письменником І. Еренбургом.

На установчих зборах Конгресу за свободу культури були делегації з Латвії, Чехії, Росії, Польщі. Проте представники багатьох націй, у тому числі й української, були відсутні. Український журналіст Б. Осадчук за допомогою американського видавця одного з періодичних видань у Берліні М. Ляскі намагався запросити І. Багряного «як представника нації з під радянської тюрми народів» [524, с. 10].

Наступного року редактор паризького часопису «Культура» Є. Гедройць клопотався про включення І. Багряного як представника України до Міжнародного Комітету Конгресу за свободу культури, а також пропонував його кандидатуру на голову української секції Конгресу [226, с. 74, 493]. Однак пропозиція польського інтелектуала не знайшла підтримки серед українських інтелектуалів на еміграції. За висловом сучасника подій історика І. Лисяка-Рудницького, причина полягала у заангажованості І. Багряного у політиці. Він на цю посаду, на нашу думку, слушно пропонував кандидатуру професора Ю. Шереха [226, с. 493].

Отже, громадська діяльність І. Багряного була активною й багатогранною. Він став одним із тих діячів, які у повоєнний період розбудовували українське громадське життя поза межами Батьківщини. З його ініціативи у Західній Німеччині, США і Канаді виникла низка громадських організацій – Демократичне об'єднання бувших репресованих українців советським режимом, Союз українців – жертв російського комуністичного терору, Організація демократичної української молоді, Легіон ім. Симона Петлюри.

Таким чином, підсумовуючи третій розділ дисертаційного дослідження, ми можемо зробити висновок, що І. Багрянний стояв біля витоків створення у 1945 р. УРДП, з 1945 до 1947 та 1948 – 1963 рр. був ідеологом партії, з 1948 до 1963 рр. був її генеральним секретарем. І. Багрянний став не лише керівником партії, а насамперед лідером українського народу на еміграції. УРДП була першою й єдиною на середину 1950-х рр. революційно-демократичною партією. Метою діяльності УРДП була боротьба за незалежність України. Об'єднання у лавах УРДП вихідців зі Сходу та Заходу України засвідчило прагнення українців до соборності та появу політичного руху нового якісного ґатунку.

У своїй політичній діяльності І. Багрянний стояв на позиціях демократії. Він та УРДП чимало зробили для еволюції політичної думки української еміграції у бік демократії. Політичний діяч найдоцільніший шлях розвитку України вбачав

саме в демократичній революції, яка мала охопити увесь Радянський Союз. Політичний мислитель наголошував, що СРСР можна буде повалити лише шляхом спільної боротьби усіх поневолених Москвою народів.

Основним завданням УРДП І. Багрянний визначив здобуття державної незалежності України. Програма, вироблена І. Багрянним, була не лише партійного рівня, а й загальнонаціонального й стала передумовою національного визволення України. У реалізації поставленої мети політичний мислитель розраховував на селян та робітників на теренах самої України. В орієнтації на трудовий клас простежується вплив ідей В. Липинського.

Прихильники УРДП створили мережу крайових комітетів та осередків партії по всьому світу. УРДП ініціювала створення ряду організацій в еміграції – ДОБРУС, СУЖЕРО, ОДУМ, ТОП, ЛСП. Наприкінці 1940-х – на початку 1960-х рр. УРДП була однією із найчисельніших партій української еміграції.

Діяльність І. Багряного та УРДП перебувала в полі зору КДБ СРСР, який проводив агентурно-оперативні заходи, з метою компрометації І. Багряного як політичного лідера, створення атмосфери взаємної недовіри в українському еміграційному суспільстві.

Обіймаючи посади заступника Голови ВО УНРади (1950 – 1951 рр.), заступника Голови (1952 р.; 1954 – 1955 рр.) та Голови Президії УНРади (1952 – 1954 рр.; 1957 – 1961 рр.), віце-президента УНР в екзилі (1961 – 1963 рр.) І. Багрянний зробив значний внесок в інформування світової громадськості та урядів демократичних держав про злочини сталінського тоталітарного режиму проти українського народу. Протягом не одного року і на сесіях УНРади, і у виступах перед українською громадськістю Європи та США І. Багрянний неухильно відстоював позицію неможливості співпраці з організаціями, які ігнорують національні інтереси народів СРСР, зокрема з Американським комітетом звільнення народів Росії, КЦАБом.

З ініціативи І. Багряного було оголошено про створення єдиного українського національного фронту. Попри докладання І. Багрянним великих зусиль для консолідації навколо УНРади українських політичних партій, процес консолідації через амбіції лідерів політичних сил, на жаль, не був завершений.

З ініціативи УНРади у 1953 р. у Парижі було засновано Лігу визволення народів СРСР (так званий Паризький блок).

Політичний діяч завжди тримав руку на пульсі подій, що відбувалися в СРСР, радіовиступи за його участі транслювалися по той бік залізної завіси. Понад десятилітня діяльність І. Багряного в державному центрі Української Народної Республіки в екзилі була спрямована на відновлення незалежної Української держави.

І. Багрянний брав активну участь у громадському житті української діаспори, стояв біля витоків ряду організацій. Він був ініціатором створення, ідейним натхненником ДОБРУСу, СУЖЕРО, ОДУМу, ЛСП.

Діяльність ДОБРУСу в США та СУЖЕРО в Канаді (1950 р.) спрямовувалась на інформування західного політикуму, світової громадськості

про злочинну політику Й. Сталіна щодо України. Спільна активна видавнича й організаційна діяльність ДОБРУСу та СУЖЕРО, у тому числі й І. Багряного, з подібними українськими організаціями діаспори сприяла розірванню інформаційної блокади у західному світі навколо національної проблеми в УРСР й вплинула на прийняття у 1959 р. Конгресом США резолюції про тиждень поневолених націй. Водночас активна діяльність української інтелігенції не залишилася поза увагою КДБ, агенти якого були таємно присутні в житті емігрантів. Вони систематично проводили комплексні заходи, спрямовані на ліквідацію емігрантських організацій як ворожих радянській владі.

Створення з ініціативи І. Багряного ОДУМу (1950 р.) було актуальним, відповідало потребам національно-культурного розвитку українців у діаспорі. ОДУМ, як і «Пласт» та СУМ, докладала зусиль, щоб українські емігранти не розчинилися у багатонаціональних і полікультурних суспільствах приймаючих держав; сприяла збереженню історичної пам'яті українського народу; забезпечувала соціальну взаємодію молоді й сприяла етнічному самозбереженню українців.

І. Багрянний взяв участь у створенні та роботі об'єднань українських письменників в еміграції МУР (1945 р.) та «Слово» (1957 р.). Його кандидатура розглядалася як одна із можливих до участі у роботі Конгресу за свободу культури (1950 р.).

Громадська діяльність І. Багряного протягом другої половини 1940-х – на початку 1960-х рр. була важливою і невід'ємною складовою частиною українського громадського життя в еміграції. Вона сприяла консолідації українців, розпорочених у різних країнах світу.

Основні наукові результати розділу опубліковані у працях автора [537, 538].

РОЗДІЛ 4 КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ І. БАГРЯНОГО

4.1. Письменницька й образотворча діяльність

1920-ті рр. в історії українського народу були неоднозначними. Це був час утвердження більшовицької влади і створення СРСР; переходу в економічному житті від політики «воєнного комунізму» до НЕПу, початок доби «великого перелому» із запровадженням індустріалізації й колективізації. Зазначені процеси мали штучний характер, були нав'язані згори й, окрім певних позитивних наслідків, призвели до втрати державницьких здобутків Української революції, руйнації устрою життя українських селян, диспропорційного розвитку промисловості. На думку історика С. Кульчицького, «процеси індустріалізації країни та колективізації селянських господарств означали насправді створення потужної основи для тоталітарного режиму» [504, с. 101].

Культурне життя України у 1920-ті рр. проходило під гаслами «українізації». Це був час бурхливого розвитку української літератури і мистецтва. Було створено різноманітні мистецькі організації. На цей період припадає творчість талановитих письменників М. Зерова, М. Драй-Хмари, Г. Епіка, А. Головка, М. Йогансена, М. Хвильового, П. Тичини, М. Куліша, А. Любченка; театральних діячів М. Заньковецької, Л. Курбаса, А. Бучми, Н. Ужвій, Й. Гірняка; художників М. Самокиша, К. Малевича, Ф. Кричевського, М. Бойчука; режисерів-кінематографістів П. Чардиніна, І. Кавалерідзе, О. Довженка та багатьох інших талановитих митців. Однак невдовзі усі демократичні починання були брутально згорнуті радянською владою й Україна з кінця 1920-х рр. вступила у смугу жорстоких репресій.

1930-ті рр. позначилися проведенням радянським керівництвом ряду уніфікаційних заходів у державі, у тому числі й у культурному житті. Кремль почав планомірну діяльність з перетворення національних культур на *tabula rasa*, щоб потім з чистої сторінки зусиллями відданих режимові митців створити єдину радянську культуру. У квітні 1932 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про перебудову літературно-художніх організацій», якою було ліквідовано всі творчі організації. Натомість почали створювати єдині творчі спілки. Першою в Україні у 1934 р. постала Спілка письменників України, у 1938 р. – Спілка радянських художників України тощо.

Досліджуючи культуротворчу діяльність І. Багряного, не можна оминати питання, пов'язаного із псевдонімами митця. Загалом І. Багрянний у мистецькій та публіцистичній діяльності послуговувався понад 20-а придбаними іменами (І. Полярний, І. Багрянний, Микола Багрянний, М. Василенко, С. Дорошенко, В. Залуцький, Дон Кочерга, С. Кучер, Д. Рябовол, І. Рябовіл, С. Рябовіл, Рябовол, П. Січинський, Сорок Сорок, О. Турчин, С. Коцур, Харитон Стерно, Христофор Стерно, Т. Цимбал) та криптонімами (І.П., І.Б., С.К., С.С.). До вибору мистецьких псевдонімів він ставився відповідально. Кожен із них ніс певне смислове навантаження.

Традиція приховувати та зашифровувати власні імена в українській літературі була розвинута ще з давньоруських часів. Зазвичай митці слова псевдонім обирали з політичних мотивів. Українське національне відродження ХІХ ст. спровокувало наступ царизму на українську культуру, що, у свою чергу, спричинило великий розвиток псевдонімності. Політичну конспірацію у ХХ ст. спричинило переслідування українських письменників радянською владою. Митці, які виїхати за кордон, послуговувалися псевдонімами з метою вберегти рідних, що залишилися на Батьківщині, від неприємностей.

Під своїм першим псевдонімом «Іван Полярний» поет дебютував у 1925 р. Вибір псевдоніма був не випадковим. Світогляд юнака формувалася в атмосфері протиріч, що мали місце в українському суспільстві 1920-х рр. І. Багрянний розумів, що пропагандистсько-агітаційна політика радянської влади суперечила реальному стану речей в Україні. За умов, коли творчості деяких письменників було притаманне оспівування «досягнень» нової влади, І. Багрянний, з огляду на набутий життєвий досвід і прямолінійний характер, більш тверезо дивився на події. «Полярний», тобто абсолютно протилежний. Протилежний своєю творчістю тим «халтурникам» і «червоним графоманам», проти яких виступав у 1920-ті рр. М. Хвильовий. Отож, вибір першого псевдоніма обумовлювався суспільно-політичними причинами.

Згодом, 19-річний поет виявив, що вже існує письменник із таким самим прізвищем (Леонід Полярний) і почав пошуки нового псевда. Наступного року його твори публікуються під йменням, яке його подальша творчість та політична діяльність зробила всесвітньо відомим – «Іван Багрянний». Автор статті «Повернення Багряного» Г. Хвостенко, на нашу думку, помилково вважав, що вибір псевдоніма був зумовлений подіями Жовтневого перевороту 1917 р., який І. Багрянний нібито «прийняв усією душею» [581, с. 2]. На вибір псевдоніма безперечний вплив мали памфлети М. Хвильового «Камо грядеши» (1925 р.).

У роки Другої світової війни, працюючи в газеті «Голос Охтирщини», І. Багрянний використовував ряд псевдонімів, про які йшлося вище. Працюючи в газеті як автор та художник і регулярно підписуючись під своїми творами іншими іменами, він, за умов війни та окупації міг бути недосяжним як для радянської, так і для німецької влади.

В еміграції І. Багрянний при мистецькому оформленні книг використовував псевдоніми «О. Турчин», «В. Залуцький». Можна припустити, що вибір псевдонімів у цьому випадку був продиктований бажанням створити враження масовості художників, які працюють з видавництвом «Прометей», у якому побачили світ книги, до мистецького оформлення яких долучився І. Багрянний.

Слід зазначити, що обравши нове прізвище «Багрянний» письменник залишив власні ім'я та по батькові. Псевдонім «Іван Багрянний» в еміграції став офіційним прізвищем Івана Павловича. Саме це прізвище зазначалося в усіх офіційних документах, у тому числі й у посвідченні особи [42, арк. 1]. «Багряними» стали друга дружина та діти письменника.

Творчістю І. Багрянний займався зі шкільних років. Згодом серед різноманіття літературних угруповань та організацій, що виникли у 1920-ті рр. (

«Аспанфут», «Плуг», «Гарт», «Ланка») І. Багрянний обрав Спілку селянських письменників «Плуг». У 1924 р. він увійшов до складу її охтирської філії.

Поетичним творам І. Багряного цього періоду притаманний «оптимізм революційної романтики» [658, с. 3], зумовлений проголошенням побудови суспільства на засадах рівності, модернізаційними процесами, зокрема індустріалізацією, політикою «українізації» тощо.

З другої половини 1920-х рр. його поезії друкуються у таких виданнях, як «Глобус», «Життя й революція», «Червоний шлях», «Всесвіт», «Червоний клич», «Червоні квіти» тощо.

Однак з часом талановитому юнаку стало затісно в рамках ідеологічної та художньої платформи «Плугу», яка декларувала зображати життя села у дусі настанов компартії. Спостережливий поет, який встиг побувати на Донбасі, у Криму, на Поділлі, Кубані, побачив різючу невідповідність між декларативними заявами радянської пропаганди й реальною ситуацією у політичному, соціально-економічному житті України. І. Багрянний почав протестувати. Поет залишив членство у Спілці й через деякий час вступив до лав опозиційного владі об'єднання київських літераторів МАРС. Таким чином, за визначенням дослідника М. Балаклицького, І. Багрянний еволюціонував від соцреалістичних до націоналістичних позицій [640, с. 6].

«Марсівці» відкидали політичне пристосування, не дослухалися до порад щодо творчості з боку компартійних органів. Як наслідок, у 1929 р. об'єднання було ліквідоване, а його учасники протягом 1930-х рр. зазнали репресій.

Еволюція світоглядних поглядів І. Багряного безпосередньо позначилася на його творчості. Наприкінці 1920-х рр. з-під його пера з'явилося ряд поем, частину з яких авторові вдалося опублікувати, у тому числі й за власні кошти. Виходять друком і поетичні збірки. Проте друкуватися ставало все важче. «Українізація» контролювалася згори. Твори підлягали цензурі. У часи поступового, але впевненого наступу на все «національне» І. Багрянний дозволяв собі порушувати теми історичного минулого України, апелюючи при цьому до сучасності; дозволяв критичне ставлення до діяльності в Україні радянської влади й акцентував увагу читачів на різючій невідповідності її пропагандистських акцій та реальних дій (поєми «Монголія» (1927 р.), «Собачий бенкет» [285] (1928 р.), «Вандея» (1929 р.), «Гутенберг» (не надрукована), епопея-сатира «Комета» (1926 р.) тощо).

Кінець 1920-х рр. ознаменувався новим, якісно вищим, етапом творчості поета. Знаковими творами цього періоду стали поема «Ave Maria» [120] (1929 р.) та історичний роман у віршах «Скелька» [283] (1930 р.). Протест проти тоталітаризму у першому творі й культурні та історіософські проблеми, порушені у другому, виявились визначальними для подальшої творчості І. Багряного, зокрема великої прози.

Цінність «Ave Maria» полягає, передовсім у «Пролозі», в якому автор задекларував свою громадянську і політичну позицію. Звертаючись до усіх, хто народився рабом, але не хоче ним бути, поет-громадянин закликав: «Не іменуй мене поетом, друже мій, бо поети нині це категорія злочинців, до якої я не належав і не хочу належати. Не іменуй мене поетом, бо слово поет скорочено

стало визначати – хамелеон, проститутка, спекулянт [...]» [249, с. 104]. І. Багрянний дискутував з уявним редактором, який уособлював пересічного посадовця, «гвинтик» радянської системи. Поет заперечував рабську психологію і покору – риси, що набули особливої актуальності у сталінську епоху. Натомість митець стверджував: «Ходи тільки по лінії найбільшого опору – і ти пізнаєш світ» [249, с. 104]. Власне, ступивши на шлях «найбільшого опору», І. Багрянний всупереч життєвим колізіям не зійшов із нього до останнього дня життя.

Зрозумілою й виправданою з точки зору тоталітарної системи була заборона поеми радянською цензурою. Проте вилучити увесь наклад не вдалося, 90% – опинилися в руках читачів, яких, без сумніву, проблематика твору спонукала до роздумів. На думку письменника і літературознавця І. Качуровського, «це був перший і останній випадок позацензурного видання на радянській Україні» [237, с. 521].

Літературознавець М. Жулинський справедливо зазначив, що «поезія І. Багряного різко дисонансувала з темами і ритмами офіційної поезії» [458, с. 242-243]. Мались на увазі твори «червоних графоманів», проти яких виступив у ході літературної дискусії 1925 – 1928 рр. М. Хвильовий. А далі під його впливом побачив світ і вже згадуваний «Пролог» в «Ave Maria» І. Багряного. Слід зазначити, що творчість та ідеї М. Хвильового справили значний вплив на формування політичних позицій І. Багряного.

І. Багрянний свідомо не належав до «ордену» соцреалістів, єдино законного в СРСР. «В умовах становлення тоталітарного режиму, який вимагав унітарного типу інтелігента – слухняного виконавця волі вищого начальства» [459, с. 246] він залишався індивідуальністю, яка вперто не хотіла «колективізовуватись».

Ідейна спрямованість творів поета запустила роботу страшного механізму, породженого сталінською добою. «Ворожа пролетаріату й трудовому селянству» творчість І. Багряного почала планомірно критикуватися у пресі. К. Потапчук [547], О. Правдюк [548] та ін. своїми статтями винесли не лише ідеологічний, а й політичний присуд молодому поету. Власне після погромної статті О. Правдюка І. Багрянний відчув, в якій демократичній і правовій державі йому судилося жити і працювати. Його твори вилучають із бібліотек і книжкових крамниць, цензура заборонила видати роман «Марево». У 1932 р. І. Багряного заарештували й конфіскували усі рукописи [10, арк. 1, 3].

Слід зазначити, що арешт І. Багряного був неминучим і зумовлювався суттю тоталітарної системи. Він був невід'ємною складовою політичного терору влади проти народу, який у ті роки почав набирати обертів («Спілка визволення України», «Український національний центр», голодомор 1932 – 1933 рр., боротьба зі шкідництвом), щоб у 1937 – 1938 рр. стати самоціллю існування репресивно-каральної системи.

«Українізація», за висловом авторів монографії «Сталінізм на Україні 20 – 30-ті роки», створила безмежну соціальну базу для масового терору [459, с. 265]. Численними жертвами терору стали насамперед найбільш духовно й інтелектуально обдаровані особистості. У 1930-ті рр. було заборонено твори

Остапа Вишні, Леся Курбаса, Б. Антоненка-Давидовича, М. Зерова, М. Куліша та ін. Репресій зазнали понад 500 митців. Таким чином, найяскравіші представники «українського ренесансу ХХ століття» (М. Семчишин) у ході сталінських репресій увійшли в історію України як «розстріляне відродження» (Є. Гедройць, Ю. Лавріненко).

Важливий матеріал для дослідження культуротворчої діяльності й політичної позиції І. Багряного становлять письмові свідчення, дані заарештованим 1932 р. у Харківській в'язниці. Вони, на думку дисидента І. Дзюби, «відбивають настрої мислячої частини української інтелігенції, коло тем і уявлень, популярних в Україні 20-х – початку 30-х років» [463, с. 65]. У них І. Багрянний чітко сформулював свою позицію як поета і громадянина. Зокрема, він задекларував, що є українським письменником й відповідно мусить працювати насамперед для української культури, а отже, твори мають бути за формою і змістом національними [10, арк. 42]. Своє завдання як українського письменника І. Багрянний розумів у поширенні за допомогою своєї творчості серед народу національної свідомості. Критично І. Багрянний поставився до реалізації політики «українізації». Услід за М. Хвильовим заявив про необхідність Україні в культурному розвитку орієнтуватися на Європу, а не на Москву [10, арк. 42-43]. Висловив міркування щодо зміни в країні ладу – створення демократичної республіки, зокрема, зі свободою слова і друку тощо [10, арк. 101].

Одним із випробувань, так званих життєвих іспитів, які випали на долю, особливо за сталінських часів, багатьом талановитим представникам творчої інтелігенції, були пропозиції щодо творчої співпраці митців із системою. За умов психологічного тиску, численних арештів, розстрілів і самогубств колег та друзів, пронизаної тоталітаризмом атмосфери у суспільстві частина з них «перебудовувалась». Під час арешту І. Багряного, як і П. Тичину, М. Рильського та ін., поставили перед вибором. Він отримав від радянських спецслужб пропозицію «написати велику поему про Сталіна» [123, арк. 11]. На виконання такого роду завдання в Івана Павловича не вистачило соцреалістичного мистецького хисту. Натомість, перебуваючи вже в еміграції, він разом з Л. Полтавою написав слова до альтернативного гімну УРСР [663]. У своїх свідченнях слідчому ДПУ УСРР І. Багрянний зазначив, на чие замовлення він писав. «Коли ж розуміти соцзамовлення [...] виходячи не з того, хто замовляє, а хто споживає, купує на «літ.ярмарку», тобто – виводити соцзамовлення від тотожності настроїв автора і того соціального прошарку, якому його продукція імпонує, – то безперечно вся моя продукція з виразно націоналістичним зафарбленням написана на соцзамовлення укр. націоналізму» [10, арк. 86 зв.].

За «контрреволюційну» діяльність І. Багряного було відправлено на «вільне» позатабірне заслання на Далекий Схід. Проте за втечу із заслання йому присудили три роки ув'язнення в таборі.

У серпні 1943 р. І. Багрянний став членом Спілки українських письменників у Львові [41, арк. 1-3].

У воєнні роки І. Багрянний друкувався також у дитячому журналі «Малі друзі» [501, с. 204], що виходив у Львові на кошти «Українського видавництва»

У роки Другої світової війни мистецтво також було поставлено на боротьбу з ворогом. Поряд із так званою літературою Великої Вітчизняної війни або радянською антифашистською літературою в Україні мала місце й література опору (резистансу). Це була поезія, що супроводжувала збройні національні змагання українського народу проти нацизму й радянської влади під керівництвом ОУН і УПА. Творцями цього українського культурного феномену стали М. Боєслав, М. Кушнір, П. Волош-Василенко та ін., часто безіменні учасники руху Опору [654]. До їхнього числа можна зарахувати й члена ОУН (Б) І. Багряного, який у воєнні роки працював обласним референтом пропаганди у Головному осередку пропаганди ОУН. Разом зі своїм товаришем і членом ОУН Й. Позичанюком І. Багрянний написав для партизанських відділів декілька пісень («Ой над Дніпром, над Дніпром» та ін.) [193, с. 3]. Також поет створив чимало співомовок та коломийок, які виконували українські повстанці; малював агітаційні плакати [91, с. 71].

Плідною була співпраця І. Багряного у воєнні роки з композитором Г. Китасти́м. (див. розділ 2, параграф 2). Уже в еміграції твори Г. Китастого та І. Багряного «Марш Україна», «Марш поляглим», «Пісня про Тютюнника», «Вставай народе!», у виконанні різних мистецьких колективів у 1950 – 1980-ті роки прикрашали різноманітні концерти, зібрання із вшанування пам'яті С. Петлюри, Світові конгреси вільних українців тощо [91, арк. 44-46, 111-114, 123-124, 227-235, 244-245].

Два арешти у 1930-х рр., довгі місяці ув'язнення, перебування у камері смертників, численні допити, перебування на засланні, знайомство з українськими переселенцями, які мешкали у Зеленому Клині, збагатили І. Багряного життєвим досвідом і дали багатющий матеріал для творчості. Написати твори про карально-репресивну машину, що діяла в СРСР, про те, за які «гріхи» представники усіх верств суспільства й усіх національностей щодня поповнювали ряди «ворогів народу», про систему таборів ГУЛАГ було громадянським обов'язком І. Багряного.

Задум вдалося втілити у життя в Моршині, де наприкінці 1943 р. І. Багрянний написав роман «Тигролови» [193, с. 2]. Цей твір започаткував в історії української літератури «табірну прозу». У 1943 р. роман отримав перше визнання. На конкурсі літературних творів у Львові, оголошеного «Українським видавництвом», «Тигролови» І. Багряного спільно зі «Старшим боярином» Т. Осьмачки здобули І премію.

Наступні майже 20 років життя І. Багряного були пов'язані із Західною Німеччиною. Оселившись у вільному від тоталітаризму світі, І. Багрянний, як і інші митці та вчені отримав можливість вільно творити. Загалом, за не одне десятиріччя українська діаспора створила багату культуру. В усіх сферах культурного життя розвивалися ті напрями, які на Батьківщині були заборонені радянською цензурою. Таким чином, культура діаспори виконувала компенсаційні функції щодо культури материкової України. Життя в еміграції

швидко набувало організаційних форм. Утворилося ряд громадських організацій, у тому числі й мистецького спрямування. І. Багряний став співзасновником та членом МУРу у Західній Німеччині й Об'єднання українських письменників «Слово» у США. Зазначені організації об'єднали таких талановитих письменників еміграції, як У. Самчук, Докія Гуменна, В. Домонтович, Є. Маланюк, Т. Осьмачка, Ю. Косач, Емма Андієвська, І. Качуровський, Ю. Лавріненко, Яр Славутич, О. Тарнавський, Г. Костюк та ін.

Еміграційний період творчості І. Багряного тісно пов'язаний й часто зумовлений його громадсько-політичною діяльністю. Ідейно-тематична спрямованість і проблематика художніх творів перегукується з публіцистикою.

Перебуваючи в еміграції, І. Багряний продовжив працювати над табірною темою. Він створив драматичну повість «Морітурі» [254] (1947 р.) й роман «Сад Гетсиманський» [263] (1950 р.).

Романам І. Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» притаманні автобіографізм (як і загалом усієї творчості), мемуарність, документалізм. Письменник і державно-політичний діяч В. Винниченко назвав «Сад Гетсиманський» «великим, вопіючим і страшним документом» [458, с. 249].

За умов відсутності об'єктивних наукових видань про політику кремлівських вождів, зазначені твори мислилися І. Багряним як джерело збереження історичної пам'яті та формування національної свідомості українського народу. У цьому напрямі в різних країнах світу також працювали видатні майстри слова В. Винниченко, В. Барка, У. Самчук та ін.

«Тигролови» було внесено до списку рекомендованої літератури для німецьких учнів середніх шкіл Західної Німеччини, а також твір вивчався в українознавчих школах США й Австралії [375, с. 2; 212, с. 218]. В Україні ж твори І. Багряного ввели до шкільних програм лише на початку 1990-х рр.

Своїми романами І. Багряний першим на увесь світ голосно заявив і правдиво засвідчив існування в СРСР карально-репресивної системи, безвинними жертвами якої стали мільйони громадян Союзу. Він першим доніс до світової громадськості інформацію про порушення прав людини в Радянському Союзі, нелюдські умови, створені у в'язницях, тисячі політичних сфабрикованих справ. Цьому значно сприяло видання й перевидання «Тигроловів» і «Саду Гетсиманського» у вільному світі, переклад творів англійською [308], німецькою [307], голландською [309], французькою [306] мовами. Про переклад творів іноземними мовами й публікацію за кордоном у ті часи по той бік «залізної завіси» українські радянські письменники не могли навіть мріяти.

У напрямі ознайомлення громадськості й урядів демократичних держав стосовно тоталітарної політики, яку проводив СРСР щодо своїх громадян і, зокрема українців, І. Багряний діяв комплексно. Написані ним художні твори розповсюджувалися за допомогою однодумців по всіх країнах світу, де мешкали українці, крім СРСР. У своїй багаторічній політичній діяльності, громадській роботі, численних публіцистичних працях він невтомно працював у зазначеному напрямі.

Порівнюючи «Сад Гетсиманський» І. Багряного й «Архіпелаг ГУЛАГ» О. Солженіцина, слід відзначити тематичну спорідненість творів. Книга російського письменника більша за кількістю зібраного матеріалу, проте І. Багряний розкрив значно ширше національне тло репресій. Обидва письменники переслідували спільну політичну мету – правдиво інформувати демократичний світ про тоталітарний характер режиму в СРСР. Мета була реалізована. Однак, праця О. Солженіцина здобула у світі більшу популярність, ніж твір його українського попередника. Згадуваний Ю. Шерех пояснив це наявністю у 1970-х на противагу 1950-м рр. сприятливої кон'юнктури й класичним українським невмінням «виходити поза своє гетто» [591, с. 220].

Значне місце у великих прозових творах І. Багряного відведено образу головного героя, якого сучасний літературознавець М. Сподарець влучно назвав «тираноборець ХХ століття» [658, с. 9]. Письменник створив образ (значно автобіографічний) сильної, мужньої людини, яка свідомо вступає в боротьбу з тоталітаризмом і неодмінно перемагає. Лише таким чином, на думку І. Багряного, герой зможе залишитися Людиною. І. Багряний-гуманіст закликав читача за будь-яких умов не піддаватися обставинам і завжди боротися за право бути Людиною. Своїми творами й власним прикладом він утверджував у свідомості українців думку про віру у власні сили для боротьби й безперечної перемоги над ворогами української нації.

Серед творів, написаних І. Багряним у Західній Німеччині, яскравою політичною спрямованістю й суспільною значущістю виділяється поема «Антон Біда – герой труда» [232], що побачила світ у 1955 р. Твір мав виняткову актуальність. Ще наприкінці Другої світової війни Радянський Союз почав кампанію примусової репатріації тих, хто у воєнні роки з різних причин опинився у Німеччині та Австрії. Переважна більшість українців, що емігрували з політичних причин, чинила опір примусовому поверненню на «родіну». І. Багряний першим у такий важкий історичний період, ризикуючи власним життям, виступив на захист прав українського народу, оприлюднивши памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР?».

Стимулом для написання нового твору стала діяльність створеного з ініціативи радянського керівництва у Східному Берліні «Комітету за повернення на Батьківщину» [617, р. 31]. У бюлетені організації з пропагандистською метою було надруковано поему «Антон Біда» П. Стеценка (справж. прізвище – І. Муратов), в якій ішлося про поневіряння «неповерненця» на чужині.

У відповідь члени УРДП почали видавати спеціальний бюлетень-газету «Ми ще повернемося!», що виходив при газеті «Українські вісті». У першому номері було опубліковано поему І. Багряного «Антон Біда – герой труда». Наступного року твір вийшов окремою книгою. Зміст поеми у художній формі дублював ключові позиції памфлету «Чому...». Серед причин небажання українців повертатися додому називалися примусова колективізація, розкуркулення, голодомор 1932 – 1933 рр., масові репресії тощо. Автор висловив слушну думку, що українці, яких Сталін тисячами відправляв до Сибіру, теж є «переміщеними особами». Чому ж вони не підлягають репатріації

?

Зазначені поема та памфлет І. Багряного, а також початок «холодної війни» сприяли гальмуванню процесу примусової репатріації до республік Радянського Союзу.

І. Багрянний, сам будучи батьком, переймався проблемами денационалізації українців, що народилися в еміграції й мешкали у суспільстві з іншими традиціями, мовою, культурою. Багато для вирішення цієї проблеми він зробив у своїй політичній та громадській діяльності. Підтриманню патріотичного й бойового духу молоді як у діаспорі, так і в Україні, мали сприяти й написані у 1954 р. І. Багряним у співавторстві з композиторами Г. Китасти́м та М. Фоменком гімн («Вперед, сини народу») та марш («Ми об'їхали землю навколо») ОДУМу, що здобули перемогу на конкурсі, оголошеному Організацією.

Серед широкого загалу виданих українською діаспорою брошур, посібників, монографій, мемуарів, художніх творів відчувався брак дитячої художньої літератури. Будучи батьком й дбаючи про підростаюче покоління, він видав окремими книжечками із власними ілюстраціями «Казку про лелек та Павлика-мандрівника» [250] (1958 р.), написану у роки Другої світової війни в Моршині та створений на еміграції «Телефон. Подарунок маленьким» [286] (1960 р.).

Плідна культуротворча діяльність І. Багряного, видання творів у різних країнах іноземними мовами багатотисячними накладами, широке визнання його творчості у західному світі відповідним чином позначилася й на політиці Москви. Все наполегливіше радянські політики й літератори таврували І. Багряного «буржуазним націоналістом», засуджували його літературну діяльність. Поет до таких випадів ставився по-різному. З одного боку, він усвідомлював, що подібні виступи робилися на замовлення Кремля й голова Спілки письменників України та колеги по перу по той бік завіси лише виконували «волю хазяїна» [115, арк. 3]. На одній із прес-конференцій, даній І. Багряним у Нью-Йорку 1958 р., він їх означив як звичайних чиновників, партійних прикажчиків у літературі, «на політику партії, яка формується в лабораторії Кремля» [164, с. 48]. Водночас І. Багрянний у численних памфлетах, пародіях засуджував пристосуванство українських радянських письменників, зокрема М. Бажана, О. Корнійчука, П. Тичини та ін. [16, арк. 7-13, 19].

І. Багрянний був багатогранно обдарованою людиною, яка свої і мистецькі і політичні таланти прагнула поставити на службу українському народу. На початку 1950-х рр. І. Багрянний знайшов ще один, на його думку, більш ефективний спосіб боротьби проти більшовизму.

У листі до громадсько-політичного діяча М. Степаненка, який мешкав у США, І. Багрянний у 1953 р. писав, що хоче запропонувати найбільшому центру кіноіндустрії Північної Америки – Голівуду сценарій для фільму під назвою «Спартак». «Фільм про майбутню революцію в ССРСР. Фільм детективний, пригодницький. Фільм утопійний ніби, але збудований на конкретному матеріалі сучасного ССРСР. Повстання рабів, новий Спартак» [225, с. 172].

У фондах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України зберігаються підготовчі матеріали до твору «Спартак». На титульній сторінці стоїть епіграф, взятий з роману Ю. Яновського «Чотири шаблі»: «Слава людська росте з єдності та відваги» [13, арк. 16]. Провідною ідеєю планованого твору мала стати ідея консолідації, яка у зазначений період перебувала на піку актуальності в колах українських політичних партій на еміграції.

Відомо, що повстання Спартака зазнало поразки. У підготовчих матеріалах автор зазначав, що лідер повсталих рабів «загинув головним чином через свавілля своїх салдат. Через плебейську анархію народжених повзати... Дух дрібних амбітників, малих шкурників і егоїстів не хотів іти за орлиним летом їхнього вождя, і вони згубили себе й його» [13, арк. 24].

Далекоглядний політичний діяч і сценарист, апелюючи до історичного минулого, хотів попередити небезпеку, яку може своєю діяльністю спровокувати український екзильний політиком. Без сумніву, багато політичних діячів, лідерів українських партій, які власні амбіції ставили вище за велику спільну справу, могли б упізнати себе в ролі отих «дрібних амбітників», «малих шкурників», «егоїстів».

На початку 1950-х рр. І. Багрянний зробив важливий для себе висновок: «Один вдалий кінофільм український вартий в сто раз більше, аніж вся наша еміграційна політична мишача метушня!» [514, с. 173]. Цей висновок відображає еволюцію поглядів І. Багряного. Дієвішою він почав вважати боротьбу засобами мистецтва, найгрізнішою зброєю – слово. Таким чином, за висловом професора В. Міяковського, «мистецтво слова переростає в мистецтво дії» [61, арк. 12].

Слід зазначити, що у цей же час у СРСР машина радянської пропаганди набирала оберти. Почалася робота над фільмом «Прощавай, Америко!» за книгою американської журналістки А. Бакард «Правда про американських дипломатів». Пропагандивний фільм планувалося зробити як памфлет, що розвінчував би американський імперіалізм й водночас створив би міф про щасливе життя в СРСР. Режисерувати картину наполегливо запропонували О. Довженку, який зняв приблизно третину матеріалу. Проте зйомки були зупинені і лише через 46 років знайдено робочі матеріали стрічки. Радянське керівництво і в розпалі «холодної війни» вважало кіномистецтво дієвим пропагандистським засобом.

У 1950-х рр. І. Багрянний мав цілу низку кіносценарних задумів. Зокрема, він планував написати для Голівуду сценарій за романом «Тигролови». Ідея виникла не випадково, адже цей твір у рамках теми боротьби з більшовизмом був би для кіно, на думку митця, дуже ефективним. Від мистецької агенції, що знаходилась в Лос-Анджелісі І. Багрянний отримав замовлення на сценарій та можливість співробітництва з провідними кіностудіями США «Paramount Pictures», «XX Century Fox» тощо [514, с. 173].

У 1957 р. І. Багряному запропонували взяти участь у створенні фільму про долю безпритульних дітей у СРСР. Письменник був переконаний, що «якщо ми поставимо завдання боротьби з большевизмом саме в цій ділянці й цією

тематикою, то треба змагати до створення художнього, мистецького кінофільму, розрахованого на широкі маси світового глядача, з міцним і оригінальним, захоплюючим сюжетом, збудованого за всіма правилами кіноштуки» [513, с. 614]. Того самого року побачила світ перша книга роману І. Багряного «Буйний вітер» «Маруся Богуславка» [235]. У ній автор один із розділів присвятив драматичній розповіді про життя в радянській Україні безпритульного хлопчика.

Проте за життя І. Багряного жоден фільм за його творами через різні причин (брак досвіду у подібних справах, зайнятість автора тощо) не побачив світ.

В Україні планував створити фільм за «Тигроловами» режисер Ю. Ілленко. Лише наприкінці ХХ ст. мрії І. Багряного здійснилися й український глядач отримав змогу побачити картини Р. Синька «Сад Гетсиманський» та «Тигролови» (1993 р., 1994 р., «Укртелефільм»).

В історії України ХХ ст. навряд чи зможемо знайти багато особистостей, які змогли себе одночасно реалізувати і у політиці, і в громадському житті, і в мистецтві. До їхньої когорти можна зарахувати П. Холодного – державного і громадського діяча, педагога, художника; В. Винниченка – державного, громадсько-політичного діяча, письменника, художника й І. Багряного – громадсько-політичного діяча, публіциста, письменника, художника.

Протягом життя І. Багряний реалізував себе у таких видах образотворчого мистецтва, як живопис, графіка, скульптура. Любов до зображення пензлем на папері дійсності була притаманна І. Багряному з дитинства й у подальшому вплинула на вибір відповідного фаху. За спогадами охтирського художника П. Малахова, Іван Павлович особливо захоплювався графікою, любив шрифти [600, с. 52]. Протягом довгого творчого життя І. Багряний спробував свої сили у створенні портретів, мистецькому оформленні книг, театральних декорацій, ілюстрацій до газет, карикатур та ін. Засобами зображення дійсності були олівець, пастель, вугіль, туш, олія тощо.

У 1920-ті рр. І. Багряний створив галерею портретів своїх земляків-охтирчан (Я. Канівця, Г. Бондаря, З. Прогонної, П. Коров'яковського та ін.), частина з яких зберігається у домашніх архівах їхніх власників, частина – була втрачена [600, с. 49-53]. За допомогою таких підробітків художник зміг дещо подолати матеріальну скруту й фінансово підтримати родину.

Працював і художником-декоратором в охтирському театрі. Наприкінці 1930-х – на початку 1940-х рр. він оформлював спектаклі за творами українських драматургів Т. Шевченка («Назар Стодоля»), Г. Квітки-Основ'яненка («Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик»), М. Кропивницького («Доки сонце зійде, роса очі виїсть»), М. Старицького («Ой, не ходи Грицю») та ін. Також у 1925 р. робив декорації до вистав, поставлених драмгуртком Охтирського дитячого містечка [600, с. 55, 139]. Можна припустити, що тематика спектаклів передбачала створення декорацій у кращих традиціях українського національного мистецтва.

У роки Другої світової війни І. Багряний намалював портрети своїх друзів композитора Г. Китастого [300] (Турка, 1944 р.) й письменниці Докії Гуменної [

297] (Львів, 1944 р.). Уже в еміграції професор П. Зайцев відзначив, що І. Багрянний «добрий маляр-портретист», «майстер барв» [62, арк. 4].

Працюючи у системі пропаганди ОУН, І. Багрянний у рамках мистецтва резистансу виконав ряд антинімецьких плакатів, карикатур, які підносили бойовий дух, утверджували віру у перемогу над ворогами.

У різні роки в Україні працював ілюстратором-ксилографом у газеті «Червоний кордон», ілюстратором у газетах «Радянське око», «Голос Охтирщини», для якої у тому числі розробив кліше [311].

Його авторству належать портрети-гравюри геніальних синів українського народу Т. Шевченка й І. Франка, виконані у техніці деревориту.

Значну увагу І. Багрянний приділяв вихованню підростаючого покоління й залученню молоді до образотворчого мистецтва. Протягом 1925 – 1926 рр. він працював вчителем малювання в Охтирському дитячому містечку. На рубежі 1930 – 1940-х рр. керував образотворчим гуртком в Охтирці. У спогадах учнів І. Багрянний-учитель постає методично грамотним педагогом, який любив свою роботу, вірив у творчі сили учнів [600, с. 53-55].

Мешкаючи у Західній Німеччині, – другому після Парижа центрі українських митців у повоєнні роки – І. Багрянний, будучи зайнятий у політиці, видавничій справі, організації громадського життя, також не полишав малярську справу. Працював в основному у двох напрямках – створення обкладинок, ілюстрацій до власних художніх творів і творів колег по перу й виконання сатиричних малюнків-плакатів, карикатур.

Праця у першому напрямку була логічним продовженням роботи над створенням того чи іншого художнього твору чи збірки віршів. Своїми ілюстраціями І. Багрянний розставляв відповідні акценти, які візуально підсилювали враження від прочитаного твору. Таким чином, створювалася завершена цілісна робота. Такими комплексними працями були «Тигрлови», «Антон Біда – герой труда», «Казка про лелек та Павлика-мандрівника», «Телефон» та ін. [287, 288, 232, 250, 286].

На особливу увагу заслуговує ілюстрування Іваном Павловичем дитячих книжок. І. Багрянний-художник виступив тонким знавцем дитячої психології. Зобра цілком заслуговують на екранізацію.

Свобода слова і друку були характерними ознаками суспільно-політичного, культурного життя Західної Німеччини у повоєнні роки. 1946 – 1948 рр. були часом розквіту видавничої діяльності українців у Західній Німеччині. Багато українських письменників змогли реалізувати свої творчі задуми, опублікувати раніше написані твори. Розбудова власної поліграфічної бази зумовила підвищення рівня зовнішнього оформлення видань. У цей час І. Багрянний створив обкладинки до творів У. Самчука, П. Миргородського (П. Маляр), Ю. Косача, Т. Осьмачки, у наступні роки – Ол. Шпильки та ін. [168, 169, 155, 149, 160, 180].

Роботи другого напрямку у першу чергу відображали політичні погляди І. Багряного й ілюстрували його думки, висловлені у публіцистиці. Друкувалися сатиричні малюнки-плакати переважно в «Українських вістях» [272-281] та у бюлетені спеціальної комісії при ЦК УРДП «Ми ще повернемося!» [264-271].

Намалювавши першу карикатуру на Сталіна ще в Україні, І. Багрянний на еміграції у другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. продовжив створювати малюнки загостреного критично-викривального характеру. Серед таких робіт «Давид і Голіят», «А Васька слухає та їсть», «Ми хочемо свободи!», «Шпунтік близького майбутнього» та ін. [122, арк. 10, 11, 24, 23, 57, 61].

В Україні подібні роботи почали друкуватися наприкінці 1980-х рр. Це був час демократизації радянського суспільства, «гласності», одним із головних здобутків якої стала ліквідація «білих плям» історії. Поряд із працями вчених, публіцистів на раніше заборонені теми з історії України на сторінках часописів друкувалися політичні плакати, зокрема члена Спілки художників О. Ніколайця, в яких зображалося справжнє обличчя Сталіна, приділялася увага раніше викресленим з історії сторінкам – голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні тощо.

Своєю громадсько-політичною діяльністю, численними художніми творами І. Багрянний створив пам'ятник тисячам українців, які загинули і в мирний час, ставши жертвами сталінських репресій, і у воєнні роки. Також за проектом І. Багряного було створено пам'ятник полеглим українцям, що й донині стоїть на цвинтарі у німецькому місті Новий Ульм.

Слід зазначити, що в Івана Павловича залишилося безліч нереалізованих мистецьких задумів, проектів [12, 13]. Життя, насичене політичними подіями, громадськими зобов'язаннями, боротьбою із хворобою займало багато часу і сил. Він ще зміг би написати не один десяток художніх творів, реалізувати кіносценарні задуми, створити малярські роботи.

У 1963 р. актив філії ОДУМу в Чикаго розпочав клопотання про надання письменнику І. Багряному Нобелівської премії. Проте раптова смерть Івана Павловича зупинила роботу у цьому напрямі.

На Батьківщину творча спадщина І. Багряного почала повертатися із здобуттям Україною незалежності. У 1991 р. його посмертно удостоїли Державної премії України імені Тараса Шевченка. Ім'я Івана Павловича внесено до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО. Проте, на жаль, і досі не припинилися дебати щодо постаті І. Багряного, зокрема й на державному рівні.

Отже, письменницька й образотворча діяльність І. Багряного була пов'язана й зумовлена його громадсько-політичною активністю. Романом «Тигролови» І. Багрянний започаткував в історії української літератури «табірну прозу»; творчі роботи періоду співпраці з ОУН (Б) стали складовою частиною мистецтва резистансу. Загалом, творча спадщина І. Багряного сприяла збереженню історичної пам'яті українського народу, формування його національної свідомості.

4.2. Політична публіцистика І. Багряного

Публіцистичний хист І. Багряного розкрився в еміграційний період життя письменника. Це був час, коли Німеччина вдруге після 1920-х рр. стала місцем мешкання українських політичних емігрантів. Реалії нового еміграційного життя спонукали представників української інтелігенції до роздумів над подальшим шляхом поступу української нації. Вони бачили Україну

незалежною державою, вони усвідомлювали, що шлях до незалежності буде нелегким, вони розуміли, що без об'єднання всіх українських національних сил і підтримки провідних демократичних держав подолати тоталітарний Радянський Союз буде практично неможливо.

До висвітлення актуальних проблем тих часів взялися випробувані у журналістиці публіцисти, літератори та редактори часописів передвоєнного періоду – І. Багряний, Р. Ільницький, П. Котович, Г. Которович, І. Кошелівець, З. Пеленський, В. Стахів та ін. На думку українського зарубіжного дослідника В. Маруняка, твори політичної публіцистики 1945 – 1949 рр. належали до найслабших видавничих ділянок, вони визначалися «великою обмеженістю тем, засліпленою односторонністю аргументації і палким полемічним стилем» [513, с. 218]. Така ситуація пояснюється етапом становлення української політичної публіцистики. У подальші роки публіцистичні твори вийшли на якісно вищий рівень.

У перші повоєнні роки у Німеччині, особливо у західній окупаційній зоні, культурно-освітнє, громадсько-політичне, видавничє життя швидко набуло організаційних форм. Не винятком стала й журналістика. Як зазначають сучасні дослідники Н. Сидоренко та О. Сидоренко, у квітні 1946 р. у Регенсбурзі співробітники газет «Наше життя», «Неділя», «Слово», «Українські вісті» та «Український тижневик» заснували Союз української демократичної преси. Через декілька місяців, у червні, постала Спілка українських журналістів на еміграції, яку очолив С. Баран [560, с. 17]. До її лав серед інших увійшов також І. Багряний [46, арк. 1]. Зазначені організації об'єднували журналістів різних політичних поглядів та літературних обдарувань.

Особливе місце серед публіцистів другої половини 1940-х – початку 1960-х рр. в еміграції посідав, за визначенням громадського діяча Д. Нитченка, «рупор» і «оборонець» українського народу [522, с. 5] І. Багряний. Його авторству належить понад 200 публіцистичних творів, які в основному були надруковані в газеті «Українські вісті», а також у журналі «Наші позиції» тощо. Ряд зразків політичної публіцистики були видані окремими брошурами.

Безумовно, вражає жанрова різноманітність багрянівської публіцистики. У його творчому доробку присутні зразки статей, памфлетів, доповідей, інтерв'ю, промов та виступів на різноманітних зібраннях, а також на радіо і телебаченні.

І. Багряний, як жоден із його колег по перу, залишив по собі чималу публіцистичну спадщину. Проте на найбільшу увагу заслуговують спектр тематики, проблем, які порушував публіцист, а особливо – оригінальне накреслення шляхів їхнього вирішення.

Публіцистика І. Багряного варта окремого дисертаційного дослідження. Ми ж, у свою чергу, означимо ключові теми його політичної публіцистики і їхній взаємозв'язок із процесами та явищами, що мали місце в житті українських емігрантів другої половини 1940-х – початку 1960-х рр., а також їхнє історичне значення.

У роки примусової репатріації до СРСР одним із перших на захист усіх приречених до повернення на «родіну» виступив І. Багряний. Його памфлет

«Чому я не хочу вертатись до ССРСР?», написаний у 1945 р. (вийшов окремою книжкою 1946 р.) став, за визначенням О. Гарнавського, «конституцією вільної людини» [236, с. 605]. Характерно, що І. Багрянний виступив не анонімно, а відкрито, не ховаючись за псевдонімами. Використання прізвища «Іван Багрянний» було складовою частиною самого памфлету, адже прізвище публіциста мало за собою «неабияку історію й яскравий політичний паспорт» [30, арк. 7].

Публіцист послідовно розкрив одне з найболючіших питань українських емігрантів у повоєнний період, зазначене у назві памфлету: примусова колективізація, що проводилася в Україні, як писав автор, «не в соціальному плані, а політичним і національним» [293, с. 12]; штучно організований радянською владою голодомор 1932 – 1933 рр., у результаті якого «понад 5 мільйонів українського селянства згинуло тоді страшною голодовою смертю... Сталін прирік українське селянство на наглядну смерть свідомо, щоб змусити його до покірності, до примирення з заведеним колгоспним рабством» [293, с. 13-14]; репресії проти української інтелігенції, основною метою яких було «позбавити український народ духовної верхівки, що змагалася до свободи й соціальної справедливості» [293, с. 17]; антирелігійні кампанії, які супроводжувалися вбивствами священників та руйнуванням храмів; численні порушення прав людини.

Одним із основних завдань «новітнього кріпацтва» – більшовизму – памфлетист назвав денационалізацію України, як і інших республік Радянського Союзу, яка полягала у духовному й фізичному знищенні українського народу. «Большевики, – писав І. Багрянний, – зробили для 100 національностей єдину «совітську родіну» і нав'язують її силою, цю страшну тюрму народів, звану ССРСР» [293, с. 4].

У липні 1946 р. памфлет І. Багряного був представлений у рукописному варіанті у перекладі на німецьку мову на мистецькій виставці в одному з таборів переміщених осіб. За час роботи виставки з ним ознайомилися не лише таборяни, а й німецьке населення, на яке він справив неабияке враження. Того ж року памфлет було прочитано у таборі Дінгольфіна на вечорі «Живої літературної газети». Як згадував український письменник Д. Нитченко, «люди були зворушені до сліз, що знайшовся автор, який подав свій голос на оборону всіх українців, яким загрожувала репатріація» [212, с. 65]. У 1950 р. уривки з памфлету лунали в ефірі слов'янських відділів «Голосу Америки», які транслювалися у тому числі й на СРСР.

З метою донесення змісту памфлету до широких кіл світової громадськості він одразу ж був перекладений професором Р. Смал-Стоцьким англійською мовою [206, с. 182], а згодом побачив світ німецькою, іспанською й італійською мовами. Памфлет здобув великий резонанс у світі. Зміст праці І. Багряного вплинув на позицію Е. Рузвельта в питанні примусової репатріації. Дружина президента США неодноразово виступала в обороні «переміщених осіб», критикуючи при цьому позицію Радянського Союзу [8, арк. 40 б]. Памфлет «відкрив очі» політикам, діячам ООН та громадянам багатьох країн на те, що справжня причина «небажання повертатися ховається в деспотичній системі,

яку накинула Москва нам (українцям. – О.А.) та іншим народам Радянського Союзу, що вона позбавила нас національного й культурного розвитку, відібравши найелементарніші умови державного розвитку» [222, с. 214]. За визначенням сучасного дослідника С. Білокозя, І. Багрянний своїм твором сформував у масовій свідомості емігрантів «ідеологію неповернення» [432, с. 317].

І. Багрянний першим у такий важкий політичний період, ризикуючи власним життям, виступив на захист прав свого народу. Публіцист був автором, за висловом Юрія Дивнича, першої «політичної декларації прав і гідності людини і нації» повернув «людині її політичну пам'ять» [464, с. 3] і в очах вихідців з УРСР став людиною непересічної відваги. Памфлет І. Багряного та початок «холодної війни» сприяли гальмуванню процесу примусової репатріації до республік Радянського Союзу.

Значна частина політичної публіцистики І. Багряного, якого політичний діяч П. Шинкар назвав «титаном духу» [596, с. 1], присвячена питанням майбутнього української нації та України. Український закордонний дослідник В. Ісаїв про українських емігрантів у Північній Америці писав, що їм було характерне «зацікавлення феноменом України й ідеологічне проникання внутрішнього життя української етнічної групи турботами за долю України» [623, р. 270-271]. Справедливим буде зазначити, що майбутнім України переймалися українські інтелектуали, що мешкали у різних країнах та на різних континентах. Зокрема, у Західній Німеччині І. Багрянний, враховуючи закономірності розвитку історичного процесу, пророкував неминучий розпад СРСР. У статті «Чад імперії» (1948 р.) основною причиною, яка призведе до розпаду наддержави політичний мислитель справедливо назвав «нерозв'язане національне питання» [261, с. 114]. Публіцист наголошував, що жодна сильна «центральна влада» не зможе «паралізувати ... відцентрові все наростаючі сили... Під тиском цього протиріччя зсередини, при умові сприятливих умов зовнішніх, більшовицька імперія лусне так само, як і царська, але на цей раз вже безповоротно» [261, с. 114].

Щоб зрозуміти позицію І. Багряного, слід з'ясувати, що публіцист мав на увазі під «протиріччями зсередини» та «сприятливими зовнішніми обставинами». У доповіді на III з'їзді УРДП у 1949 р. І. Багрянний зазначив, що робить ставку не на війну, а на революцію, яка має охопити увесь Радянський Союз [261, с. 132]. Виникає питання: хто ж становитиме рушійні сили революції?

У брошурі «Молодь Великої України і наші завдання» (1946 р.) публіцист писав, що кадри для майбутньої революції, у результаті якої Україна здобуде незалежність, знаходились, як не дивно, у КП(б)У і комсомолі. Це молодь – молодь старшого покоління, яка формувалася в складний історичний період 1917 – 1921 рр.; молодь молодшого покоління, формування світогляду якої припало на роки існування УСРР – УРСР, тобто яка вчилася і жила на гаслах комуністичної партії. І. Багрянний був переконаний, що хоч більшовики «наполегливо виховували і виховують її (молодь. – О.А.) ... прагнучи викувати з неї свій ідеал ... І все ж вони того ідеалу ніяк не можуть досягти» [261, с. 34].

Він виходив із того, що світогляд радянської людини формувався через виникнення суперечностей між теорією, яку насаджували більшовики через школу, пресу, літературу, кіно і «життєвими процесами», тобто реальним станом речей. Людям, наголошував І. Багрянний, притаманне критичне мислення. І українська молодь як старшого, так і молодшого покоління щоденно бачила істотну різницю між пропагандистськими гаслами і реальною ситуацією в країні, особливо яскраво ця різниця, відмінність, на його думку, проявилася під час подій 1932 – 1933 рр. та 1941 – 1945 рр. Відповідно світогляд молоді проходив, за І. Багрянним, постійну внутрішню корекцію під впливом критичного ставлення до ситуації, що склалася в державі. І тому, незважаючи на те, що українська молодь знаходилася в комсомолі, це була лише історична формальність, зовнішня оболонка. Внутрішньо значна її частина була готова, на думку І. Багряного, до повалення більшовицького режиму, розбудови власної держави.

У передмові до публікації вірша В. Сосюри «Любіть Україну» [258] у 1952 р. І. Багрянний написав, що згаданий вірш і його автор були яскравим документом «про те, як думають там вірні сини українського народу навіть тоді, коли вони є «Члени КП(б)У з 1917 року». Оті, що ходять не тільки «під КП(б)У й комсомолом, а навіть в самім КП(б)У й комсомолі (Сосюра член КП(б)У з юнацьких років)» [116, арк. 1].

За І. Багрянним, молодь України піде за своїм авангардом, який спродукує українське суспільство. Водночас частина того авангарду знаходиться в еміграції і його завдання полягає у побудові мосту, через «ідейно-політичну автостраду» [261, с. 54], через прірву, яка відділяє молодь материкової України та молоде покоління в еміграції й яка стоїть на перешкоді духовної соборності української нації.

Чітко сформульована й аргументована позиція І. Багряного щодо кадрів революції і та невдячна роль, за висловом діаспорного письменника і громадського діяча М. Вірного (справж. прізвище – М. Француженко), «своєрідного зв'язкового між еміграцією і українським народом на Батьківщині» [442, с. 3], яку взяв на себе Іван Павлович, викликала у політичних колах і відповідно в українському еміграційному суспільстві зливу безпідставних обвинувачень на адресу мислителя. Людину, яка все своє життя боролася проти тоталітарної радянської системи, звинуватили у прокомуністичній орієнтації. Доречними будуть слова дисидента І. Дзюби про І. Багряного: «Переслідуваний і караний на батьківщині, в УРСР, він не для всіх виявився бажаним і зручним і в еміграції» [463, с. 64]. З метою остаточно розставити усі крапки над «і», І. Багрянний у 1949 р. написав статтю « $2 \times 2 = 4$ », «Дніпро впадає в Чорне море», в яких ще раз обґрунтував свою ідею про кадри.

Уміння І. Багряного, за визначенням В. Гришка, «дивитися на справи поточної політики історично» [236, с. 562] з часом довело вірність міркувань публіциста. Опозиційний радянській владі рух 1960-х – 1980-х рр., діяльність шестидесятників і дисидентів, правозахисного руху, Української гельсінської групи й власне сам розпад СРСР наочно довели слушність думок І. Багряного, висловлених ще у другій половині 1940-х рр.

Протягом довгого часу перед українською громадою на еміграції на порядку денному перебувала проблема консолідації, об'єднання українських емігрантів, зокрема й у політичному сенсі. У повоєнній Західній Німеччині, в якій мешкав І. Багрянний, на відміну від Радянського Союзу, існував політичний плюралізм. За визначенням українського закордонного дослідника В. Маруняка, період 1952 – 1965 рр. у політичній площині був періодом надиво активним [514, с. 96]. У цей час в українському політичному житті відбулися події, які енергійно обговорювалися на шпальтах української еміграційної преси, у тому числі й Західної Німеччини. Йдеться про ініціативу США створити Інститут для вивчення СРСР й американську радіостанцію «Свобода», перейменування Американського комітету боротьби за вільну Росію на антикомуністичний Американський комітет визволення від більшовизму, створення Ради визволення народів Росії та Координаційного центру антибільшовицької боротьби. Зазначені події відбувалися за умов загострення американсько-радянських відносин. До роботи в цих інституціях планувалося залучити східноєвропейські інтелектуальні еміграційні кола, які під впливом зазначених подій поділилися на два протилежних табори. Одні підтримували ідею збереження державної цілісності СРСР із заміною комуністичного режиму демократичним, інші – вимагали, щоб США визнали за поневоленими радянським режимом народами право на самовизначення й державну самостійність. Врешті-решт перемогу здобула перша концепція. Проте політичні дебати з цього приводу не припинилися і надалі.

У питанні співпраці з Американським комітетом визволення від більшовизму І. Багрянний, як і його колеги по перу М. Воскобійник, С. Баран та ін., мав непохитну позицію. Публіцист вважав неможливою й загрозовою для національних інтересів України співпрацю з організацією, яка не визнавала право на політичну незалежність республік СРСР. На думку І. Багряного, найбільшою помилкою діяльності Американського комітету було нехтування ключовою проблемою Східної Європи – українським питанням, «намаганням втиснути українську проблему в російський комплекс» [234, с. 49-50].

Не лише І. Багрянний бив на сполох. Українські громадсько-політичні діячі й журналісти, яким була небайдужою доля Батьківщини, на шпальтах еміграційної преси висловлювали свою громадянську позицію. Серед них слід назвати С. Барана, який підтримував консолідаційні зусилля національних сил щодо відновлення Української державності, співпрацюючи з урядом УНР в екзилі; М. Воскобійник, на формування політичного світогляду якого мав значний вплив І. Багрянний, виступав за рівність усіх народів (за прикладом ООН) та обстоював їхнє право на суверенний розвиток; Б. Осадчук та П. Маляр у своїх статтях висвітлювали справжні наміри діяльності Американського комітету тощо.

У статтях і брошурах, виданих у Німеччині, а також у численних інтерв'ю, даних як українським еміграційним, так і закордонним журналістам, у доповідях та промовах, виголошених на зібраннях, радіо та телебаченні, І.

Багрянний послідовно обстоював ідею об'єднання українських політичних сил на еміграції. Політичний мислитель декларував необхідність створення єдиного

українського національного фронту з єдиним політичним центром, навколо якого мали об'єднатися усі політичні партії. Таким центром І. Багрянний бачив УНРаду, яку у доповіді, виголошеній у першій половині 1950-х рр. в Англії, назвав «єдиним і справжнім репрезентантом ... народу, як цілості», «головною українською фортецею» [234, с. 62-63]. Проте на практиці втілити цю ідею не вдалося, головним чином через невміння українських політиків в еміграції вести конструктивний діалог. ЗЧ ОУН були протилежним до позицій УНРади полюсом, вони безапеляційно претендували на керівну роль в українському еміграційному житті. За визначенням В. Маруняка, взаємовідносини між УНРадою та ЗЧ ОУН були «віссю політичного життя в еміграції» [514, с. 97].

У публіцистичній спадщині І. Багряного чільне місце посідає проблема молодого українського покоління, що опинилися в еміграції. Проблема етнічної самоідентифікації, етнічного самозбереження, запобігання процесу денаціоналізації, збереження історичної пам'яті українського народу – одна з ключових проблем українських емігрантів усіх часів. За умов відсутності можливості безпосереднього спілкування емігрантів у розглядуваний період з Україною, на перше місце постало духовне єднання з Батьківщиною. На думку українського закордонного дослідника В. Ісаїва, «почуття єдності з українством у «старому краю» (для інших – «на рідних землях») становить дальшу димензію (вимір. – О.А.) будування спільноти всього українського народу» [623, р. 270].

І. Багрянний бачив небезпеку денаціоналізації та розумів важливість збереження української етнічності за умов проживання української молоді у середовищі з іншими мовою, культурою, традиціями. У статті «До проблеми молоді», що з'явилася на шпальтах часопису «Наші позиції» у 1949 р., публіцист обґрунтував нагальну потребу створення організації молоді. Головними засадами, на яких будуватиметься планована організація, мала бути надпартійність, соборність і демократичність [261, с. 145]. І. Багрянний наголошував на потребі організації, «що охоплювала б всю українську молодь, незалежно від її територіального походження та релігійних переконань, як і незалежно від партійної приналежності її батьків» [261, с. 145]. Мислитель акцентував увагу громадськості на тому, що в основі такої організації має лежати не шовінізм, а український територіальний патріотизм, про який писав ще історик та громадсько-політичний діяч В. Липинський. Організація молоді, за І. Багрянним, мала виховувати «національно свідомих, політично й всебічно розвинених, високоморальних та активних громадян» [261, с. 146]. І. Багрянний вірив у тимчасовість перебування українців у політичній еміграції. Тому завдання організації української молоді мали відповідати, на його думку, завданням, що стоять перед Україною. Адже українська еміграційна молодь у майбутньому мала взяти на рівні з молоддю материкової України активну участь у розбудові незалежної України.

Практичним втіленням ідей І. Багряного стало заснування з його ініціативи Організації демократичної української молоді (див. розділ 3, параграф 3). Звертаючись до членства ОДУМу, І. Багрянний як віце-президент УНРади наголосив, зокрема, на великій та відповідальній місії, покладеній на

українську молодь в еміграції. На його думку, вона мала бути зразком для молоді по той бік залізної завіси, адже у вільному світі створені всі умови для «найповнішого вияву свого національного Я». Ініціатор створення ОДУМу закликав молодь до здобуття вищої освіти й відповідно – успіхів і перемог у професійній діяльності та громадському житті. «Щоб ви не робили, – наголошував І. Багрянний, – все думайте, що на вас дивляться мільйони українських юнаків і юнок там, з-за советських колоніальних ґрат» [21, арк. 11].

Слід зазначити, що інтеграція українців до приймаючих суспільств, їхня соціальна й територіальна мобільність сприяли процесам мовної та етнічної асиміляції. Вони набули незворотного характеру. Останні демографічні дослідження засвідчують тенденцію зниження рівня етнічної самосвідомості серед молодого покоління, народженого й вихованого в еміграції. Як зазначають сучасні українські історики В. Трощинський та А. Шевченко, «етнічна свідомість молодого покоління не первинна, як у старшого покоління власне іммігрантів, а сформувалася здебільшого шляхом сприйняття певних етнічних символів, перенесених у нові умови» [573, с. 96]. Своєрідним «євшан-зіллям» у ситуації, що склалася, можуть бути безпосередні контакти, живе спілкування, безпосередній зв'язок з етнічною Батьківщиною. Проте за життя І. Багряного подібні контакти з Україною були неможливі. Вони стали реальністю лише за останні роки існування радянської влади.

У зазначеній статті І. Багрянний критикував діяльність Спілки української молоді, створеної його політичними опонентами ОУН (Б). Він викривав приналежність СУМ до певної політичної партії, її регіональність (галицька організація), принципи виховання молоді. Водночас політичні опоненти І. Багряного відповідали тією ж монетою, критикуючи з аналогічних позицій ОДУМ тощо. У ситуації, що склалася, слушною видається думка сучасних істориків В. Євтуха та О. Ковальчук про те, що у «такій важливій й складній справі, як збереження української етнічності в багатонаціональній країні, можна домогтися успіхів лише за умови спільних зусиль усіх організацій, груп, яких би політичних чи релігійних переконань вони не дотримувались. Адже мета у всіх єдина» [472, с. 64-65]. На нашу думку, у справі збереження української мови та національної свідомості молодого покоління емігрантів важливу роль поряд з ОДУМом відгравали також СУМ та «Пласт».

Отже, за умов загрози мовної та етнічної асиміляції українських емігрантів І. Багрянний обстоював слушну ідею про створення організації української молоді. Засади, на яких він планував створити організацію, засвідчують демократичність і прогресивність поглядів мислителя.

Діаспорний політичний діяч і соратник І. Багряного П. Шинкар слушно звернув увагу на спосіб викладу матеріалу Іваном Павловичем. Він наголошував, що публіцист мав «якийсь специфічний, властивий тільки йому одному, характер вислову своєї думки. Проста, доступна кожному його мова, ясність, чіткість вислову і завжди доведена думка до завершеного кінця, що не потребує ані пояснень, ані дає місця для заперечення» [596, с. 1].

Таким чином, публіцистика І. Багряного органічно доповнювала його громадсько-політичну діяльність. Політична публіцистика І. Багряного

нараховує понад 200 творів. У статтях і доповідях І. Багрянний звертався до актуальних питань суспільно-політичного життя українців другої половини 1940-х – початку 1960-х рр. як в Україні, так і поза її межами. Серед них слід виділити проблеми примусової репатріації до СРСР, об'єднання українських політичних сил, створення єдиного українського національного фронту.

4.3. Роль І. Багряного у видавничій справі

По завершенні Другої світової війни чергова хвиля української еміграції, що носила політичний характер, пов'язала чимало доль українців із Західною Німеччиною. Позбувшись тягара тоталітарної комуністичної влади і незважаючи на труднощі повоєнного часу, українці з великим ентузіазмом взялися за впорядкування свого життя на чужій землі. У перші повоєнні роки у Західній Німеччині зусиллями переселенців з'явилися громадські організації; громади таборів для переміщених осіб організовували школи, церкви, бібліотеки; з ініціативи таборових управ, політичних партій, громадських організацій та приватних осіб організовувалися видання української періодики та книг. Попит на продукцію щойно заснованих українських видавництв був чималий.

Найсприятливіші умови для розвитку видавничої справи існували в американській зоні окупації, де, за даними дослідника В. Маруняка, «зосередилася найбільша кількість культурних діячів, кругло 80 % українських журналістів та приблизно стільки ж еміграційних видань» [513, с. 227]. Активній видавничій діяльності у Західній Німеччині, на відміну від Батьківщини, сприяла й практична відсутність будь-якого цензурного тиску з боку окупаційної влади. Українські письменники, поети, критики, журналісти отримали довгоочікувану можливість писати, не відчуваючи за своєю спиною озброєного цензора. Власне, у такій політичній та морально-психологічній атмосфері повоєнної Західної Німеччини зародилася видавнича діяльність І. Багряного.

І. Багрянний потрапив до Німеччини, маючи значний досвід у журналістиці й організації видавничої діяльності. Він його набув під час роботи у різноманітних періодичних виданнях України.

19 листопада 1945 р. в українському таборі ПО у німецькому містечку Новий Ульм на восьми сторінках циклостилевого друку побачило світ перше число газети «Українські вісті» («УВ»). Її творцями стали заступник коменданта табору ПО ініціатор та адміністратор видання К. Дацько, а також редакційна колегія у складі літераторів Ю. Горліс-Горського (справж. прізвище – Ю. Городянин-Лісовський), О. Гай-Головка, О. Зозулі, П. Маляра. З цього часу почалася понад 50-річна історія одного з провідних українських часописів в еміграції, з діяльністю якого були пов'язані імена знаних діячів культури та політики, особливе місце серед яких посідав І. Багрянний.

Натхненник і «промотор», за визначенням дослідниці Н. Сидоренко, «одного з найбільших і найміцніших українських політичних видань» [560, с. 11] І. Багрянний протягом 1946 – 1947 і 1956 – 1962 рр. був головним

редактором часопису. В основу суспільно-культурної пропаганди «Українських вістей», як зазначав відомий літературознавець і громадсько-політичний діяч Г. Костюк, було покладено ідею «всенациональної згоди, толерантності» [206, с. 195-196].

І. Багрянний розумів, що завдання преси полягало насамперед в інформаційному забезпеченні читачів, вона була тим дороговказом, який не давав читачам заблукати в еміграційних політичних джунглях. Актуальними у перші повоєнні роки для українських переселенців були замітки та статті, присвячені питанням примусової репатріації до СРСР та можливості переселення українців до країн Європи й Америки [315, с. 6; 317, с. 2; 318, с. 2; 320, с. 3; 323, с. 2; 326, с. 1]. У 1950-х рр. на сторінках «Українських вістей» велося обговорення можливих двох основних шляхів поступу українських емігрантів: співпраця з Американським комітетом визволення від більшовизму, який перебував під сильним ідеологічним впливом «росіян-єдинонеділимців» на чолі з О. Керенським чи співпраця з УНРадою та національними групами, що становили Паризький блок, і визнавали право українців на побудову власної незалежної держави.

Таким чином, крізь призму публіцистичної та редакторської діяльності І. Багряного можна дослідити участь українських громадсько-політичних діячів у політичних процесах, що мали місце в українському еміграційному середовищі. Активна діяльність І. Багряного на ниві редагування та публіцистики сприяла пробудженню національної свідомості українців, стала передумовою до згуртування української еміграції навколо Української Національної Ради як законодавчого органу УНР в екзилі.

Одним із головних питань на порядку денному українських емігрантів було питання політичної, соціально-економічної ситуації в СРСР і, зокрема, в УРСР [333, с. 1; 335, с. 1]. І. Багрянний і сам тримав руку на пульсі суспільно-політичних процесів, що мали місце в Радянському Союзі. Зі сторінок «Українських вістей» читачі мали можливість дізнатися про політичні чистки [325, с. 4], загрозу можливості в Україні повоєнного голоду [325, с. 1] тощо. На шпальтах «УВ» порушувалися й питання голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні та ціни, яку заплатило населення СРСР, завдяки «мудрому» керівництву Кремля, за перемогу у Другій світовій війні [325, с. 3]. Такого роду статті не мали права з'явитися у редагованій цензурою радянській пресі, проте їхня поява в «УВ», які на той час редагував І. Багрянний, була закономірним і непоодиноким явищем.

Протягом не одного року на шпальтах «Українських вістей» друкувалися матеріали, пов'язані з діяльністю УРДП, лідером якої був І. Багрянний, та УНРади. Часопис носив загальнодемократичний характер. У листі до члена УРДП Ф. Пігідо І. Багрянний писав, що «“УВ” не мусять бути вузькопартійницькою газетою», «“УВ” мусять мати ... ясну революційно-демократичну, “єурдепівську” лінію, яка мусить бути здійснювана не в спосіб безперервного відмінювання УРДП на шпальтах ..., а в спосіб добору матеріалів за широко демократичним принципом» [225, с. 12].

«Українські вісті» мали великий виховний потенціал, дбали про збереження рідної мови, а також традицій та культури українського народу. Шпальти часопису рясніли оголошеннями про вихід українських підручників, посібників, словників, брошур тощо.

Значне місце у часописі головний редактор І. Багрянний відводив подіям та постатям Української революції 1917 – 1921 рр. [315, с. 2-3; 317, с. 2; 318, с. 2; 324, с. 3; 330, с. 3; 331, с. 3]. Автори статей прагнули поширити серед української молоді знання історії свого народу, сприяти формуванню національної свідомості й патріотизму. Провідною ідеєю опублікування І. Багрянним таких матеріалів було утвердження серед української громадськості думки про здатність українського народу створити власну державу. Як зазначав автор статті «Кров зобов'язує!»: «Кров пролита за волю українського народу, зобов'язує нас свято дотримуватися єдності українського народу, його національно-визвольних сил, зобов'язує нас єдино і одностайно обстоювати суверенну соборну Українську Державу» [323, с. 1].

«Малий фейлетон» – рубрика, що протягом багатьох років прикрашала «Українські вісті». Її незмінним автором був український гуморист, який підписувався під фейлетонами як Мартин Задека (справж. прізвище – Іван Антипенко, на еміграції відомий як Анатоль Гак). Член Спілки письменників України, а в еміграції – Об'єднання українських письменників «Слово», А. Гак протягом 25 р. писав гуморески та фейлетони, які друкувалися у багатьох еміграційних часописах і передовсім в «Українських вістях».

У численних фейлетонах автор порушував актуальні питання політичного, соціально-економічного життя українських емігрантів, приділяв також значну увагу «райському життю» в СРСР, а також національному питанню в Україні [318, с. 3; 320, с. 3; 321, с. 3; 327, с. 3; 328, с. 3]. Твори українського фейлетоніста спонукали до критичного переосмислення тих чи інших процесів і явищ, що мали місце у середовищі українських емігрантів. Фейлетони стали засобом своєрідної «сміхотерапії», яка була вкрай необхідною за умов складного емігрантського життя.

І. Багрянний як головний редактор часопису писав передовиці майже до кожного номера. Його статті задавали тон газеті. У його публіцистичних статтях відбивались погляди громадсько-політичного діяча на суспільно-політичні процеси і явища, що мали місце в СРСР за Й. Сталіна та М. Хрущова, порушувалися актуальні проблеми емігрантської дійсності, утверджувалася впевненість у можливості повалення комуністичного ладу та побудови власної держави. На думку німецького журналіста Е.Й. Вальтера, статті «Українських вістей» зробили значний «вклад у боротьбу проти тоталітарної і колективної диктатури» [425, с. 1].

Український закордонний дослідник В. Маруняк вважав, що «Українські вісті» «мали найсильнішу сторону в аналізі явищ і процесів на Україні» [513, с. 236]. Слід додати, що значна увага на шпальтах часопису відводилася подіям з емігрантського життя. Слабшою стороною «Українських вістей» була зовнішньополітична, що проте, не можна вважати за недолік. Адже у кожному номері часопису містилася, хоч і лаконічно, інформація про важливі події у

світі.

Відповідно до обов'язків головного редактора І. Багрянний редагував статті, листувався з авторами щодо доцільності внесення певних коректив у рукописи статей. Він допомагав адаптуватися новим редакторам часопису, зокрема В.

Бендеру, який приїхав до Нового Ульму з Англії на запрошення Івана Павловича.

І. Багрянному щастило на колег. Свого часу в Україні він працював у газеті «Червоний кордон» поруч із українським письменником, неперевершеним майстром сміху Остапом Вишнею. В еміграції його колегами в «УВ» були талановитий письменник, фейлетоніст Анатоль Гак, письменник, журналіст і педагог Павло Маляр; літературознавець та літературний критик Юрій Дивнич (справж. прізвище – Ю. Лавріненко), якому доводилося їздити на роботу до редакції «УВ» з Міттенвальда; поет, письменник Анатоль Юриняк (справж. прізвище – Ю. Кошельняк) та ін.

Співробітники «Українських вістей» були люди національно свідомі. Частина з них у 1930-х рр. зазнала в Радянському Союзі репресій. А отже, знала ціну свободі слова. Над виданням ульмівського часопису вони працювали з ентузіазмом, зі 100 % віддачею загальній справі, часто не отримуючи за свою роботу належної платні. Склад творців «Українських вістей» не був сталим. Основною причиною було переселення на початку 1950-х рр. за кордон. На зміну приходили нові ентузіасти справи. В останні роки перебування на посаді головного редактора І. Багрянний через фінансові труднощі був по суті єдиним працівником «Українських вістей», якому доводилося виконувати всю роботу.

Фінансова реформа 1948 р. у Німеччині призвела до закриття переважної частини часописів. Уціліли одиниці, серед яких і «Українські вісті».

Фінансові труднощі супроводжували «УВ», які І. Багрянний у цьому відношенні порівнював з кораблем «на глибокому морі з обломаними щоглами» [26, арк. 14], протягом усього часу їхнього існування. Людиною, завдяки якій вони протрималися на видавничому ринку Німеччини у другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. був І. Багрянний. Слід зазначити, що «Українські вісті» виходили на кошти своїх читачів, передплатників. Кожний напрацьований українцями німецькі пфенінг і марка, американський долар щоденно вирішували долю їхнього улюбленого часопису. І. Багрянний постійно брав активну участь в організації збирання коштів на видання газети. Над вирішенням цієї проблеми він працював і під час регулярного проходження курсу лікування у санаторії, і перебуваючи у закордонних відрядженнях. Він віддавав значну частину коштів від продажу власних художніх творів на розбудову видавництва «Українські вісті» та однойменного часопису. Стараннями І. Багрянного та його команди, які створили загальнодемократичний часопис, він мав попит в українців, які мешкали не тільки в європейських країнах, а й у Канаді, США, Південній Америці, Австралії та навіть Єгипті.

Важливою складовою дослідження видавничої діяльності І. Багрянного є авторський колектив «Українських вістей», який допомагав видавцям часопису творити його демократичне обличчя. І. Багрянний залучав до співпраці з «УВ» непересічних особистостей. За визначенням дослідників Н. Сидоренко та О.

Сидоренка, авторами української періодики у Німеччині були передусім випробувані у журналістиці літератори, публіцисти, критики, оглядачі передвоєнного гарту [560, с. 10-11]. З «Українськими вістями» співпрацювали науковці, поети, літературні критики, журналісти, публіцисти, на формування світогляду яких значний вплив мали події Української революції 1917 – 1921 рр. і які вперше, ставши на шлях відродження Української держави й демократичного поступу, не мали морального права зробити крок назад.

Слід зазначити, що в «Українських вістях» І. Багряного та в «Неділі», редагованій Г. Которовичем, нараховувалося найбільше невідпущаних статей або підписаних ініціалами [620, р. 285]. Розшифрування деяких із них зробив упорядник листування І. Багряного О. Коновал [225, с. 9-10]. Отож, авторами «Українських вістей» зокрема були український громадсько-політичний діяч та публіцист, перший голова Спілки журналістів на еміграції С. Баран [316, с. 2-3]; мовознавець і літературний критик Ю. Шерех [317, с. 4]. Автором статей про українське музичне життя поза межами Батьківщини був музикознавець, голова еміграційного Об'єднання українських музик В. Витвицький [319, с. 3]. Результати своїх досліджень з історії української преси публікував громадсько-політичний діяч, публіцист, автор «Історії української преси» А. Животко [325, с. 3].

Кожен номер «Українських вістей» знайомив читачів з останніми новинками зі світу поезії та прози. Що стосується поезії, то переважала громадянська лірика [319, с. 3; 325, с. 3]. Серед когорти митців слова слід виділити письменника та поета Т. Осьмачку. Долі Т. Осьмачки та І. Багряного перепліталися не раз. У Німеччині І. Багрянний, щоб якось матеріально підтримати колегу по перу, друкував його вірші [316, с. 3] та спогади [320, с. 3-4; 321, с. 3-4] в «УВ». Власне, І. Багрянний був останнім, хто бачив живим смертельно хворого і самотнього Тодося Степановича.

«Українські вісті» збагатили своїми поезіями український письменник, громадський діяч, співробітник радіо «Голос Америки» Леонід Полтава (справж. прізвище – Л. Пархомович) [329, с. 3], поет, перекладач, член об'єднання українських письменників на еміграції «Слово» О. Зуєвський [320, с. 3] та ін.

«Українські вісті», які І. Багрянний вважав душею еміграції, її совістю та живчиком [27, арк. 7], співпрацювали й з представниками інших народів СРСР, які жили й працювали в еміграції. Серед них слід виділити лідера Національної організації російських демократів (НОРД) Г. Алексінського. Як слушно зазначив літературознавець Ю. Дивнич, «Багрянний був єдиним із політичних лідерів еміграції, що зумів найти групу російських політичних діячів, які пішли на співпрацю з українцями на базі безумовного визнання державної самостійності України» [464, с. 3].

У виступі перед українською громадськістю в Англії І. Багрянний у 1953 р. наголосив, що «НОРД – це нова політична організація російських демократів, що стоїть на антиімперіалістичних позиціях, на позиціях визнання прав кожного народу СРСР на національну свободу і окремішність і державну незалежність» [234, с. 102]. Демократичне спрямування НОРДу було співзвучне діяльності УНРади й І. Багряного. Співпраця команд Г. Алексінського й І.

Багряного у 1950-х рр. виявилася у друкуванні при часописі «Українські вісті» газети російською мовою «Освобождение», редактором якої був Г. Алексінський, що мешкав у Франції.

Орган міжнаціонального революційно-демократичного руху народів СРСР «Освобождение» виходив двічі на тиждень і розсилався усім читачам часопису «Українські вісті». Зі сторінок газети, яка, на думку члена УНРади І. Поповича, «згуртувала навкруги себе кращі публіцистичні сили» [4, арк. 71] звучав заклик до спільної боротьби з проявами московського імперіалізму, до організації на боротьбу всіх народів СРСР. На думку самого І. Багряного, «Освобождение» мало «велетенське політичне значення» [234, с. 102].

У 1945 р. у Німеччині зусиллями українських письменників, у тому числі й І. Багряного, постало вже згадуване літературне об'єднання МУР, головою якого обрали У. Самчука. Через певний час саме «Українські вісті» під керівництвом І. Багряного, почали видавати як літературний додаток друкований орган новоутвореної мистецької організації «Літературний зошит». Редагування з ініціативи Г. Костюка доручили У. Самчуку.

Протягом 1955 – 1959 рр. при «Українських вістях» виходив спеціальний бюлетень-газета «Ми ще повернемося!» [313]. Він був друкованим органом комісії при ЦК УРДП, створеним у відповідь на організований у Східному Берліні «Комітет за повернення на батьківщину», основною метою діяльності якого була агітація, спрямована на повернення українців до СРСР. У бюлетні друкувалися статті провідних українських громадсько-політичних діячів, а також містилася інформація про підтримку народів СРСР із боку урядів демократичних держав та світових організацій. І. Багрянний уберіг бюлетень від фінансової підтримки Американського комітету визволення від більшовизму. Політичний діяч розумів, що виходячи на гроші Американського комітету, який перебував під впливом «росіян-єдинонеділимців», бюлетень втратить свій демократичний зміст.

В «Українських вістях» вміщували, як додатки, свої сторінки громадські організації, «хрещеним батьком» яких був І. Багрянний. Йдеться про Об'єднання демократичної української молоді, Демократичне об'єднання бувших репресованих советами та Союз українців жертв російсько-комуністичного терору.

І. Багрянний рішуче виступив проти ідеї перенесення часопису та видавництва «Українські вісті» з Нового Ульму до Мюнхена, яку за його спиною намагалися реалізувати група осіб на чолі з директором видавництва В. Міняйлом. І. Багрянний був переконаний, що дана акція не має жодного економічного й ідеологічного обґрунтування і рано чи пізно призвела б до фатальних для видавництва наслідків [514, с. 71-72].

Коротким резюме до визначення історичного значення часопису «Українські вісті», формування демократичного обличчя якого припало на роки редакторства І. Багряного, можуть бути слова, що пролунали в ефірі «Голосу Америки»: «“Українські вісті” відзначаються широтою, твердістю і чіткістю демократичного світогляду [...]. Голос “Українських вістей” – це справжній голос сучасної України, поневоленої радянською владою» [580, с. 3].

На початку 1956 р. під час зйомки студією «У-Фільм» документального фільму про життя української еміграції у Німеччині значне місце було відведено саме часопису «Українські вісті». Представник «У-Фільму» Л. Полтава зафільмував редакцію «Українських вістей», а також друкарню однойменного видавництва [435, с. 4].

Значна група періодичних видань, до виходу у світ яких долучився І. Багрянний, безпосередньо пов'язана з його політичною діяльністю. Йдеться про видання, пов'язані з діяльністю УРДП у Німеччині. Друкований орган організаційного бюро УРДП «Наша боротьба» виходив протягом 1946 – 1947 рр. Фактичним редактором журналу був член ЦК УРДП І. Майстренко, авторами статей – політичний актив УРДП: І. Майстренко, І. Багрянний, Г. Костюк, М. Турчманович. Після розколу в УРДП і виходу з її складу лівої групи І. Майстренка, І. Багрянний з 1948 р. почав видавати журнал «Наші позиції» [391] як друкований орган ЦК УРДП. Під редагуванням І. Багряного у часописі містилися матеріали пленумів, з'їздів, документи УРДП. На сторінках журналу велася полеміка з політичними опонентами, обговорювалися проблеми політичного поступу УРДП тощо. Голова редакційної колегії І. Багрянний у 1952 р. зазначав, що окрім політичного спрямування, журнал мав систематично висвітлювати національно-культурні та соціально-економічні проблеми, «щоб в такий спосіб зберегти українську еміграцію від денационалізації» [225, с. 397].

Навіть уже не перебуваючи на посаді головного редактора, І. Багрянний активно вів пошуки авторів для «Наших позицій», заохочував їх надсилати свої матеріали до редакції; переймався регулярністю виходу часопису тощо.

Інформування членів партії щодо роботи УРДП здійснювалося за допомогою друкованого органу Секретаріату ЦК УРДП «Бюлетеня ЦК УРДП» (1947 – 1953 рр.) («Інформаційного бюлетеня ЦК УРДП», 1954 – 1957 рр., «Інформаційного листка ЦК УРДП», 1958 – 1967 рр.).

Редакторська діяльність І. Багряного знайшла своє відображення в оцінках представників двох формацій – радянської та європейської. Представники радянської влади часописи І. Багряного вважали за один з «найогидніших видів зброї, що спрямовується проти СРСР» [225, с. 425]. А громадсько-політичний і державний діяч В. Винниченко зазначив, що «Українські вісті» в українській еміграційній пресі є газетою широко демократичною [224, с. 172].

Не можна оминати увагою й діяльність І. Багряного у видавництві «Українські вісті», до складу якого протягом багатьох років він входив. Видавничу спільку розбудовували поряд із І. Багрянним її члени та директори відомі українські громадсько-політичні діячі М. Воскобійник, І. Тарасюк, В. Грегор (справж. прізвище – В. Григоренко), Ф. Пігідо, А. Глинін, Ф. Гаєнко, В. Міняйло та ін.

Основним напрямком видавничої діяльності «Українських вістей» як і інших українських видавництв Західної Німеччини, була художня література, переважну частину якої становили твори І. Багряного. Прозові твори І.

Багряного були пов'язані з його громадсько-політичною діяльністю, а часто й зумовлювалися нею. Вони сприяли збереженню історичної пам'яті

українського народу, мали велике національно-виховне значення. Більша частина гонорарів та грошей від реалізації книг І. Багряного, автор вкладав у розвиток видавництва. Видавалися також праці політичного спрямування. Пріоритетність у видавничій діяльності художніх творів та політичної публіцистики зумовлювалась культурно-історичними та політичними процесами, що мали місце в середовищі української еміграції у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.

Отже, видавнича діяльність І. Багряного є складовою частиною української видавничої справи в еміграції у другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. І. Багрянний був головним редактором одного із найбільших еміграційних видань – газети «Українські вісті», входив до складу однойменного видавництва. Діяльність І. Багряного у видавничій галузі сприяла запобіганню процесу денаціоналізації та збереженню історичної пам'яті українського народу.

Таким чином, підсумовуючи четвертий розділ дисертаційного дослідження, ми можемо зробити висновок, що культуротворча діяльність І. Багряного – багатогранне й цікаве явище в історії культури українського народу. Вона була зумовлена тенденціями суспільно-політичного розвитку України у різні історичні періоди як на материковій Україні, так і в еміграції. Літературно-мистецька творчість була пов'язана й багато в чому зумовлена громадсько-політичною діяльністю І. Багряного. Літературні, малярські, скульптурні роботи та кіносценарні задуми органічно доповнювали публіцистику й політичну діяльність Івана Павловича, його участь у створенні та роботі громадських організацій в еміграції.

У своїй літературній діяльності у 1920-ті рр. І. Багрянний еволюціонував від соцреалістичних до націоцентричних позицій, які стали визначальними у подальшій культуротворчій діяльності. В еміграції відбулася еволюція поглядів політичного діяча і митця щодо зброї, за допомогою якої українці здобудуть незалежність. Цією зброєю І. Багрянний визначив слово, мистецькі твори.

І. Багрянний започаткував в історії української літератури «табірну прозу». Літературні та малярські твори, створені І. Багрянним у роки Другої світової війни під час роботи у ГОП ОУН, були складовою частиною мистецтва резистансу.

Літературні твори, насамперед велика проза, мислилися І. Багрянним засобом збереження історичної пам'яті та формування національної свідомості українського народу, інформування світової громадськості й урядів західних демократій про тоталітарну суть політики Кремля. Дитяча література мала запобігти процесу денаціоналізації української молоді.

Є підстави стверджувати, що в колах повоєнної української політичної еміграції ідея залучення кіномистецтва для здійснення глобального інформування світової громадськості про злочини сталінського режиму проти українського народу є інтелектуальним надбанням І. Багряного.

Активна громадянська позиція І. Багряного, невміння стояти осторонь суспільно-політичних процесів, сучасником яких він був, зумовили те, що Іван Павлович став одним із духовних лідерів української нації в еміграції.

Публіцистичний хист І. Багряного розкрився у 1945 – 1963 рр. – у час його перебування в еміграції. Численні статті й доповіді були покликані до життя, з одного боку, суспільно-політичними процесами, що мали місце в житті емігрантів, з іншого, політичним становищем України у складі СРСР.

Публіцистична спадщина І. Багряного нараховує понад 200 творів, переважна більшість яких була опублікована у журналі «Наші позиції» та газеті «Українські вісті».

І. Багрянний був членом Спілки українських журналістів на еміграції, що виникла у повоєнні роки у Німеччині.

Політична публіцистика І. Багряного – оригінальне, самобутнє явище в історії української суспільно-політичної думки. І. Багрянний належав до тих постатей вітчизняної історії, які своєю діяльністю, зокрема у галузі публіцистики, справили вагомий вплив не лише на формування національної свідомості українських емігрантів, а й на формування ставлення провідних демократичних держав до «українського питання». Публіцистичні твори І.

Багряного, за висловом літературознавця І. Дзюби, були одними з перших, що поклали початок «деміфологізації сталінського режиму» [261, с. 8]. Зокрема, памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР?» сприяв розумінню західними політиками причин небажання радянських громадян бути репатрійованими до СРСР, яка полягала у тоталітарній суті сталінського режиму. Памфлет І.

Багряного сприяв гальмуванню процесу примусової репатріації до СРСР. У численних статтях, доповідях, памфлетах публіцист порушував проблеми, які не втратили своєї актуальності й нині, зокрема проблема консолідації українських політичних сил, створення єдиного українського національного фронту, пріоритетність українських національних інтересів у розбудові України тощо.

Висунута і обґрунтована І. Багрянним теза про кадри революції, хоч і викликала дискусію у тогочасному еміграційному суспільстві, проте із здобуттям у 1991 р. Україною незалежності довела своє право на існування.

Політична публіцистика І. Багряного органічно й послідовно доповнювала його громадсько-політичну та мистецьку діяльність. Вона, на думку українського громадського діяча та дисидента І. Дзюби, була «квінтесенцією національної гідності і суверенності» [261, с. 13] українського народу, а сам І. Багрянний, за оцінками польської публіцистки, яка спеціалізується на історії України ХХ ст., Б. Бердиховської, був «справді блискучим публіцистом» [431, с. 114]. Публіцистична спадщина І. Багряного та його сучасників, зокрема С. Барана, М. Воскобійника, П. Маляра, Б. Осадчука та ін., – взірць служіння українському народові.

Протягом 1946 – 1947 і 1956 – 1962 рр. І. Багрянний був головним редактором газети «Українські вісті», що виходила у німецькому місті Новий Ульм. На шпальтах часопису висвітлювалися актуальні для українських емігрантів питання з життя еміграції та УРСР. Часопис став одним із найбільших еміграційних видань, передплатники якого мешкали у Європі, Америці, Австралії.

І. Багрянний залучив до співпраці з «Українськими вістями» сильний авторський колектив, зокрема С. Барана, Ю. Шереха, В. Витвицького, А. Животка та ін.

У 1950-х рр. при «Українських вістях» виходила російськомовна газета «Освобождение». Її редагував лідер Національної організації російських демократів Г. Алексінський, із яким співпрацював І. Багрянний. У другій половині 1940-х рр. при «Українських вістях» виходив як літературний додаток друкований орган МУРу – «Літературний зошит». Протягом 1955 – 1959 рр. при «Українських вістях» виходив друкований орган комісії при ЦК УРДП бюлетень-газета «Ми ще повернемося!». В «УВ» містили, як додатки, свої сторінки громадські організації ОДУМ, ДОБРУС, СУЖЕРО.

Частина періодичних видань, до заснування й публікації яких долучився І. Багрянний, була пов'язана із його політичною діяльністю. Це друкований орган Секретаріату ЦК УРДП «Бюлетень ЦК УРДП» (1947 – 1953) («Інформаційний бюлетень ЦК УРДП», 1954 – 1957, «Інформаційний листок ЦК УРДП», 1958 – 1967), журнал «Наші позиції».

І. Багрянний входив до складу видавництва «Українські вісті», яке видавало переважно художню літературу та політичну публіцистику.

Історичне значення видавничої діяльності І. Багряного, яка є неодмінною складовою світової журналістики, полягало у пробудженні національної свідомості українців, запобіганні процесу денаціоналізації, збереженні історичної пам'яті українського народу, що, у свою чергу вплинуло на згуртування українських емігрантів, які мешкали на різних континентах, для спільної боротьби проти тоталітарної комуністичної влади в СРСР і, як наслідок, створення незалежної Української держави.

Основні наукові результати розділу опубліковані у праці дисертанта [536].

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження архівних джерел, матеріалів періодичних видань, опублікованих документів, а також аналізу літератури з теми «Громадсько-політична та культуротворча діяльність Івана Багряного» були зроблені наступні висновки.

– Аналіз історіографічної бази засвідчив, що деякі аспекти громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного були висвітлені у працях радянських, діаспорних, сучасних українських та зарубіжних дослідників. Однак цілісного дослідження зазначених проблем в історіографії поки що не зроблено. Поза увагою дослідників залишилося ряд важливих проблем діяльності І. Багряного (його участь в українському політичному житті у роки Другої світової війни, його діяльність у ДЦ УНР в екзилі, роль та місце у створенні та діяльності УРДП та низки громадських організацій, публіцистична, видавнича та культуротворча діяльність).

Радянська історіографія носила тенденційний характер, мала упереджене ставлення до громадсько-політичної та культуротворчої діяльності І. Багряного. Автори розвідок про художню творчість І. Багряного, а також автори навчальних посібників для Вищої школи КДБ СРСР мали на меті дискредитувати І. Багряного, прагнули вписати ім'я І. Багряного в історію України у викривленому вигляді, відповідним чином вплинути на формування історичної пам'яті українського народу.

В історіографії української діаспори, за винятком незначної кількості публікацій у періодиці (переважно у часописі «Українські вісті»), не склалося окремого напрямку, дослідники якого б предметом своїх студій ставили громадсько-політичну та культуротворчу діяльність І. Багряного. Окремі аспекти зазначеної проблеми знайшли висвітлення у публікаціях соратників І. Багряного. У той же час еміграційні дослідники, будучи членами та прихильниками різних українських політичних сил, не могли втриматися від політизації, суб'єктивності й тенденційності висновків.

У ряді наукових розвідок та досліджень, присвячених громадсько-політичній та письменницькій діяльності І. Багряного, що з'явилися в Україні у 1990-х рр. та у перше десятиріччя XXI ст., діяльність І. Багряного, порівняно з радянською історіографією, зазнала переоцінок, розглядається з позицій об'єктивності та історизму. Значний масив дисертаційних досліджень присвячений письменницькій діяльності І. Багряного й одна – матеріалам фонду І. Багряного ЦДАМЛМ України як джерелу вивчення громадсько-політичної діяльності української еміграції другої половини 1940-х – середини 1960-х рр. Водночас мають місце і публікації, в яких діяльність І. Багряного піддається нищівній критиці.

Зарубіжна історіографія з досліджуваної проблеми представлена працями американського та польських дослідників, у яких побіжно згадується про політичну, публіцистичну та поетичну діяльність І. Багряного.

Основу джерельної бази нашого дисертаційного дослідження становлять архівні та опубліковані документи і матеріали, що складаються з біографічних

документів, приватного листування, публіцистичних, художніх та образотворчих творів І. Багряного, документів службового походження, мемуарної літератури, матеріалів періодичних видань та бібліографічних збірників. Дисертантом були опрацьовані документи і матеріали чотирнадцяти фондів дев'яти центральних та обласних архівів України, значна частина документів і матеріалів, з яких вводиться до наукового обігу вперше. Проаналізована джерельна база є досить широкою як за змістом, так і за характером для повноцінного розкриття основних завдань дисертаційної роботи, для здійснення аргументованих узагальнень та висновків.

– Досліджено, що становлення І. Багряного як особистості, письменника, політичного та громадського діяча, його національної свідомості було визначено походженням, родинним вихованням і навчанням, впливом соціокультурних і політичних подій, що мали місце в Україні у першій половині ХХ ст.

Формування світогляду І. Багряного відбувалося за різних історичних епох: царські роки, період Української демократичної революції 1917 – 1921 рр., радянські часи.

Важливими чинниками формування світогляду та національної свідомості І. Багряного були твори українських письменників ХІХ ст. Л. Глібова і Т. Шевченка, навчання у роки Української демократичної революції 1917 – 1921 рр. у вищій початковій школі імені Т. Шевченка під керівництвом Г. Сергієнка, зацікавлення історичним минулим слобідського краю; соціально-економічна та національно-культурна політика більшовиків в Україні у 1920-х рр., спрямована на знищення української нації; постаті М. Шумського та М. Хвильового, Б. Антоненка-Давидовича і В. Підмогильного, Б. Тенети й Є. Плужника, І. Врони і М. Бойчука, діяльність Всеукраїнської академії наук; відбування заслання у 1930-х рр. на Далекому Сході за контрреволюційну діяльність.

Початок громадсько-політичної діяльності І. Багряного припав на роки Другої світової війни. З'ясовано, що він входив до лав ОУН (Б), у Головному осередку пропаганди якої працював обласним референтом пропаганди І.

Багрянний брав участь у створенні Антибільшовицького блоку народів (1943), був ініціатором створення Української головної визвольної ради (1944), брав участь у діяльності Генерального секретаріату закордонних справ та Закордонного представництва УГВР (1944). Разом із іншими членами ОУН (Б), які походили зі східноукраїнських земель, І. Багрянний здійснив вплив на загальнодемократичну еволюцію програми Організації. В Австрії взяв участь в українському громадському житті, очоливши Український допомоговий комітет на Тироля та Форальберг. Політична та громадська діяльність І. Багряного у роки Другої світової війни була спрямована на створення незалежної України.

– З'ясовано, що період майже 20-річного життя і діяльності І. Багряного в еміграції виявився найбільш продуктивним етапом його громадської та політичної діяльності. Громадсько-політична діяльність І. Багряного протягом другої половини 1940-х – на початку 1960-х рр. була важливою і невід'ємною

складовою частиною українського громадського й політичного життя в еміграції. Вона сприяла консолідації українців, розпорошених у різних країнах світу.

І. Багрянний стояв біля витоків створення Української революційно-демократичної партії (1945), був її ідеологом та керівником (1948 – 1963). УРДП створювалась як соборницька політична сила, метою її діяльності стала боротьба за незалежність України. І. Багрянний разом із УРДП доклав зусиль для еволюції політичної думки української еміграції у бік демократії. І. Багрянний наголошував на необхідності спільної боротьби усіх поневолених народів СРСР. Основним завданням УРДП І. Багрянний визначив здобуття державної незалежності України. Програма, розроблена І. Багрянним, була не лише партійного рівня, а й загальнонаціонального й стала передумовою національного визволення України. У реалізації поставленої мети політичний мислитель розраховував на селян та робітників на теренах самої України.

Із створенням у Західній Німеччині Української Національної Ради (1948) як передпарламенту державного центру УНР в екзилі І. Багрянний від фракції УРДП брав активну участь у її діяльності. Обіймаючи посади заступника Голови ВО УНРади (1950 – 1951), заступника Голови (1952; 1954 – 1955) та Голови Президії УНРади (1952 – 1954; 1957 – 1961), віце-президента УНР в екзилі (1961 – 1963) І. Багрянний зробив значний внесок у процес інформування світової громадськості та урядів демократичних держав про злочинну політику сталінського тоталітарного режиму проти українського народу. З ініціативи І. Багряного УНРада оголосила про створення єдиного українського національного фронту, який мав консолідувати навколо УНРади українські політичні партії.

Активною й багатогранною виявилась громадська діяльність І. Багряного. З його ініціативи не лише у Західній Німеччині, а й у США та Канаді утворились громадські організації – Демократичне об'єднання бувших репресованих українців советським режимом, що мешкали в Сполучених Штатах Америки, Союз українців – жертв російського комуністичного терору, Організація демократичної української молоді, Легіон ім. Симона Петлюри. Їхня діяльність спрямовувалась на інформування західних політиків, світової громадськості про злочинну політику Й. Сталіна щодо України, на збереження історичної пам'яті українського народу, на забезпечення соціальної взаємодії молоді й сприяла етнічному самозбереженню українців за умов проживання у багатокультурних суспільствах. Результатом спільної роботи ДОБРУСу та СУЖЕРО з Українським конгресовим комітетом Америки та іншими організаціями стало прийняття у 1959 р. Конгресом США резолюції про тиждень поневолених націй. Будучи письменником, І. Багрянний взяв участь у створенні та роботі об'єднань українських письменників в еміграції МУР (1945) та «Слово» (1957). За вагомих внесок у розвиток української літератури його було обрано заступником голови «Слова» у Європі.

– Встановлено, що культуротворча діяльність І. Багряного – оригінальне явище в історії української культури ХХ ст. На ній позначилися процеси суспільно-політичного розвитку в Україні та на еміграції у 1920-і – на початку

1960-х рр. Культуротворча діяльність І. Багряного була пов'язана й зумовлена громадсько-політичною діяльністю діяча. Головними напрямками культуротворчої діяльності І. Багряного були мистецька, публіцистична та видавнича діяльність. Мистецьку діяльність, у свою чергу, слід поділити на письменницьку та образотворчу. Еволюцію письменницьких поглядів І.

Багряного засвідчив перехід від соцреалістичних до націоналістичних позицій зображення дійсності. Слово та мистецькі твори, за І. Багряним, мали бути дієвішою зброєю у боротьбі українського народу за незалежність, ніж діяльність політиків. Його письменницький доробок сприяв збереженню історичної пам'яті та формуванню національної свідомості українського народу, запобіганню процесу денаціоналізації українського молодого покоління, інформуванню світової громадськості й урядів західних демократій про тоталітарну суть політики Кремля. В історії української літератури І. Багряний започаткував «табірну прозу». Письменницька й образотворча діяльність І. Багряного у роки Другої світової війни була складовою частиною мистецтва резистансу. Кіносценарні задуми І. Багряного та його прагнення співпрацювати з кінематографом США засвідчили стремління діяча донести українську проблематику до широкої аудиторії, не лише української, а й світової.

Публіцистична спадщина І. Багряного, що нараховує понад 200 творів, становить самобутнє та оригінальне явище в історії української суспільно-політичної думки та журналістики ХХ ст. Політична публіцистика І. Багряного була зумовлена суспільно-політичними та соціокультурними процесами та явищами в українському еміграційному суспільстві й на материковій Україні другої половини 1940-х – початку 1960-х рр. Вона органічно й послідовно доповнювала громадсько-політичну, письменницьку та образотворчу діяльність І. Багряного. Його статті та промови справили вагомий вплив не лише на формування національної свідомості української діаспори, а й на формування ставлення провідних демократичних держав до «українського питання». І. Багряний одним із перших поклав початок деміфологізації сталінського режиму, його публіцистика сприяла гальмуванню процесу примусової репатріації до СРСР.

Видавнича складова культуротворчої діяльності І. Багряного становить невід'ємну частину видавничої справи української діаспори у розглядуваний період. І. Багряний був одним із організаторів українського видавничого життя у повоєнній Західній Німеччині. Він входив до складу видавництва «Українські вісті», основним напрямом якого було видання творів художньої літератури та політичної публіцистики, що обумовлювалося потребами читацької аудиторії. І. Багряний протягом довгих років обіймав посаду головного редактора газети «Українські вісті» – одного із найбільших еміграційних видань, що передплачувалося у країнах Європи, Америки та Австралії. Діяч задав демократичний тон часопису, залучив до співпраці сильний авторський колектив. Окрім того, І. Багряний мав відношення до заснування ряду періодичних видань, пов'язаних із його політичною діяльністю («Бюлетень ЦК УРДП», «Наші позиції»).

Характерними особливостями видавничої діяльності І. Багряного в еміграції був її загальнодемократичний характер; прерогатива свободи слова, позбавленого, на відміну від СРСР, державної цензури; співпраця з національними групами, які репрезентували на еміграції народи СРСР, що визнавали право України на державну незалежність; співпраця з УНРадою та провідними демократичними українськими громадськими організаціями.

– Досліджено, що творчий доробок та діяльність І. Багряного становлять важливу складову історії України ХХ ст. На тлі суспільно-політичного життя та державотворчих процесів в Україні та на еміграції у другій половині 1940-х – на початку 1960-х рр. постать І. Багряного набуває особливого значення.

Будучи у роки Другої світової війни членом ОУН (Б) І. Багряний разом із Й . Позичанюком, О. Дяковим та іншими представниками східноукраїнських земель здійснив вплив на еволюцію програми Організації у загальнодемократичному напрямі. У свою чергу вказані демократичні зміни підготували ґрунт для проголошення у липні 1944 р., ініційованої І. Багряним, Української головної визвольної ради як українського передпарламенту.

Займаючи активну громадянську позицію, працюючи у Державному центрі Української Народної Республіки в екзилі, очолюючи Українську революційно-демократичну партію І. Багряний прагнув загальмувати процес примусової репатріації до СРСР; докладав зусиль до консолідації українських політичних сил; спільно з іншими громадсько-політичними діячами активно впливав на формування ставлення провідних демократичних держав до «українського питання», наслідком чого стало проголошення у 1959 р. Конгресом США резолюції про тиждень поневолених націй.

Заснування та розбудова за безпосередньої участі І. Багряного у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. УРДП, низки громадських організацій, часопису «Українські вісті» та їхня понад півстолітня діяльність в еміграції засвідчили, що справа, розпочата І. Багряним, не була марною, а знайшла гідних послідовників.

Дослідження еміграційного періоду життя І. Багряного є цінним джерелом для вивчення формування та діяльності закордонного українства у 1940-х – на початку 1960-х рр.

Висунута і обґрунтована І. Багряним у другій половині 1940-х рр. теза про кадри революції, що зазнала у ті часи нищівної критики, із проголошенням незалежності України довела свою слушність. За справедливим визначенням політичного діяча В. Гришка, І. Багряного можна вважати ідейним співучасником сучасного самовизначення України.

Україна пам'ятає та вшановує пам'ять про І. Багряного, який доклав чимало зусиль до проголошення її незалежності. У 1992 р. постановою Кабінету Міністрів України І. Багряному було посмертно присуджено Державну премію України імені Тараса Шевченка за романи «Сад Гетсиманський» і «Тигролови». До річниць з дня народження діяча проводяться науково-практичні конференції. У 1996 р. з нагоди 90-річчя письменника було засновано премію імені І. Багряного. Серед її лауреатів І. Дзюба, М. Слабошпицький, О. Шугай та ін. У США працює Фондація імені

Івана Багряного, одним із напрямків якої є, зокрема, фінансування видання книг в Україні.

Водночас у серпні 2006 р. Верховна Рада України відхилила проект Постанови про відзначення 100-річчя від дня народження І. Багряного. Проте у вересні 2006 р. Президент України видав Указ «Про відзначення 100-річчя від дня народження Івана Багряного», згідно з яким Національним банком України було введено в обіг ювілейну монету «Іван Багряний», при Охтирському міському краєзнавчому музеї створено тематичну експозицію, присвячену життєвому і творчому шляху І. Багряного. Нині у Києві його ім'я носять бібліотека для дітей № 11 Солом'янського району, спеціалізована школа № 148 з поглибленим вивченням української мови та літератури та одна з вулиць Дніпровського району міста.

Отже, громадсько-політична та культуротворча діяльність Івана Багряного є важливою складовою національної історії ХХ ст. І. Багряний відіграв важливу роль в актуалізації «українського питання» перед політиками провідних демократичних держав, у запобіганні процесу денаціоналізації українських емігрантів, у збереженні історичної пам'яті українського народу та формуванні його національної свідомості, у консолідації української нації на еміграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Архівні джерела

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

Ф. 5235. Уряд Української Народної Республіки в екзилі. 1920 – 1991 рр. оп. 1.

- 1.1. Спр. 1. Протоколи засідань виконавчого органу Української національної ради та документи до них (листи, плани робіт, запрошення). 1 червня 1949 р. – 6 жовтня 1950 р., 144 арк.
- 1.2. Спр. 2. Протоколи засідань президії УНРади та документи до них (постанови президії УНРади, правильник президії, тексти виступів, життєпис Івана Іножарського, листи). 1949 р., 177 арк.
- 1.3. Спр. 5. Протоколи засідання II сесії УНРади та документи до нього (доповнення до звіту УНРади за перший рік її існування (16.07.1948 р. – 22.06.1949 р.), постанова УНРади, додатки до протоколу 2-го дня засідання УНРади, звіти ресортів, закон про Державний трибунал, заява Організації українських націоналістів (революціонерів), промови, листи). 1949 р., 170 арк.
- 1.4. Спр. 10. Протоколи засідань президії УНРади та її виконавчого органу та документи до них (Тимчасовий закон про реорганізацію Українського державного центру, листи). 1948 – 1949 рр., 1953 р., 83 арк.
- 1.5. Спр. 40. Документи про роботу I та II сесії УНРади (постанови, декларації , протоколи засідань). 1948 – 1949 рр., 80 арк.
- 1.6. Спр. 75. Документи III сесії УНРади (протоколи пленарних засідань та документи до них). Т. I. 7 березня – 12 березня 1954 р., 68 арк.
- 1.7. Спр. 82. Стенографічний звіт IV сесії УНРади. 1957 р., 172 арк.

Ф. 4465. Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій та осіб. 1901 – 1948 рр.

оп. 1.

- 1.8. Спр. 122. Бюлетені Допомогової Інформаційної служби Центрального Представництва української еміграції в Німеччині № 7, 8, 9 за 1946 р.; № 1(10), 5(15) за 1947 р. 30 лютого 1946 р. – 15 лютого 1947 р., 30 арк.
- 1.9. Спр. 384. Поезії І. Багряного. Машинопис. 1927 р. – 1937 р., 6 арк.

Центральний державний архів громадських об'єднань України, м. Київ

Ф. 263. Колекція позасудових справ реабілітованих. 1919 – 1953 рр.

оп. 1.

- 1.10. Спр. 69429 фп. Лозовягин-Багряной Иван Павлович. 16 квітня 1932 – 30 червня 1992 р., 113 арк.

Ф. 269. Колекція документів «Український музей в Празі». Б. д.

оп. 1.

- 1.11. Спр. 105. Листування В. Міяківського з книговидавцем і бібліофілом Л. Биховським. Автобіографії українських письменників і поетів І. Багряного, І. Жученка (Яр Славутич), М. Зерова, біографія П. Зайцева та ін., зібрані В. Міяківським. (Ксерокопії). 2 листопада 1943 р. – 20 березня 1945 р., 149 арк.

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ

Ф. 1186. Багряний Іван (справжнє прізвище та ім'я Лозов'ягін Іван Павлович) (1906-1963) – український письменник і політичний діяч. 1926 – 1995 рр.

оп. 1.

- 1.12. Спр. 5. Підготовчі матеріали до твору «Панцерник Потьомкін» (лист Майстренка І.В., план м. Одеса, виписки, замітки та начерки). 1960-і рр., 57 арк.
- 1.13. Спр. 6. Підготовчі матеріали до творів «Люба», «Спартак», «Поєдинок», «Новели для себе». (Начерки окремих розділів, схеми, виписки). Б. д., 38 арк.
- 1.14. Спр. 14. Із циклу віршів «Еміграційне». 1948 р., 3 арк.
- 1.15. Спр. 18. «Вперед соколи», «Вставай народе», «Гімн ОДУМу», «Марш каторжан» та ін. Пісні. Сл. Багряного І.П., муз. Китастого Г.Т., Фоменка М. Текст з нотами. 1950 р., б. д., 56 арк.
- 1.16. Спр. 19. «Ода до Сталіна», «Колискова», «М. Бажанові», «Правдолюб», «Пародії на Тичину» та ін. Пародії, памфлети, епіграми. 1944 – 1955 рр., 48 арк.
- 1.17. Спр. 21. « $2 \times 2 = 4$ », «Дніпро впадає в Чорне море», «В чому ж різниця?», «Чого нам бракує». Про політичні резерви української нації, політичні розходження УРДП з групою лівих соціалістів та ін. 1949 р., 1951 р., б. д., 29 арк.
- 1.18. Спр. 22. «Великий іспит», «Слово до погромників і їх натхненників». Про пресу української еміграції. 1950 р., б. д., 5 арк.
- 1.19. Спр. 23. «Камо грядеші?», «Відповідь Д. Донцову й його деяким учням». Про оцінку в емігрантських колах роману «Сад Гетсиманський» та вірша «Канів». 1955 р., 2 березня 1958 р., 8 арк.
- 1.20. Спр. 24. «Про музей Визвольної боротьби України в Празі». Без закінчення. Б. д., 28 арк.
- 1.21. Спр. 27. Промови на Конгресі вільної преси в Берліні, XII-ому з'їзді ОДУМу, «Слово до вояка Советської Армії». 1952 – 1965 рр., 14 арк.
- 1.22. Спр. 32. Обкладинка та ілюстрації до казки «Телефон». [1956 р.], 22 арк.
- 1.23. Спр. 33. Ескізи обкладинок книг «Буйний вітер», «Ро Гро» та ін. Пап., олів., білило, акв., туш. 1957 р., б. д., 10 арк.
- 1.24. Спр. 36. Листи Багряного І.П. Волиняку П.К. 24 вересня 1954 – 9 квітня 1959 р., 12 арк.

- 1.25. Спр. 37. Листи Багряного І.П. Герасименку В. 27 лютого 1961 – 8 січня 1962 рр., 4 арк.
- 1.26. Спр. 38. Листи Багряного І.П. Дубинцю І.В. (з коментарем Коновала О.Г.). 1 січня 1950 – 4 липня 1958 рр., 48 арк.
- 1.27. Спр. 39. Листи Багряного І.П. Завертайлу Д. (з коментарем Коновала О.Г.). 18 жовтня 1962 р., 4 квітня 1963 р., 7 арк.
- 1.28. Спр. 40. Лист Багряного І.П. Заячуку Г. 20 червня 1947 р., 1 арк.
- 1.29. Спр. 41. Листи Багряного І.П. Костюку Г.О. (з коментарем Коновала О.Г.). 30 листопада 1959 р., 12 листопада 1962 р., 7 арк.
- 1.30. Спр. 42. Лист Багряного І.П. Шинкарю П.М. (з коментарем Коновала О.Г.). 21 січня 1954 р., [19 березня 1954 р.], 30 липня 1991 р., 15 арк.
- 1.31. Спр. 44. Лист Багряного Б.І. Лист-звернення, зачитаний по радіо. 12 червня 1956 р., 3 арк.
- 1.32. Спр. 45. Листи Волиняка П.К. Багряному І.П. 23 квітня 1954 – 6 квітня 1959 рр., 23 арк.
- 1.33. Спр. 46. Листи Дубинця І.В. Багряному І.П. (з коментарем Коновала О.Г.). 18 квітня 1951 – 6 липня 1953 рр., 27 арк.
- 1.34. Спр. 47. Лист Кибкала П. Багряному І.П. 5 лютого 1962 р., 1 арк.
- 1.35. Спр. 48. Листи Китастого Г.Т. Багряному І.П. (з коментарем Коновала О.Г.). 1946 – 19 квітня 1952 рр., 8 арк.
- 1.36. Спр. 49. Лист Костюка Г.О. (уривок) Багряному І.П. 17 лютого 1946 р., 1 арк.
- 1.37. Спр. 50. Лист Кравця С. Багряному І.П. Б. д., 1 арк.
- 1.38. Спр. 51. Листи Самчука У. до Багряного І.П. (з коментарем Коновала О.Г.). 27 лютого 1946 р., 7 арк.
- 1.39. Спр. 53. Лист невстановленої особи до Багряного І.П. 28 листопада 1952 р., 2 арк.
- 1.40. Спр. 54. Підбірка листування Багряного І.П., опублікованого в журн. «Нові дні» з коментарем Коновала О.Г. 1988 – жовтень 1992 рр., 16 арк.
- 1.41. Спр. 56. Членські квитки Спілки українських письменників у Львові та Об'єднання українських письменників МУР. 20 серпня 1943 р., 1 січня 1949 р., 7 арк.
- 1.42. Спр. 57. Особисте посвідчення Багряного І.П. 26 червня 1950 р., 3 арк.
- 1.43. Спр. 58. Квиток члена УРДП. 1950 р., 4 арк.
- 1.44. Спр. 60. Біографічні довідки. Б. д., 5 арк.
- 1.45. Спр. 61. «Контрреволюційне й елементи контрреволюційного в моїй літературній роботі». Зізнання слідчому ДПУ УРСР. 10 серпня 1932 р., 48 арк.
- 1.46. Спр. 62. Лист Спілки українських журналістів в еміграції із запрошенням прибути на I Обласний з'їзд членів Спілки (м. Новий Ульм). 11 грудня 1946 р., 1 арк.
- 1.47. Спр. 63. Договори на видання в «Українських вістях» творів «Тигролови», «Чому я не хочу вертатись “додому”». Вересень 1950 р., 2 арк.
- 1.48. Спр. 64. Матеріали роботи УНРади (службове листування, чернетки протоколів та ін.). Багрянний І.П. – Голова УНРади. 22 січня 1952 р.,

- 1 березня 1954 р., б. д., 82 арк.
- 1.49. Спр. 65. Василякий В. «Відкритий лист до ред. «Укр. Вісті» та ген. секр. ЦК УРДП «Багряного І.П.». Зошити. 22 березня 1952 р., 43 арк.
  - 1.50. Спр. 66. «Українська література й мистецтво під комуністичним московським терором». Заява Багряного І.П. до комісії сенатора Керстена . Червень 1954 р., 16 арк.
  - 1.51. Спр. 68. Вітання Головної Управи ОУРДП з нагоди Нового року і Різдва Христового. Грудень 1958 р., 2 арк.
  - 1.52. Спр. 70. Проспект видання часопису «Тризуб і меч» № 1, складений Багряним І.П. Б. д., 6 арк.
  - 1.53. Спр. 73. Фіктивний некролог. 21 травня 1961 р., 1 арк.
  - 1.54. Спр. 74. Правдюк О. «Куркульським шляхом», Коновал О.Г. «Іван Багряний – співець відважних», Мороз Г.К. «В поклоні великому сину українського народу» та ін. Статті про творчість Багряного І.П. Жовтень 1931 р., 1967 – 5 жовтня 1993 рр., 55 арк.
  - 1.55. Спр. 75. Статті про творчість Багряного І.П. Підбірка. Вирізка з газ., ксерокопії. Англ., нім. мови. 1944 – 1963 рр., б. д., 62 арк.
  - 1.56. Спр. 76. «Від Хвильового до... Гамерника й Тухачевського», «Президент Української Народної Республіки відвідав Мюнхен». Редакційні замітки, в яких згадується ім'я Багряного І.П. Газ. «Неділя». Жовтень 1952 р., 8 арк.
  - 1.57. Спр. 77. Статті та замітки про поїздку Багряного І.П. до США та Канади. Підбірка. Вирізки з газ. «Свобода», «Вільне слово» та ін. Англ., польськ., франц. мови. 2 грудня 1958 – 9 травня 1959 рр., 174 арк.
  - 1.58. Спр. 78. «Як розправлялись більшовики з письменником І.П. Багряним». Редакційна замітка з поданням статті Правдюка О. «Куркульським шляхом» та промови Ричка Р.С. під час візиту Багряного І.П. до Америки. Газ. «Прометей», 28 січня 1959 р., 2 арк.
  - 1.59. Спр. 79. Коновал О.Г. «Допоможіть зібрати статті Івана Багряного», «Архіви Івана Багряного та УРДП передано до УВАН», «Україна знайомиться з Іваном Багряним» та ін. Статті. 4 березня 1990 – 14 січня 1994 рр., 13 арк.
  - 1.60. Спр. 80. Коновал О.Г. «Невже можна не знати? (Володимир Винниченко і його жаль до еміграції)». Стаття. Згадується Багряний І.П. Ксерокопія з журн. «Нові дні». Липень 1990 р., 3 арк.
  - 1.61. Спр. 81. Міяківський. Нотатки про творчість Багряного І.П. Рукопис. Б. д., 13 арк.
  - 1.62. Спр. 85. Ромашко А. «Суд над “Марусею Богуславою”». Репортаж з літературного вечора Багряного І.П. в Мюнхені. Ксерокопія з газ. «Українські вісті». 11 травня 1958 р., 7 арк.
  - 1.63. Спр. 87. Каталог книжок і брошур, виданих видавництвами «Українські вісті» та «Україна» (серед видань – твори Багряного І.П.). 1960 р., 3 арк.
  - 1.64. Спр. 88. Коновал О.Г. Доповідь на зустрічі ОДУМ-у в м. Лондоні (Канада) та виступ невстановленої особи із спогадами про Багряного І.П. 6 вересня 1987 р., б. д., 16 арк.

- 1.65. Спр. 89. Інтерв'ю кореспондента газ. «Літературна Україна» з головним редактором журн. «Дніпро» (про публікацію творів Багряного І.П.). 7 березня 1991 р., 1 арк.
- 1.66. Спр. 97. Матеріали про відзначення 80 та 85-річчя від дня народження Багряного І.П. (інформації, план заходів, програма святкового концерту). Англ., укр. мови. 1987 – 1991 рр., 16 арк.
- 1.67. Спр. 99. Індивідуальні фотографії Багряного І.П. 1949 – 1960 рр., 7 арк.
- 1.68. Спр. 100. Булавицький О. Портрет Багряного І.П. Репродукція. Б. д., 1 арк.
- 1.69. Спр. 104. Альбом з індивідуальними і груповими фотографіями Багряного І.П., його похорону, сценами з вистав за п'єсою «Морітурі» у постановці Українського театру малих форм в м. Аделаїда (Австралія). 1946 – 1965 рр., 213 арк.
- 1.70. Спр. 105. Альбом з фотографіями під час перебування Багряного І.П. в Америці і Канаді. 1959 р., 79 арк.
- 1.71. Спр. 114. Свідectво про успадкування. Ксерокопія. 30 вересня 1964 р., 1 арк.
- 1.72. Спр. 115. Листи Багряної Г.Є. до Коновала О.Г. 11 лютого 1990 – 15 липня 1993 рр., 40 арк.
- 1.73. Спр. 116. Лист Багряної Г.Є. до Шаблія М. 9 березня 1987 р., 1 арк.
- 1.74. Спр. 117. Листи Коновала О.Г. до Багряної Г.Є. 2 червня 1990 – 18 липня 1993 рр., 31 арк.

оп. 2.

- 1.75. Спр. 1. Програма, статут, членський квиток, мандати VI – IX з'їздів (бланки). 1945 – 1990 рр., 68 арк.
- 1.76. Спр. 29. Листування секретаріату ЦК УРДП з КК УРДП, КК ОДУМ-у, КК УНГ, УПГ «Київ». 20 вересня 1948 – 29 липня 1955 рр., 146 арк.
- 1.77. Спр. 30. Листування секретаріату ЦК УРДП з КК УРДП, КК ОДУМ-у, КК УНГ, УПГ «Київ». 1 серпня 1955 – 5 листопада 1963 рр., 152 арк.
- 1.78. Спр. 44. Бюлетені ЦК УРДП. Лютий 1947 – серпень 1988 рр., 211 арк.
- 1.79. Спр. 49. Матеріали ОУРДП США (листування, протоколи, резолюції, звіти, інформативні листки, акти та ін.). 1949 – квітень 1951 рр., 252 арк.
- 1.80. Спр. 101. Матеріали УНРади (листування, повідомлення, звернення та ін.). 16 вересня 1961 р. – 29 грудня 1972 р., 1992 р., 42 арк.
- 1.81. Спр. 107. Листування СУЖЕРО Канади з ДОБРУС-ом, КУК, ОДУМ-ом, відділами СУЖЕРО та ін. 20 серпня 1953 р. 30 березня 1964 р., 250 арк.
- 1.82. Спр. 115. Матеріали про розповсюдження книг «Біла книга про чорні діла Кремля», Чиж М. «Жінка і дитина» – видання СУЖЕРО і ДОБРУС-у (листування, фінансові документи та ін.). Б. д., 145 арк.
- 1.83. Спр. 116. Матеріали про розповсюдження книг та періодичних видань СУЖЕРО і ДОБРУС-у (листування, фінансові документи та ін.). 1956 – 1984 рр., 143 арк.
- 1.84. Спр. 119. Листування ГУ СУЖЕРО Канади із відділами у Вінніпегу, Гамільтоні, Лашіні, Монреалі та ін. 1962 – 1963 рр., 98 арк.

- 1.85. Спр. 128. Матеріали ДОБРУС-у у США (конституція, статут, бюлетень, листування та ін.). 1950 – 1970-і рр., 67 арк.
- 1.86. Спр. 132. «ДОБРУС в Західній Німеччині». Інформаційний бюлетень. 1956 р., 5 арк.
- 1.87. Спр. 133. Статут ОДУМ-у, Корпорації відпочинкової оселі та (запрошення) на 14-й з'їзд. 1951 р., 1961 р., 1967 р., 42 арк.
- 1.88. Спр. 135. Тексти радіопередач ОДУМ-у. Березень 1960 – 10 листопада 1972 рр., 173 арк.
- 1.89. Спр. 136. Тексти радіопередач ОДУМ-у. 12 січня 1973 р. – 11 грудня 1983 р., 203 арк.
- 1.90. Спр. 137. Тексти радіопередач ОДУМ-у. 8 січня 1984 р. – 13 червня 1993 р., 186 арк.
- 1.91. Спр. 140. Запрошення, програми культурно-мистецьких заходів ОДУМ-у. 20 квітня 1963 р. – 31 грудня 1979 р., 249 арк.
- 1.92. Спр. 144. Матеріали відзначення 20, 25-річчя ОДУМ-у в м. Чікаго (запрошення, привітання, списки присутніх, листування, ювілейний календар та ін.). 18 вересня 1970 – 4 січня 1971 рр., 1975 р., 128 арк.
- 1.93. Спр. 146. Каталог книг, журналів, нот, арівних документів ОДУМ-у. [1970 р.], 120 арк.
- 1.94. Спр. 154. Музичні твори, виконувані ОДУМ-ом. Для струнних інструментів. Б. д., 170 арк.
- 1.95. Спр. 155. Пісні, виконувані ОДУМ-ом. Б. д., 142 арк.
- 1.96. Спр. 156. Бюлетень ГУ ОДУМ-у і Нью-Йоркської філії. 18 листопада 1950 р. – 1 лютого 1955 р., 117 арк.
- 1.97. Спр. 157. «До мети», «Це є Юний ОДУМ», «Інформатор». Інформаційні випуски Чікагської філії ОДУМ-у. 1952 – 1953 рр., 1979 – [1989 р.], 71 арк.
- 1.98. Спр. 158. «Інформатор» ЦК та інформаційний бюлетень ГУ ОДУМ-у. Березень 1960 – 1972 рр., 27 арк.
- 1.99. Спр. 167. Збірники матеріалів для вихователів юного ОДУМ-у (підручники, навчальні посібники). 1958 – 1984 рр., 270 арк.
- 1.100. Спр. 173. Матеріали ЛСП (журн. «Легіонер», «Штурм», публікації в пресі про роботу ЛСП в Австралії, стаття до 40-річчя діяльності ЛСП). 1953 – 1994 рр., 56 арк.
- 1.101. Спр. 176. Матеріали КУК (листування, програми і резолюції з'їздів і конференцій та ін.). Англ., укр. мови. Вересень 1960 – 1973 рр., 189 арк.
- 1.102. Спр. 177. Листи Комісії фонду І.П. Багряного у Канаді до установ та окремих осіб. Серпень 1963 – 17 березня 1965 рр., 106 арк.
- 1.103. Спр. 193. Документи про відзначення 25, 40 і 50-річного ювілею газети «Українські вісті» (запрошення, листування, вітання, програма свята та ін.). 1970 р., 1986 р., 1995 р., 53 арк.
- 1.104. Спр. 203. Статті Коновала О.Г. на соціально-політичні теми. 1970 – 1993 рр., 269 арк.
- 1.105. Спр. 304. «Гімн ОДУМу», «Йдуть дівчатка і хлоп'ятка», «Наші будні – розгорнена книга» та ін. Муз. Китастого Г.Т. Музичні твори для струнних

інструментів. Б. д., 9 арк.

- 1.106. Спр. 349. Булат Ю. «Рух, що виник як духовний імператив». Нарис про УРДП і СУЖЕРО в Канаді. [1994 р.], 37 арк.

Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С. Пшеничного, м. Київ

без ф.

без оп.

- 1.107. М-14784, од. обл. 29701 Багряний І. П. – український письменник, генеральний секретар ЦК УРДП виступає на IV з'їзді Української революційно-демократичної партії, 12-13 березня 1955 р.
- 1.108. од. обл. 0-205076 Багряний Іван – письменник і громадсько-політичний діяч, віце-президент (1961-1966 рр.), виконуючий обов'язки президента УНР в екзилі (1965-1967 рр.), виконуючий обов'язки голови Української національної ради (1952-1954 рр.), голова Української національної ради (1957-1961 рр.). Репродукція з фотодокумента Державного центру УНР в екзилі.
- 1.109. од. обл. 2-154268 Багряний Іван – український письменник. Репродукція з фотодокумента Національного архіву Канади. П-9542, 30 – 40-і рр. XX ст.

Державний архів міста Києва

Ф. Р-622. Київський державний художній інститут Міністерства культури УСРР. 1919-1931 рр.

оп. 1.

- 1.110. Спр. 523. Лозовягин І.П. 1926-1927 рр., 21 арк.

Державний архів Сумської області, м. Суми

Ф. 745. Церкви Ахтырского уезда Харьковской губернии. Б. д.

оп. 1.

- 1.111. Спр. 148. Книги регистрации родившихся, бракосочетавшихся и умерших . 1906 г., 442 арк.

Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ

Ф. 6.

без оп.

- 1.112. Спр. 76073-фп. Багряний-Лозовягин Іван Павлович. 2 червня 1938 – 9 липня 1991 р., 97 арк.

Ф. 13 «Колекція друкованих видань КДБ УРСР». Б. д.

без оп.

- 1.113. Спр. 376. Сборник документов о структуре и характере деятельности «Организации украинских националистов – ОУН» и «Украинской повстанческой армии – УПА»; о методах и приемах агентурно-оперативной работы органов государственной безопасности Украины по ликвидации организованного подполья ОУН и вооруженных банд УПА на территории республики в период 1943-1954 гг. В 88 т. – . –

Т. 5. Документи и материалы ОУН. Цели и задачи УГВР. Платформа и устав УГВР. Обращение УГВР к украинскому народу. Издания УГВР – «Самостійність» и «Бюро інформації». 1943-1954 рр., 430 арк.

- 1.114. Спр. 376. Сборник документов о структуре и характере деятельности «Организации украинских националистов – ОУН» и «Украинской повстанческой армии – УПА»; о методах и приемах агентурно-оперативной работы органов государственной безопасности Украины по ликвидации организованного подполья ОУН и вооруженных банд УПА на территории республики в период 1943-1954 гг. В 88 т. – . –
Т. 7. Материалы к вопросам тактики и задачам ОУН, дискуссионные материалы. 1943-1954 рр., 509 арк.

Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, м. Київ

Ф. 299. Шудря Микола Архипович (псевдоніми – Архипенко, Полтавець, Полтавченко) (1935 –) – письменник, журналіст, кінодраматург. Б. д. без оп.

- 1.115. № 570. «Не запродавці – вірні сини». Інтерв'ю Івана Багряного, що пролунало на хвилях радіостанції «Свобода» 1961 р. Передмова та публікація М.А. Шудрі. [1993 р.], 6 арк.
1.116. № 1904. Багряний Іван [] Передмова до публікації вірша В. Сосюри «Любіть Україну» (1952 р.), 2 арк.

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, м. Київ

Ф. 171. Винниченко Володимир Кирилович (1880-1951) – український письменник, публіцист, державний і громадський діяч. Б. д. без оп.

- 1.117. № 128. Лист до І. Кошелівця. Мужен, 29. IV. 1949 р., 2 арк.
1.118. № 129. Лист до І. Кошелівця. Мужен, 26. XII. 1949 р., 2 арк.
1.119. № 267. «Голос Винниченка. Лист до редакції» [19, 23. VI. 1948 р.], 5 арк.

Ф. 172. Багряний Іван Павлович (псевд., справж. прізвище. Лозов'яга; 1906-1963) – український поет, письменник і драматург, громадський і політичний діяч. 1927 – 1969 рр.

без оп.

- 1.120. № 1. Багряний І.П. «Ave Maria» (поема). 1927 р., 59 арк.
1.121. № 7. Багряний І.П. «Золотий бумеранг» (поема). 1932 р., 34 арк.
1.122. № 16. Ілюстрації Івана Багряного до своїх книжок: «Тигролови», «Казка про лелек та Павлика-мандрівника», «Телефон», «Антон-Біда – герой труда» та інші малюнки. б. д., 64 арк.
1.123. № 17. Багряний І.П. Листи до Д.В. Нитченка. 10.X.1948 – 20.VII. 1963 р., 25 арк.
1.124. № 18. Вітальна листівка родині Костюків [19.XII.1961], 2 арк.
1.125. № 19. Багряний І.П. «Українські вісті» – газети та газетні вирізки; «Краківські вісті» – газетна вирізка. 1963, 1967, 1969, січень 1944 р.,

- 13 арк.
- 1.126. № 22. Багрянний І. «Секрет большевицької диктатури». Лютий – березень 1951 р., 8 арк.
- Ф. 195. Самчук (справж. прізви. – Данильчук) Улас Олексійович (1905-1987) – український прозаїк, публіцист. 1929 – 1987 рр.**
без оп.
- 1.127. № 320. Листи У.О. Самчука до І. Багряного. 6.3.1950 р. – 15.12.1955 р., 12 арк.
- 1.128. № 321. Лист У.О. Самчука до Г. Багряної 28 VIII.1963 р., Торонто, 1 арк.
- 1.129. № 1037. Лист І. Багряного до У.О. Самчука 26.5.1958 р., 2 арк.
- 1.130. № 1038. Лист Г. Багряної до У. та Т. Самчуків 6.12.1963 р., 1 арк.
- Ф. 217. Бібліотека Г.О. Костюка. Б. д.**
без оп.
- 1.131. № 2384. МУР: Мистецький український рух: Збірник літературно-мистецької проблематики. / На правах рукопису. – Мюнхен – Карльсфельд, 1946. – збірник 2. (№ 2).
- 1.132. № 2385. МУР: Мистецький український рух: Збірник літературно-мистецької проблематики. / На правах рукопису. – Регенсбург: Накладом вид. с-ки «Українське слово», 1947. – № 3.
- 1.133. № 2868-2871. «Революційний демократ», 1948 № 3; 2; 1. 1949 № 1(4).
- 1.134. № 3429. «Юнацька боротьба». Журнал Української Революційної Демократичної молоді (партія «УРДП»). [1947].
- Ф. 230. Письменники української діаспори. Б. д.**
без оп.
- 1.135. № 1. «Літературний вертеп» (альбом автографів, які зібрав Л. Полтава). 1945 – 1950 рр., 170 арк.
- 1.136. № 62. Т. Осьмачка. Бездоріжжя наших мистецьких смаків у літературі і в літературнім побуті. Б. д., 14 арк.

2. Опубліковані документи та матеріали

- 2.137. Багрянний І. Автобіографія / Іван Багрянний ; [підготували Гальченко С., Пиріг Р.] // Слово і час. – К. – 1994. – № 2. – С. 6-8.
- 2.138. Відзначення 50-ліття часопису «Українські вісті» та Української Демократичної Республіканської Партії. 1-2 липня 1995 року. – Лондон; Онтаріо; Канада : Б. в., 1995. – 446 с.
- 2.139. Галкін О. Изгой : Поема про Івана Багряного / О. Галкін. – Лебедин : Видавничий відділ «Білий лебідь», 1996. – 171 с.
- 2.140. Гальченко С. Видобута з архівів КДБ / Сергій Гальченко, Руслан Пиріг // Слово і час. – К. – 1994. – № 2. – С. 5-6.
- 2.141. Говорить радіо Свобода. Збірка матеріалів української програми. – Кн. 1. – Мюнхен : Заходом української редакції Радіо Свобода, 1956 – . – Кн. 3. – 1962. – 223 с.

- 2.142. Документи і матеріяли до сучасної ситуації в Українській Національній раді : [збірник] / [ред. М. Добрянський]. – Мюнхен : Б. в., 1969. – 112 с.
- 2.143. Донцов Д. До програми ОУН / Д. Донцов // Український самостійник. – Мюнхен. – 1968. – Квітень. – Ч. 4. – С. 35-37.
- 2.144. Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження / [ред. Я. Гурський]. – Нью-Йорк : Фундація ім. Івана Багряного, 1980. – 294 с.
- 2.145. Іван Багряний (1906-1963) : До 90-річчя від дня народження : [бібліографічний покажчик] / [уклад О. К. Линник] / Сумська обласна універсальна наукова бібліотека. – Суми : Б. в., 1996. – 15 с.
- 2.146. Іван Багряний : [некролог] // Визвольний шлях. – Лондон. – 1963. – Кн. 9. – Вересень. – С. 1079.
- 2.147. Іван Павлович Багряний : До 100-річчя від дня народження : [біобібліографічний покажчик] / [укладач Блінова Н. В.] – Дніпропетровськ : Обласна універсальна наукова бібліотека, 2005. – 15 с.
- 2.148. Конституція і статут Демократичного Об'єднання Бувших Репресованих Українців Советським Режимом. – New York : Б. в., 1958. – 16 с.
- 2.149. Косач Ю. Еней і життя інших / Юрій Косач. – Мюнхен : Прометей, 1947. – 94 с.
- 2.150. Кримінальний кодекс УРСР. Затверджений Центральним Виконавчим Комітетом Української РСР 8 червня 1927 р. (З.У. УРСР 1927 р. № 26-27, ст. 131). Офіціальний текст із змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р., з постатейними матеріалами і додатками / Міністерство юстиції УРСР. – К. : Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1949. – 167 с.
- 2.151. Кунов В. Життєва мудрість у творах Івана Багряного : [енциклопедичний словник] / Валерій Кунов. – К. : «КВІУ», 2006. – 388 с. – (Серія «Письменники-мислителі»).
- 2.152. Легіт А. Дух І. П. Багряного (у першу річницю з дня смерті співця й трибуна) / Андрій Легіт // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 33-34. – 16 і 23 серпня. – С. 3.
- 2.153. Літопис Української Повстанської Армії : [у 42 т.]. – Торонто; Львів : Видавництво «Літопис УПА», 1978 – . – Т. 25 : Пісні УПА / [зібрав З. Лавришин ; відп. ред. Є. Штендера]. – 1997. – 554 с.
- 2.154. Літопис Української Повстанської Армії : [у 42 т.]. – Торонто; Львів : Видавництво «Літопис УПА», 1978 – . – Т. 26 : Українська Головна Визвольна рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. – Кн. 4 : Документи і спогади / [зібрав Є. Штендера ; відп. ред. П. Й. Потічний]. – 2001. – 657 с.
- 2.155. Миргородський П. Щастя / Павло Миргородський. – Б. м. : Прометей, 1947. – 96 с.
- 2.156. Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного (за матеріалами архівів ДПУ-НКВС) / Надія Миронець // Розбудова держави. – К. – 1995. – № 1. – С. 51-60.
- 2.157. Миронець Н. Слідчі справи Івана Багряного (за матеріалами архівів ДПУ-НКВС) / Надія Миронець // Слово і час. – К. – 1995. – № 5-6. – С. 62-70.

- 2.158. Наші позиції. Українська Демократична Республіканська партія (УДРП). – Новий Ульм : Б. в ., 1945. – 29 с.
- 2.159. [Некролог] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1963. – Ч. 33. – 28 серпня. – С. 1-2.
- 2.160. Осьмачка Т. Старший боярин / Тодось Осьмачка. – Б. м. : Прометей, 1946. – 116 с.
- 2.161. Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / Марина Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – 688 с.: іл.
- 2.162. Політичні принципи І. П. Багряного / [упоряд. за матер. «Наших позицій» К. Гіммельрейх]. – Мельборн : Українець, 1968. – 27 с.
- 2.163. Помер Іван Багряний : [некролог] // Вільне слово. – Торонто. – 1963. – № 35. – 31 серпня. – С. 1.
- 2.164. Прес-конференція з І. Багряним в Нью-Йорку 12-го грудня 1958 р. організована заходами Українського Конгресового Комітету (З магнітофонної стрічки) ; [підготував О. Шугай] // Пам'ять століть. – К. – 1998. – № 5. – С. 44-48.
- 2.165. Програмові засади Української Революційно-Демократичної Партії. Скорочено і затверджено Другим з'їздом УРДП 15-16 травня 1948 р. – Б. м. : ЦК УРДП, б. р. – 13 с.
- 2.166. П'ята сесія Української Національної Ради (17-23 листопада 1961 р.). Матеріали і документи. – На чужині : Б. в., 1962. – 121 с.
- 2.167. Романенчук Б. Бібліографія видань української еміграційної літератури. 1945 – 1970 / Богдан Романенчук. – Філадельфія : Київ, 1974. – 96 с.
- 2.168. Самчук У. Юність Василя Шеремети : [роман] / Улас Самчук : [у 2 ч.]. – Мюнхен : Прометей, 1946. – . – Ч. 1. – 1946. – 146 с.
- 2.169. Самчук У. Юність Василя Шеремети : [роман] / Улас Самчук : [у 2 ч.]. – Мюнхен : Прометей, 1946. – . – Ч. 2. – 1947. – 165 с.
- 2.170. Сборник материалов об основных идеологических центрах противника и зарубежных украинских националистических организациях, ведущих подрывную работу против СССР и, в частности, против Украинской ССР. – К. : Б. и., 1969. – 75 с.
- 2.171. Свідчення І. Багряного Слідчому Державного Політичного Управління УСРР // Розбудова держави. – К. – 1995. – № 1. – С. 61-64.
- 2.172. Свідчення І. Багряного Слідчому Державного Політичного Управління УСРР // Розбудова держави. – К. – 1995. – № 2. – С. 16-29.
- 2.173. Статут Української Революційно Демократичної Партії (УРДП), скорегований і затверджений Третім З'їздом УРДП 28-29 травня 1949 року. – Б. м. : Б. в., 1949. – 13 с.
- 2.174. Теок [Теодор Курпіта] Карикатури з літератури : Фотографії з творчої парафії / Теок / [передм. Я. Галайда]. – Мюнхен : Скоморох, 1947. – 64 с.
- 2.175. Українська Головна Визвольна Рада : Документи. – Нью-Йорк; К.; Л. : Видання середовища УГВР, 1994. – 64 с.

- 2.176.Українська Народня Республіка. Уряди УНР на Батьківщині й в екзилі. – Philadelphia, б. р. – 15 с.
- 2.177.Українська революційно-демократична партія (УРДП-УДРП) : Збірник матеріалів і документів / [упоряд. О. Коновал]. – Чикаго; К. : Фондація ім. Івана Багряного, 1997. – 856 с. : іл.
- 2.178.Український письменник і політичний діяч Іван Багряний (1906 – 1963) : [бібліографічний покажчик] / [М. Ф. Гетьманець та ін. (склад.); О. Г. Муромцева (ред.)] / Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. – Х. : Б. в., 1996. – 48 с.
- 2.179.Український письменник і політичний діяч Іван Багряний (1906 – 1963) : До 100-річчя від дня народження : [бібліографічний покажчик] / [уклад.: Т. О. Сосновська та ін.]. – [2-е вид.] / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Х. : Видавництво ХІМБ, 2006. – 191 с.
- 2.180.Шпилька Ол. І сміх, і горе... : [вибрані фейлетони] / Ол. Шпилька. – Німеччина : Українські вісті, 1959. – 123 с.
- 2.181.Boshyk Y., Kiebalo W. Publications by Ukrainian «displaced persons» and political refugees, 1945 – 1954 in the John Luczkiw collection Thomas Fisher rare book library university of Toronto : [a Bibliography] / Yury Boshyk, Wolodzimierz Kiebalo. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1988. – 398 p.
- 2.182.Ivan Bahriany, 54, writer and Ukrainian exile leader, died in Germany // Svoboda : Ukrainian daily. – Jersey-City. – 1963. – № 35. – August 31. – P. 1.
- 2.183.Las Negras Acetones del Kremlin. Libro Blanco : [2 vol.] – Buenos Aires, 1966 – . –
Vol. 1 : Libro de Testimonios. – 1966. – 633 p.
- 2.184.Las Negras Acetones del Kremlin. Libro Blanco : [2 vol.] – Buenos Aires, 1966 – . –
Vol. 2 : Libro de Testimonios [El Gran Hambre en Ucrania en 1932 – 1933]. – 1967. – 797 p.
- 2.185.Luckyj G. S. N. Literary purges in Soviet Ukraine (1930s) : [a Bio-Bibliography] / George S. N. Luckyj. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1987. – 50 p.
- 2.186.Piaseckyj O. Bibliografy of Ukrainian literature in English and French : Translations and critical works (1950 – 1986) / Oksana Piaseckyj. – Ottawa; London; Paris : University of Ottawa Press, 1989. – 386 p.
- 2.187.The black deeds of the Kremlin : A white book. – Vol. 1 : Book of testimonies / [I. I. Sandul, A. P. Stepovy (ed.); S. O. Pidhainy (editor-in-chief); A. Oveletsky, O. Prychodko (translated); G. W. Simpson (with an introduction)]. – Toronto : Ukrainian association of victims of Russian communist terror, 1953. – 545 p. : ill.
- 2.188.The black deeds of the Kremlin : A white book. – Vol. 2 : The graite famine in Ukraine 1932 – 1933 / [V. I. Hryshko, P. P. Pavlovych (ed.); S. O. Pidhainy (editor-in-chief)]. – Detroit : DOBRUS, 1955. – 712 p. : ill.

3. Мемуари

- 3.189.200 листів Б. Антоненка-Давидовича / [передм. та примітки Дм. Чуба]. – Мельбурн : Ластівка, 1986. – 272 с.
- 3.190.Багряна Г. «І довго ти будеш плакати за мною...» (Спогади дружини Івана Багряного) / Галина Багряна // Дніпро. – К. – 1992. – № 10-12. – С. 176-179.
- 3.191.Багряна Г. Згадка про Івана Павловича Багряного (в річницю його смерті) / Галина Багряна // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 37. – 13 вересня. – С. 1.
- 3.192.Багрянний І. Народження книги / Іван Багрянний // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 1. – С. 2-3.
- 3.193.Багрянний І. Народження книги / Іван Багрянний // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 2-3. – С. 2-3, 6.
- 3.194.Біляїв В. «На неокраєнім крилі...» (Штрихи до літературних портретів західної діаспори) / Володимир Біляїв. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2003. – 348 с.
- 3.195.Бойдуник О. На переломі (Уривки спогадів) / Осип Бойдуник. – Париж : Націоналістичне видавництво в Європі, 1967. – 155 с.
- 3.196.Волчук Р. Спомини з повоєнної Австрії та Німеччини / Роман Волчук. – К. : Критика, 2004. – 143 с.
- 3.197.Гайвас Я. Коли кінчалася епоха / Ярослав Гайвас. – Чикаго : Українсько-Американська Видавнича Спілка, 1964. – 143 с.
- 3.198.Галамай С. У боротьбі за Українську Державу. Спогади / Степан Галамай. – Л. : Видавництво «Мс», 2003. – 458 с. : іл.
- 3.199.Гришко В. Карби часу : Історія, література, політика. Публіцистика : [у 2 т.] / Василь Гришко. – К. : Смолоскип, 1999. – . – Т. 1. – 1999. – 868 с.
- 3.200.Даниленко-Данилевський К. Зустріч з Іваном Багрянним / Кость Даниленко-Данилевський // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 33-34. – 14-21 серпня. – С. 2-3.
- 3.201.Даниленко-Слобідський К. Моя очна ставка з І. П. Багрянним (при кінці липня 1947 р. в Центральній модерній тюрмі УГБ-НКВД УСРР на Чернишевській вул. в м. Харків) / К. Даниленко-Слобідський // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 18-19. – 3-10 травня. – С. 6.
- 3.202.Дейчаківський М. На визвольних стежках Європи. Спогади зв'язкового ОУН. Футбольні спогади Мука / Микола Дейчаківський. – К. : МП «Юніверс», 1997. – 127 с. : іл.
- 3.203.Іваник В. Стежками життя (Спогади). Книга V : На чужині / Василь Іванис. – Новий Ульм : Українські вісті, 1962. – 515 с.
- 3.204.Книш З. На порозі невідомого (спогади з 1945 року) / Зиновій Книш : [передм. авт.]. – Торонто : Срібна сурма, б. р. – 382 с. – Бібліограф. покажчик імен: с. 367-375.
- 3.205.Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади : [у 2 кн.] / Григорій Костюк / [передм. М. Жулинський]. – К. : Смолоскип, 2008. – . –

- Кн. 1. – 2008. – 720 с.
- 3.206.Костюк Г. Зустрічі і прощання. Спогади : [у 2 кн.] / Григорій Костюк / [передм. М. Жулинський]. – К. : Смолоскип, 2008 – . –
Кн. 2. – 2008. – 512 с.
- 3.207.Куценко О. Позустрічні враження / О. Куценко // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1958. – Ч. 34. – 26 квітня. – С. 3.
- 3.208.Майстренко І. Історія мого покоління / Іван Майстренко. – Едмонтон : Канадський інститут українських студій, 1985. – 416 с.
- 3.209.Мартинець П. Залишив незабутній спогад / П. Мартинець // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 9. – 1 березня. – С. 7.
- 3.210.Нитченко Д. Великий майстер літератури (Фрагменти спогадів про Івана Багряного) / Дмитро Нитченко // Дніпро. – К. – 1992. – 10-12. – С. 180-183.
- 3.211.Нитченко Д. Від Зінькова до Мельборну. Із хроніки мого життя / Дм. Нитченко. – Мельбурн; Австралія : В-во «Байда», 1990. – 407 с.
- 3.212.Нитченко Д. Під сонцем Австралії. – Т. 2 (З хроніки мого життя) / Дмитро Нитченко. – Мельборн : В-во «Байда», 1994. – 479 с.
- 3.213.Пігідо-Правобережний Ф. «Велика Вітчизняна війна» / Ф. Пігідо-Правобережний. – Вініпег : «Новий шлях», 1954. – 186 с.
- 3.214.Пігідо-Правобережний Ф. «Велика Вітчизняна війна». Спогади та роздуми очевидця / Федір Пігідо-Правобережний. – К. : Смолоскип, 2002. – 288 с.
- 3.215.Ребет Д. На перехрестях визвольних змагань / Дарія Ребет ; [упоряд. О. Панченко]. – Гадяч : Вид-во «Гадяч», 2003. – 569 с.
- 3.216.Самброс Ю. Щаблі : Мій шлях до комунізму. Мемуарні нариси / Юрій Самброс. – Б. м. : Сучасність, 1978. – 417 с.
- 3.217.Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи / Улас Самчук. – Вінніпег (Канада) : Накладом Товариства «Волинь», 1979. – 355 с.
- 3.218.Смолич Ю. Розповідь про неспокій триває : [у 3 ч.]. – К. : Радянський письменник, 1968 – . –
Ч. 2 : Десять з двадцятих, тридцятих років і дотепер в українському літературному побуті – 1969. – 283 с.
- 3.219.Тарнавський О. Літературний Львів. 1939 – 1944 : Спомини / Остап Тарнавський ; [передм. М. Ільницький]. – Л. : Просвіта, 1995. – 136 с. : фот.
- 3.220.Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття / Юліян Химинець. – Нью-Йорк : Накладом Карпатського Союзу, 1984. – 189 с.
- 3.221.Чуб Д. Люди великого серця (Статті, розвідки, спогади) / Дмитро Чуб ; [передм. Ю. Бойка]. – Мельборн : В-во «Ластівка», 1981. – 243 с.
- 3.222.Чуб Д. Розповідь про зустріч з І. Багряним / Дм. Чуб // Нові Дні. – Торонто. – 1978. – № 346. – Грудень. – С. 27-28.
- 3.223.Чуб Д. Фрагменти спогадів про І. Багряного / Дмитро Чуб // Нові Дні. – Торонто. – 1983. – № 405. – С. 9-13.

4. Листування

- 4.224.Багряний І. Листування / Іван Багряний : [у 2 т.]. – К. : Смолоскип, 2002 – . –
Т. 1 : 1946 – 1963. – 2002. – 706 с. : портр.
- 4.225.Багряний І. Листування / Іван Багряний : [у 2 т.]. – К. : Смолоскип, 2002 – . –
Т. 2 : 1946 – 1963. – 2002. – 556 с. : портр.
- 4.226.Гедройць Єжи та українська еміграція. Листування 1950 – 1982 років ; [упорядкув., перед. слово і комент. Б. Бердиховська ; пер. з пол. та англ.] – К. : Критика, 2008. – 752 с.
- 4.227.Дальний (Горгота) Мар'ян. Вибране : люди – події – коментарі. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 563 с.
- 4.228.З листів Івана Багряного до Дмитра Нитченка ; [підготувала В. Лисенко] // Слово і час. – К. – 1994. – № 2. – С. 9-12.
- 4.229.Нитченко Д. Листи письменників / Дмитро Нитченко // Березіль. – К. – 1993. – № 7-8. – С. 19-85.
- 4.230.Про Івана Багряного з його листів. [Листи І. Багряного до І. Дубинця] ; [підгот. до друку та коментар Ол. Коновал] // Нові дні. – Торонто. – 1988. – № 460. – С. 12-15.
- 4.231.Giedroyc Jerzy. Emigracja ukraińska. Listy 1950 – 1982 Archiwum «Kultury» ; [wybrała, wstępem i przypisami opatrzyła B. Berdychowska ; listy autorów ukraińskich przelożyła O. Hnatiuk]. – Warszawa : Czytelnik, 2004. – 830 s.

5. Публіцистичні, художні та образотворчі праці І. Багряного

- 5.232.Багряний І. Антон Біда – герой труда : (Повість про Ді-Пі. Відповідь людоловам) / Іван Багряний. – Б. м. : Україна, 1956. – 271 с.
- 5.233.Багряний І. Апологетика ідейного розбродження і наша відсіч / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 1. – С. 3-25.
- 5.234.Багряний І. Боротьба проти московського імперіялізму й Українська Національна Рада. Доповідь виголошена в Англії: запитання та відповіді / Іван Багряний. – Німеччина : Українські вісті, 1954. – 135 с.
- 5.235.Багряний І. Буйний вітер : [роман] / Кн. 1. Маруся Богуславка / Іван Багряний. – Мюнхен : Україна, 1957. – 423 с.
- 5.236.Багряний І. Вибрані твори / Іван Багряний ; [упоряд., автор передм., та приміток М. Балаклицький]. – К. : Смолоскип, 2006. – 687 с. – (Сер. «Розстріляне Відродження»).
- 5.237.Багряний І. Вірю! Хрестоматія / Іван Багряний ; [В. Усань (упоряд. і авт. післямови); О. Муромцева (відп. ред.)]. – [2-е вид.] – Чікаго; Харків : Видавництво ХІБМ, 2001. – 543 с.
- 5.238.Багряний І. Ганебне проголошення / Іван Багряний. – Новий Ульм : Ukrainski Wisti, 1960. – 16 с.
- 5.239.Багряний І. Ганьба рабовласникам / Іван Багряний. – Б. м. : Спеціальна комісія при ЦК УРДП, 1955. – 13 с.

- 5.240. Багряний І. Генерал : [комедія-сатира] / Іван Багряний. – Б. м. : Україна, 1948. – 94 с.
- 5.241. Багряний І. Десять років боротьби і наші ближчі завдання. Доповідь на Четвертому з'їзді Української Революційно-Демократичної Партії / Іван Багряний // Наші позиції. – Німеччина. – 1955. – Ч. 1. – С. 3-73.
- 5.242. Багряний І. Дніпро впадає в Чорне море / Іван Багряний. – Б. м. : Ідеологічно-Пропагандивний Відділ при ЦК УРДП, 1949. – 33 с.
- 5.243. Багряний І. До Ворскли, по рибу : [оповідання для мол. шк. віку] / Іван Багряний ; [О. Шугай (авт. передм.); В. Євдокименко (художн.)]. – К. : Веселка, 1995. – 16 с.
- 5.244. [Багряний І.] До питання про ідейно-політичне обличчя нашої партії (Витяг з доповіді Генерального Секретаря ЦК на другому з'їзді УРДП) // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1948. – № 1. – С. 1-30.
- 5.245. Багряний І. До питань стратегії й тактики нашої визвольної боротьби (Доповідь на III-му з'їзді УРДП) / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1949. – № 5. – С. 11-48.
- 5.246. Багряний І. Завваження до завважень з приводу нашої програми / І. Багряний // Український самостійник. – Мюнхен. – 1968. – Ч. 5. – Травень. – С. 32-40.
- 5.247. [Багряний І.] Звернення Генерального Секретаря до учасників IV пленуму ЦК УРДП // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1948. – № 2. – С. 4-18.
- 5.248. Багряний І. Золотий бумеранг : [збірка поезії] : Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного, 1926 – 1946 / І. Багряний. – Б. м. : Прометей, 1946. – 176 с.
- 5.249. Багряний І. Золотий бумеранг. Вірші. Поєми. Роман у віршах. Сатира та інші поезії / Іван Багряний. – К. : Рада, 1999. – 678 с.
- 5.250. Багряний І. Казка про лелек та Павлика-мандрівника : (Подарунок маленьким) / Іван Багряний. – [2-е вид.]. – Б. м. : Україна, 1958. – 47 с.
- 5.251. Багряний І. Лицарі абсурду / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 1. – С. 3-13.
- 5.252. Багряний І. Людина біжить над прірвою : [роман] ; [передм. В. Гришка] / Іван Багряний. – Новий Ульм; Нью-Йорк : Україна, 1965. – 331 с.
- 5.253. Багряний І. Мечоносці (уривок з поеми) / І. Багряний // Земля. – Пляуен. – 1944. – № 2. – 1 вересня. – С. 5.
- 5.254. Багряний І. Морітурі : [драматична повість] / Іван Багряний. – Б. м. : Прометей, б. р. – 126 с.
- 5.255. Багряний І. Наша преса (Витяг з доповіді до 4-го з'їзду УРДП «Десять років боротьби») // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1955. – Ч. 22. – 7 березня. – С. 1, 2.
- 5.256. Багряний І. Огненне коло : Повість про трагедію під Бродами / Іван Багряний. – Б. м. : Україна, 1953. – 204 с.
- 5.257. Багряний І. Партія «останніх могікан» / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1952. – № 6. – Червень. – С. 4-5.
- 5.258. Багряний І. [Передмова] / Іван Багряний // Сосюра В. Любіть Україну. Love Ukraine / Володимир Сосюра. – Б. м. : Україна, 1952. – 29 с.

- 5.259.Багряний І. Під знаком Скорпіона : З творчої спадщини письменника : Поезія, проза, публіцистика / Іван Багряний ; [упоряд. та авт. передм. О. Шугай]. – К. : Смолоскип, 1994. – 240 с. : портр.
- 5.260.Багряний І. Протиреволюційна профілактика Сталіна / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1952. – № 3. – С. 3-4.
- 5.261.Багряний І. Публіцистика : Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. / Іван Багряний. – [2-е вид.] ; [упоряд. О. Коновал; передм. І. Дзюби; післямова Г. Костюка]. – К. : Смолоскип, 2006. – 856 с.
- 5.262.Багряний І. Розгром : [повість-вертеп] / Іван Багряний. – Б. м. : Прометей, 1948. – 125 с.
- 5.263.Багряний І. Сад Гетсиманський : [роман] / Іван Багряний. – Б. м. : Україна, 1950. – 560 с.
- 5.264. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 13. – Січень. – С. 1.
- 5.265. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 14. – Лютий. – С. 1.
- 5.266. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 15. – березень. – С. 2.
- 5.267. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 16. – Квітень. – С. 1.
- 5.268. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 18. – Липень. – С. 1.
- 5.269. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1958. – Ч. 22. – Січень. – С. 1.
- 5.270. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1958. – Ч. 25. – Липень. – С. 1.
- 5.271. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Ми ще повернемося!. – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 21. – Грудень. – С. 1.
- 5.272. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956 . – Ч. 96-97. – 30 грудня. – С. 1.
- 5.273. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 16. – 3 березня. – С. 1.
- 5.274. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 17. – 7 березня. – С. 1.
- 5.275. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 19. – Серпень-вересень. – С. 1.
- 5.276. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 31. – 28 квітня. – С. 1.
- 5.277. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 4. – 13 січня. – С. 1.
- 5.278. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 5. – 17 січня. – С. 1.
- 5.279. [Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 52. – 18 липня. – С. 1.

- 5.280.[Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 8. – 22 січня. – С. 1.
- 5.281.[Багряний І. Сатиричний плакат] // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1957 . – Ч. 82. – 7 листопада. – С. 1.
- 5.282.Багряний І. Секрет большевицької диктатури / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1951. – № 2-3. – Лютий-березень. – С. 3-6.
- 5.283.Багряний І. Скелька : [роман] / Іван Багряний ; [Д. Чуб (передм.)]. – Мельборн : Ластівка, 1984. – 149 с. : портр., іл.
- 5.284.Багряний І. Смітник імперії й сталінські «апелсини» / Іван Багряний. – Б. м. : Ідеологічно-Пропагандивний відділ при ЦК УРДП, б. р. – 16 с.
- 5.285.Багряний І. Собачий бенкет / І. Багряний // Земля. – Пляуен. – 1944. – № 11. – 26 листопада. – С. 6.
- 5.286.Багряний І. Телефон : (подарунок маленьким) / Іван Багряний. – Б. м. : Україна, 1960. – 45 с.
- 5.287.Багряний І. Тигролови : [роман]] / Іван Багряний : [у 2 ч.]. – Б. м. : Прометей, 1946. – . – Ч. 1. – 1946. – 168 с.
- 5.288.Багряний І. Тигролови : [роман] / Іван Багряний : [у 2 ч.]. – Б. м. : Прометей, 1946. – . – Ч. 2. – 1947. – 139 с.
- 5.289.Багряний І. Троєкутний торг / Іван Багряний // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1951. – № 4-5. – С. 3-7.
- 5.290.Багряний І. Фарватер п'ятої колони / Іван Багряний. – Б. м. : Б. в., 1949. – 15 с.
- 5.291.Багряний І. Фронт брехні й аморальности / Іван Багряний. – Німеччина : Видання «Українських вістей», 1954. – 52 с.
- 5.292.Багряний І. Чи розламає нас ворог? / І. Багряний // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 44 – С. 1, 4.
- 5.293.Багряний І. Чому я не хочу вертатись до ССРСР? / Іван Багряний. – Вінніпег : Комітет українців Канади, 1946. – 40 с.
- 5.294.Багряний І. «Чорний ворон» (З роману «Сад Гетсиманський») / Іван Багряний // Наш вік. – Торонто. – 1950. – Ч. 7 (30). – 11 лютого. – С. 3.
- 5.295.Багряний І. П. Так тримати : спеціальний випуск публіцистичних творів І. П. Багряного, присвячених актуальній партійно-політичній проблематиці УРДП / Іван П. Багряний. – Б. м. : Видавництво ЦК УРДП, 1971. – 151 с.
- 5.296. Буря в МУРі : Пародії, сатири, епіграми, жарти. – Б. м. : Прометей, 1947. – 82 с.
- 5.297.Гуменна Докія : [портрет] ; [худож. І. Багряний] // Гуменна Д. Золотий плуг : [роман] / Докія Гуменна. – Нью-Йорк : Об'єднання українських письменників «Слово», 1968. – 1 л. вклад.
- 5.298.Доповідь Голови УНРади І. П. Багряного про працю УНРади за чотири з половиною роки – в період між другою і третьою сесіями // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 23. – 18 березня. – С. 2, 4.
- 5.299.Дорошенко С. [І. Багряний]. До проблеми молоді / С. Дорошенко // Наші позиції. – Новий Ульм. – 1949. – Ч. 5. – С. 74-80.

- 5.300. Китасти́й Григо́рій : [портрет] ; [худож. І. Багрянний] // Китасти́й Г. Вставай народе! : твори для капели бандуристів. Хори. Солоспіви / Григо́рій Китасти́й. – К. : Б. в., б. р. – С. 2.
- 5.301. Кривецька Анастасія : [портрет] ; [худож. І. Багрянний] // Нові дні. – Торонто. – 1978. – Ч. 346. – Грудень. – С. 28.
- 5.302. Наша боротьба та наші позиції : Партійні органи Центрального Комітету Української Револуційно-Демократичної партії (УРДП-УДРП) в діаспорі : Збірник матеріалів : [у 2 т.] ; [матер. зібрав, упорядкув. та підгот. до друку О. Коновал]. – Х. : Видавництво ХІБМ, 2005 – . – Т. 1. – 2005. – 912 с.
- 5.303. Наша боротьба та наші позиції : Партійні органи Центрального Комітету Української Револуційно-Демократичної партії (УРДП-УДРП) в діаспорі : Збірник матеріалів : [у 2 т.] ; [матер. зібрав, упорядкув. та підгот. до друку О. Коновал]. – Х. : Видавництво ХІБМ, 2005 – . – Т. 2. – 2005. – 896 с.
- 5.304. Промова Голови УНРади І. П. Багряного при відкритті третьої сесії Української Національної Ради // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 21. – 11 березня. – С. 2.
- 5.305. Рябовол [І. Багрянний] Національна ідея і «націоналізм» // Наша боротьба. – Б. м. – 1946. – № 2. – С. 28-37.
- 5.306. Bagriany I. Le Jardin de Gethsemani : [roman] / Ivan Bagriany ; [traduit de l'ukrainien et preface par D. Alexinsky]. – Paris : Nouvelles Editions Latines, 1961. – 451 p.
- 5.307. Bahriany I. Das Gesetz der Taiga. Die Geschichte einer abenteuerlichen Flucht / Iwan Bahriany. – Koln Graz : Verlag Styria, 1963. – 256 p.
- 5.308. Bahriany I. Hunters and the Hunted / Ivan Bahriany. – Toronto : Burns & MacEachern, 1954. – 270 p.
- 5.309. Bahrjany I. Vlucht in de taiga. Een ontsnapping in Siberië / Iwan Bahrjany. – Utrecht; Antwerpen : Prisma-Boeken, б. р. – 192 p.
- 5.310. Bahryany I. Why I do not want to go «Home» / Ivan Bahryany. – Б. м. : Б. в., 1947. – 52 p.

6. Періодичні видання

Газети

- 6.311. Голос Охтирщини. – Охтирка. – 1942. – № 97. – 16 грудня.
- 6.312. Меч і воля. – Мюнхен. – 1953. – Ч. 9. – Травень.
- 6.313. Ми ще повернемося! – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 29. – Вересень. – С. 1.
- 6.314. Рада. – Буенос-Айрес. – 1959. – № 8. – Серпень. – С. 1.
- 6.315. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1945. – Ч. 1. – 19 листопада.
- 6.316. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 37. – 26 вересня.
- 6.317. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 38. – 4 жовтня.
- 6.318. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 39. – 11 жовтня.
- 6.319. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 40. – 18 жовтня.
- 6.320. Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 41. – 25 жовтня.

- 6.321.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 42. – 2 листопада.
6.322.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 44. – 22 листопада.
6.323.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 45. – 29 листопада.
6.324.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 46. – 6 грудня.
6.325.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 47. – 15 грудня.
6.326.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1946. – Ч. 48. – 22 грудня.
6.327.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 1. – Новий рік.
6.328.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 2. – Різдво.
6.329.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 3. – 19 січня.
6.330.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 4. – 26 січня.
6.331.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 5. – 2 лютого.
6.332.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 6. – 9 лютого.
6.333.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 7. – 16 лютого.
6.334.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 8. – 23 лютого.
6.335.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 9. – 2 березня.
6.336.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 43. – 25 травня. – С. 1.
6.337.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 46. – 5 червня. – С. 3.
6.338.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 82. – 9 жовтня. – С. 1.
6.339.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 78. – 27 вересня. – С. 1.
6.340.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 80. – 4 жовтня. – С. 2.
6.341.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 82. – 11 жовтня. – С. 2-4.
6.342.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1955. – Ч. 52. – 16 червня. – С. 1.
6.343.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1955. – Ч. 66. – 4 серпня. – С. 4.
6.344.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 5. – 15 січня. – С. 4.
6.345.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 55. – 22 липня. – С. 4.
6.346.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1958. – Ч. 94-95. – 18-21 грудня. – С. 1.
6.347.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 11. – 5 лютого. – С. 1.
6.348.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 13. – 12 лютого. – С. 1, 4.
6.349.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 14. – 15 лютого. – С. 1.
6.350.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 15. – 19 лютого. – С. 1.
6.351.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 17. – 26 лютого. – С. 1.
6.352.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 19. – 5 березня. – С. 2.
6.353.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 21. – 12 березня. – С. 1.
6.354.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 23. – 19 березня. – С. 1, 4.
6.355.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 24. – 22 березня. – С. 1, 4.
6.356.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 25-26. – 29 березня. – С. 1.
6.357.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 31. – 16 квітня. – С. 1.
6.358.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 32. – 19 квітня. – С. 1.
6.359.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 35. – 30 квітня. – С. 1.
6.360.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 38. – 10 травня. – С. 1.
6.361.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 42. – 24 травня. – С. 1.
6.362.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 44. – 31 травня. – С. 1, 4.
6.363.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 45. – 4 червня. – С. 1.
6.364.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 47. – 11 червня. – С. 2-3.
6.365.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 49. – 18 червня. – С. 1.

- 6.366.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 51. – 25 червня. – С. 1.
 6.367.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 55. – 9 липня. – С. 1.
 6.368.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 59. – 23 липня. – С. 1.
 6.369.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 68. – 30 серпня. – С. 1.
 6.370.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1961. – Ч. 22. – 28 травня. – С. 1.
 6.371.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1963. – Ч. 36-37. – 1-8 вересня. – С. 1-4, 9-10.
 6.372.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1963. – Ч. 38-39. – 15-22 вересня. – С. 1-4, 9-10.
 6.373.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1963. – Ч. 40-41. – 29 вересня-6 жовтня. – С. 1-4, 10-12.
 6.374.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1963. – Ч. 42. – 11 жовтня. – С. 1-5.
 6.375.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 1-2. – 5-12 січня. – С. 2.
 6.376.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 12. – 20 березня. – С. 7.
 6.377.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 1-2. – 2-9 січня. – С. 9.
 6.378.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 33-34. – 14-21 серпня. – С. 3.
 6.379.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 35-36. – 28 серпня-4 вересня. – С. 8.
 6.380.Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 8. – 20 лютого. – С. 8.
 6.381.Svoboda: Ukrainian daily. – Jersey-City. – 1958. – № 49. – December 13. – P. 1.
 6.382.The Detroit Times. – Detroit. – 1959. – February 28. – P. 6.
 6.383.The Minneapolis Morning Tribune. – Minneapolis. – February 11. – P. 6.
 6.384.The Minnesota Daily. – Minneapolis. – 1959. – February 17. – P. 1.
 6.385.The Minnesota Daily. – Minneapolis. – 1959. – February 23. – P. 3-4.
 6.386.The Scranton Times. – Scranton. – 1958. – December 18. – P. 3.
 6.387.The St. Paul Pioneer Press. – St. Paul. – 1959. – February 10. – P. 5.

Журнали

- 6.388.Жіночий світ. – Вінніпег. – 1959. – Ч. 4. – Квітень. – С. 5.
 6.389.Жіночий світ. – Вінніпег. – 1959. – Ч. 5. – Травень. – С. 6-7.
 6.390.Молода Україна. – Торонто. – 1979. – Ч. 277. – С. 18-19.
 6.391.Наші позиції. – Б. м. – 1948. – Ч. 3-4.
 6.392.Штурм. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 1-2. – Травень.
 6.393.Штурм. – Новий Ульм. – 1958. – № 1-2. – Січень-червень.
 6.394.Юнацька боротьба. – Б. м. – 1948. – № 2. – Січень.
 6.395.Edmonton Journal. – Edmonton. – 1959. – March 21. – P. 34.
 6.396.National Review. – New York. – 1959. – January 3. – P. 419.

7. Електронні ресурси

- 7.397.Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені. Ф. 1. Особовий архівний фонд Державин Володимир Миколайович ([1892] 1899-1964) – літературознавець, критик, поет. Файл у форматі RTF (165 KB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів :

[http:// HYPERLINK "http://www.archives.gov.ua/f_UVU-derzhavin\[1\]" www.archives.gov.ua/f_UVU-derzhavin\[1\]](http://www.archives.gov.ua/f_UVU-derzhavin[1]).

- 7.398. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені. Фонд Центральне представництво української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН) (1945-2004 рр.). HYPERLINK "http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/f_UVU-2.rtf" Файл у форматі RTF (735 KB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : [http:// HYPERLINK "http://www.archives.gov.ua/f_UVU-2\[1\]" www.archives.gov.ua/f_UVU-2\[1\]](http://www.archives.gov.ua/f_UVU-2[1]).
- 7.399. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені. Фонд. Абетковий реєстр записів фоноархіву радіо «Свобода» (попередній варіант на 15 червня 2005 року). Файл у форматі RTF (2.0 MB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : [http:// HYPERLINK "http://www.archives.gov.ua/f_UVU-radioSvoboda.rtf" www.archives.gov.ua/f_UVU-radioSvoboda.rtf](http://www.archives.gov.ua/f_UVU-radioSvoboda.rtf).
- 7.400. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені. Фонд. Періодичні видання української еміграції (Німеччина) періоду (1945-1955 рр.) в бібліотеці і архіві Українського Вільного Університету (Мюнхен) (21.04. 2005р.). HYPERLINK "http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/perUVU.rtf" Файл у форматі RTF (1.5 MB) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів : <http://www.archives.gov.ua/ArchUkr/perUVU.rtf>.

Література

8. Монографії, збірники, брошури, статті

- 8.401. Алексінський Г. А. Про «Координаційний Центр» / Г. А. Алексінський // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 32. – 19 квітня. – С. 2.
- 8.402. Антофійчук В. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття : [монографія] / Володимир Антофійчук. – Чернівці : Рута, 2001. – 336 с.
- 8.403. Архівно-слідчі справи репресованих : науково-методичні аспекти використання : [збірник наукових праць] ; [ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін.]. – К. : Б. в., 1998. – 161 с.
- 8.404. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: Еволюція стильових систем (1945 – 1990 рр.) / Олександр Астаф'єв. – К. : Смолоскип, 1998. – 314 с.
- 8.405. Б. а. Вияснення в справі «паплюження та фабрикації фальшивок» // Меч і воля. – Мюнхен. – 1953. – Червень. – Ч. 10. – С. 15-16.
- 8.406. Б. а. Відчит про II сесію УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1949. – Ч. 53. – 3 липня. – С. 2.
- 8.407. Б. а. Діловий перебіг 3-ої сесії УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 21. – 11 березня. – С. 1.
- 8.408. Б. а. До президії й учасників 5-ї сесії УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1961. – Ч. 27. – 2 липня. – С. 4-5.
- 8.409. Б. а. Жваві дискусії на сесії УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 44. – 14 березня. – С. 1, 4.

- 8.410.Б. а. Закінчення IV сесії Української Національної Ради // Українські вісті . – Новий Ульм. – 1957. – Ч. 24. – 4 квітня. – С. 1.
- 8.411.Б. а. Закінчення сесії // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 24. – 21 березня. – С. 2.
- 8.412.Б. а. Засідання Президії Української Національної Ради // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1962. – Ч. 13. – 25 березня. – С. 1.
- 8.413.Б. а. Засідання Президії УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1961. – Ч. 31. – 30 липня. – С. 1.
- 8.414.Б. а. Комунікат Української Національної Ради // Неділя. – Фюрт. – 1948. – Ч. 30. – 25 липня. – С. 1.
- 8.415.Б. а. Конференція делегацій національних представництв Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Північного Кавказу та України // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 32. – 19 квітня. – С. 1.
- 8.416.Б. а. Нарада представників українських політичних угруповань в Мюнхені // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1961. – Ч. 23. – 4 червня. – С. 2
- .
- 8.417.Б. а. Німецький часопис про «Українські вісті» // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 25-26. – 29 березня. – С. 1.
- 8.418.Б. а. Перебіг другої сесії УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1949 . – Ч. 52. – 30 червня. – С. 1.
- 8.419.Б. а. Переговори про творення нового центру антибольшевицької боротьби на місце КЦАБ-у // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 55. – 9 липня. – С. 2.
- 8.420.Б. а. Подорож членів ВО УНРади до Парижу // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 38. – 10 травня. – С. 2-4.
- 8.421.Б. а. Свіжий вітер з Нового Ульму // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1955. – Ч. 29. – 1 квітня. – С. 3.
- 8.422.Б. а. Сесія УНРади 4 лютого ц. р. // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954 . – Ч. 1-2. – Новий рік. – С. 2.
- 8.423.Б. а. Спільне засідання Президії УНРади з ВО // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1962. – Ч. 6. – 4 лютого. – С. 1.
- 8.424.Б. а. Так виглядає дійсність // Меч і воля. – Мюнхен. – 1952. – Грудень. – Ч. 7. – С. 13.
- 8.425.Б. а. Чужинецькі журналісти вітають «Українські вісті» // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 17. – 4 березня. – С. 1.
- 8.426.Балаклицький М. «Нова релігійність» Івана Багряного / Максим Балаклицький. – К. : Смолоскип, 2005. – 167 с. – Бібліогр. : с. 151-165.
- 8.427.Басілія Х. Д. До історії Мистецького Українського Руху / Басілія Х. Д. // Наукові записки НАУКМА. – К., 2001. – Т. 19: Філологічні науки. – С. 51-55
- .
- 8.428.Бендер В. Багряний зблизька (в річницю смерті) / Віталій Бендер // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 38. – 20 вересня. – С. 2-3.
- 8.429.Бендер В. Багряний зблизька (закінчення) / Віталій Бендер // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 40. – 4 жовтня. – С. 2-3.

- 8.430. Бендер В. Багряний зблизька (продовження) / Віталій Бендер // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 39. – 27 вересня. – С. 2-3.
- 8.431. Бердиховська Б. Україна : люди і книжки / Богуміла Бердиховська ; [пер. з пол.]. – К. : «К.І.С.», 2009. – 232 с.
- 8.432. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.). Джерелознавче дослідження / С. Білокінь. – К. : Б. в., 1999. – 448 с.
- 8.433. Бобко В. Що це? «внутрішні справи» чи... / В. Бобко // Меч і воля. – Мюнхен. – 1953. – Вересень. – Ч. 11. – С. 8-10.
- 8.434. В сорокові роковини самостійності і соборності Української Народної Республіки. – Чікаго : Б. в., 1958. – 32 с.
- 8.435. В. С. Представник «У-Фільму» в Новому Ульмі / В. С. // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 5. – С. 4.
- 8.436. Варварів К. «УНРада повинна мати своє представництво у Вашингтоні» / Кость Варварів // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1951. – Ч. 47. – 14 червня. – С. 2-3.
- 8.437. Василенко Р. Солженіцин і Багряний / Ростислав Василенко // Нові дні. – Торонто. – 1976. – Ч. 315. – Квітень. – С. 8-9.
- 8.438. Васильченко Р. «Діяспора допомогла завалити Союз» / Р. Васильченко // Українські вісті. – Детройт. – 1997. – 19 січня. – С. 2.
- 8.439. Великий голод в Україні 1932 – 1933 років: [у IV т.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – . – Т. IV : Звіт Конгресово-президентської Комісії США з дослідження Великого голоду 1932 – 1933 рр. в Україні. – 2008. – 622 с.
- 8.440. Винар М. Після П'ятої сесії УНРади / М. Винар // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1962. – Ч. 5. – 28 січня. – С. 4-5.
- 8.441. Від II до III сесії УНРади (Доповідь інж. С. Довгаля про діяльність Виконавчого Органу УНРади) // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 25-26. – 25-28 березня. – С. 3-4.
- 8.442. Вірний М. Щастя, долі і правди шукач (Доповідь виголошена в Торонто, 18 жовтня 1987 року з нагоди 80-тя з дня народження І. П. Багряного) / Микола Вірний // Молода Україна. – Торонто. – 1987. – Ч. 371. – С. 1-4.
- 8.443. Войтенко О. Профілі діячів Української Народної Республіки / О. Войтенко. – Оттава : Б. в., 1981. – 48 с.
- 8.444. Войчишин Ю. Іван Багряний : Літературно-бібліографічна студія / Юлія Войчишин ; [вступ. сл. К. Біда]. – Вінніпег; Оттава : Б. в., 1968. – 87 с.
- 8.445. Волиняк П. Журналіст, що вміє мислити / Петро Волиняк // Нові дні. – Торонто. – 1966. – № 203. – С. 9-13.
- 8.446. Воскобійник М. На сторожі національних інтересів / Мих. Воскобійник // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 64. – 9 серпня. – С. 2.
- 8.447. Воскобійник М. Пам'яті Івана Багряного / М. Воскобійник. – Детройт : Б. в., 1993. – 24 с. : іл.
- 8.448. Воскобійник М. Рівність народів – основа антикомуністичної боротьби // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 93. – 16 листопада. – С. 1.

- 8.449. Гайвас Я. Єдиний фронт людей доброї волі // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1952. – Ч. 84-85. – 19 жовтня. – С. 3-4.
- 8.450. Галкін О. Людина це не нуль історії / О. Галкін // Червоний промінь. – 1991. – № 37. – 14 вересня. – С. 8.
- 8.451. Гальчинський В. Україністика Німеччини в другій половині 40-х – першій половині 50-х років ХХ століття / Володимир Гальчинський // Українознавство. – К. – 2009. – № 3. – С. 288-290.
- 8.452. Голубенко П. ВАПЛІТЕ / Петро Голубенко // Орлик. – Бердхтесгаден. – 1947. – Ч. 11. – С. 1-5.
- 8.453. Городинський З. Українська Національна Рада : [історичний нарис] / Зенон Городинський. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 1993. – 144 с. : іл.
- 8.454. Гришко В. І. Живий Багрянний (Доповідь на вічах у Нью-Йорку й Чикаго 5 і 6 жовтня ц. р.) / Василь І. Гришко. – Новий Ульм : Українські вісті, 1963. – 30 с.
- 8.455. Гришко В. Ідейний співучасник сучасного самовизначення України / Василь Гришко // Літературна Україна. – К. – 1991. – 10 жовтня. – С. 6.
- 8.456. Грищенко А. УНГ та її завдання / А. Грищенко // Меч і воля. – Мюнхен. – 1953. – Вересень. – Ч. 11. – С. 1-3.
- 8.457. Гунчак Т. Україна : перша половина ХХ століття : Нариси політичної історії / Тарас Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 288 с. : іл.
- 8.458. Гроно нездоланих співців : (Літературні портрети українських письменників ХХ сторіччя, твори яких увійшли до оновлених шкільних програм) : [навч. посіб.] ; [упоряд. В. І. Кузьменко]. – К. : Український письменник, 1997. – 286 с.
- 8.459. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні : 20 – 30-ті роки / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К. : Либідь, 1991. – 344 с.
- 8.460. Державин В. Три роки літературного життя на еміграції (1945 – 1947) / Володимир Державин. – Мюнхен : Академія, 1948. – 29 с.
- 8.461. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі : Статті і матеріали ; [сл. до чит. М. В. Плав'юк; вступ. сл. Л. Р. Винар ; ред. Л. Р. Винар, Н. Пазуняк]. – Філядельфія; Київ; Вашингтон : Фундація ім. С. Петлюри : Веселка : Фундація Родини Фещенко-Чопівських, 1993. – 494 с. : іл.
- 8.462. Десять років діяльності в Бофало. – Бофало : Т-во прихильників УНР, 1961. – 20 с.
- 8.463. Дзюба І. Публіцистика Івана Багряного / Іван Дзюба // Сучасність. – К. – 1992. – № 4. – С. 64-70.
- 8.464. Дивнич Ю. Іван Багрянний / Юрій Дивнич // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 8. – 23 лютого. – С. 3, 5-7.
- 8.465. Добрянський М. До питання кризи в Державному Центрі УНР / М. Добрянський. – Б. м. : Українські вісті, б. р. – 64 с.
- 8.466. Добрянський М. Привіт «Українським вістям» / М. Добрянський // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 14. – 23 лютого. – С. 4.
- 8.467. Доленго М. Поезія по наших журналах («Червоний шлях», «Життя й революція», «Літерат. ярмарок», «Плуг», «Гарт», «Молодняк», «Нова

- генерація») / М. Доленго // Критика. – Х. – 1929. – № 6. – Травень. – С. 118-142.
- 8.468. Донцов Д. Московська отрута / Д. Донцов. – Торонто; Монреаль : Спілка визволення України, 1955. – 296 с.
- 8.469. Дорошенко В. Українська національна преса в рр. 1945 – 1951 по цей бік залізної заслони / Вол. Дорошенко // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1951. – Ч. 86. – 28 жовтня. – С. 3.
- 8.470. Дробот І. І. Трансформації української державно-соборницької ідеї (1920 – 1930-ті роки) / І. І. Дробот. – К. : ФАДА ЛТД, 2002. – 343 с. – Бібліогр. : с. 317-341.
- 8.471. Друга світова війна в історичній пам'яті України. (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [упоряд.: Л. Герасименко, Р. Пилявець; відп. ред. І. Юхновський]. – К.; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 247 с. : іл.
- 8.472. Євтух В. Б. Українці в Канаді / В. Б. Євтух, О. О. Ковальчук. – К. : «Будівельник», 1993. – 144 с.
- 8.473. Жулинський М. Іван Багряний / Микола Жулинський // Слово і час. – К. – 1991. – № 10. – С. 7-13.
- 8.474. Зарубіжні українці / [С. Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін.]. – К. : Вид-во «Україна», 1991. – 252 с., [16] арк. іл. – Бібліогр. : с. 233-234.
- 8.475. Засанський В. За чужим возом / В. Засанський, І. Петрів. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1967. – 111 с.
- 8.476. Заставний Ф. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 120 с.
- 8.477. Зубченко С. П. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні як прояв антиукраїнської політики радянської влади / С. П. Зубченко, П. М. Чернега // Література та культура Полісся / [відп. ред. Самойленко Г. В.]. – Вип. 51. – Ніжин, 2009. – С. 157 – 166.
- 8.478. Іванис В. Слово про політичну й суспільну діяльність І. П. Багряного (виголошене на Академії в 40-й день по смерті) / В. Іванис // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 8. – 23 лютого. – С. 4.
- 8.479. Ільницький Р. Призначення українців в Америці / Роман Ільницький. – Нью Йорк : Б. в., 1965. – 127 с.
- 8.480. Ільницький Р. Українська преса таборової доби / Роман Ільницький // Сучасність. – Мюнхен. – 1984. – Ч. 5. – С. 60-81.
- 8.481. Історія українського селянства : [у 2 т.] ; [ред. рада: В. М. Литвин та ін.; відп. ред. В. А. Смолій] – К. : Наукова думка, 2006 – . – Т. 2. – 2006. – 653 с.
- 8.482. Іщук О. Генерал Микола Арсеніч : життя та діяльність шефа СБ ОУН / Олександр Іщук, Валерій Огороднік. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2010. – 195 с.
- 8.483. Камінський Є. Політика США щодо України. Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Євген Камінський, Андрій Дашкевич. – К. : Політична думка, 1998. – 547 с.

- 8.484. Качуровський І. Покоління Другої світової війни в літературі української діаспори / І. Качуровський // Кур'єр Кривбасу. – Кривий Ріг. – 2002. – № 147. – С. 120-134.
- 8.485. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920 – 1956. Історико-архівні нариси. – Т. 1. Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920 – 1942 / Анатолій Кентій – К. : 2005. – 332 с. – Бібліогр. : с. 323-329.
- 8.486. Киев : Архитектурно-исторический очерк / [Шулькевич М. М., Дмитренко Г. Ю]. – [6-е изд.]. – К. : Будівельник, 1982. – 448 с.
- 8.487. К-ий І. Літературні силуети (З критичних нотаток про еміграційну белетристику) / Іван К-ий // Слово: Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. – Нью-Йорк : Об'єднання Українських Письменників в екзилі, 1962. – Зб. 1. – 500 с. – С. 326-331.
- 8.488. Клочек Г. Романи Івана Багряного «Тигролови» і «Сад Гетсиманський» / Григорій Клочек. – Кіровоград : Степова Еллада, 1998. – 80 с.
- 8.489. Ковалів Ю. Письменство «розстріляного відродження» : від літературних угруповань до літературної дискусії / Юрій Ковалів. – К. : Бібліотека українця, 2004. – 136 с.
- 8.490. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 1945 рр.) / М. В. Коваль. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
- 8.491. Ковальчук О. Г. Голгофа України («Жовтий князь» В. Барки та «Сад Гетсиманський» І. Багряного) / О. Г. Ковальчук. – Ніжин : Ніжинська міська друкарня Чернігівського комітету у справах преси та інформації, 1995. – 17 с.
- 8.492. Колощук Н. Г. Табірна проза в парадигмі постмодернізму : [монографія] / Надія Колощук. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 500 с.
- 8.493. Колощук Н. Іван Багряний : доміанти творчості та проблеми вивчення : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. зал] / Надія Колощук. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. – 104 с.
- 8.494. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження : історіографічний і методологічний аспекти / Ольга Коляструк. – Х. : Курсор, 2008. – 122 с.
- 8.495. Коновал О. А хіба Багряний не мав рації? / Олексій Коновал // Молода Україна. – Торонто. – 1968. – Ч. 160. – Вересень. – С. 3-7.
- 8.496. Коновал О. Архіви Івана Багряного та УРДП передано до УВАН / Ол. Коновал // Нові дні. – Торонто. – 1990. – № 490. – С. 32.
- 8.497. Коновал О. Згадаймо Івана Багряного та його творчість / Олексій Коновал // Нові дні. – Торонто. – 1991. – № 499. – С. 18.
- 8.498. Коновал О. Іван Багряний – оборонець покривджених / Олексій Коновал // Молода Україна. – Торонто. – 1987. – Ч. 369. – Вересень. – С. 12-13.
- 8.499. Коновал О. Іван Багряний / О. Коновал // Дзвін. – К. – 1991. – № 5. – С. 94-95.

- 8.500. Корж М. Іменем Івана Багряного // Слобідський край. – Харків. – 1992. – 1 грудня. – № 144. – С. 3.
- 8.501. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. : структура, проблематика). – Кн. 1 : [навч. посіб.] / Степан Кость. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – 268 с.
- 8.502. Котович П. УНРада та репрезентативні органи інших поневолених Москвою народів // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1948. – Ч. 76. – 18 вересня. – С. 2.
- 8.503. Кулеша Н. Українська преса у Німеччині 1919 – 1945 рр. : формування та функціонування : [монографія]. – Львів : Львівська обласна книжкова друкарня, 2009. – 344 с.
- 8.504. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921 – 1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
- 8.505. Куницький М. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор) : [монографія] / Михайло Куницький. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. – 248 с.
- 8.506. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму / В'ячеслав Липинський. – Відень : Б. в., 1926. – 580 с.
- 8.507. Лисий А. Зустріч ОДУМу 1987 / А. Лисий // Молода Україна. – Торонто. – 1987. – Ч. 369. – Вересень. – С. 2.
- 8.508. Лист до редакції // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1947. – Ч. 77. – 29 жовтня. – С. 5.
- 8.509. М. В. Паризький бльок – важливе знаряддя поневолених народів / М. В. // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 100. – 13 грудня. – С. 2-3.
- 8.510. Майоров М. Г. Некоторые особенности расследования государственных преступлений, совершаемых буржуазными националистами / М. Г. Майоров / Высшая школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР имени В. Э. Дзержинского / Секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1964. – 44 с.
- 8.511. Маляр П. Україна і США / П. Маляр // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 65. – 13 серпня. – С. 2.
- 8.512. Маркусь В. Український політикум на еміграції / Василь Маркусь // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 7. – 22 січня. – С. 2-4.
- 8.513. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні / Володимир Маруняк : [у 2 т.]. – Мюнхен : Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985 – . – Т. 1 : Роки 1945 – 1951. – 1985. – 432 с.
- 8.514. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні / Володимир Маруняк : [у 2 т.]. – Мюнхен : Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985 – . – Т. 2 : Роки 1952 – 1975. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. – 128 с.

- 8.515. Мистецтво української діаспори / [Голов. ред. О. Федорук] – К. : Тріумф, 1998. – Вип. I. – 382 с. : іл. – (Повернуті імена).
- 8.516. Михайленко І. Література в «нелітературних» журналах / І. Михайленко // Критика. – Х. – 1929. – № 11. – Листопад – С. 78-106.
- 8.517. Мороз М. Команда говорить / Микола Мороз // Молода Україна. – Торонто. – 1987. – Ч. 369. – Вересень. – С. 14.
- 8.518. На громадській ниві (До 25-ліття Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині). – Мюнхен : Б. в., 1972. – 116 с.
- 8.519. На суд української еміграції «націонал-комунізм»-хвильовизм та його пропагаторів! Матеріали з проведеної акції у США і Канаді ; [ред. В. Коваль]. – Нью-Йорк; Торонто : Б. в., 1959. – 64 с.
- 8.520. Наддніпрянець В. На літературному базарі. Поезія, проза і публіцистика Івана Багряного / Володимир Наддніпрянець. – Мюнхен; Нью-Йорк : Б. в., 1963. – 163 с.
- 8.521. Наддніпрянець В. Українські націонал-комуністи. Їх роля у визвольній боротьбі України 1917 – 1956 рр. / В. Наддніпрянець. – Мюнхен : Б. в., 1956. – 104 с.
- 8.522. Нитченко Д. Видатна постать нашої доби (Доповідь про життя і творчість І. Багряного, виголошена на жалібних сходах у Мелборні та Аделаїді) / Дмитро Нитченко // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 8. – 23 лютого. – С. 5-7.
- 8.523. Оловянніков Я. И. Особенности борьбы советской контрразведки с идеологической диверсией зарубежных буржуазно-националистических организаций и подрывной деятельностью враждебных националистических элементов : [учеб. матер.] / Я. И. Оловянніков, В. А. Золототрубов, В. А. Нерушенко, В. Т. Чернов / Высшая красноезнаменная школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР имени В. Э. Дзержинского / Секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1974. – 140 с.
- 8.524. Осадчук Б. 50 років співпраці з «Культурою» / Богдан Осадчук // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодні. Майбутнє. Роль паризької «Культури» в становленні українсько-польського взаєморозуміння : зб. наук. пр. міжнарод. круглого столу (Київ, 25-26 травня 2000 р.). – К. : Український фітосоціологічний центр, 2002. – С. 9-19.
- 8.525. Осадчук Б. Україна, Польща, світ / Богдан Осадчук / [передм. Є. Гедройць , Ч. Мілош, А. Квасневський]. – К. : Смолоскип, 2001. – 356 с.
- 8.526. Осадчук Б. Українська еміграція і психологічна війна проти большевизму / Б. Осадчук // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 67. – 20 серпня. – С. 2-3.
- 8.527. Осадчук Б. Українська преса – вчора і сьогодні / Осадчук Богдан // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1956. – Ч. 14. – 23 лютого. – С. 2, 10.
- 8.528. Особенности борьбы советской контрразведки с идеологической диверсией зарубежных буржуазно-националистических организаций и подрывной деятельностью враждебных националистических элементов : [учеб. пособие] / [Оловянніков Я. И., Шевчук В. М., Нерушенко В. А. и др.]

- / Высшая краснознаменная школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР имени В. Э. Дзержинского / Секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1978. – 200 с.
- 8.529.Павленко М. І. «Біженці» та «переміщені особи» в політиці імперіалістичних держав (1945 – 1949 рр.) / М. І. Павленко – К. : Наукова думка, 1979. – 123 с.
- 8.530.Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : [монографія]. – [2-е вид., перероб. і доп.] – К. : Либідь, 1997. – 360 с.
- 8.531.Панченко О. Українська головна визвольна рада – Закордонне Представництво УГВР – Генеральний секретаріат Закордонних Справ УГВР – Середовище УГВР / Олександр Панченко. – Гадяч : Видавництво «Гадяч», 2004. – 420 с.
- 8.532.Пастушенко О. Літературне життя в діаспорі : 1945 – 1997 рр. / Олена Пастушенко // Інформаційний вісник АН ВШ України. – 2003. – № 3. – С. 21-26.
- 8.533.Пігідо Ф. Голод як засіб політичної боротьби в СРСР / Ф. Пігідо // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1954. – Ч. 57. – 18 липня. – С. 3-4.
- 8.534.Пігідо Ф. V-та сесія УНРади має відбутися в США // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1961. – Ч. 26. – 25 червня. – С. 1.
- 8.535.Підгайний С. Пам'яті Івана Павловича Багряного / С. Підгайний // Вільне слово. – Торонто. – 1963. – Ч. 37. – 14 вересня. – С. 4-5.
- 8.536.Подобєд О. А. Видавнича діяльність Івана Багряного в еміграції / Подобєд О. А. // Наукові записки. Серія : Педагогічні та історичні науки : Збірник наукових статей / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. L XXX (80). – С. 208-220.
- 8.537.Подобєд О. А. Діяльність І. Багряного в державному центрі Української Народної Республіки в екзилі / Подобєд О. А. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» / [голова редкол. М. М. Вегеш]. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – Вип. 21. – С. 116-122.
- 8.538.Подобєд О. А. Іван Багряний – ідейний натхненник та ініціатор створення Демократичного об'єднання бувших репресованих українців советським режимом (ДОБРУС) та Союзу українців – жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО) / О. А. Подобєд // Науковий вісник. Науки : економіка, політологія, історія / Одеський державний економічний університет. – Одеса, 2009. – №18 (96). – С. 178-186.
- 8.539.Подобєд О. А. Соціально-правові та морально-психологічні умови життя та діяльності І. Багряного у Західній Німеччині (1945 – 1950 рр.) О. А. Подобєд // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія : Збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. П. С. Григорчука]. – Вінниця, 2008. – Вип. XIV. – С. 260-266.

- 8.540.Подобєд О. А. Участь Івана Багряного в українському політичному житті у роки Другої світової війни / Подобєд О. А. // Наукові записки. Серія : Педагогічні та історичні науки : Збірник наукових статей / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. LXXXIII (83). – С. 275-287.
- 8.541.Подрывная деятельность украинских буржуазных националистов против СССР и борьба с нею органов Государственной безопасности : [учеб. матер.] / [сост. : Л. С. Бурдин, И. В. Хамазюк, С. В. Прудько, Н. А. Кулешов] / Высшая школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР / Совершенно секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1955. – 162 с.
- 8.542.Политическая амнистия – тактический маневр. – Мюнхен : Американський комітет звільнення від більшовизма, 1955. – 25 с.
- 8.543.Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ – ХХ ст. Історичні нариси / [Андрієвський Д. В., Бажан О. Г., Бикова Т. В. та ін.] ; відповід. ред. В. А. Смолій. – К. : Наукова думка, 2002. – 952 с. : іл.
- 8.544.Попільнюх М. Незламний, гордий, вірний син України. Іван Багряний: охтирський етап життя та літературної творчості періоду Другої світової війни // Українське слово. – К. – 2009. – № 33. – 19-25 серпня. – С. 11.
- 8.545.Попович М. Червоне століття / Мирослав Попович. – К. : АртЕк, 2007. – 888 с.
- 8.546.Постанова 5-ї крайової конференції Української Револуційно-Демократичної Партії у Великобританії з 12 – 13. 9. 1953 р. // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 80. – 4 жовтня. – С. 3.
- 8.547.Потапчук К. «Vale haltura». «Мокрий води не боїться» / К. Потапчук // Літературна газета. – К. – 1929. – № 13. – 1 липня. – С. 2.
- 8.548.Правдюк О. Куркульським шляхом. Про творчість Багряного / Ол. Правдюк // Критика. – Х. – 1931. – № 10. – Жовтень – С. 73-83.
- 8.549.Привітання Віцепрезидента УНР в екзилі 12-му з'їздові ОДУМу в Канаді // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1962. – Ч. 41. – 7 жовтня. – С. 1.
- 8.550.Привітання Віцепрезидента УНР в екзилі ХХІ-му з'їздові вояків у Франції // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1962. – Ч. 44. – 28 жовтня. – С. 1.
- 8.551.Приходько Г. Поезія Івана Багряного в музиці композиторів української діаспори / Ганна Приходько // Народна творчість та етнографія. – К. – 1993. – № 4. – Липень-серпень. – С. 85-88.
- 8.552.Простір свободи. Україна на шпальтах паризької «Культури» = Przestrzen wolności. Ukraina na stronicach «Kultury» paryskiej ; [упоряд., підгот. текстів, передне сл. Б. Бердиховська; пер. з пол.]. – К. : Критика, 2005. – 527 с.
- 8.553.Романюк Т. П. Українські видання періоду таборів переміщених осіб у Німеччині та Австрії. 1945 – 1949 рр. (На основі збірки Василя Луціва з бібліотеки НТШ) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Вип. 5. – Львів, 1996. – С. 50-58.
- 8.554.Ромашко А. Євшан-зілля еміграції / А. Ромашко // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1951. – Ч. 51. – 28 червня. – С. 1.

- 8.555.Рубльов О. С. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К. : Альтернативи, 1999. – 320 с.
- 8.556.Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 – 1991/2 роками / Яр. Рудницький. – Оттава : Видання архівного комітету УНР, 1994. – 96 с.
- 8.557.Світ Івана Багряного : За матеріалами обласної науково-практичної конференції. (Чернігів, вересень 1996 р.). – Чернігів : Редакційно-видавничий відділ комітету у справах преси та інформації, 1996. – 58 с.
- 8.558.Семенко Ю. Пам'яті В. А. Доленка / Юрій Семенко. – Мюнхен : Логос, 1975. – 413 с.
- 8.559.Семчишин М. І. П. Багряний у Великобританії / М. Семчишин // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1953. – Ч. 83. – 15 жовтня. – С. 2, 4.
- 8.560.Сидоренко Н. М. Журналістська «планета Ді-Пі» : Українська преса у таборах військовополонених, переміщених осіб і біженців після II Світової війни (1945 – 1950) / Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко. – К. : Б. в., 2000. – 175 с.
- 8.561.Сидоренко Н. М. Типологічні особливості української преси у європейських таборах для військовополонених і переміщених осіб (1945-1949 рр.) // Українська періодика: історія і сучасність : доп. та повід. п'ятої Всеукр. наук.-теорет. конф., (Львів, 27-28 листопада 1998 р.) ; [за ред. М. М. Романюка]. – Львів : Львівська обласна книжкова друкарня, 1999. – 600 с. – С. 337-353.
- 8.562.Скуйбіда В. Отаманія без отаманів / В. Скуйбіда // Меч і воля. – Мюнхен. – 1952. – Вересень. – Ч. 6. – С. 7-9.
- 8.563.Слабошпицький М. Вижити й розповісти світові / М. Слабошпицький // Київ. – К. – 2005. – № 6. – С. 127-137.
- 8.564.Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка) / Михайло Слабошпицький. – К. : Ярославів Вал, 2003. – 367 с.
- 8.565.Сподарець М. П. Іван Багряний – письменник і громадянин (До дев'яносторіччя з дня народження) / М. П. Сподарець. – Х. : АТ Поліграфічна фірма «Прінтал», 1996. – 102 с.
- 8.566.Сталінсько-хрущовське охвістя [за ред. В. Ковалю] / Спілка визволення України, Крайова Управа в США. – Нью-Йорк; Чикаго : СВУ, 1964. – 119 с.
- 8.567.Струтинська М. Літературно-мистецький Львів крізь призму журналу «Наші дні» / Марія Струтинська // Сучасність. – Мюнхен. – 1961. – № 10. – Жовтень. – С. 37-45.
- 8.568.Сухобокова О. Український відділ радіостанції «Голос Америки» : до 60-річчя від створення / О. Сухобокова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – Вип. 97. – К., 2009. – С. 60 – 63.
- 8.569.Сухобокова О. О. Крізь епоху війн і революцій : Н. Я. Григорієв – видатний діяч українського національного руху / Сухобокова О. О. // Полтавська Петлюріана / [заг. ред. М. Кульчинський, Т. Пустовіт]. – Ч. 7. Матеріали восьми Петлюрівських читань, проведених у Полтаві 23 травня 2006. – Полтава, 2009. – С. 150 – 174.

- 8.570. Сухобокова О. О. Українська шкільна освіта у Канаді / О. О. Сухобокова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вип. 18. Серія : Історія : Збірник наукових праць. – Вінниця, 2010. – С. 290 – 295.
- 8.571. Терлиця М. Націоналістичні скорпіони / Марко Терлиця ; [передм. Ю. Смолич]. – К. : Радянський письменник, 1963. – 207 с.
- 8.572. Терлиця М. Правнуки погані : Українські націоналісти в Канаді / Марко Терлиця; [передм. Ю. Смолич]. – К. : Радянський письменник, 1960. – 306 с.
- 8.573. Трощинський В. П. Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К. : Альтернативи, 1999. – 352 с.
- 8.574. Укр. інформ. бюро повідомляє – рубрика Від ВО УНРади // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1951. – Ч. 94. – 25 листопада. – С. 2.
- 8.575. Українські поселення. Довідник. – Том СС / А. М. Мілянчик (гол. ред.), В. Н. Бандера, І. М. Гурин, В. В. Ісаїв. – Нью Йорк : The Ukrainian Center for Social Research Inc., 1980. – 351 с.
- 8.576. Українці в зарубіжному світі / [Шлепаков А. М., Буркут І. Г., Васильєва Л. Д. та ін.]. – К. : Наукова думка, 1991. – 140 с.
- 8.577. Усань В. «Ми ще каратимем хамів мечем республіки...» / Вадим Усань // Березіль. – 1996. – № 9-10. – С. 127-144.
- 8.578. Утріско О. І. Багряний і Д. Донців : проблема світоглядно-публіцистичних взаємин / О. Утріско // Наукові записки. Серія Літературознавство / Тернопільський педагогічний університет. – 1999. – Вип. 4. – С. 299-304.
- 8.579. Хамазюк И. В. Разложение зарубежных антисоветских организаций / И. В. Хамазюк, А. А. Комлев / Высшая школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР имени В. Э. Дзержинского / Совершенно секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1962. – 30 с.
- 8.580. Харитонович А. «Голос Америки» про «Українські Вісті» / А. Харитонович // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1951. – Ч. 19. – 4 березня. – С. 3.
- 8.581. Хвостенко Г. Повернення Багряного / Г. Хвостенко // Сумщина. – 7 вересня 1991. – №5. – С. 2.
- 8.582. Цимбал Б. Діяльність Організації демократичної української молоді (ОДУМ) в екзилі (50 – 60-і роки ХХ ст.) / Б. Цимбал // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – Вип. 87-88. – С. 105-108.
- 8.583. Цимбал Б. Діяльність Української революційно-демократичної партії на еміграції в 40 – 60-х рр. ХХ ст. (За матеріалами архівного фонду Івана Багряного) // Український історичний збірник ; [гол. ред. Т. Чухліб]. – К. : Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 10. – С. 189-197.
- 8.584. Цимбал Б. Документи Івана Багряного як джерело до вивчення суспільно-політичної діяльності української еміграції (40 – 50-ті рр. ХХ ст.) / Богдана Цимбал // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : Міжвід.

- зб. наук. праць ; [редкол.: Г. В. Боряк (голова) та ін.]. – К., 2005. – Вип. 7. – С. 168-176.
- 8.585.Цуркан В. «Іван Багряний як він є ...» / Валентин Цуркан // Ленінська правда. – 1996. – 6 листопада. – С. 6.
- 8.586.Череватенко Л. «Ходи тільки по лінії найбільшого опору і ти пізнаєш світ» / Леонід Череватенко // Дніпро. – К. – 1990. – № 12. – С. 61-76.
- 8.587.Чернега П. М. Виробнича діяльність і матеріально-побутове становище робітників України у роки Другої світової війни : [монографія] / П. М. Чернега. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 373 с.
- 8.588.Чернега П. М. Відновлення радянської влади на західноукраїнських землях у період визволення їх Червоною армією (1944 – 1945) / П. М. Чернега // Воєнна історія Галичини та Закарпаття / [відп. ред. В. В. Карпов]. – Львів, 2010. – С. 570 – 574.
- 8.589.Чишко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / Віталій Чишко. – К. : БМТ, 1996. – 239 с.
- 8.590.Шарпаций В. Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20 – 30-ті роки ХХ ст.) / В. Г. Шарпаций. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 268 с.
- 8.591.Шерех Ю. Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеології / Юрій Шерех . – Балтимор; Торонто : Українське незалежне видавництво «Смолоскип» ім . В. Симоненка, 1991. – 455 с.
- 8.592.Шибанов Г. Нестор Городовенко : Життя і творчість / Георгій Шибанов. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 248 с. : іл.
- 8.593.Шинкар П. М. УРДП в минулому, тепер і на майбутнє (закінчення) / Петро Михайлович Шинкар // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 20. – 15 травня. – С. 3-5.
- 8.594.Шинкар П. М. УРДП в минулому, тепер і на майбутнє (продовження) / Петро Михайлович Шинкар // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 19. – 8 травня. – С. 2-5.
- 8.595.Шинкар П. М. УРДП в минулому, тепер і на майбутнє / Петро Михайлович Шинкар // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1966. – Ч. 18. – 3 травня. – С. 2-6.
- 8.596.Шинкар П. Рік без Багряного / П. Шинкар // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1964. – Ч. 37. – 13 вересня. – С. 1-4, 5, 8.
- 8.597.Шкляр В. Враження з відвідин видавництва «Українські вісті» / В. Шкляр // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1959. – Ч. 68. – 30 серпня. – С. 3.
- 8.598.Шпилька О. «Українські вісті», протиріччя і 1955 рік // Українські вісті. – Новий Ульм. – 1955. – Ч. 3-4. – Різдво Христове. – С. 6.
- 8.599.Шугай О. «...Своє завдання виконав» / Олександр Шугай // Літературна Україна. – К. – 2006. – № 39. – 12 жовтня. – С. 1, 7.
- 8.600.Шугай О. Іван Багряний або Через терни Гетсиманського саду : [роман-дослідження] / Олександр Шугай. – К. : Видавництво «Рада», 1996. – 479 с.
- 8.601.Шугай О. Одиссея української людини, або витоки епічного мислення Івана Багряного // Пам'ять століть. – К. – 1998. – № 5. – С. 2-28.
- 8.602.Шугай О. Через терни Гетсиманського саду (Нове з біографії Івана Багряного) // Україна. – К. – 1991. – № 18. – С. 30-35.

- 8.603.Шульженко Б. С. Украинские буржуазные националисты / Б. С. Шульженко, И. В. Хамазюк, В. Т. Данько / Высшая школа Комитета государственной безопасности при Совете Министров СССР имени В. Э. Дзержинского / Совершенно секретно. – М. : Редакционно-издательский отдел, 1963. – 290 с.
- 8.604.Яковенко Н. Вступ до історії / Наталя Яковенко. – К. : Критика, 2007. – 375 с.
- 8.605.Яремчук І. Terra incognita : художник Іван Багряний / Ірина Яремчук // Вісник Львівського університету. Серія Мистецтвознавство. – Львів, 2002. – Вип. 2. – С. 252-259.
- 8.606.Ярмолинський І. Іван Багряний. Скелька : [роман] / І. Ярмолинський // Металеві дні. – Одеса. – 1931. – № 5. – С. 86-87.
- 8.607.Ярова А. Мова художніх творів Івана Багряного : дієслівна синоніміка / Алла Ярова. – Суми : ВВП «Мрія-1», 2002. – 111 с.
- 8.608.Armstrong J. A. Ukrainian nationalism / John A. Armstrong. – [2-ed.] – Littleton; Colorado, USA : Ukrainian Academic Press, 1980. – 361 p.
- 8.609.Bailey B. The Captive Nations : Our first line of defence! / Bernadine Bailey. – Chicago; Illinois : Chas. Hallberg and company, 1969. – 191 p. : ill.
- 8.610.Barron J. KGB : the secret work of Soviet secret agents / John Barron. – New York : Reader's digest press, 1974. – 462 p. : phot.
- 8.611.Berdychowska B. Ukraina : ludzie i kniazki / Bogumila Berdychowska. – Wroclaw : Kolegium Europy Wschodniej, 2006. – 191 s.
- 8.612.Boriak H. Sources for the Study of Great Famine in Ukraine / Boriak Hennadii. – Cambridge, MA : Ukrainian Studies Fund, 2009. – 55 p.
- 8.613.Conquest R. The Great Terror : Stalin's Purge of the Thirties / Robert Conquest . – New York : The Macmillan Company, 1968. – 633 p.
- 8.614.Kostiuk H. Stalinist Rule in the Ukraine : A Study of the Decade of Mass Terror (1929-1939) / Hryhory Kostiuk. – Munich : Б. в., 1960. – 162 p.
- 8.615.Luckyj G. S. N. Literary politics in the Soviet Ukraine 1917 – 1934 / George S. N. Luckyj. – New York : Columbia University press, 1956. – 323 p.
- 8.616.Melnitchenko E., Lysyj-Melnitchenko H. Personages in literature : Ivan Bahriany, «Tribune of the Repyblic» / Eugen Melnitchenko, Helena Lysyj-Melnitchenko // Ukrainian Weekly. – Jersey-City. – 2005. – № 44. – October 30. – P. 13, 21.
- 8.617.Problems of the Peoples of the USSR. – Munich : Published by the League for the Liberation of the Peoples of the USSR, 1958. – 64 p.
- 8.618.Subtelny O. Ukraine : A History / Orest Subtelny. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1989. – 666 p. : ill.
- 8.619.Subtelny O. Ukrainians in North America : An illustrated history / Orest Subtelny. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1991. – 284 p. : ill.
- 8.620.The refugee experience : Ukrainian displaced persons after World War II ; [ed. W. W. Isajiw]. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian studies press, University of Alberta, 1992. – 517 p.

- 8.621. The Story of the Ukrainian Congress Committee of America (1940 – 1951). – New York : The Ukrainian Congress Committee of America, 1951. – 64 p.
- 8.622. Ukrainians Abroad. Offprint from Ukraine: A Concise Encyclopaedia ; [ed. Volodymyr Kubijovyc]. – Toronto : The Ukrainian National ASSOCIATION University of Toronto Press, 1971. – 172 p. : ill.
- 8.623. Ukrainians in American and Canadian Society: Contribution to the Sociology of Ethnic Groups ; [ed. W. Isajiw]. – Jersey City; N. J. : M. P. Kots Publishing, 1976. – 360 p.

9. Довідкові та енциклопедичні видання

- 9.624. Б. а. «МУР» (Мистецький український рух) // Літературознавчий словник-довідник / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.] – К. : Видавничий центр Академія, 1997. – 752 с.
- 9.625. Б. а. Багряний Іван // Енциклопедія українознавства : Словникова частина ; [гол. ред. В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 – . – Т. 1. – 1955. – С. 81.
- 9.626. Б. а. Союз Українців Жертв Російського Комуністичного терору // Енциклопедія українознавства : Словникова частина ; [гол. ред. В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 – . – Т. 8. – 1980. – С. 2993.
- 9.627. Б. а. Українська Національна Рада // Енциклопедія українознавства : Словникова частина ; [гол. ред. В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 – . – Т. 9. – 1980. – С. 3372.
- 9.628. Б. а. Українська Революційно-Демократична Партія // Енциклопедія українознавства : Словникова частина ; [гол. ред. В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1955 – . – Т. 9. – 1980. – С. 3387.
- 9.629. Багряний Іван // Романенчук Б. Азбуковник : Енциклопедія української літератури / Богдан Романенчук. – Філядельфія : Київ, 1969 – . – Т. 1. – 1969 – С. 200-204.
- 9.630. Загребельний П. А. Багряний Іван / П. А. Загребельний // Українська літературна енциклопедія / [Дзевєрін І. О. (відп. ред.)]. – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії імені М. П. Бажана, 1988 – . – Т. 1. – 1988. – С. 108.
- 9.631. Утріско О. Багряний Іван / О. Утріско // Довідник з історії України (А-Я) : [посібн. для серед. загальноосвіт. навч. закл.] ; [за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста]. – [2-е вид., доопр. і доповн.] – К. : Генеза, 2001. – С. 45.
- 9.632. Шевченко Л. А. Багряний Іван Павлович // Енциклопедія історії України. – К. : Наукова думка, 2003 – . – Т. 1 : А-В. – 2005. – С. 162.
- 9.633. Шугай О. В. Багряний Іван / О. В. Шугай // Енциклопедія сучасної України. – К. : Поліграф книга, 2001 – . – Т. 2 : Б-Біо. – 2003. – С. 65-66.
- 9.634. Koshelivets I. Bahriany Ivan / I. Koshelivets // Encyclopedia of Ukraine ; [ed. V. Kubijovic]. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1984 – . – Vol. I : A-F – 1984. – P. 160.

- 9.635. Ukrainian Democratic Alliance // Encyclopedia of Ukraine ; [ed. V. Kubijovic]. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1984 – . – Vol. V : St-Z ; [ed. D. H. Struk]. – 1993. – P. 378.
- 9.636. Ukrainian Democratic Youth Association (ODUM) // Encyclopedia of Ukraine ; [ed. V. Kubijovic]. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1984 – . – Vol. V : St-Z ; [ed. D. H. Struk]. – 1993. – 886 p. – P. 378.
- 9.637. Ukrainian literature // Encyclopaedia Britannica. – Vol. 22. – Chicago; London; Toronto; Geneva, 1963. – 994 p. – P. 669-670.
- 9.638. Ukrainian Revolutionary Democratic Party (URDP) // Encyclopedia of Ukraine ; [ed. V. Kubijovic]. – Toronto; Buffalo; London : University of Toronto Press, 1984 – . – Vol. V : St-Z ; [ed. D. H. Struk]. – 1993. – P. 428.
- 9.639. Wynar L. R. Encyclopedic Directory of Ethnic Organizations in the United States / Wynar Lubomyr R. – Littleton : Б. в., 1975. – 414 p.

10. Автореферати дисертацій

- 10.640. Балаклицький М. А. Іван Багряний : «нова релігійність» як конструктор художньої творчості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М. А. Балаклицький. – К., 2003. – 20 с.
- 10.641. Братусь М. Ф. Структура, семантика і стилістичні функції епітета в художній прозі Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. Ф. Братусь. – К., 2002. – 16 с.
- 10.642. Васишин І. П. Епоха й людина в художньо-екзистенційному вимірі літератури періоду ДіПі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / І. П. Васишин. – Л., 2008. – 18 с.
- 10.643. Зіновська А. М. Український письменницький епістолярій: типологія відкритого листування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / А. М. Зіновська. – К., 2008. – 20 с.
- 10.644. Клещова О. Є. Мова публіцистики Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Є. Клещова. – К., 2003. – 20 с.
- 10.645. Ковальчук О. В. Історія живописного факультету НАОМА і його роль у вихованні мистецьких кадрів та формуванні національної живописної школи України 1917 – 1941 років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.05. «Образотворче мистецтво» / О. В. Ковальчук. – К., 2003. – 21 с.
- 10.646. Колошук Н. Г. Табірна проза як літературний феномен ХХ століття (на матеріалі української, російської, білоруської та польської літератур) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.01; 10.01.03 «Українська література», «Література слов'янських народів» / Н. Г. Колошук. – К., 2007. – 40 с.

- 10.647. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20 – 50-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / В. І. Кузьменко. – К., 1999. – 34 с.
- 10.648. Ладиняк Н. Б. Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Б. Ладиняк. – К., 2007. – 15 с.
- 10.649. Лисенко-Ковальова Н. В. Мистецький український рух : модернізація літературної традиції і модернізм : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Н. В. Лисенко-Ковальова. – К., 2006. – 19 с.
- 10.650. Мазоха Г. С. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Г. С. Мазоха. – К., 2007. – 38 с.
- 10.651. Мариненко Ю. В. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40 – 50-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Ю. В. Мариненко. – Л., 2007. – 32 с.
- 10.652. Марцинюк Т. І. Трагічне в літературі : (На матеріалі прози Івана Багряного і Василя Бикова) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Т. І. Марцинюк. – К., 1995. – 20 с.
- 10.653. Медвідь Н. С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. С. Медвідь. – К., 2009. – 23 с.
- 10.654. Роздольська І. В. Українська поезія резистансу 40 – 50-х років ХХ століття : генетичний контекст і естетична природа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / І. В. Роздольська. – Л., 2000. – 19 с.
- 10.655. Романова І. В. Екзистенціалістські мотиви в романістиці Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / І. В. Романова. – Х., 2008. – 19 с.
- 10.656. Рудик С. Я. Переселення українських біженців і переміщених осіб до США та Канади після Другої світової війни : причини, особливості, наслідки (1945 – 1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02. «Всесвітня історія» / Рудик С. Я. – К., 2003. – 20 с.
- 10.657. Савченко З. В. «Романтика вітаїзму» (активний романтизм) в українській прозі першої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / З. В. Савченко. – К., 1999. – 20 с.
- 10.658. Сподарець М. П. Іван Багряний – романіст (проблематика та жанрово-стильова своєрідність) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.

- наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / М. П. Сподарець. – К., 1997. – 16 с.
- 10.659. Стрільчук Л. В. Українські політичні біженці та переміщені особи після Другої світової війни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02. «Всесвітня історія» / Стрільчук Л. В. – Чернівці, 1999. – 20 с.
- 10.660. Цимбал Б. О. Матеріали фонду Івана Багряного як джерело вивчення громадсько-політичної діяльності української еміграції (друга половина 40-х – середина 60-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Б. О. Цимбал. – К., 2008. – 15 с.
- 10.661. Шаповаленко Н. М. Форми синтезу ідейно-публіцистичного та образно-художнього начал у творах Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Н. М. Шаповаленко. – К., 2007. – 18 с.
- 10.662. Ярова А. Г. Дієслівна синоніміка в прозових творах Івана Багряного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. Г. Ярова. – К., 2002. – 19 с.

11. Електронні ресурси

- 11.663. Коновал О. Як І. Багряний написав слова до гимну ... УРСР [Електронний ресурс] / О. Коновал // Свобода. – Джерсі-Сіті. – 2004. – № 20. – 14 травня. – С. 17. Режим доступу до часопису :
HYPERLINK "http://www.svoboda-news/com/2004/20/4.htm" http://www.svoboda-news/com/2004/20/4.htm.
- 11.664. Щур Ю. Нарис історії діяльності Організації Українських Націоналістів на Східноукраїнських землях [Електронний ресурс] / Юрій Щур. – Запоріжжя, 2006. – 68 с. – Режим доступу до книги :
http://HYPERLINK "http://www.ukrnationalism.org.ua/get/book.cgi?n=121" www.ukrnationalism.org.ua/get/book.cgi?n=121.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фотопортрет І. Багряного

Рис. А. 1. Фотопортрет І. Багряного (1950-ті рр.) [67, арк. 3]

Додаток Б

Фотографії І. Багряного під час перебування з робочим візитом у США та Канаді

Рис. Б. 1. І. Багряний з групою прихильників УНРади та членів УРДП у мера м. Ньюарк (США) Л. Карліна (1959 р.). [70, арк. 6]

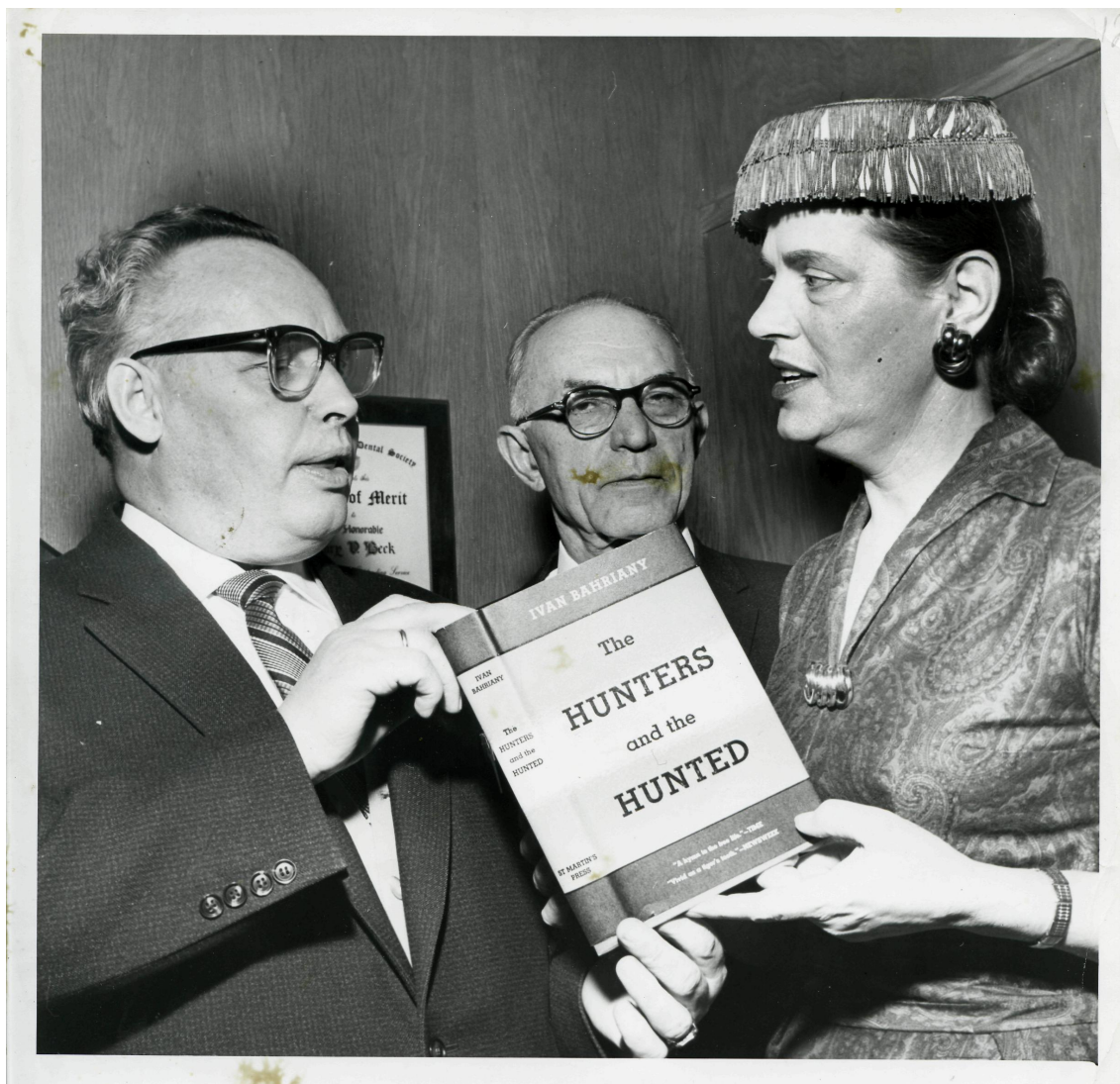

Рис. Б. 2. І. Багрянйй вручає роман «Тигролови» меру м. Детройт (США) Марусі Бек (1959 р.) [70, арк. 12]

Рис. Б. 3. І. Багрянйй на офіційному прийомі у мера м. Монреаль (Канада)
(1959 р.) [70, арк. 27]

Рис. Б. 4. Виступ І. Багряного на зустрічі з українцями м. Вінніпег (Канада) (1959 р.) [70, арк. 23]

Додаток В

Листи І. Багряного

31
24 листопада 1952 р.

Дорогий Друже Іване,

Дякую за листа й за інформації в нім. Найактуальнішою нині справою є, звичайно, проблема співпраці українців з Американським Комітетом Стівенса та КЦАБ-ом і тут ваші інформації мають для нас виключне значіння. Сподіваюся, що ми тримаємо правильну лінію. Думаю, що ви там знайомі з позицією Президії УНРади, які /позиції УНРади/ є насамперед нашими позиціями і через них ніхто не наслідкується покищо переступити, навіть ті, що хотіли би такі "зхрунути". Останнє /бюджетове/ засідання Президії, що відбулося 22-25 жовтня 1952 р., стало тим залізним обручем, що стягнув дещо розсохлі клепки міцно до купи. А почали було ті клепки розсихатися ти знаєш де і як /вплив, а то й тиск, УКК на слабодухих, приваби американських доларів тощо/.

Так само ми підтягли Блок Українських Демократичних Парцій. До тебе дійде Комінкат конференції, що недавно відбулася в Новім Ульмі. Та енергійна й рішуча резолюція, що її БУДП опублікував, говорить сама за себе. І є вона, мені здається, дуже гарною пригравкою для тієї "делегації", що їде нас умовляти.

Ти питаєш, чи дамося ми тут себе умовити? Я думаю, що ми відібраємо охоту панам сунути свого міщучького носа туди, де їх не просять й робити свою "політику" на свій копиль. Але побачи^м. Нехай приїздять. Інші питання пока обминаю, лише побажаю успіху в тих гарних начинаннях, про які ти пишеш. Тим часом кілька слів про видання "Саду Гетсиманського" по англійськи. Я не маю нічого проти. Здався цілком на тебе. Якщо потребуватимеш, зможу вислати деякі рецензії /статті/ по англійськи та французьки про цю книгу, друквані в англійській та французькій пресі. Про них колись згадувалося в "Українських вістях", з переповідженням їхнього змісту та з укзанням точним коли й у якому журналі друкване. Між іншим, за тими даними ти зміг би ті журнали

- 2 -

знайти сам. там. Йдеться про журнал "ІСТЕРН КВОРТЕРЛІ" та другий французський, назви якого я зараз не пам'ятаю. Так само були відгуки в еспанській пресі і польській.

Видання цієї речі в англійській мові конче потрібне / не для мене а для справи/. Але скажу тобі шире, що я такий перемучений що в мене на ці справи вже не вистачає енергії. І може тому, що я перемучений, я навіть не вірю, чи вдасться таке видання зробити. Багато було руху, багато обіцянок, хтось десь робив якісь заходи, десь хтось щось починав і т. д. але "віз і досі там". Небіжчик В. Винниченко так був захопився ідеєю видання "Саду Гетсиманського" по - французьки, що бомбардував мене листами на цю тему і сам заходився було цю справу організувати - переклад і видання. І я вірю, що це єдина людина, яка би замір здійснила, та втрутилася смерть, на жаль, на превеликий жаль.

Скажу тобі, що може під сугестіями небіжчика, після його смерті, я сам взявся за організацію видання по французьки. Справу організував, але .... бракує грошей для оплати перекладу! От біда. Я би цю ідею здійснив, коли би я мав 2000 / дві тисячі / марок. І от хочу спитати тебе - чи не організував би ти знову позички для мене, під тверду гарантію, яких 500 / п'ятьсот / доларів? На рік часу, під проценти. Черкни про це пару слів. Щоб я такі гроші мав, то за 6 місяців книга була би вже в продажу. І була би видана в Парижі, досить солідним видавництвом. Але про всі ці речі ти не говори Ковалічу анічогісінько, щоби не розхолоджувати. Хай іде паралельно. Ану ж десь вигорить і тоді вже ми якось заглядимо свої провини перед окремими людьми, компенсувавши їхню працю. Писни на цю тему пару слів. Вітаю сердечно,

З ширкою пошаною - твій

Іван Багряний

Рис. В. 1. Лист І. Багряного І. Дубинцю (24.11.1952 р.) [26, арк. 31-32]

18 жовтня 1962 р.

Дорогий Друже Завертайло ,
 насамперед - я дуже дякую Вашій Матусі за опіку, за надіслання ліків !
 Це мене дуже зворушило. Вживаю їх. Ніби ліпше, але остаточно це пока-
 жеться лише згодом. Звичайно, я при тій нагоді дякую також Вам, бо без
 вашої участі це все не могло б статися.

Про черговий з'їзд пишу листа в ГУ УРДП. Висилаю разом з цим.
 Щодо "звернення" канадійців, про яке пишете, - я його не маю, не бачив.
 Ніхто його сюди не надіслав. Прошу Вас дістати й вислати мені. Я лише
 чув від КК УРДП Канади, що таке існує, у вигляді якоїсь "петиції" Під-
 гайного, але ніхто з КК цього не підтримав.

Гниєм потрошки, гниєм ! Власне, гниють наші колеги. Школа.
 Щодо ваших міркувань відносно структури проводу партії УРДП, - такий
 спосіб як Ви й колеги пропонуєте, був би дуже добрим. Лише я маю в
 пляні взагалі відхід від будь якої керівної ролі. Мусить хтось це переб-
 рати на себе, тобто взяти оту ролю г о л о в и. Я ж уже вичерпався,
 з'їло мене те все за 19 років, а надто ганебна гризня наших колег і
 товаришів. Серце моє відказується і мабуть його вже не можна направи-
 ти. Я ніколи не пасував, але коли сили вичерпуються, то це стас-
 ться поза волею й бажанням, - потрібно доброго коня.
 Щодо тематики, про яку пишете. Майте рацію. Тільки ж ... хто ж те б
 робив ? Якби з "Українських вістей" зробити помийницю, для розвалюву-
 вання конфліктів, вроді канадійського, то писарі знайшлися б, ще й скіль-
 ки ! А для того щоб написати добру, розумну й актуальну статтю- нікому.
 Чи Ви знаєте, друже мій, що вже ось кілька років, всі провідні, всі
 передові статті в "Укр. вістях" мусить писати ваш покірний слуга ? Бо
 більше нікому. Ті, хто міг би це робити, зайняті "петиціями" проти мене
 ж. Я терплячий, я звик, але, оказується, моє серце не звикло до такої
 перенаснаги. Але годі з цим. ....
 з "Укр вістями" трудно, немає людей, немає грошей. Але ще якийсь час

будем жити. Ті панове, що пишуть "петиції", перетинають і артерії допливу крові до "Укр. вістей". Ну не диваки !

В моїй родині все в порядку. Найбільшою гризотою для мене сьогодні є - це видати нарешті 2-ий том "Буйного вітру". А для цього треба його добре відредувати. А от це є нині, в цій ситуації, просто понад мою силу. А сирій речі не хочу пускати. Бо ситуація така, маю стільки "приятелів", що навіть геніяльний твір розтопчуть в болото, а не дай Боже якщо б книжку випустили з огріхами !

Єдиною втіхою є, що переклад "Саду Гетсиманського" посувається успішно вперед. Вже перекладено /на німецьку мову/ майже половину. А це щось та важить, беручи до уваги всю трудність справи! Тим більше, що переклад виходить дуже добрий. Ліпше ніж французький.

Доречі, дістав смертний вирок та ще й погрозою покалічити також дітей і дружину. Це за критичні зауваги відносно процесу Вандера-Сташинський. Але прошу про це нікому покищо не говорити. Не треба робити вітру й тим прискорювати те, що могло б і не статися. Лишім цю справу поліції, куди вона передана. Я мав стільки тих вироків, що звик, і цей мене теж не хвилює. Це може бути просто більшовицька провокація, або психологічний тиск наших "братів". Побачимо.

На тім привіт Вашій родині й Вам ! І найкращі побажання.

З пошаною - ваш

Іван Багряний

Рис. В. 2. Лист І. Багряного І. Завертайлу (18.10.1962 р.) [27, арк. 2-3]

Сатиричні малюнки-плакати І. Багряного

Рис. Д. 1. І. Багрянний. Сатиричний малюнок-плакат (перша половина 1950-х рр.) [122, арк. 25]

Рис. Д. 2. І. Багрянний. Сатиричний малюнок-плакат «Давид і Голят» (перша половина 1950-х рр.) [122, арк. 10]